

T.C
NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

FİRDEVSÎ-İ RÛMÎ'NİN SÜLEYMÂN-NÂMESİ'NİN 69.CİLDİ
(İNCELEME-TENKİTLİ METİN)

Yüksek Lisans Tezi

Metin SAMİ

Danışman
Prof. Dr. Tuncay BÜLBÜL

Nevşehir
Ocak 2019

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Tezi Hazırlayan

Metin SAMİ

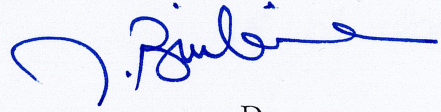
TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK

“Firdevsî-i Rûmî'nin *Süleymân-nâme*'sinin 69.Cildi (İnceleme-Tenkitli Metin)” adlı Yüksek Lisans tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzu'na uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan

Metin SAMİ

Danışman

Doç. Dr. Tuncay BÜLBÜL

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Başkanı

Prof. Dr. Hacı Abdullah ŞENGÜL

KABUL VE ONAY SAYFASI

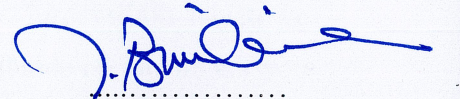
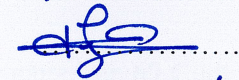
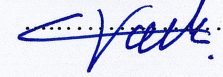
Doç. Dr. Tuncay BÜLBÜL danışmanlığında Metin SAMİ tarafından hazırlanan “Firdevsî-i Rûmî'nin *Süleymân-nâme*'sinin 69.Cildi (İnceleme-Tenkitli Metin)” adlı bu çalışma, jürimiz tarafından Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

15.01.2019

JÜRİ

Danışman: Doç Dr. Tuncay BÜLBÜL
Üye : Prof. Dr. Süleyman SOLMAZ
Üye : Dr. Öğr. Üyesi Volkan KARAGÖZLÜ

İMZA

.....

.....

.....

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun .01./03/2019 tarih ve 2019.10.232 sayılı Kararı ile onaylanmıştır.

.....

Enstitü Müdürü

**FİRDEVSÎ-İ RÛMÎ'NİN SÜLEYMÂN-NÂME'SİNİN 69. CİLDİ
(İNCELEME-TENKİTLİ METİN)**

Metin SAMİ

**Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ocak 2019**

Danışman: Prof. Dr. Tuncay BÜLBÜL

ÖZET

Çalışmanın konusunu teşkil eden Firdevsî-i Rûmî'nin Süleyman-nâme'sinin 69. cildi, manzum-mensur karışık şekilde, on beşinci yüzyılın sonu ile on altıncı yüzyılın başında Eski Anadolu Türkçesi ile yazılmış bir eserdir. Firdevsî, eserinin birçok yerinde hadis ve ayetlerden yararlanarak eserini sağlam bir kaynağa dayandırmıştır. Eserin asıl konusu; Hz. Süleyman'ın menkıbevi hayatını, peygamberliği sırasında Hak dinini yayma isteğini ve kendisine inananlar ile din düşmanları arasındaki mücadelesini esas almıştır. Eser; geometri, tıp, astronomi, felsefe, tarih ve coğrafya gibi ilimlere yer vermiş ansiklopedik bir kaynaktır.

Eser İstanbul Topkapı Sarayı, Türkçe Yazma Eserler bölümünde K.892, H.1535 kayıtlıdır. 21 satır halinde neşredilmiştir.

Çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Firdevsî'nin hayatı ve eserleri, ikinci bölümde kurgu, şekil, dil ve üslûp üçüncü bölümde ise metnin edisyon kritiği yapılmış ve farklılıklar dipnotta belirtilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Firdevsî-i Rûmî, Hz. Süleyman, Süleymân-nâme'nin 69.Cildi.

**69TH SECTION OF SULEYMAN-NÂME OF FIRDEVSÎ-İ RÛMÎ
(REVIEW-CRITICAL TEXT)**

Metin SAMİ

**Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Institutü of Social Sciences, Department
of Turkish Language and Literature, Master's Degree, January 2019**

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Tuncay BÜLBÜL

ABSTRACT

The 69th volume of the Suleiman-nâme of Firdevsî-i Rûmî, which constitutes the subject of the study, is a work written in Old Anatolian Turkish at the end of the fifteenth century and the beginning of the sixteenth century. Firdevsî based his work on a sound source, benefiting from hadiths and verses in many parts of his work. The main subject of the work; menkibevi life of Hz. Suleiman, prophecy during the prophecy of the desire to spread the religion of religion and his faith in the struggle between the enemies of religion. The work is an encyclopedic resource that includes sciences such as medicine, geometry, philosophy, history and geography.

Works, Library of Topkapı Palace Museum; K.892 was plated into 21 lines with H. number 1535.

The study consists of three main parts. In the first part; Firdevsi's life, works, second part; the fiction, shape, language and style; the third part; making criticism of the text and differences are stated in the footnote.

Keywords: Firdevsî-i Rûmî, Hz. Suleiman, 69th Section of Suleiman-nâme.

TEŞEKKÜR

Lisans ve yüksek lisans eğitimim boyunca her konuda beni yetiştiren bilgisi ve tecrübesi ile yolumu aydınlatan, tez yazım sürecimde sabırla değerli vaktini ayıran her zaman desteğini gördüğüm değerli hocam sayın Prof. Dr. Tuncay BÜLBÜL'e öncelikli olarak teşekkürü borç bilirim.

Farsça ibarelerin okunmasında ve günümüz Türkçesine aktarımında yardımlarını gördüğüm arkadaşım Basir BASHARYAR'a ve Arapça metinler için ise yardımlarını esirgemeyen Arapça öğretmeni Mesut DEĞİRMENCİ'ye teşekkür ederim.

Yaptığım çalışmada yardımlarını esirgemeyen değerli arkadaşlarım Fatma ŞAHİN, Kamile SERBEST ve Ömer SEMİZ'e teşekkürlerimi sunarım.

Eğitim sürecinde hiçbir zaman desteklerini esirgemeyen aileme, ablam Selma BAYSAL'a teşekkürü borç bilirim. Son olarak da her zaman yanımda olan ve sıkılıp daraldığımda desteğini esirgemeyen, tezimin bitmesinde vesile olan eşim Merve SAMİ'ye teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
KABUL VE ONAY SAYFASI	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
TEŞEKKÜR	vii
İÇİNDEKİLER	viii
GİRİŞ	10

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. Firdevsi'nin Hayatı ve Eserleri	11
1.1.1. Hayatı	11
1.1.2.1. Süleymân-nâme-i Kebîr.....	11
1.1.2.2. Hayât u Memât (Hayât-nâme).....	23
1.1.2.3. Firâset-nâme	23
1.1.2.4. Münazara-i Seyf ü Kalem	24
1.1.2.5. Silâh-şor-nâme	24
1.1.2.6. Kıssa-nâme-i Süleymân Aleyhi's-selâm.....	24
1.1.2.7. Tecnîsat-ı Süleymân, Tecnîsat-ı Süleymân u Belkıs-nâme.....	24
1.1.2.8. Da'vet-nâme	24
1.1.2.9. Satranç-nâme-i Kebîr.....	25
1.1.2.10. Kutb-nâme	25
1.1.2.11. Tâli-i Mevlûd-ı Kebîr.....	25
1.1.2.12. Hadis-i Ahsen	26
1.1.2.13. Tercüme-i Câme-şûy-nâme.....	26
1.1.2.14. Süleymân-nâme Muhtasarı.....	26

1.1.2.15. Kur'ân-ı Kerîm'den Tefe'üle Dair Bir Risâle.....	26
1.1.2.16. Kitâbü'l-Mevâ'iz.....	27
1.1.2.17. Hakayıknâme (Hadikatü'l Hakayık, Hakikatnâme, Tuhfetü'l Hadî)	27
1.1.2.18. Pend-nâme-i Eflâtun	27
1.1.2.19. Tercüme-i Hadîs-i Erbain	27
1.1.2.20. Teşhîsü'l-insân.....	28
1.1.2.21. Fâl-ı Kur'ân	28
1.1.2.22. Muhtâr-nâme	28

İKİNCİ BÖLÜM

SÜLEYMÂN-NÂME'NİN KURGU VE ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

2.1. Eserin Yapısal ve Kurgusal Özellikleri.....	29
2.1.1. Eserin Genel Kurgusal Özellikleri	29
2.2. Süleymân-nâme'nin Şekilsel Özellikleri.....	42
2.2.1. Dil ve Üslûp.....	47

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1. Nüsha Tavsifi.....	66
3.1.1. İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi, Türkçe Yazmalar Bölümü, H.1535 (H) Barkodlu Nüsha.....	66
3.3. Tenkitli Metinde Kullanılan Çeviriyazı Alfabeti	68
3.4. 69. Cildin Tenkitli Metni	68
SONUÇ.....	268
KAYNAKÇA	270
ÖZGEÇMİŞ.....	273

GİRİŞ

Süleymân-nâme, Firdevsî-i Rûmî tarafından altı asır süren Klasik Türk edebiyatı cereyanı etrafında 15. yüzyılın sonu ile 16. yüzyılın ilk çeyreğinde Eski Anadolu Türkçesi ile manzum-mensur bir şekilde oluşturulmuş büyük bir külliyyattır. Eserin ana teması Hz. Süleymân'ın peygamberliği zamanında ona inananlar ile din düşmanları arasındaki Hak dinini yayma düşüncesidir. Eserin içeriğine baktığımızda Hz. Süleyman'ın din düşmanları ile mücadelesinin yanı sıra eserde astronomi, felsefe, hendese, ilm-i nücûm, tarih ve coğrafya gibi çeşitli ilim dallarına yer verilmiştir. Yazar eserini neşrederken her türlü kaynağa başvurmuş adeta geriye ansiklopedik bir eser bırakmıştır.

Üç bölüm halinde incelenen eserin, ilk bölümünde; Firdevsî'nin hayatı ve eserlerine, ikinci bölümde; kurgu, şekil, dil ve üslûba yer verilirken çalışmanın üçüncü bölümünde edisyon kritik (tenkitli metin)'e yer verilmiştir. Ele alınan eserin 69.uncu cildinin iki nüshası vardır. Eser H.1535, K.892 şeklinde kodlanmıştır. Bu iki nüsha edisyon kritik yöntemi ile karşılaştırılmalı şekilde okunup Latin alfabesine aktarılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. Firdevsî'nin Hayatı ve Eserleri

1.1.1. Hayatı

Klasik Türk edebiyatı olarak adlandırılan dönemin müellifi olan Firdevsî, 15. yüzyılın sonu ile 16. yüzyılın başında yaşamış edebî bir şahsiyettir. Firdevsî-i Rûmî'nin hayatı hakkında kesin bilgilere sahip olmamakla birlikte kendinden en fazla *Süleymân-nâme* adlı eserinde bahsetmiştir. *Firdevsî-i Tavîl*, *Uzun Firdevsî* veya *Türk Firdevsî* olarak da bilinen yazarın asıl adının *Şerefeddin Mûsâ* olduğudur. *Teşhîsü'l-İnsan* adlı eserinde ise *Orhan bin Genek* olarak kayıtlıdır (<http://www.turkedebiyatisimlersozlugu.com>). Latîfî tezkiresinde Firdevsî için Bursalı olduğu bilgisi geçmektedir. Târihçiler arasında ise *Uzun Firdevsî* lakabıyla tanınmaktadır.

1.1.2. Eserleri

Firdevsî'nin en mühim ve kendisinden söz ettiren eseri ise *Süleymân-nâme-i Kebîr*'dir.

Edebiyat dünyasında ise *Süleymân-nâme* adlı eseri ile tanınmıştır. Yazarın birçok eseri mevcuttur. Araştırmacıların incelemelerine dayanarak Firdevsî'ye ait olduğu söylenen bazı eserlerin ona ait olmadığı hakkında görüş bildirmişlerdir. Aşağıda yaklaşık olarak tespit edilen 28 adet eserine değinilmiştir.

1.1.2.1. Süleymân-nâme-i Kebîr

Firdevsî'ye asıl ününü kazandıran ve hacim bakımından zenginlik katan en geniş eseridir. Yazar bu eserine hayatının büyük kısmını harcamıştır. Yazar eserini II. Mehmed, II. Bâyezîd, I. Selim dönemlerinde vücuda getirmiştir. Kaleme aldığı bu eserin asıl konusu Hz. Süleymân ve ona inananlar ile din düşmanları arasındaki Hak mücadelesidir. Bunun yanı sıra hemen hemen her konu hakkında bilgi sahibi olan yazar ilm-i nücûm, astronomi, tarih, tıp ile ilgili konulara da yer vermesi bakımından ansiklopedi niteliği taşımaktadır. Eserin kaç cilt olduğu hakkında görüş ayrılıkları vardır. *Künhü'l-ahbar* tezkiresinde üç yüz altmış cilt olduğunu

“Menkûldür ki Sultân Bâyezîd Han emri ile Süleymân-nâme’yi naẓm u neşr üzere üç yüz altmış cilt kitâb itmîş ve zu’ûmnca ekşer-i Ôulûmî mustalahâtı ile edâ eyleyüp cüll-i himmet-i bi-hisâb itmîş” (İsen, 2017: 50). şeklinde aktarılırken Kınâlı-zâde Hasan Çelebi’nin tezkiresinde ise üç yüz seksen cilt eserin olduğunu söylemiştir. Fakat aynı eserde buna ek olarak bu eserin içinden seksen cildinin II. Bâyezîd tarafından seçildiğini ve diğer ciltlerin yakıldığını “Merhûm Sultân Bâyezîd Hân nâmına Süleymân-nâme adlu üç yüz seksen cilt kitâb te’lîf eylemişdür. Ol şâh-ı ‘âlî cenâb bu cümleden seksen cildin intihâb idüp mâ-’adâsın ihrâk itmekle” (Sungurhan, 2017: 659) şeklindeki cümlelerden anlamaktayız.

Süleymân-nâme-i Kebîr çok geniş bir külliyata sahip olduğu için farklı zamanlarda ve farklı konularda eser üzerine gerek yüksek lisans gerekse de doktora çalışmaları yapılmıştır. Eser üzerine yapılan çalışmalara aşağıda yer verilmiştir.

ABUL, Y. (2004). *Süleyman-name-i Kebir (47.cilt) Metin Tenkidi ve İnceleme*, (Yüksek Lisans Tezi). Manisa Celal Bayar Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.

AKAY, A. (1990). *Firdevsî Süleymân-nâme (44.cilt) Metin ve Fiiller Üzerine Bir Deneme*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

AKSOY, M. (2000). *Uzun Firdevsî’nin Süleymân-nâme’sinde Destan Unsurları*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İzmir Ege Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

AKSU, R. (2016). *Firdevsî-i Rûmî Süleymân-nâme-i Kebîr (10.cilt) İnceleme-Metin-Dizin*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Erzurum Atatürk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

AYDIN, H. (2017). *Firdevsî-i Rûmî’nin Süleymân-nâmesi’nin 68. cildi (İnceleme-tenkitli metin)(Yüksek Lisans Tezi)*. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir.

BABÜR, Y. (2013). *Süleymân-nâme-i Kebîr (6-7.ciltler İnceleme-Transkripsiyonlu Metin)*.(Yüksek Lisans Tezi) Erzincan Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzincan.

BÜKE, H. (2015). *Firdevsî-i Rûmî Süleymân-nâme (38.cilt), Dil Özellikleri, Metin, Söz Dizini*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Isparta Süleyman Demirel Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

CİHAN, E. (2017). *Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme'sinin 71. Cildi (İnceleme-Tenkitli Metin)*, (Yüksek Lisans Tezi) Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir.

ÇELİK, Z. (2010). *Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme Yazmasının (81. cilt) (82b-123b yk.) Bilimsel Yayını ve Üzerinde Dil İncelemeleri*. İstanbul Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

EKŞİOĞLU, S. (2014). *Firdevsî-i Rûmî Süleymân-nâme 11. Cilt Dil İncelemesi-Gramatikal Dizin*, Atatürk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

ERDEM, M. D. (2005). *Kitab-ı Kısâ-nâme-i Süleymân Aleyhisselam Üzerine Söz Dizimi Çalışması (Süleymannâme 74. cilt)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.

EREN, H. (2016). *Firdevsî-i Rûmî Süleymân-nâme-i Kebîr (34-35-36. Cilt) (İnceleme-Metin) (Yayımlanmamış Doktora Tezi)*. Hacettepe Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü Ankara.

GENÇ, G. (1995). *Firdevsî-i Rûmî Süleymân-nâme (25-26.cilt)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Marmara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

GÜLEÇ, H. (1994). *Firdevsî-i Rumî'nin Süleymân-nâme'si 42.cilt Dâsîtan-ı Ceng-i Aheng-i Efrasiyab-ı Türk Üzerine Bir Metin İncelemesi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İzmir Ege Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

JAFAROVA, İ. (2010). *Firdevsî-i Rumî'nin Süleymân-nâme-i Kebîr'i (63.cilt) İnceleme Metin-Dizin*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Marmara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

KİRİK, E. (2013). *Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâmesi 75. Cilt (Giriş-İnceleme-Tenkitli Metin Sözlük) (Doktora Tezi)*. Sakarya Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

KÖZ, İ. (2004). *Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme Yazmasının (81. cilt 7a-54byk.) Bilimsel Yayını ve Üzerinde Dil İncelemeleri*. İstanbul Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

SEMİZ, Ö. (2018). *Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme'sinin 70. cildi (İnceleme-tenkitli metin)*. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir.

ŞİMŞEK, Y. (2013). *Firdevsî-i Rumî, Süleyman-name-i Kebîr (76. Cilt), (Yüksek Lisans Tezi) Giriş, Ses Bilgisi, Tenkitli Metin, Sözlük*. Samsun On Dokuz Mayıs Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.

TOMBAK, S. A. (2017). *Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme'sinin 67. cildi (İnceleme-tenkitli metin).(Yüksek Lisans Tezi)* Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir.

USTA, H. İ. (1995). *Firdevsî-i Rûmî Süleymân-nâme-i Kebîr, (43-44-45-46.ciltler)*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

VANLI, M. (2012). *Firdevsî-i Rûmî Süleymân-nâme-i Kebîr (8.-9.ciltler), (İnceleme Metin)*, Erzincan Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzincan.

Süleymân-nâme adlı eserin 81 cildinin künyeleri şu şekildedir¹.

1. Cilt Gotha, Numara 111.
2. Cilt Gotha, Numara 111; Süleymaniye, Hacı Mustafa Efendi, Numara 4863
3. Cilt Vaticano-Turco, Numara 28, 16 yy.; Süleymaniye, Hacı Mustafa Efendi, Numara 4863.
4. Cilt Vaticano-Turco, Numara 28; Süleymaniye, Hacı Mustafa Efendi, Numara 4863.
5. Cilt Vaticano-Turco, Numara 28; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1525, Harekeli nesih, 21 satır, 1544'te kopya edilmiş. 5-6-7-8-9-10-11-12-13 cilt toplam 388 yk.
6. Cilt Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1525, Harekeli nesih, 21 satır, 1544'te kopya edilmiş.

¹ Himmet Büke'nin "Firdevsî-i Rûmî, Süleymân-nâme (38.cilt), Dil Özellikleri, Metin, Söz Dizimi" isimli doktora tezinden derlenmiştir.

7. Cilt Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1525, Harekeli nesih, 21 satır, 1544'te kopya edilmiş; Török F. 2, Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, 7-13 cilt toplam 360 yk.
8. Cilt Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1525, Harekeli nesih, 21 satır, 1544'te kopya edilmiş; Török F. 1-2, Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, h. 968 kayıtlı, 8-15 cilt toplam 406 yk.
9. Cilt Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1525, Harekeli nesih, 21 satır, h. 1544'te kopya edilmiş; Török F. 1-2, Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, h. 968 kayıtlı.
10. Cilt Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1525, Harekeli nesih, 21 satır, 1544'te kopya edilmiş; Török F. 1-2 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, h. 968 kayıtlı.
11. Cilt Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1525, Harekeli nesih, 21 satır, 1544'te kopya edilmiş; Török F. 1-2 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, h. 968 kayıtlı.
12. Cilt Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1525, Harekeli nesih, 21 satır, 1544'te kopya edilmiş; Török F. 1-2 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, h. 968 kayıtlı.
13. Cilt Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1525, Harekeli nesih, 21 satır, 1544'te kopya16 Firdevsî-i Rumî, *a.g.e.*, C.81. , vr. 33a. 17 Firdevsî-i Rumî, *a.g.e.*, C. 81. , vr. 26a/26b. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Yıl: 7 Sayı: 13 Aralık-2015 (s.481-501)* 486 edilmiş; Török F. 2 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, h. 968 kayıtlı.
14. Cilt Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1526, 21 satır, 14-15-16-17-18-19-20 cilt toplam 321 yk.; Török F. 1 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, h. 968 kayıtlı.
15. Cilt Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1526, 21 satır; Török F. 1 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, h. 968 kayıtlı.
16. Cilt Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1526, 21 satır.

- 17.** Cilt Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1526, 21 satır; Török F. 3 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, 17-18 cilt toplam 100 yk.
- 18.** Cilt Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1526, 21 satır; Török F. 3 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, 17-18 cilt toplam 100 yk.
- 19.** Cilt Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1526, 21 satır.
- 20.** Cilt Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1526, 21 satır.
- 21.** Cilt Üniversite Kütüphanesi, T.M.9884.
- 22.** Cilt Üniversite Kütüphanesi, T.M.9884.
- 23.** Cilt Üniversite Kütüphanesi, T.M.9884.
- 24.** Cilt Üniversite Kütüphanesi, T.M.9884.
- 25.** Cilt Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1527, 1544 tarihli, 21 satır Topkapı Müzesi Kütüphanesindeki 25-26-27-28-29-30. Ciltler toplam 306 yk. ; Török F. 4 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, Hicri 1103 (1594) kayıtlı, Macaristan'daki 25-26-27-28- 29-30. Ciltler toplam 307 yk. ; Üniversite Kütüphanesi, T.Y.9884.
- 26.** Cilt Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1527, 1544 tarihli, 21 satır Topkapı Müzesi Kütüphanesindeki 25-26-27-28-29-30. Ciltler toplam 306 yk. ; Török F. 4 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, Hicri 1103 (1594) kayıtlı, Macaristan'daki 25-26-27-28- 29-30. Ciltler toplam 307 yk. ; Üniversite Kütüphanesi, T.Y.9884.
- 27.** Cilt Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1527, 1544 tarihli, 21 satır Topkapı Müzesi Kütüphanesindeki 25-26-27-28-29-30. Ciltler toplam 306 yk. ; Török F. 4 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, Hicri 1103 (1594) kayıtlı, Macaristan'daki 25-26-27-28- 29-30. Ciltler toplam 307 yk. ; Üniversite Kütüphanesi, T.Y.9884.
- 28.** Cilt Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1527, 1544 tarihli, 21 satır Topkapı Müzesi Kütüphanesindeki 25-26-27-28-29-30. Ciltler toplam 306 yk. ; Török F. 4 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, Hicri 1103 (1594) kayıtlı, Macaristan'daki 25-26-27-28- 29-30. Ciltler toplam 307 yk. ; Üniversite Kütüphanesi, T.Y.9884.

29. Cilt Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1527, 1544 tarihli, 21 satır Topkapı Müzesi Kütüphanesindeki 25-26-27-28-29-30. Ciltler toplam 306 yk. ; Török F. 4 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, Hicri 1103 (1594) kayıtlı, Macaristan'daki 25-26-27-28- 29-30. Ciltler toplam 307 yk. ; Üniversite Kütüphanesi, T.Y.9884.

30. Cilt Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1527, 1544 tarihli, 21 satır Topkapı Müzesi Kütüphanesindeki 25-26-27-28-29-30. Ciltler toplam 306 yk. ; Török F. 4 Macaristan *Firdevsî-İ Rumî, Hayatı Ve Eserleri Hakkında Yeni Bilgiler Himmet BÜKE* 487 İlimler Akademisi Kütüphanesi, Hicri 1103 (1594) kayıtlı, Macaristan'daki 25-26-27-28-29-30. Ciltler toplam 307 yk. ; Üniversite Kütüphanesi, T.Y.9884. (Ata Çatıkkaş, çalışmasında bu cildin H.1528'de kayıtlı olduğunu söylese de biz böyle bir bilgiye rastlayamadık (bk.Çatıkkaş 2009;19)

31. Cilt Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1528, 21 satır, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde bulunan 31-32-33-34-35-36. Ciltler toplam 378 yk. ; İstanbul Belediye Yazmaları, B.26 (M.Cevdet)

32. Cilt Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1528, 21 satır, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde bulunan 31-32-33-34-35-36. Ciltler toplam 378 yk. ; İstanbul Belediye Yazmaları, B.26 (M.Cevdet)

33. Cilt Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1528, 21 satır, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde bulunan 31-32-33-34-35-36. Ciltler toplam 378 yk. ; İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T.Y.9884, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde bulunan 33-34-35-36. Ciltler toplam 264 yk.

34. Cilt Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1528, 21 satır, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde bulunan 31-32-33-34-35-36. Ciltler toplam 378 yk. ; İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T.Y.9884, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde bulunan 33-34-35-36. Ciltler toplam 264 yk.

35. Cilt Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1528, 21 satır, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde bulunan 31-32-33-34-35-36. Ciltler toplam 378 yk. ; İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T.Y.9884, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde bulunan 33-34-35-36. Ciltler toplam 264 yk.

36. Cilt Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1528, 21 satır, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde bulunan 31-32-33-34-35-36. Ciltler toplam 378 yk; İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T.Y.9884, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde bulunan 33-34-35-36. Ciltler toplam 264 yk.

37. Cilt Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1529, 21 satır, 17.yüzyıl kopyası, Hazine 1529'daki ciltlerin toplam varak sayısı 383'tür; Manisa İl Halk Kütüphanesi, Akhisar Zeynelzade Koleksiyonu, 45 Ak Ze 226, 21 Satır, 1212(1797) tarihli Çili Zeynel b. Hacı Ali adına vakıf mührü vardır. Manisa nüshasının toplamı 766 yk.

38. Cilt Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1529, 21 satır, 17.yüzyıl kopyası, Hazine 1529'daki ciltlerin toplam varak sayısı 383'tür; Manisa İl Halk Kütüphanesi, Akhisar Zeynelzade Koleksiyonu, 45 Ak Ze 226, 21 Satır, 1212(1797) tarihli Çili Zeynel b. Hacı Ali adına vakıf mührü vardır. Manisa nüshasının toplamı 766 yk.

39. Cilt Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1529, 21 satır, 17.yüzyıl kopyası, Hazine 1529'daki ciltlerin toplam varak sayısı 383'tür; Manisa İl Halk Kütüphanesi, Akhisar

Zeynelzade Koleksiyonu, 45 Ak Ze 226, 21 Satır, 1212(1797) tarihli Çili Zeynel b. Hacı Ali adına vakıf mührü vardır. Manisa nüshasının toplamı 766 yk. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Yıl: 7 Sayı: 13 Aralık-2015 (s.481-501) 488*

40. Cilt Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1529, 21 satır, 17.yüzyıl kopyası, Hazine 1529'daki ciltlerin toplam varak sayısı 383'tür; Manisa İl Halk Kütüphanesi, Akhisar Zeynelzade Koleksiyonu, 45 Ak Ze 226, 21 Satır, 1212(1797) tarihli Çili Zeynel b. Hacı Ali adına vakıf mührü vardır. Manisa nüshasının toplamı 766 yk.

41. Cilt Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1529, 21 satır, 17.yüzyıl kopyası, Hazine 1529'daki ciltlerin toplam varak sayısı 383'tür; Manisa İl Halk Kütüphanesi, Akhisar Zeynelzade Koleksiyonu, 45 Ak Ze 226, 21 Satır, 1212(1797) tarihli Çili Zeynel b. Hacı Ali adına vakıf mührü vardır. Manisa nüshasının toplamı 766 yk.

42. Cilt Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1529, 21 satır, 17.yüzyıl kopyası, Hazine 1529'daki ciltlerin toplam varak sayısı 383'tür; Manisa İl Halk Kütüphanesi, Akhisar

Zeynelzade Koleksiyonu, 45 Ak Ze 226, 21 Satır, 1212(1797) tarihli Çili Zeynel b. Hacı Ali adına vakıf mührü vardır.. Manisa nüshasının toplamı 766 yk.

43. Cilt Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1530, 21 satır, Hazine 1530'daki kayıtlı ciltlerin toplam varak sayısı 382'dir; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1531, 21 satır, Hazine 1531'deki ciltlerin toplam varak sayısı 367'dir.

44. Cilt Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1530, 21 satır Hazine 1530'daki kayıtlı ciltlerin toplam varak sayısı 382'dir; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1531, 21 satır, Hazine 1531'deki ciltlerin toplam varak sayısı 367'dir.

45. Cilt Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1530, 21 satır Hazine 1530'daki kayıtlı ciltlerin toplam varak sayısı 382'dir; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1531, 21 satır, Hazine 1531'deki ciltlerin toplam varak sayısı 367'dir.

46. Cilt Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1530, 21 satır Hazine 1530'daki kayıtlı ciltlerin toplam varak sayısı 382'dir; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1531, 21 satır, Hazine 1531'deki ciltlerin toplam varak sayısı 367'dir.

47. Cilt Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1530, 21 satır Hazine 1530'daki kayıtlı ciltlerin toplam varak sayısı 382'dir; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1531, 21 satır, Hazine 1531'deki ciltlerin toplam varak sayısı 367'dir.

48. Cilt Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1530, 21 satır Hazine 1530'daki kayıtlı ciltlerin toplam varak sayısı 382'dir; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1531, 21 satır, Hazine 1531'deki ciltlerin toplam varak sayısı 367'dir.

- 49.** Cilt Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1532, 21 satır, Hazine 1532'deki ciltlerin toplam varak sayısı 459'dur; Török F. 5-10 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, 460 yk.
- 50.** Cilt Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1532, 21 satır, Hazine 1532'deki ciltlerin toplam varak sayısı 459'dur; Török F. 5-10 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, 460 yk.
- 51.** Cilt Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1532, 21 satır, Hazine 1532'deki ciltlerin toplam varak sayısı 459'dur; Török F. 5-10 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, *Firdevsî-i Rumî, Hayatı Ve Eserleri Hakkında Yeni Bilgiler Himmet BÜKE* 489 460 yk.
- 52.** Cilt Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1532, 21 satır, Hazine 1532'deki ciltlerin toplam varak sayısı 459'dur; Török F. 5-10 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, 460 yk.
- 53.** Cilt Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1532, 21 satır, Hazine 1532'deki ciltlerin toplam varak sayısı 459'dur; Török F. 5-10 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, 460 yk.
- 54.** Cilt Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1532, 21 satır, Hazine 1532'deki ciltlerin toplam varak sayısı 459'dur; Török F. 5-10 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, 460 yk.
- 55.** Cilt Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1533, 21 satır; Hazine 1533'teki ciltlerin toplam varak sayısı 488'dir.
- 56.** Cilt Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1533, 21 satır; Hazine 1533'teki ciltlerin toplam varak sayısı 488'dir.
- 57.** Cilt Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1533, 21 satır, Hazine 1533'teki ciltlerin toplam varak sayısı 488'dir; Török F. 14 (Macaristan), Macaristan'daki 57-58-59. Ciltlerin toplam varak sayısı 221'dir.
- 58.** Cilt Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1533, 21 satır, Hazine 1533'teki ciltlerin toplam varak sayısı 488'dir; Török F. 14 (Macaristan), Macaristan'daki 57-58-59. Ciltlerin toplam varak sayısı 221'dir.

- 59.** Cilt Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1533, 21 satır, Hazine 1533'teki ciltlerin toplam varak sayısı 488'dir; Török F. 14 (Macaristan), Macaristan'daki 57-58-59. Ciltlerin toplam varak sayısı 221'dir.
- 60.** Cilt Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1533, 21 satır; Hazine 1533'teki ciltlerin toplam varak sayısı 488'dir.
- 61.** Cilt Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1534, 21 satır; Hazine 1534'teki ciltlerin toplam varak sayısı 500'dür.
- 62.** Cilt Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1534, 21 satır; Hazine 1534'teki ciltlerin toplam varak sayısı 500'dür.
- 63.** Cilt Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1534, 21 satır; Hazine 1534'teki ciltlerin toplam varak sayısı 500'dür.
- 64.** Cilt Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1534, 21 satır, Hazine 1534'teki ciltlerin toplam varak sayısı 500'dür; Török F. 11, Macaristan'daki 64-65-66. Ciltlerin toplam varak sayısı 276'dır.
- 65.** Cilt Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1534, 21 satır, Hazine 1534'deki ciltlerin toplam varak sayısı 500'dür; Török F. 11, Macaristan'daki 64-65-66. Ciltlerin toplam varak sayısı 276'dır.
- 66.** Cilt Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1534, 21 satır, Hazine 1534'deki ciltlerin *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Yıl: 7 Sayı: 13 Aralık-2015 (s.481-501)* 490 toplam varak sayısı 500'dür; Török F. 11, Macaristan'daki 64-65-66. Ciltlerin toplam varak sayısı 276'dır.
- 67.** Cilt Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, K.892, 16.yüzyıl kopyası; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1535, 21 satır; K.892'deki ciltlerin toplam varak sayısı 470, Hazine 1535'deki ciltlerin toplam varak sayısı 595'dir.
- 68.** Cilt Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, K.892, 16.yüzyıl kopyası; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1535, 21 satır; K.892'deki ciltlerin toplam varak sayısı 470, Hazine 1535'deki ciltlerin toplam varak sayısı 595'dir.
- 69.** Cilt Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, K.892, 16.yüzyıl kopyası; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1535, 21 satır; K.892'deki ciltlerin toplam varak sayısı 470, Hazine 1535'deki ciltlerin toplam varak sayısı 595'dir.

70. Cilt Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, K.892, 16.yüzyıl kopyası; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1535, 21 satır; K.892'deki ciltlerin toplam varak sayısı 470, Hazine 1535'deki ciltlerin toplam varak sayısı 595'dir.

71. Cilt Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, K.892, 16.yüzyıl kopyası; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 17 1535, 21 satır; K.892'deki ciltlerin toplam varak sayısı 470; Hazine 1535'deki ciltlerin toplam varak sayısı 595'dir. Edebiyat Fakültesi TDE Bölümü Kütüphanesi, numara 4008; numara 4008'de kayıtlı olan 71-72- 73.ciltlerin toplam varak sayısı 125'tir.

72. Cilt Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, K.892, 16.yüzyıl kopyası; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 17 1535, 21 satır; K.892'deki ciltlerin toplam varak sayısı 470; Hazine 1535'deki ciltlerin toplam varak sayısı 595'dir. Edebiyat Fakültesi TDE Bölümü Kütüphanesi, numara 4008; numara 4008'de kayıtlı olan 71-72- 73.ciltlerin toplam varak sayısı 125'tir.

73. Cilt Edebiyat Fakültesi TDE Bölümü Kütüphanesi, numara 4008; numara 4008'de kayıtlı olan 71-72-73.ciltlerin toplam varak sayısı 125'tir. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1536, 21 satır; Hazine 1536'da kayıtlı olan 73-74-75-76.ciltlerin toplam varak sayısı 469'dur. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1231, 21 satır. Hazine 1231'de kayıtlı olan 73-74-75- 76.ciltlerin toplam varak sayısı 357'dir.

74. Cilt Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1536, 21 satır; Hazine 1536'da kayıtlı olan 73-74-75-76.ciltlerin toplam varak sayısı 469'dur. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1231, 21 satır. Hazine 1231'de kayıtlı olan 73-74 75 76.ciltlerin toplam varak sayısı 357'dir; Hüseyin Kocabaş Kitaplığı Türkçe Yazmaları, S.H.M.H.K.Yaz. 361, 17 satır, 74-75-76 ciltleri içeren bu nüshanın varak sayısı 127'dir.

75. Cilt Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1536, 21 satır; Hazine 1536'da kayıtlı olan 73-74-75-76.ciltlerin toplam varak sayısı 469'dur. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1231, 21 satır. Hazine 1231'de kayıtlı olan 73-74-75-76.ciltlerin toplam varak sayısı 357'dir. Bu cildin Bibl. Nationale, n suppl. 1293 ve Uppsala numara 196'da bir *Firdevsî-İ Rumî, Hayatı Ve Eserleri Hakkında Yeni Bilgiler Himmet BÜKE* 491 nüshası daha vardır. Berlin numara 470'de kayıtlı olduğu olduğu zannedilen nüsha sorgulanmış, böyle bir kaydın olmadığı teyit edilmiştir.

76. Cilt Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1536, 21 satır; Hazine 1536'da kayıtlı olan 73-74-75-76.ciltlerin toplam varak sayısı 469'dur. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1231, 21 satır. Hazine 1231'de kayıtlı olan 73-74 75-76.ciltlerin toplam varak sayısı 357'dir.

77. Cilt Török F. 12, Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, 118 varak; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1537, 21 satır, Hazine 1537'de kayıtlı ciltlerin toplam varak sayısı 534'tür.

78. Cilt Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1537, 21 satır, Hazine 1537'de kayıtlı ciltlerin toplam varak sayısı 534'tür. Török F. 13, Török F. 13'te kayıtlı olan ciltlerin toplam varak sayısı 409'dur.

79. Cilt Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1537, 21 satır, Hazine 1537'de kayıtlı ciltlerin toplam varak sayısı 534'tür. Török F. 13, Török F. 13'te kayıtlı olan ciltlerin toplam varak sayısı 409'dur.

80. Cilt Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1537, 21 satır, Hazine 1537'de kayıtlı ciltlerin toplam varak sayısı 534'tür. Török F. 13, Török F. 13'te kayıtlı olan ciltlerin toplam varak sayısı 409'dur.

81. Cilt Fatih Millet Kütüphanesi, Ali Emiri numara 317/116, 123 yk.

1.1.2.2. Hayât u Memât (Hayât-nâme)

Bu eser Farsça'dan Türkçe'ye bir tercüme olup tasavvuf, ölüm, ahlak, nefis gibi konuları işler. Müellifi Orhan bin Kenek'e ait olan bir nüsha, Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi num. 2333'te olup eser 95 varaktan müteşekkildir. İkinci bir nüsha ise Beşiktaş Yahya Efendi Kütüphanesinde Firdevsî-i Osmanî adına "Hayat-nâme" adıyla kayıtlıdır (Büke, 2015: 23). Eser mensur bir şekilde 914 (1508) yılında İstanbul'da kaleme alınmıştır.

1.1.2.3. Firâset-nâme

Bu eser kayıtlara göre Balıkesir'de II. Bâyezîd tahta geçmeden önce kaleme alınmıştır. Eserin günümüze ulaşmadığı söylene de eserin ismi *Münazara-i Seyf ü Kalem* adlı eserde geçmektedir. Ayrıca bu eserin ele geçtiği ve "eserin bir nüshasının: Milli Kütüphane'de, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 5151 arşiv numarasıyla kayıtlıdır." (Büke, 2015: 27) şeklinde bir açıklama mevcuttur.

1.1.2.4. Münazara-i Seyf ü Kalem

Bu eser, yazarın Balıkesir’de kaleme aldığı diğer bir eseridir. Eserde kılıç ve kalemin karşılaştırılması yapılmaktadır. Fatih Millet Kütüphanesi’nde numara 576’da bulunan bu eser, 54 varaktan oluşmaktadır. Bu eserin önemli özelliklerinden biri, Firdevsî’nin yazdığı diğer eserlerden haber veriyor olmasıdır. Yazdığını söylediği eserlerin ortak özellikleri Balıkesir’de yazılmış olmasıdır. Günümüze ulaşmasa da kaleme aldığını söylediği eserlerin ismi: *Hadikatü’l-Hakâyık*, *Tecnîsât*, *Firâset-nâme*, *Tâli-i Mevlüd-i Kebîr*, *Hadîs-i Ahsen*’dir. Eser üzerine Ahmet Tanyıldız’ın bir çalışması mevcuttur (Tanyıldız, 2005).

1.1.2.5. Silâh-şor-nâme

Farşça’dan tercüme edilmiş eser, çeşitli silâhlardan bahsetmektedir. “Bir nüshası Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi’nde bulunan eseri (Hazine, nr. 625) yirmi bir sayfa halinde Wickerhauser yayınlamış (Viyana, ts.), Schlechta Wssehrd Almanca’ya çevirmiş (ZDMG, XVII (1863], s.1-38), daha sonra da R. Bonelli tarafından ikinci defa neşredilmiştir. (Rendiconti deli Accademia dei Lincei, V/ 1 [Roma 1892], s. 435-454)” (İA, 1996, 13.c: 129) Eser üzerine Bekir Biçer’in bir çalışması mevcuttur (Biçer, 2011).

1.1.2.6. Kısâ-nâme-i Süleymân Aleyhi’s-selâm

Bu eser, Balıkesir’de *Süleymân-nâme*’den önce yazılmıştır. Bu eser *Süleymân-nâme*’nin bir ön değerlendirmesi olarak kabul edilmektedir. Eser, başındaki ve sonundaki iki kasideyi saymazsak tamamıyla düz yazı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu eser üzerine Mehmet Dursun Erdem çalışma yapmıştır. (Erdem, 2005).

1.1.2.7. Tecnîsat-ı Süleymân, Tecnîsat-ı Süleymân u Belkıs-nâme

Münâzara-i Seyf ü Kalem adlı eserin içinde adı geçen eserlerden bir tanesi olup eser bulanamamıştır. Himmet Büke, eserin “Ankara Millî Kütüphane Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesinde olduğunu ifade etmektedir” (Büke, 2015: 29). Bu da gösteriyor ki henüz üzerinde çalışma yapılmamış bir eserdir.

1.1.2.8. Da’vet-nâme

1488’de kaleme alınan bu eser astronomi, astroloji, büyü, tılsım gibi konulardan meydana gelmekte ve cin, melek, peri gibi varlıklardan bahsetmektedir. Eser bu şekilde “garip ilimleri”ni oluşturmaktadır, altı bölümden meydana gelmiş olup

mensur bir eserdir. Farsça ve Arapça'dan tercüme edilmiştir. Bu eserde çoğu burçtan oluşan 145 minyatüre rastlanmaktadır. Bilinen tek nüshası İstanbul Üniversitesi kütüphanesinde kayıtlıdır. Bu eser üzerine Fatma Büyükkarcı, *Firdevsî-i Tavîl ve Da'vet-nâme'si* (İnceleme-Metin-Dizinler) adlı yüksek lisans tezi hazırlamıştır (Büyükkarcı, 1993).

1.1.2.9. Satranç-nâme-i Kebîr

“Balıkesir’de te’lif edilen eser 95 varak olup manzum mensur karışık bir şekilde kaleme alınan eser her sayfa 17 satır halinde nesihle yazılmıştır. Eserde yetmiş yedi satranç oyunu şekli yer almakta ve sekiz bâbdan oluşmaktadır. Eserin Nuruosmaniye Kütüphanesi numara 4073’te Berlin (1631) ve Münih (250) kütüphanelerinde birer nüshası vardır. Eserin içerisinde satrancın tarihçesi ve oyun oynama biçimleri hakkında bilgi verilmektedir” (Akay, 1990: 18).

1.1.2.10. Kutb-nâme

İslâmî gelenekte kutub, asrın yenilikçisi olarak bilinen şeyhlerin en ulusuna denirdi. Allah’ın yeryüzüne hükmetmek üzere bütün yetenekleri verdiği kimseydi. Firdevsî-i Rûmî, hâmisî olan padişah II. Bayezit’i kutb’ul-aktâb olarak kabul etmiştir. Doğu geleneklerine uygun olarak da eserine *Kutb-nâme* adını koymuştur. (Biçer, 2005: 61-62) Bu eser 909 (1503) yılında yazılmış olup aynı yıl eser Muhammed b. Rasul-i Sarayî tarafından çoğaltılmıştır.

Bu eserin diğer ismi *Kıssa-nâme-i Midilli*’dir. Eser, I. Bâyezîd döneminde yapılan Midilli, Venedik, İnebahtı gibi adaları kaybetmeleri üzerine yapılan deniz muharebelerini anlatır. Eser, İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Halet Efendi kitapları arasında 643 numarada kayıtlı olup tek nüshadır. Eser İbrahim Olgun ve İsmet Parmaksızoğlu tarafından yayımlanmıştır (Olgun-Parmaksızoğlu, 1980).

1.1.2.11. Tâli-i Mevlûd-ı Kebîr

Münazara-i Seyf ü Kalem eserinde adı geçen eserlerinden biridir. Bu eser hakkında yapılan çalışmalarda esere rastlanamamıştır. Himmet Büke eserin “Ankara Millî Kütüphane Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesinde olduğunu ifade etmektedir” (Büke, 2015: 29). Henüz üzerine herhangi bir inceleme yapılmamıştır.

1.1.2.12. Hadis-i Ahsen

Münazara-i Seyf ü Kalem eserinde isminin geçtiği bilinmektedir. Fakat “Fuad Köprülü ve Bursalı Tahir bunu bir eser olarak telakki etmelerine karşılık, Fatma Büyükkarcı bu ibarenin ‘Güzel bir deyişle eserlerini kaleme almak’ manasında kullanıldığını ifade eder. ‘*Münâzara-yı Seyf ü Kalem*’de zikrolunan eser adlarının hepsinin kırmızı mürekkeple yazılmış olması, Köprülü ve Bursalı Tahir’in bunu eser olarak kabul etmelerindeki çıkış noktasıdır.” (Vanlı, 2012: 23) şeklinde bu eser hakkında muhtelif görüşler vardır.

1.1.2.13. Tercüme-i Câme-şûy-nâme

H. 914/M. 1508’de yazılan bu eser, çeşitli kumaşlarda görülen kirlerin nasıl temizleneceği hakkında bilgi vermesi sebebiyle çeşitli iş sahalarının gelişimi ve tarihi için önemli bir eserdir. Bu eser tercüme olup Nâsiru’d-dîn Tûsî’nin dokuz bölümlük eserinden tercümedir. Firdevsî-i Rûmî, bu eserin bölümlerine bir bölüm de kendisi ekleyerek eserini kaleme almıştır. Eser Manisa Sultan Murat kütüphanesinde bulunmaktadır. Firdevsî, Terceme-i Cemaşuy-nâme’nin sebab-i te’lif bölümünde *Süleymân-nâme*’nin 78.cildini bitirmişken elbisesinde bir leke olması üzerine bu eseri Türkçeye çevirdiğini belirtir (Büke, 2015: 36).

1.1.2.14. Süleymân-nâme Muhtasarı

Himmet Büke eserin “İstanbul Millet Kütüphanesi 297. 9’de AET rh 316 demirbaş numarasıyla kayıtlı olduğunu ve eserin 349 varak olup 13 satır halinde yazıldığını ifade etmektedir” (Büke, 2015: 34). Eserin diğer nüshası İstanbul Üniversitesi’nde İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi 297. 91 yer numarası ve NEKTY0015 barkod numarasıyla kayıtlı olduğu tarafımızca tespit edilmiştir. Buradaki nüshanın 17 satırda 195 varak olduğu görülmüştür. Eser üzerine bu güne kadar çalışma yapılmamıştır.

1.1.2.15. Kur’ân-ı Kerîm’den Tefe’üle Dair Bir Risâle

Rüya yorumu, tasavvuf ve falcılık gibi konulardan bahseden bu eserin bilinen tek nüshası 297. 7 yer numaralı ve NEKTY00816 barkod numarasıyla İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesinde yer almaktadır. Eser 15 satırda 89 varak şeklinde kaleme alınmıştır.

1.1.2.16. Kitâbü'l-Mevâ'iz

Eserin içeriğinin bilinmemesi kafa karışıklığına yol açsa da araştırmacıların birkaçı bu eseri Firdevsî'ye mâl etmektedir. Eser “İstanbul Büyükşehir Belediye Kütüphanesi Muallim Cevdet Bölümü 297. 9 numarada kayıtlı olarak gösterilmiştir ancak belirtilen kitaplıkta bulunmamaktadır” (Biçer, 2006: 77).

1.1.2.17. Hakayıknâme (Hadikatü'l Hakayık, Hakikatnâme, Tuhfetü'l Hadi)

Eser Abdullah-ı İlâhi'nin menkıbelerini anlatmakta olup tasavvufî bir eserdir. Eserde kâinatın sırrı, insanın özellikleri, ibadetlerin kabulü gibi tasavvuf içeren konulardan bahsedilir. Padişahın emri ile Rumeli ve Anadolu'da anlaşılır okunması için tercüme edilmiştir. Karşılıklı soru cevap şeklinde kaleme alınan eser, manzum-mensur karışıktır. Muhyiddin İbn Arabî, Sadreddîn-i Konevî ve Mevlânâ Celaleddîn-i Rûmî gibi sûfilerden kıssalar rivayet etmiştir. “*Hakâyık-nâme* diyalog yöntemi kullanılarak oluşturulmuş bir metindir. Tüm metin soru cevap üzerine kuruludur. Konunun derinleşmesi aşama aşamadır. Sorulan kapsamlı bir sorunun uzun uzun açıklaması söz konusu değildir. Sorular da cevaplar da kısadır. Ancak sayısı çoktur. Özellikle Hızır'ın soruları bu yöndedir” (Araç, 2010: 20).

1.1.2.18. Pend-nâme-i Eflâtun

Bu eser küçük bir eserdir. Bursalı Tahir bu eseri gördüğünü söylemiştir. Eser Hıfze's-Sihhay'ın aynı isimli eserinden tercümedir. 105 varak olan bu eser Arkeoloji Müzesi 164. Numarada kayıtlıdır. İstanbul Arkeoloji Müzesinde eseri gören M. Ata Çatıkkaş, “Eserin Firdevsî'ye ait olmadığını, Firdevsî adlı başka bir kimse tarafından Şeyh Sa'dî-i Şirâzî'nin Gülistân isimli eserinin istihsahı olduğunu belirtir” (Çatıkkaş, 1983: 176).

1.1.2.19. Tercüme-i Hadîs-i Erbain

Farsça yazılan eser, 40 hadisten oluşmakta olup 4 varaklık bir hacme sahiptir. “Hadis metinleri Arapça yazılmış olup, açıklamaları manzum olarak Farsça yapılmıştır. *Tercüme-i Hadis-i Erbaîn*, Firdevsî-i Rûmî-İlyas b. Hızır adına, Ali Emîri Kütüphanesi'nde 297. 2 numara da kayıtlı olup, 190x125 ebadındadır” (Biçer, 2005: 74).

1.1.2.20. Teşhîsü'l-insân

“Eser İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü seminer kitaplığında bulunmaktadır. 20x15 ebadında ve 143 varaktan meydana gelmiştir. Satır sayısı 9-13 arasında değişmektedir. Yazısı harekeli ve okunaklı bir nesihdir” (Erdem, 2005: 12).

1.1.2.21. Fâl-ı Kur'ân

1487-1488 yılları arasında Farsça'dan çevrilen eser, İbrahim Paşa'ya sunulmuştur. “Eser İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Bölümü 24 Numara 816'da bulunmaktadır. Fâl-ı Kur'ân metni harekeli nesih yazıyla yazılmış olan bu yazmanın 61b-79b varakları arasında yer almaktadır” (Aksoy, 2000: 44).

1.1.2.22. Muhtâr-nâme

Bu eserin ismi Firdevsî'nin bir başka eseri olan *Hakâyık-nâme*'de geçmekle birlikte varlığı tespit edilememiştir. “Şeyh Attar Hazretlerinin *Muhtar-nâmesi*'ni tercüme ettiğini beyan edip, kitabı tamamladıktan sonra da hayli ihsan buyurup şerefi kabul ile müşerref itmişlerdi”. (Biçer, 2005: 74-75) ibaresini vererek eserin Feridü'd-dîn Attar'dan çevirdiğini söylemiştir. Hiçbir nüshasına ulaşamamıştır.

Yukarıda verilen eserlerin dışında, Firdevsî'ye ait olup olmadığı hakkında bilgi olmayan eserler de mevcuttur. Bu eserlerin isimleri şunlardır: *Süleymân u Belkıs-nâme*, *Barak Baba Risâlesi*, *Gülistan Tercümesi*, *Kasas*, *Menâkıb-ı Hünkâr Hâcî Bektâş Veli*, *Tecnisât-ı Süleymân*.

İKİNCİ BÖLÜM

SÜLEYMÂN-NÂME’NİN KURGU VE ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

2.1. Eserin Yapısal ve Kurgusal Özellikleri

2.1.1. Eserin Genel Kurgusal Özellikleri

Süleymân-nâme kapsam itibariyle geniş bir hacme sahiptir. Bu külliyyatın tamamının bir araştırmacı tarafından derlenip çalışılmayacağından birden fazla araştırmacı farklı zaman ve yöntemler ile bu geniş külliyyat üzerine incelemelerde bulunmuştur. Çalışmada, eserin 81 cildinin tamamını bilim dünyasına tanıtmak ve fayda sağlamak amacıyla 69. cildi Latin alfabesine aktararak edisyon kritiğini yapılmıştır.

Türk edebiyatının yapı taşları arasında değerlendirilen *Süleymân-nâme-i Kebîr*, genel düşünce mahiyetine uygun olarak Hz. Süleyman peygamberin etrafında gelişen olayları anlatmaktadır. Ele aldığımız eserin 81 cildin sadece bir parçası olan 69. cildinde de eserin genel kurgusuna baktığımızda düşünce olarak aynıdır.

15. yüzyılın sonu ile 16. yüzyılın başında kaleme alınmış olunan *Süleymân-nâme-i Kebir* adlı eser manzum mensur karışık bir şekilde neşredilmiştir. *Süleymân-nâme*’nin incelemeye almış olduğumuz 69. cildi diğer ciltlerde de olduğu gibi genel kurguya uygun olarak Neml suresinin (30-31) ayeti ile başlamaktadır. 50 beyitlik bir tevhid nazım şekli ile devam etmekte olan bu mesnevinin vezni “*Fâ’Öilâtün fâ’Öilâtün fâ’Öilâtün fâ’Öilün*” şeklindedir. Firdevsî, tevhitte; Allah’ın sıfatlarını, dünyanın yaratılış gayesinin Hz. Muhammed (s.a.v) olduğunu, mısra aralarına serpiştirdiği ayetler ile söylediklerini sağlam bir kaynak olan Kur’ân’a dayandırmıştır.

Abmed u Mahmud u Kâsım ol Muhammed Örişkema

Dü cibânı halkı idiip levlak didi bi-gümân

Ol aşı yayun Fā hā kākūli ve'l-leyl annū

Va'd-đubā ve'ş-şemsu yüzi şābidi nūr-i dubān (s.67)

Hz. Muhammed (s.a.v) 'in parmağıyla ayı göstererek ikiye ayırmasına telmihte bulunmuş, dört halifenin ismini zikrettikten sonra Sultan Beyazıd Han'a övgülerde bulunmuştur.

Devletiyle olup ebed sultān-ı Óālem Bāyezıd

Óİzzetiyle kıyım olup mülk-i Rūm'a ola hān

ÓÖmr-i Nūb itsün miyesser hāzret-i sultān-ı Hā

Şübhe itmez Óimāret Óālem-i evvelde tıfān (s.70)

50 beyitlik tevhitte sonra "Süleymān'nāmenin üç yüz kırk birinci meclisinin zikri"dir şeklinde devam etmektedir. 13 beyitlik bir gazel ile eserin asıl konusu olan Hz. Süleymān'ın Hak dinini yaymak istemesi ve din düşmanları ile mücadelesi anlatılmaktadır.

Eserin kurgusal özelliklerinden birisi hikāyelerin eş zamanlı ilerlemesidir. Bu durum şairin ne kadar çok bilgi birikimine sahip olduğunu göstermektedir. Eserde hikāye kurgularının eş zamanlı ilerlemesi kendine has bir özgünlük katmaktadır. Bu durumu eserde "bizüm kıssamız ez an cānib, bizüm kıssamız ez ān hikāyet..... geldi" şeklinde gösterilmiştir. Metinden alınan parçalar aşağıda verilmiştir.

Lomān Hām avlince nahl-bendān-ı reyhān-ı hāyık ve ebre-güşāyān-ı şuver-i hāyık Eflātun-ı Yūnānı nalince dārende-gān-ı encūmen-i esrār ve pīrānidegān-ı emen-i āhyār ol vecle şāhīb hikāyet u melīb rivāyet alup eydürler ki "Süleymān-ı Nebi hāzret-i Óaleyhi's-selām biñbir ümmeti devlet ile Hūmıs şehrinde oturup ziyāfet itmekde ve Semendūn-ı Cinni Süleymān'a gelmekde ammā ki bizüm kıssamız ez ān hikāyet Sürhibād'a geldi (s.103).

Hükemā avlince Sürhibād-ı Cinnı tābiÓ ile Şām üzerinde cengde ve Süleymān-ı Nebi Óaleyhi's-selām Hūmıs şehrinde Óasker ile hāzır olup Sürhibād üzerine Şām'a gitmek asdinde āhengde ammā ki bizüm kıssamız ez ān cānib-i Rüstem-i Tebenten'e geldi (s.105).

Pes Tefsir-i Kebir'e içinde geldiği [H-201b][K-201b] rivāyet-i şāhīb olduğı maÓlüm oldu ki ol zemānde uşlaruñ Óalı vü idrākı varmış. Óyle olsa Rub uşı ol zemān Sımurğ naarına varmasına taÓaulitse hıdmet-i Süleymāniye yüz sürmesini fikiritse Óaceb degül. MaÓa'l-ıssa Rub uşı

kanad açup uçup gelüp Süleymân'dan yaña gitmekde. Ammâ ki bizüm kıssamuz ez ân cânib-i Ferâmürz'e geldi (s.113).

Sürhibâd eyitdi "Baña yardım gerekmez ve cibân tolısı Süleymân olsa baña şafar bulmaz ve ammâ ki gönlinüz çünki yardım ister ol dabı gelsün" diyicek. Demürbât-ı Dîv ile Racım biñ miqdârı cin serbeng ile gönderdiler. Dem çeküp uçup gıtdiler. ÓAzım kalÓa-i Mıknâtı itdiler. Bunlar gelmekde ammâ bizüm kıssamuz ez ân cânib-i Şemâyil-i Bânû'ya geldi ki çün Rüstem-i Destân sıbr ile tutdı (s.132).

Nitekim Tevekkeltü Óala'llâhü yekfike MaÓa'l-kıssa ÓAyyarlar bunda ve Rüstem-i Tehemten yârenleriyle kalÓa-i Mıknâtı zindanı Ĥabsinde ve Süleymân peygamber Óaleyhi's-selâm Ĥum' şehrinde biñbir ümmet serbengleriyle ins u cin reóisleriyle oturmağda Óadl u dâd itmekde. Ammâ ki bizüm kıssamuz ez ân cânib-i Kâbir bin Sâmsüvâr'a geldi ki nite ol zemanla cezire-i aÓşam melik-i mibrân-ı ekberle muķâbil u muÓariş olup bunca pehlüvânların ki Kâbir anuñ belâk itdi (s.150).

Ĥükemâ kavlince bunlar bunda Kâbir'i tımâr itmekde. Bizüm kıssamuz ez ân cânib-i Süleymân'a geldi. Şeb Süleymân Kâbir'e ĝam-ĝin-i dil olup oturdı. Anı gördiler ki Ābî Melih **[H-226a][K-226a]** içerü girdi eyitdi (s.164).

Müellif eş zamanlı hikâyeleri ilerletirken sadece ele aldığı ciltle sınırlı kalmamakta daha önceki ciltte yarıda bırakmış olduğu hikâyeden haber de vermektedir. Bu durum eserin en önemli kurgusal özelliklerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ĥükemâ kavlince bizüm kıssamuz altmış sekizinci cildde ve üç yüz kırkıncı meclisde kıssa ol arada kalmışdı ki ÓAnķur Câzû kıızı Şemâyil-i Bânü Rüstem-i Tehemten'i ĥile kılup tutmağçün kalÓa-i Mıknâtı'a daÓvet itmekde, kıramezri rahne kıuşı gemiyle ĝarķa varurken bahr-i girdâbda kıapup götürüp Cezire'ye iletmekde ve Sâmsüvâr deryâ-yı Hind'de Fevrâķ-ı Şâh kalÓasın ihâta idüp kıuşatmağda ve Ellenc-i Cinni ve Sürhibâd-ı Cinni Şâm şebri üzerine düşüp cenk itmekde, sunni ter kıanın döküp yiryüzin lüle-reng itmekde (s.72). Şamâil-i Bânû adlı güzellik timsali cinnin Rüstem-i Tehemten'i kalesine çağırıp güzelliği ile etkileyip sihirle hapis edeceği durumu aktaracağını haberini vermektedir.

Müellif eş zamanlı ilerleyen hikâyelerine geri dönüş yapmaktadır. Bunun yanı sıra bir sonraki cildini yazacağını önceden okuyucuya haber vermektedir. Bunu yapmasının asıl sebebi okuyucuyu heyecanda bırakmaktır.

Ĥakim kavlince Faķtaķuş-ı Tekvin bu fikri abşen görüp Kâbir bin Sâmsüvâr'ı rahşıyla götürüp gıtdi. Rivâyet-i esâb budur ki cezire-i aÓşam ki bahr-i girdabuñ cânib-i şimalisidür ve andan Kıuds-i

Mübârek'e dek insân menziline iki yullık yoldur. Ammâ ki bundan gayrı girdâb-ı ekber ki bâbr-i mağribdedür. İnşa'llâh anuñ dabı hîkâyeti yetmişinci cildde **[H-222b][K-222b]** gelse gerek. Anuñ Óaşameti hûkemâ naqlince Süleymân-nâme'de Firdevsî-i zâÓıf zîker itse gerek (s.157).

Süleymân-nâme-i Kebîr'in diğér ciltlerinde olduğu gibi altmış dokuncu ciltte de beşer meclise yer verilmiştir. Bu meclislerin altında bazen altı başlık bazen on üç başlık bazen yirmi başlık olduğu tespit edilmiştir. Bu meclislerin bir başı olduğu gibi sonuna da yer verilmiştir. Bu durumu “Der-beyân-ı Temsilât-ı Mâzi” ardından “Meclis-i Âbir” şeklinde tamamlanmaktadır. Altmış dokuzuncu ciltte meclislerin tamamı şiiir ile başlamaktadır. Meclislerin mensur bir hikâye ile başladığı görülmemiştir.

Süleymân-nâme'nüñ Üç Yüz Kırk Birinci Meclisiniñ Zikrindedür

[FaÓilatün faÓilatün faÓilatün faÓilin]

ÓÁleme zülfün hevâsı ser-tâ-ser sevdâ yeter

Gözleriñ devr-i kâmerde fitne-i mebde yeter

Hırmeni hürşid ber şeb yakmağa abum odı pes **[H-182b] [K-182b]**

Bâbr-i garık itme ki çeşmim çeşmesi deryâ yeter

Bezmi-i mibründe sanem mey-gün laÓlün yadına

Dem-be dem nüş itmege hünî ciger mi hâ yeter (s.70)

Süleymân-nâme'nüñ Üç Yüz Kırk İkinci Meclisiniñ Zikrindedür

[FaÓilatün FaÓilatün FaÓilatün FaÓilin]

O şeker leb tammasa nakş debânın kim bilür

Zer kemer bağlansa yâ Müsiyânın kim bilür

Bülbülüm feryaduma hande itse ol gönca-leb

Hokka-i laÓlin içinde dürfeşânın kim bilür (s.102)

Süleymân-nâme'nüñ Üç Yüz Kırk Üçüncü Meclisiniñ Zikrindedür

[FaÓilatün FaÓilatün FaÓilatün FaÓilin]

Âb ki laÓlün reng birle işlemez oldı şarâb

Vâh ki Óışkuñ âteşinden bağrımız büryân kebab

Dil-i hevâyı Óışkuñ ile çün şurâhî kan yudar

Leb-be-leb olup adeh emdükce cürÖaından cüláb (s.138)

Süleymân-nâme'nün Üç Yüz Kırk Dördüncü Meclisün Zikrindedür

[FaÖilatün faÖilatün faÖilün]

Hükemâ ey dil derdle daöim belâ

Terki alma zevke ile zevke u safâ

oma elden ey gönül asâyişün

Ölÿs u nüş olsun cibân içre işün

Gönlünü gözden begüm bırakma sen

Hürmeni cân hecr odına yakma sen (s.170)

Süleymân-nâme'nün Üçyüz Kırk Beşinci Meclisün Zikrindedür.

[FaÖilatün FaÖilatün FaÖilatün FaÖilün]

anlı yaşumdan abağında gözüm saqlar şarâb

Bağr başlu ocağında âb ki ciger oldu kebâb

Cüş idüp seylâb-ı eşkim inler âb dolâb-ı dil

Dipsiz acı suda urmuş iki gözlü âsiyâb (s.203)

Süleymân-nâme'nin genel kurgusal bir diğeri özelliği de uzun hikâyelerin tamamını vermemiş yarıda bırakarak “Sözü dirâz itmeyelim, sözî tavîl itmeyelim” gibi kısa kesme bildirimlerini kullanarak okuyucuyu metne dahil etmek istemiştir.

Dubni ki susam yağı dimekle meşhûrdur. Süleymân zemanında sûrete geldi. Cinniler susamı eküp yağın kardılar inşaÖllâb yerinde iker idevüz. Muhaşsal-ı kelâm söz tavîl itmeyelim. Ol gün câst vaqt iken iker olan ervâh ile tekvînleri ve reöis-i cinnileri ki siz cümlesi yetmiş kere yüz biñ cinnilerle yetmiş melik-i müvekkel yetmiş tekvîn-i muarreb-i hâkimî ve yetmiş reöis-i cinnî hâfi nâzırı matbah-ı Süleymânî'ye yetecek biñbir ümmetün hâzır olan meökulât-ı iftâr iden mevcüdât nafaasın ele getirüp [H-193a]-[K-193a] zevâdelenmek için her birisi hudmetine ki gönderdi ise hük-m-i

Subhānī muŖciẓe-i Süleymānī ẓuvvet-i rūhānī birle cemīŖisi ol gün beyne's-selātın geçince hāẓır olup envāŖ-ı nüŖāmī getürdiler (s.91).

Ammā ŖUmmān içindeki bahır-ı girdābdur ki ser-cümlesi altmış bir girdābdur. Altmışından gemi hîle birle ẓurtalur. Balık ẓuvvet ile Hāẓı teŖŖala yol virecek ve ammā ki girdāb-ı ekberde ne gemi yürür ne üzerinden dıv u perî ẓuş uçar ne hod Ŗaẓımetine ādemî-ẓād duyar. Zırā ki cemīŖ-ı deryā bir küp yedi ẓat yirden geçüp cebennem ağzına dikülür. İnşaoŖllāh anı yirinde ẓıkr idevüz. MaŖŖa'l-ẓıśā sözi dirāz itmeyelüm. Faẓtaẓı's-ı Tekvın subh-ı kāẓıb olmadın ẓuds-i Mübarek şehrine geliüp andan geçüp Süleymān dergāhına getürdi. Fıkr itdi ki Āsaf nazārına ilette (s.159).

Hākım ẓavlınce Süleymān hāẓreti Ŗaleyhi's-selām bu vech ile hıśma geliüp Tekvın dabı Süleymān peygamberiñ Ŗaleyhi's-selām devām-ı devletine duŖā ve eyyām-ı rifŖŖatine Ŗenā ẓalup eyitdi "Ya Nebıy'ullāh Ŗimdiye dek nazārında geç haber söylemedüm" diyüp başladı. Tafşıl birle ẓıkr itdi. Nitekim bundan aẓdem ẓıkr olındı. Tekrār hācet degül kim mükerrerüñ dabı cüllāb-ı keşreti dimāğa halel virüp muhāśsal-ı kelām sözi dirāz itmeyelüm. Süleymān nazārında ẓābir'i rahşıyla getürdüğün dem çeküp uçup Hindü-sitān'a yitürdüğün ve ẓābir Berẓ-i Cāẓıyı helāk itdüğün ve şerrini yiryüzünden getürdüğün [H-225a][K-225a] ve andan Sām-süvār'ı bendüden halās idüp düşmanu bezımet olduğna bezım ẓurup yiyüp içdüklerin Ŗālî-rağm rüzigār hoş geçdüklerin ve andan soñra Sām-süvār'dan ẓābir icāzet aldüğün rahşıyla ẓābir'i getürüp dem çeküp uçduğün yirle gök arasına giçdüğün ẓāẓā vu ẓader gibi.....(s.162).

Sözi tavıl itmeyelüm ey hümmām

Vaẓt teng oldu irişdi çünki şām (s.170)

Eserin kurgusal özelliklerinden birisi de müellifin bazı hikâyelerde ana temadan uzaklaşarak araya ansiklopedik bilgiler vermesidir. Hz. Süleymān Kahir'in yaralandığını duyunca emri altındaki hekimlere emir verip Kahir'in yaralarını iyileştirecek ilaç yapmaları için hangi bitkinin ne işe yaradığı hakkında ansiklopedik bilgi verilmiştir. Kahir'i iyileştirmek için hekimlerin ilaçlar hakkında bilgisini de öğrenmek eksik olan bilgilerini tamamlamaları için zeytinin, ısırgan otu (encürna)'nun, benefşe çiçeğinin vb. otların hangi hastalığa yararı ve zararı olduğu hakkında bilgiler aktarılmıştır.

Der-Hāşiyet-i Benefşe

Hükemā ẓavlınce Āsaf ve Lokmān-ı Hākım anuñ nefŖ u ẓarrın bilüp kitābına nakl idicek. Andan Ağniyānūs-i Hākım eline benefşe alup Hāẓret-i Süleymān'dan Ŗaleyhi's-selām sūoal teftiş idüp bilüp

meleke melek Süleymān Ōaleybi's-selām hākime cevāb virüp eyitdi ki "Buña benefşe dirler meşhürdur. Eger arpa unyla yaķu eyleyüp ıssı şışlere ursalar fāōide ide ve gözde olan şışlere ve muķaŌde ursalar aķrısın defŌ ide. Eger çiçeğini su ile içseler hannāķa ve ümmü's-sıbyāna fāōide ide ve hāretden olan öksürüğe ve safradan olan baş aķrısına ve uyķusuzluğa fāōide ide ve eger ķovusını ķaynatsalar sıyın içseler miŌde ve baķarsuķlarda olan safrayı sakin eyleye. Eger şükker ile içseler isbāl eyleye [H-142a] eger erik ile ve temür hindu ile ve şāb tere ile bişürüp içseler ziyāde isbāl eyleye. Şerbetiniñ miķdarı üç dirhemden yidi dirbeme degindir beraber şekerle ve ılıcaķ su ile içeler eger çiçeğini dört dirbem miķdarı yumşaq döküp iki gün veyā üç gün içseler safrayı ve hilatları miŌdeden arıda ve yaķu idiüp ķavuşa ursalar küniydiğini gidere ve benefşeniñ şarabı öksürüğe öni iken aķrısına ve zātü'l-cenye fāōide ider ve isbāl ider ve yolu yüridür ve ķavuş ve bögrek aķrısını giderür ve safradan olan o yüzlere fāōide ider (s.197).

Der-Hāsiyyet-i Tın

Hükemā ķavlince Aġniyanūs-i Hākım kaçan ki benefşeniñ nefŌ u zarrın bilüp kitabına naķl idicek Feylesof-i Ekeber dabı ķalkup tını eline alup Hāzret-i Süleymān'dan sūōal itdi. Ol dabı müvekkel-i Nebāt'dan müvekkel-i Nebāt dabı Tekvin'den Tekvin dabı zābitından teftiş idiüp bilüp meleke melek Süleymān'e Süleymān dabı hākım'e cevāb virüp eyitdi ki "Bunuñ adına tın" dirler. Türkçe incir dirler meşhürdur. Eger bunu un ile ķarışdurup katı şışlere ursalar bişüreye. Eger arpa unyla ķarışdurup ursalar tablıl ide eger suda bişürseler ol sıyın içseler isbāl ide. Eger incir züvefā ile bişürseler sıyın içseler göğüsde olan artuķ hilatları gidere eski öksürüğe ve eski öyken aķrısına fāōide ide. Eger nażarun ile dökseler neyseler derüni yumşada. Eger bişürüp su ile ġarġara itseler öngin didüklerinde ola ıssı şışlere ve iki tarafda olan seçānuñ atlarınıñ şışine fāōide ide. Eger arpa unı ile ve büy unı ile bişürseler ağırır yirlere yaķu idiüp ursalar fāōide ide. Eger şarāb birle ķaynadup hōķta itseler derün zahmetine fāōide ide. Eger bişürseler dökseler ķulaķ dibinde olan şışlere ursalar yumşada. Eger enār ķabuġuyla dökseler ursalar ķurluġana ve incikde olan yaramaza [H-142b] cıyanlara fāōide ide (s.197).

Der-Hāsiyyet-i Encürña

Hükemā ķavlince Cāmesb-i saġır encürniñ nefŌ u zarrın bilüp kitabına naķl idicek Cerciş Hākım dabı encürña otun eline alup Süleymān hāzretinden sūōal itdi. Ol dabı müvekkel-i Nebāt'dan ol dabı Tekvin'den dabı zābitından teftiş idiüp bilüp meleke melek Süleymān'a Süleymān Ōaleybi's-selām hākime cevāb virüp eyitdi ki "Buña encürña dirler. Türkçe ısırgan dikenidirler. Eger yapraġın ve yimişin ķurutsalar yumşaq dökseler cirāhata ekseler o kilde ve yaķu eyleyüp ķulaķ dibinde olan şışlere ursalar fāōide ide ve tabmuni üzüm sıyın ile ķaynatsalar içseler bedeni ķavi ide eger yapraġı haltleri göğüsden ve öykenden çıkara ammā isbāl ider ve añ ile cıbānlarına ursalar fāōide ide eger yapraġını döküp buruna üfürseler ķanın kese ve yapraġın od ile ķarışdurup şāķ gibi götürseler derün

kanın kese eger tohmunu içseler [63b] cimā' ō ištihāsın kese eger kaynatsalar bala katıp yalasalar sınık nefese fā'ide ide ve dabı öyken şisine fā'ide ve göğüsde olan artuq hlatları çıkara kaçan ki yaprağını kaynatsalar suyun içseler derünü yumuşada ve yilleri tağda eger arpa ile bişürüp içseler göğüsde yaramaz hlatları çıkara ve eger suyuına seblece mur katsalar içseler hayz yürüde ve egerki şıklar su ile maşmaşa itseler ciger şışlerine fā'ide ide egerki iki dirhem tohmunu muqaşser itseler şarab ile içseler balgamı gidere ve öygini ve göğüsü eride ammā içen kişi Óaķabince gül yağın içe takim boğazın yakmaya mi'Ódedeki yilmeşik balgamları çıkara ve eger siz ki enkebin ike içseler talak zahmetine ve böğreklar ağrısına fā'ide ide ve tohmunu döksele balla karışdurup yiseler bir dirhem miķdārı tohmından yiseler böğrekte ve kavuķda olan taşları tağda ve uyuşmuş kanları tablil ide eger bñyan ile bişürsele suyun içseler kavuķda olan ağrıya fā'ide ide ekşer yaprağını bişürüp yaķu eyleseler kulaķ ağruduğı şışlere ursalar fā'ide ide mücerredür" (s.198).

Bunların yanı sıra dört unsur olan hava, su, toprak ve ateş hakkında geniş ansiklopedik bilgiler verilmiştir.

Der-Beyān-ı ÓUnsur-ı Hevā

İdris-i Nebi ķavlince Óaleybi's-selām kaçan kim ateş merkez tutdı. Anuñ tabi'Óatinde düten ve buhār u şubūra geldi. Zırā ki od dütiinsüz buhārsuz olmaz. İllaki nür-i hālís olur ve çünkü ol buhār dabı merkez taleb itdi. Bir derece ateş-i keşifden alçağ olduğı ecilden ateş küresinden yukaru güzar kalmadı. İllaki küre-i ateşüñ ortasında merkez tutdı ve çünkü ateşüñ tabi'Óati kerem-i huşk idi. Hevānuñ tabi'Óati kerem-i ter oldı. Zırā ki bir tarağı hevānuñ yukarudur. Kürre-i nāra ol şemsidür. Kerem oldı ve aşığa tarağı ki kürre-i ateşden irak düşdüğü ecilden kerem ki bağladı ter oldı. Efsürde olup mā'oi tutdı. Ol su sebebiyle ateşde mücāvereti olduğı ecilden kerem ki bağladı. Buhār peydā oldı. Zırā ki gāb ki ateş suya ulaşsa buhār peydā olur. Pes emr-i Rabbāni birle hevānuñ kürre-i ateşe yaķın olduğı cānibden buhār ki peydā olur. Ol buhārdan ķatarāt oldı. Ol ķatarāt ki efsürde oldı. Mā'oi oldı. Şol sebab-i keremi ve mā'ıyyet-i ateşüñ mücāveretiyle hevā buhār olup ve buhār ķatarāt olup su ki hāsıl oldı. Ol dabı kendüye merkez talep itdi. Ammā ki hevā Óunsurından geçmedi. Zırā ki hevādan keşif terdür. Pes hevānuñ ortasında ķarār bağladı kim hükemā aña merkez-i āb dirler ve Óulemā buhār-ı muhıť-ı ekber dirler ki yıl anuñ ortasındadır ve dabı yā Nebiyu'llāh sunuñ hāsıyyeti çokdur ki cemı'Ó-i hayvānātun ğdāsıdır ve nebātātun dabı ğdāsıdır. Zırā ki susuz nebātāt bitmez. İllaki su ile perverde olur biter (175).

Der-Beyān-ı ÓUnsur-ı Hāk ve Keyfiyet-i Ān

Yā Nebiyu'llāh naķl-i İdris budur ki kaçan ki muhıť-ı ekber ya'Óni merkez-i āb ki kendü merkezinde ķarār ki tutdı. Ammā ki merkez-i abun eczā'Ó-i ğaliķi bisāt tutdı. Şol südüñ kaymağı

gibi veli şol şu yüzinde kaymak tutdı ki felegü gerdişinden kopan riyâh şiddetîyle emvâc-ı deryâ-yı âb fevc fevc yedinci kat göge yakın olmağın eczâ'î-i ğalişî bisât tutmayup illâki merkez-i âbuñ vasatinde rub'î-ı meskûn Óâlemi yiri ki deryâ içinde bir zevrak miqdârı kadardur bisât tutdı. Eczâ'î-i hâlişden felek riybandan irak düşdüğü ecilden ve emvâc-i hafîf olduğı sebebeden şol südüñ kaymağı gibi ki meşelâ gülden ki âb-ı latîf terdür. Kaçan ki bir latîf muşaffâ sıyı bir pâk şeyse içine koysuñ dabı bir yire koysuñ bir niçe müddet-i ruzigâr tursa elbetde ol sunuñ eczâ'î-i ğaliş-i rusûb bulup şişeniñ altında turur. Her nesne ki eczâ'î-i ğaliş idi. Şu merkeziniñ altında cem' oldular. Te'şîr-i âfitab ve te'şîr-i bevâ birle ol eczâ'î-i ğaliş muhkemlenüp bu zemîn oldu. Şu ortasında karar tutdı ve ol şu muhîf oldu. Yüriñ altını ve her tarafını ihâta itdüğü ecilden aña deryâ-yı muhîf didiler ve dabı Aferide-kâr Allâh'ı te'âlâ yiri şu üzere anuñ için yaratdı ki yiryüzinde ki cânverler zindegânilik bulsun için zemîn bunlara kararğâh virdi. Yatalar turalar ve oturalar gezeler ve tevâliid ü tenâsilleri oraya kararğâh-ı âdemî ve sayir-i hayvânâtıñ bu yire oldu. Tâ kim hayvânâtıñ ma'şîyeti olmağcün Fe tebârakallâhu âhseni'l-hâliķin ve dabı hâküñ hâşîyeti ol üç Óunsur zîker olındı. Anlardan ziyâdedür. Zîrâ ki hâk kararğâhı cânverândur. Eger ki hâk olmasa insânıñ ve hayvânıñ kararı olmazdı ki Allâh'ı te'âlâ celle celâluhu berri mahlûkâta yiryüzin kararğâh virmişdür (s.175).

Süleymân-nâme, Klasik Türk edebiyatı cereyanında oluşturulmuş olan diğer pek çok hikâyeler gibi manzum-mensur bir şekilde neşredilmiştir. *Süleymân-nâme-i Kebir*'in incelemeye almış olduğumuz 69. cildi 341'inci meclisten başlayıp 345'inci meclise kadar devam etmektedir. Bu beş meclis 56 mensur 144 manzum parçadan oluşturulmuştur. Eserin nazım bölümleri mesnevi, kıta ve kaside nazım birimleri ile şekillendirilmiştir. Verilen şiirlerin tamamı beyitlerden oluşturulmuş genellikle de *Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* veya *Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* aruz vezinleri ile oluşturulmuştur. Bunların dışında farklı vezin olarak; *Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün* ve *Müstefâ'îlün fâ'îlâtün fâ'îlün* veznini kullanmıştır. Eserin manzum kısımlarında oldukça sık görülen aruz kusurları bulunmaktadır.

Menşüridür hep müsecca'î bi-ķusûr

Manzûmidür hem muşanna'îdur şemîn (s.137).

Bu beytinde de görüldüğü üzere mensur kısımlarının secili bir şekilde kesinlikle kusursuz olduğunu manzum kısımlarında “muşanna'î” yani usta bir şairin elinden çıkan şiirler olduğundan bahsetmektedir. Her ne kadar manzum şiirlerinin usta bir kalemden çıktığını söylese de aruz kusurlarının fazlaca olduğunu görmekteyiz. Farklı

bölümlerden alınan manzum kısımların çoğunluğunda “ey, sana, ol, key, ki” fazla kullanmıştır. Örnekleri aşağıda verilmiştir.

Bez̄m-i mibründe şanem mey-gün la’Ölüñ yādına

Dem-be dem nüş itmege hūni ciger mi hā yeter (s.71)

Ey melik sûret şaşın şeytān raķib olamasun

K’ey göz̄i ābu ķaşd itse senüñ a’Ödā yeter (s.71)

Ġarre olma hūsniñe ammā ki hitā hūn yekūn

Kim bilürsin hat ecel diyinceye dek hā yeter (s.71)

Diñle imdi Şeh Süleymān ķaşsāsından ey şanem

Güş-ı hūşı baña tut ki rûhuña ālā yeter (s.71)

Çünkü İblis itdi ihānet ķatı

Dergebi Hāķķ’dan olıncaķ la’Öneti (s.77)

Lāķ Ebirmen dabı ķaldı çoķ savaş

Anca cenķ itmedi tenin u neheng (s.105)

Kes ķuvāsın nefsiñüñ eyle zebün

Ola nefsiñ saña çaker reb-nümün (s.244)

Süleymān-nāme’nin genel kurgusal özellikleri arasında yer alan sayı sistemi ve ölçü birimlerinden “mil, fersah, arş” sıklıkla kullanılmıştır.

Dabı ol gün abşama dek çekildi ķuyruğı deñizden çıktı. Anuñ ululıgım ta’Öaccüb idüp ol balıgıñ üzerine varduķ ol balıgıñ uzunluğım ölçdiler ÓArab arşyla üç biñ arşı çıktı ve andan sonra ejdehadan kaçan Óaşım balıgıñ gevesinde bir zāhm yiri gördiler. İçine adem gevesi şıgardı(s.88).

Pes melik-i sipid dabı izn-i Rabbānī birle Süleymān emrine mābmūr olup aŖvānlar cemŖ itdi. Her birisin bir tarafa gönderdi. Nite evvel KesfiyāŖil Melik ile on kez yüzünüñ cinn-i serbengin MaŖuc Tekviniyle ve DaŖuc mālīk-i bahrla on kez yüz biñ cin ile deryā-yı okyanusa gönderdi ki ŖaŖim balıklar çıkarıp getürelər. Hūmās Ŗebri serhaddinde Süleymān naŖarına yetürelər ve dabı on kez yüz binüñ teŖriŖ-i cinnüleriyle Derdyāyek Meliki Melihā Tekviniyle Ŗerābīl reīs-i cinnī gönderdi ki Hindü-sitān'a varup Ŗūd [u] sandal kafūr u müŖk-ver gufrān-ı bubūr altın getüre Ŗiyāfet-i cin için ve andan sonra on kez yüz biñ cinle Rehyāyik Meliki DerŖāyāyil ve Falhakefāyik reīs-i cinnī saŖid vilāyetine gönderdi ki hūbūbat yiyen Ŗuşlar için envāŖ-ı **[H-192b]-[K-192b]** hūbūbatdan dāne cemŖ idüp getürelər. Yir yir Süleymān Ŗatına yaturalar andan sonra on kez yüz biñ cin ile Nevriyāyik Melik DerŖāyāyil Tekviniyle Fatāyāyil reīs-in ebhār-i cinnle bahr-i Hind'e gönderdiği Ŗanberler cemŖ idüp getürelər naŖar-ı Süleymān'a niye yaturalar ve dabı on kez yüz biñ cin ile Ŗemsmāyāyil Melik ile ve Hāremyāyāyil Melik ile Ŗandnāyāyik Tekviniyle ve GarŖyāyāyil Tekviniyle ve Mantāyāyil reīs-in cin ile ŖArab vilāyeti sevāhillerine ve Çin cezāyirine gönderdiği Ŗand-ı nebāt Ŗeker ŖamıŖların getürüp anı vaŖt içinde Ŗaynadın sükkerin alup tütüler için ve server-i selātīnler niŖmet sonunda Ŗeker Ŗebetin içmek Ŗeker hāŖir Ŗalalar ve andan sonra on kez yüz biñ cin ile Sernatayāyil Melik ile ve FaytūreŖ Tekvin ile KeykūreŖ reīs cin ile gönderdi ki küh-i Elbruz etegine varup sengistanları neden imā keçilerin ve tağ eteklerinde yaban Ŗoçların ve tağ gözinde yürüyen Ŗıgırların Ŗıgır geyiklerin bilüp getürelər (s.90).

BaŖdeŖān on iki biñ enbiyānuñ etŖiyāŖnuñ ve dabı on iki biñ evliyanuñ eŖfiyāŖnuñ naŖarlarına zenbiller ile hurmā-i Bağdādi Ŗodalar ve andan sonra dört biñ dört yüz Ŗulemā, hūkemā, kümela önlerine YūŖuf nebīnüñ hūn-ı bisātin döŖeyüp hās çinler ve billürin tabaŖlar birle hākīmāne niŖmetler Ŗondi.(s.94).

Bahr-ı girdāb ağızı gibi ağızların açdılar. Mūsā zemānında Ŗan yağduran FirŖavn çerisinüñ ābın göge ağdurup hıŖmlu bulutlar gibi Ŗebri Ŗatillerin yiryüzüne saçdılar ki anlaruñ heybetinden revendeler yedi fersah yol yiryüzünde giriüsine kaçdılar ve perrendeler Ŗorbusından elli mīl miŖdārı yukaru felek yüzüne uçdılar. Andan ol yedi başlu yıl evrenler kebkeŖān felek gibi boyunların örttiler. LeŖlü leŖine yanar külhan gibi gözlerin açıp gözettiler. Niçelerin yire sançup sedd-i İŖkender gibi yirlerinde turdular. ŖuyruŖların çenber Ŗāmetlerin büküp kemer idüp ser-tā-ser Ŗadem Ŗāmetliü Ŗāmetin büküp burdular. Dabı ol gevdeleri dem çeküp yediser mīl yirden ağızlarına alup yutmağa başladılar(s.96). Andan Müvekkel-i Bād'e emr itdi. Dört dürlü yıl rubŖ-ı meskūnuñ her tarafından geliüp nübüvvet tabtınıñ altına giriüp dört kūŖesinden Ŗaldurup felege eğdirüp dört mīl miŖdārı yire varup bevāda muŖallaŖ götürdiler(206). Hemān-dem FaŖtaŖūŖ-ı Tekvin'üñ cānu başına Ŗıçrayup yürüyü varup Ŗābir'üñ Ŗılıcın Ŗımına Ŗatup sağ eline Ŗābir'i ve sol eline rahŖını alup dem çeküp uçup dört mīl miŖdārı bevā yüzüne çıktı (157).

Nite ewel server-i selâtinler peblüvân-ı rüy-ı zemînler yir yir simin-i zerrin taht-nişinlere ve sandallara geçüp oturdular ve kırk kez yüz biñ ademî-zâde Óaskeri dabı yigirmi biş fersah yiri ihâta kılup turdular ve andan soñra yigirmi biş fersah yiri dabı Rüb-şah-ı Cind birle cân nesli ihâta kıldı kim melikleri Rüb-şah-ı Cinddür ve yigirmi biş fersah yiri dabı perr-i Óaskeri ihâta kıldı kim melikleri Hümayün Şah-ı perridür. Biş fersah miqdârı yir cin leşkerin ihâta kılup polad kürsilerde reûisleridir. Çeküp oturdular yigirmi biş fersah yir dabı bahr-i mahlûkât envâ-ı ğarâib eşkallü Óaccâib efÓallü cinlü cinnisi birle hâkimleri oturup şimşad kürsilere geçüp aÓvanları ayağın turdular ve anlarıñ Óağabince yigirmi biş fersah yir dabı hayvanât-ı kibar ile ve sıyâğ ile ve hâkî cämverler ile her birisi uşâğı irisi cinslü cinsi birle turup nazâr-ı divân-ı Süleymâni'ye urdular ve anlarıñ kıfasında yigirmi biş fersah yirde hubûbat yiyen murğân ile ve hâserât yiyen bahri kışlar ile yurtcu Óuķķab şahin şebbâz-ı mişli-leş beş yurtcu kıan dökici murğânla Simurğ-ı ÓAnķa'ya tâbiÓ perrân cinsi turdu(s.91).

Süleymân-nâme'nin genel kurgusal özellikleri arasında tasvir ve betimlemelere sıklıkla başvurmıştır. Anlatılmak istenilen bir mekan veya kişi hakkında detaylı tasvirlerle sıklıkla yer verilmiştir. Aşağıdaki paragrafta Şemâyil-i Bânü Rüstem adlı kahramanı etkilemek için hazırlanmış olduğu sofranın tasviri yapılmaktadır.

Hükemâ kıavlince çünkü Şemâyil dil-arâm ğamzeşi sâbir kendü kıafere serv-i sim-i endâm böyle diyüp dabı Rüstem'ün elin eline alup ol tahta geçürüp oturdu. Andan cāriyelere emr itdi. Her biris² bir³ zerrin kürsi getürdiler. Peblüvânlar kürsiye geçüp bir yerin oturdular. Dabı Şemâyil-i Bânü Rüstem'ün elin nerm nerm ovdu ve handān handān söyledi ve yüziünden niķab götürdi. Rüstem cemāl-i ber-kemālin görüp Óaķlin yitürdi. Şemâyil-i Bānū buyurdu "Hün getürdiler. Fabāķları Óuddan, sandaldan, içi tolu cevāzışden, reyhānlardan ve turşiler ve nār-bā ve şorbā ve ğurebā [H-200a][K-200a] ve sāvūni hēlvā dīv yidi saÓidi Óasıdı levzine gözine ve dürlü şekvine şirin taÓāmlardan sükker-i hēvālardan yendi ve hün getürdiler ve yir yir ğümüş legenler altun ibriķler getürdiler. Rüstem ile peblüvānlar ellerin yuyup Mekke sāvūnlarıyla Bağdādi nāhle bi-pāresi Óud-ı kıamāzi birle mülemmaÓ kılup bubūrlar virilüp billürü şişeler ile ğül-ābdānlar getürdiler. Tekrār bunlar vüķela dabı ellerin yudular ve andan Gevlāni-i taberi yağlıķlarıyla ve Mısrı Şāmi makremeleriyle ağızların yüzlerin silüp pāk itdiler. Andan Óud u sandal āğacından düzilmiş hilāller getürdiler. Dişleri araların eridüp Rüstem ile serverler pāk itdiler. Andan ol legenceleri ibriķleri ol saçları sünbül çeşm-i şehlā cāriyeler şafa geldüñüz ebilen vü seblen diyüp Óizzetleyüp sóhbet yirin pāk itdiler. Andan zerrin, simin, billürin muraśsaÓ tabāķlar tolu nebāt-ı Mısrı, taber-zed-i Şāmi, Şib-i İsfahāni, enār-i Nebrevāni, emrūdi-i Kışāni, bādem-i Şebistāni, keşis-i Horāsāni, āb-ı Arzihāni, peste-i Simāni, encir-i Hālvāni, ve bezār dürlü

² Herbirisi] herbir H.

³ Bir]-H.

reyābîn-i Çini ve taberi bağlanmış niŖamı Rüstem ile pehlivānlar önüne hârir pişkîr salup yir yiriin zîker olan yosunları çiniler ile kôdular. Andan iki mâh-ı miy-ı kemend cāriyeler ve kadd u lāle-hadd ve gonca-dehān, şîrîn-zebān, gümüş-ķubbe gibi yerlerinden turup gümüş bileklerin sîgayup altun kadehleri ellerine alup rahātü'l-ervāh mey-i erġuvānî hemçün hāyat-ı cāvidānî birle pür kalup evvel Rüstem'e ve andan Şemāyîl-i Bānū'ya baŖdezan pehlivānlara sunup sakîler itdüler. BaŖdehü elli altmış miķdārî kendüyi zînet itmîş. Gül-i ruhsār-ı mahbûbeler matlûbeler zühre-i şîfat mergûbe-i cāriyeler meclîs-i şînesinde Rüstem'e ķarşu şaf ile oturdular. Sāzların önülü önüne getürdiler. Def ve berbüt çeng ve ķānûn erġānûn Ŗanķā-yı şestā ve Ŗūd-ı maķām üzere çalmaġa başladular. Çeng u çeġāne ķalların dile getürüp ķānûn üzerine ķānûn-ı muġanniye rahm itmeyüp zahme çalmaġa başladular ve andan ol mâh-ı çebarda şebe gibi müştēsni ve müştēbā ve müntēbā gibi cān-bahş-ı Ŗîsî-neses ve zülfleri Müsevî ejdebā hûbluķda tarāvetde şarāfetde mişli yoķ ġüyendeler zühre sûret müşter-i tîlafet Davud avāzlu, şehlā gözlü, hûrî yüzlü h'ānendeler maķām-ı Ŗuşşāķ-ı nevāde ki her birisiniñ ruhsārî tāze-gül ve şîrîn-neseslikde bülbül ġüyā deb sidreden şanki ruh-ı ķudsî sedā ider veya minber-i zümriid-i servî üzerinde nidem āb dost diyüp ķumrî sedā ider. Rüstem-i Destān Ŗîşķına okurdu bāġ-ı irem içinde Firdevsî'nüñ bu ġazelin okuyup terāneyle naķş-ı biş rende nevā ider (s.109-110).

Kişi ve mekan tasvirlerine sıklıkla başvuran Firdevsî, *Der-Beyān-ı Sergüzeşt-i Melik-i Maġrib-żāde* başlığının altında Şumusî şahın oġlı Melik-zāde'nin başından geçen bir hikāyede yer tasvirini en ince ayrıntısıyla vermekten kaçınmamıştır.

Eyitdi ki "Deryā-yı muhîb içinde çok cezāyirler gördüm ki laŖl-i yakūtuñ nihāyeti yoķ. Ammā deve boynu ķadar ilanlar ķorbusından kimesne yanına varamaz ve cezire gördüm ki pîl u gergedan **[H-190b][K-190b]** ve bebr u beyān ve şîr u ġarrāndan ġayrı nesne yoķ. Adem oġlı anda ķarār idemez ve cezireye varduķ ki ādemisi bir ķarış ve cezire gördüm ki ādemisi on arşun artuķ eksük ve cezireye varduķ ki ķavmi bir birin yirler ve cezire gördüm ki hiç ilandan artuķ nesne yimezler ve ilan dabı bunları soķmaz eger soķsa dabı esr eylemez ve cezireye varduķ ki halāyıkunuñ Ŗömri biş yüz yıl olur ve cezire gördüm ki halkı hiç ķocalmaz ve cezire gördüm ki halkı Depegöz ve cezireye varduķ ki halkınuñ gözi göġsinde ve cezire gördüm ki halkınuñ başı çebar ķūşe gözi dabı dört cezireye varduķ buġday almazlar birinc yirler ve cezire gördüm ki halkı tükirecek gibi degirmi kırķ ayaġı yigirmi başı var ve cezireye varduķ ki on biñ er içinde on Ŗavrat yoķ varına dabı kābinlik başlık yoķ benim senüñ yoķ cezire gördüm ki ulularını ķanarya urup şanarlar yas idiip aġlamak yoķ ve cezireye varduķ ki ādem yeter ve cezire gördüm ki ķuzu biter ve cezireye varduķ ki ķoçi boġazlayup ķuzu dirler ķuşın birbirine teberrük iletürler ve cezire gördüm ki perriden artuķ nesne yoķ ve cezireye varduķ ki hiç güneş doķunmaz ve cezire gördüm ki hiç güneş anda bitmez ve tolunmaz ve cezire gördüm ki ķız ķarındaşı dāŖiresin Ŗammin bile tutar ve cezireye varduķ ki ġarîb gelecek bir yıl aña tapanlar bir yıldan soñra naķķāre ile çalgıyla gezdürüp başın keserler ve cezire gördüm yılda iki kerre bal yakar. Andan artuķ

yemek bilmezler ve cezîreye varduğ ki toprağı misk u Óanberdür ve taşı muraddur ve cezîre gördüm zehr-nâk cânverler kimesne anda varmaz ve perriler maķâmıdır ve diğler maķâmıdır ki âdem göziñe göziñmezler yil ile çarparlar (s.85).

Melik-zâde adlı karakterin başından geçen olay anlatılırken içine düşmüş olduğı bir mekanda bulunanlar hakkında yapmış olduğı benzetmeleri aşağıdaki mısradan görülmektedir.

Bu yakında iki cezîre vardır ki saķiniñ yanına varmak ki helâk olursuz” didiler ve çün kim ol cezîreden gemiye biniüp gitdük üç gün yel ile yürüyüp dördüncü gün bir cezîre göründi. Fül u Óarşına göz irmez. Velâkin yir yir ocağlar yanar ÓArab ocağı gibi ve yir yir su buketleri görünür. Deñiz gibi mevc urur. Ammâ ki kara düünler çıkar. Şâd olup sevindük su bulduğ ve niÓmet bişürür ocağlar yakmış halğ bulduğ diyü nâ-gâb anı gördük ki bu buket gibi görünürler birer ejdebâ sıfat ilanlar imiş ki çörek çörek olup yutarlar **[H-191b][K-191b]** ve su gibi mevc uran yolları imiş. Balğ gibi arkasında ve yanar ocağ gibi görünenler gözleri imiş ve dütenler burunlarından çıkan nefesler imiş. Eñ kiçisiniñ başı bir kaşana beñzer andan dabı gitdük üçüncü gün cezîreye dabı yetdük kaşur ve sandal ağacı bi-nihâyet yir yir âb-ı revânlar akar. Súlanmağ için kenâre çıkdük. Bizze ol kadar meymün üşdi ki nihâyeti yok. Bir niçe yoldaşlarımız dabı anda helâk oldu. Andan dabı kurtulduğ yele yelken viriüp dümen tutup Allah’a sığınup gitdük(s.88).

Hz. Süleymân’ın kürsüsünün etrafında emri altında yer alan ordularının tasviri yapılırken benzetmelere sıklıkla yer verdiğini görmekteyiz.

Nite evvel şâfda Óaķârîb ve çiyân ikinci şâfda efâÖi ilan üçüncü şâfda keler ve müziyat-ı mişl-i haşerât şâf bağladı ve dördüncü şâfda biri ilan cinsinden düriyen kâmetin çenber kılup karnını yiryüzüne süriyen kuyruğun felek-mişâl çenber iden göz açup naşar itmekle her cânveri bi-cân hâk-i ebter iden ejdebâlar şâf bağlayup turdu ki eñ kemteri başın hevâya kaldurdu minâre gibi gözleri gülbâne beñzer ağızları açuk mağâra gibi ağızlarından zehr katilleri akar başı yakın çağlayup bulanuk akan dere gibi ejdebâları dabı yedi fersah yirden sığın geyik ile efâÖiden düriyen kırğ gün yiryüzünde bulduğ dem çeküp yürüyen kırğ gündün sonra karabulutlar gelüp anı yüzün emr-i Hâķķla müvekkel suÓbân gelüp anı getüren vilâyet-i Yeócüc gidâsı gâb hâk olan şerrinden âdemi-zâde kurtulup yiri yurtu pâk olan **[H-193b]-[K-193b]** karabulut fesâdli kâh-ı Elbruz kâmetli cehennem ejdebâsı sûretli kubb-i birmân başlı hurmâ ağacı dişli ÓArab ocağı gözli raÓd-ı felek âvâzlı yil evrenleri yeryüzün seÓabın yaÓni kim ejderhâ leşkerini ihâta kıldı(s.92).

2.2. Süleymân-nâme’nin Şekilsel Özellikleri

Süleymân-nâme, Klasik Türk edebiyatı cereyanında oluşturulmuş olan diğ pek çok hikâyeler gibi manzum-mensur bir şekilde neşredilmiştir. Süleymân-nâme-i Kebir’in

incelemeye almış olduğumuz 69. cild, 341'inci meclisten başlayıp 345'inci meclise kadar devam etmektedir. Bu beş meclis aralığında 70 mensur 144 manzum parçadan oluşturulmuştur. Eserin manzum bölümleri mesnevi, kıta ve kaside nazım birimleri ile şekillendirilmiştir. Verilen şiirlerin tamamı beyitlerden oluşmaktadır. Genellikle *Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* veya *Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* aruz vezinleri ile kullanılmıştır. Bunların dışında farklı vezin olarak; *Mefâ'ölün Mefâ'ölün Mefâ'ölün Mefâ'ölün* ve *Müste'ölün fâ'ölâtün fâ'ölün* veznini kullanmıştır. Eserin kaçınıcı meclisinde kaç başlık var ve hangi başlıklar yer almaktadır. Bunlar şu şekildedir.

İnnehū min Süleymāne ve innehū bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm illā ta'ölü a'öliyye ve atünj müslimj

İ.SÜLEYMÂN-NÂME'NÜN ÜÇ YÜZ KIRK BİRİNCİ MECLİSİNÜN ZİKİRİNDEDÜR

1. Der-Beyân-ı Sū'âl-i Gerden-i Rûh-Şâh-ı Cünd Berây-ı Halk-ı Âdem-i Şafî vü Ez Hilâfet-i Âvam
2. Der-Beyân-ı Sergüzeşt-i Melik-i Mağrib-zâde
3. Der-Beyân-ı Âmeden-i Ĥažret-i Süleymân ÖAleyhi's-selâm Şehr-i Ĥumús
4. Kıssa-i Semendun,
5. Der-temşîlât-ı Dâsitân-ı Mâzi
6. Meclis-i âhir

İİ.SÜLEYMÂN-NÂME'NÜN ÜÇ YÜZ KIRK İKİNCİ MECLİSİNÜN ZİKİRİNDEDÜR

1. Kıssa-i SürĤibâd-ı Cinnj Cenk-Gerden-i Be-Halk-ı Şehr-i Şâm
2. Der-Beyân-ı Kıssa-i Rüstem-i Tehemten
3. Der-Beyân-ı Ĥabs-Şoden-i Rüstem Be-Dest-i Şemâyil-i Cädü
4. Der-Beyân-ı Kıssa-i Ferâmürz-i Cihāngir
5. Der-Beyân-ı Kıssa-i Ferâmürz-i Giriften-i Esb-i Bahri
6. Der-Beyân-ı Kaşsar-ı Murğ-Ruh ve Âmeden-i Bî-Murğ

7. Der-Beyān-ı Kıssā-i Meşveret Kerden-i Sürhibād-ı Cinnî ve Racım u ÓAleyhi'l-laÓnete
8. Berāy-ı Ceng-i Süleymān
9. Der-Beyān-ı Meşveret-Kerden-i İşān-Berāy-ı Ceng-i Süleymān-ı Nebî ÓAleyhi's-selām
10. Der-Beyān-ı Reften-i Racım ve Demürbāt Berāy-ı Āverden-i ÓAnşūr Cāzū
11. Der-Beyān-ı CemÓ-i Kerden-i Sāhîrān Berāy-ı Ceng-i Süleymān ÓAleyhi's-selām
12. Der-Beyān-ı Temşîlāt-ı Dāsîtān-ı Māzî
13. Der-Beyān-ı Meclis u Āhîr

İİİ.SÜLEYMÂN-NÂMENÜN ÜÇ YÜZ KIRK ÜÇÜNCİ MECLİSİNÜN ZİKİRİNDENDÜR

1. Kıssā-i Rüstem Tehemten ve Kazıyye-i Şemāyîl-i Bānū ve Letāfet-i ÓAyyārān
2. Der-Beyān-ı Kıssā-i Letāfet-i ÓAyyārān
3. Der-Beyān-ı Reften-i ÓAyyārān-ı Be-ĶalÓa
4. Der-Beyān-ı Reften-i ÓAyyārān-ı Be-ĶalÓa-i Mıķnātîs
5. Der-Beyān-ı Resîden-i ÓAyyārān Be-ĶalÓa-i Mıķnātîs
6. Der-Beyān-ı Reften-i ÓAyyārān Berāy-ı Şemāyîl-i Bānū
7. Der-Beyān-ı Kıssā-i Ķāhîr bin Sām-Süvār ve Kazıyye-i Pehlüvān-ı Rüzîgār
8. Der-Beyān-ı Resîden-i Faķtaķüşî Cinnî Halās Gerden-i Ķāhîr-rā Ez-Dest-i Düşmenān
9. Der-Beyān-ı Faķtaķüş-ı Tekvîn Ber-Dāşten-i Ķāhîr-rā Āverden-i Be-Dergāh-ı Süleymān-ı Nebî ÓAleyhi's-selām
10. Der-Beyān-ı Āgāh-Şoden-i Perrihān u Zāl-i Destān Ez-Ķāhîr Kî Şikeste-Būd
11. Der-Beyān-ı ÓAfv Gerden-i Cürm-i Faķtaķüş Süleymān ÓAleyhi's-selām Berāy-ı Hâtır-ı Āsaf
12. Der Beyān-ı Temşîlāt-ı Dāsîtān-ı Māzî
13. Der-Beyān-ı Meclis-i Āhîr

İV.SÜLEYMÂN-NÂME'NÜN ÜÇ YÜZ KIRK DÖRDÜNCÜ MECLİSÜN ZİKİRİNDEDÜR

1. Der-beyân-ı Âmeden-i Müvekkel-i Nebâtât Be-Dergâh-ı Süleymân ÓAleyhi's-selâm
2. Der-Beyân-ı Sebeb-i Hilâkat-i Nebâtât Be-Ûavl-i Hükemâ Süleymân ÓAleyhi's-selâm
3. Der-Beyân-ı ÓUnsur-ı Hêvâ
4. Der-Beyân-ı ÓUnsur-ı Hâk ve Keyfiyet-i Ân
5. Der-Beyân-ı Şerh-i Mevâlid-i Siregâne ve Hilâkat-i Nebâtât u Hâyvânât u MaÓâdin
6. Der Beyân-ı Âferinîş-i Hâyvân u Nebâtât u MaÓâdin
7. Der-Beyân-ı Âmeden-i Hükemâ vü Pürşiden-i Ez Hâsíyyet-i Nebâtât
8. Der-Beyân-ı DaÓvet Gerden-i Süleymân Melik-i Müvekkel-i Nebâtât
9. Der-Beyân-ı Havâs-ı Levh ki Be-dest-i Müvekkel-i Nebât-ı Dâred
10. Der-MaÓrifet-i Firdevsî Ez-Naql-i ÓUlemâ
11. Der-Beyân-ı Sebeb-i Halîkat-ı MaÓâdin u Nebâtât u Der-Fazîlat-ı Rûh-ı Muhammed ÓAleyhi Efdalu's-salavât
12. Der-Beyân-ı Cevâb-Dâden-i Müvekkel
13. Der-Şerh-i Fevâóid-i Giyâh Ez-Naql-i Tekvîn
14. Hâsíyyet-i Sirâcü'l-Ûutrub
15. MuÓcizât-ı Şît-i Nebî ÓAleyhi's-selâm ve Rasten-i Yebrûh-ı Şanem
16. Der-Hâsíyyet-i Benefşe
17. Der-Hâsíyyet-i Tîn
18. Der-Hâsíyyet-i Encürña
19. Der-Beyân-ı Temşîlât-ı Dâsitân-ı Mâzi
20. Der-Beyân-ı Meclis-i Âhir

V.SÜLEYMÂN-NÂME'NÜN ÜÇYÜZ KIRK BIŞINCI MECLİSİNÜN
ZİKİRİNDEDÜR.

1. Der-Beyân-ı Kıssâ-i Hızır ve İskender-i Kübrâ ÓAleyhi's-selâm Hîkâyet
2. Der-Beyân-ı Ameden-i Hızır Be-Dergâh-ı Süleymân ÓAleyhi's-Selâm
3. Kıssâ-i Âb-ı Hâyât ve Qazîyye-i Teşne-leb-i İskender-i Kübrâ
4. Der-Beyân-ı Kıssâ-i Hızırân ve Qazîyye-i İskenderân

5. Cevāb-dāden-i Hızır-ı Ekber Be-Ĥazret-i Hızır bin ŐĀmir
 6. Kıssā-i Hızır-ı Őānı
 7. Der-Beyān-ı Kıssā-i Hızır-ı Sevvom
 8. Der-Beyān-ı Kıssā-i Hızır ŐĀleyhi's-Selām ve Seĥuni-i Ĥikmet-āmiz ŐĪbretu'llāh
 9. Der-Beyān-ı İttifāk-Gerden Ĥükemā-i Berāy-ı Taleb-i Āb-ı Ĥayāt
 10. Der-Beyān-ı Resıden-i Süleymān ŐĀleyhi's-Selām
 11. Der-Beyān-ı Agāh-Şoden Sürhibād-ı Cinnı Ez-Ameden-i Süleymān-ı Nebı ŐĀleyhi's-Selām
 12. Der-Beyān-ı Temşılāt-ı Dāsitān-ı Māżı
 13. Andan Münācāt-ı Firdevsı Der-Hatem-i Kitāb
 14. Der-Beyān-ı Sultānu'l-Güzāt Ve'l-Mücāhidın Pādişāhi'l-islām Ve'l-Müslimin Sultān İbn-i Sultān Sultān Bāyezıd Muĥammed Ĥān Abdu'llāhu Devletehu
- Şeklinde başlıklar halinde ayrılmıştır.

Süleymān-nāme-i Kebîr'in manzum kısımlarının çoğunda mesnevi nazım şeklini “aa, bb, cc, dd” kullanıldığı gazel kısımlarında ise genellikle “aa, ba, ca, da” olarak kullanılmıştır.

(aa, ba, ca, da)

ŐĀleme zülfün hevāsı ser-tā-ser sevdā yeter

Gözlerün devr-i kıamerde fitne-i mebde yeter

Hırmeni hürşid her şeb yağmağa āhum odı pes [H-182b] [K-182b]

Bāĥr-i ġarķ itme ki çeşmim çeşmesi deryā yeter

Bezm-i mihründe śanem mey-gün laŐlün yādına

Dem-be dem nüş itmege ĥunı ciger mi hā yeter

Mihr u meh bu şarķ u ġarb virmese şuŐle ne var

Ruĥların nŭr-ı cihāna šuŖle-i šamer yeter (s.6)

(aa, bb, cc, dd)

İš bu oĖluĥ Ŗlmesinden bĭ-gŭmān

OlmaduĖı efdāl idi ey šeh cihān

Kim bu oĖlan t̂aliŖdŭr šāt-i naĥs

Kim cefālar šoĖ šekiser piš u pes

İš bu oĖlan ĥasretinden ašikār

Zaĥmeti bĭ-ĥad šekiser šehriyār

İš bu oĖlan toĖduĖından daĥı hem

Anasına iyirserdŭr šoĖ elem

Sŭleymān-nāme'deki šiirlerin sayısal deĖerleri ašaĖıda verilmištir.

FāŖilātŭn fāŖilātŭn fāŖilātŭn fāŖilŭn →81 adet

FāŖilātŭn FāŖilātŭn FāŖilŭn →61 adet

MefāŖilŭn MefāŖilŭn MefāŖilŭn MefāŖilŭn→1

MŭsteŖŖilŭn fāŖilātŭn fāŖilŭn→1

2.2.1. Dil ve Ŗslŭp

Klasik Tŭrk edebiyatı hiġ kuškusuz tarih saĥnesine manzum metinlerle Ŗn plana šıkmıštır. "Eski edebiyatımızda, nazma gŖre nesir geri planda kalmakla birlikte, dinĭ-ahlakĭ, ansiklopedik mahiyetdeki eserlerden kahramanlık konulu eserlere kadar, her konuda šok sayıda mensur eser kaleme alınmıštır. 15. asra kadar yazılan mensur eserler genellikle dinĭ-tasavvufi niteliktedir ve konušma dili sade nesir Ŗzelliklerini tašırlar" (İsen vd 2009: 24). Osmanlı devletinin kurulušundan sonra eĖitim, kŭltŭr ve sosyal alanda yašanan gelišmeler sŖyleyiš biġimi ve imaj sistemi mensur metinlerde ilerlemeye katkıda bulunmuštur. Eserin dil Ŗzellikleri Eski Anadolu Tŭrkġesi dil

özelliklerini göstermektedir. Eserin geneline bakıldığında Firdevsî’de yazım birliğinin olmadığı görülmektedir. “Bu dönem eserlerinin genellikle tercüme olması ve mütercimlerin eserlerinin dillerini konuşma diline yaklaştırma çabaları dönem imlâsının tutarsızlığını da beraberinde getirmiştir. Özellikle Türkçe kelimelerin imlâsında, aynı metin içinde bile birkaç ayrı yazılışa rastlamak mümkündür” (İsen, 2006: 547). Bunun asıl sebebinin ele alınan iki nüshanın hareketlerinin farklılığından kaynaklı olduğu düşünülmektedir. Yazar eserini neşrederken yapmış olduğu en ufak bir hareke yanlış veya elinin kayması kelimenin okunmasında yanlışlıklar doğurabildiği için bu durumda anlam değişmesine neden olabilmektedir. Firdevsî’nin 15. ve 16. yüzyıllar arasında yazmış olduğu *Süleymân-nâme-i Kebir* adlı eseri geçiş dönemi özelliği taşımaktadır. Bunu en iyi açıklayan durum Dede Korkut hikâyelerinden etkilenmiş olduğudur. Terim dili olarak bu durumu Metinler arası ilişki bakımından görmekteyiz.

Süleymân-nâme-i Kebir,’in içerisinde barındırmış olduğu coğrafya, tıp, gök bilimi ve gemicilik ile ilgili bilgiler vermiş olması ansiklopedi görevi yaptığının kanıtıdır. Asıl konuyu ise Hz. Süleymân *aleyhis-selâm*ın insan, cin, nebatat, ve hayvanat üzerinden anlatmış olduğu hikâyeler oluşturmaktadır.

Firdevsî’nin mensur olarak ele almış olduğu hikâyelerinde kusursuz bir aheng olduğunu manzum olarak ele almış olduğu nazmında ise bir sanatın inceliklerini yansıtacak şekilde ustaca yazılmış olduğunu aşağıda yazmış olduğu beytinde belirtmektedir. Ama birçok araştırmacının düşüncesi gibi biz de şairin nazmının iyi olmadığını kanatındeyiz.

Menşürüdür hep müseccaÖ bi-ķusür

Manżümidür hem musannaÖdur şemîn (s.137).

“Klâsik Türk edebiyatı dairesinde kaleme alınmış eserlerin mukaddime ya da dibace kısımlarında sanatçının gayesi dile olan hakimiyetini ve sanatını göstermek olduğu için bu bölümlerde süslü bir üslûp tercih edilir” (Bülbül, 2011: 40).

Firdevsî’nin ele almış olduğumuz manzum-mensur karışık eserinin mukaddime ya da dibace ve sebab-i telif (temmet, bitiş) olarak adlandırılan bölümlerde kalemine olan hakimiyetini yansıtılabilmek için üslûbunu süslemekten kaçınmamış, bir olay veya

hikâye anlatırken kullanmış olduğu üslûbunun ise berrak olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Yazar, *Süleymân-nâme*'nin ilk bölümünde 50 beyitlik bir tevhid kaside nazım şekli ile Allah'ın zat, sıfat ve fiilerinden bahsederek onun yüceliğini, varlığını, birliğini, afvediciliğini, ölmez olduğunu Esmâ'ü'l-hüsna olarak adlandırılan Allah (Celle celaluhu)'ın güzel sıfatları ile ifade ederken süslü üslûbunu kullanmıştır. Mısra aralarına serpiştirmiş olduğu ayet ve hadislerle şiirlerinde bir çeviklik oluşturmuştur. Bunu aşağıda vermiş olduğumuz beyitlerinde görmek mümkündür.

Żü'l-celâlu'llâh vâhîdi lâ-yenâmu lâ-yemût

Lâ-yezâ' u pâdişâh lâ-yemût u müste'ân

Ġâfir u rahmân rahîm u sâni' leyl u nehâr

Ķâdir u sübhân-i ekber mâlik-i kev n u mekân

Şâh u şâhân lâ-vezîr u hân u hâķân lâ-müşîr

Evel u âbir ezel subhân-i hâķķ peydâ-nihân

Ahmed u Mabmûd u Ķâsım ol Muħammed Őiŗķına

Dü cibâm halıķ idüp levlâk didi bî-gümân

Ol ķaşı yayun Fâhâ kâķüli ve'l-leyl annî

Va'd-đuhâ ve's-şemsu yüzi şâbidi nûr-i duhân (s.66)

Firdevsî, bazı durumlarda süslü, edalı bir dil kullanmıştır. “Olay ya da durumların anlatımında mümkün olduğunca sanatsız ve düz bir anlatım tercih edilmesinin yanında Osmanlıya ya da Osmanlı padişahına geldiği zamanlarda yazarın üslûbu birden sanatlı bir hal almaktadır (Bülbül, 2011: 41). Bu duruma eserin bitiş kısmında Yıldırım Bayezid'e yapmış olduğu övgüde rastlanılmıştır.

Ħamd-i nā-mahdūd ol ħaẓret-i sezāverādūr ki her ẓerre-i mevcūd ve her dahil-i dāōire-i vücūd [H-265b][K-265b] ol ħaẓretüñ vücüb-ı vücūdına delīl ẓatīŌdür ve minnet-i bî-ẓayās ve ūker ü sipās ūol cenābe nişārdur ki tertīb-i mümkīnāt u mevcūdāt ol cenābuñ vāhdāniyyeti ẓātına bürhān-ı sātīŌdür. Bu Süleymān-nāme-i Kebir'ün altmış toķuzuncu cildüñ ihtitāmın müyesser itdi ve üç yüz kırķ bişinci meclisinüñ raķama gelmesin muķadder itdi. Min baŌde inşāŌe'llabu teŌālā eger ecelden müblet ẓemāndan vusŌatı pādīşāhdan himmet bulursam felek neketinden rüzīgār ūiddetinden aŌdāŌ-i kibār huşūmetinden emīn olursam yetmişinci cildi dabı ẓill-i subĥānuñ Süleymān ẓemānuñ İskender-i devrānuñ Cemşid-i cihanuñ yaŌni ki Sultān ibn-i sultānuñ sultān Bāyezīd bin Muhammed hanuñ devām-ı devletinde ve eyyām-ı rifŌatinde ẓalem ile raķama getürüp inşā ve imlā idevüz (s.266).

Firdevsî'nin çok üretken bir yazar olduğu yazmış olduğu eserlerinden anlaşılmaktadır. Bunu 69.cildin içerisinde Bahr-i Mağrib konusunu 70. cildde yazacağını söylemesi yazarın sürekli yazmakla uğraştığını kanıtlar niteliktedir.

Rivāyet-i esāĥ budur ki ceẓire-i aŌẓam ki bahr-i girdabuñ cānib-i ūimalisidür ve andan Ķuds-i Mübārek'e dek insān menziline iki yullıķ yoldur. Ammā ki bundan ġayrı girdāb-ı ekber ki bahr-i mağribdedür. İnşā'llāh anuñ dabı ĥikāyeti yetmişinci cildde gelse gerek (s.96).

Süleymān-nāme-i Kebir'de hikāye içinde hikāye anlatma tekniği eserin en önemli yapısal özelliklerinden birini göstermektedir. Anlatmış olduğu bir olay veya hikāyeyi bir anda kesip “Bizüm kıssamız ez ān cānib, maŌa'l-ķasśa sözi dirāz itmeyelüm” kalıp ifadeleri ile önceki bir olay veya hikāyeye geçiş yapacağını belirtmektedir.

Ħakīm ẓavlince bahr-i girdāb-ı ekber ser-cümlesi üç cild kitābda ūerĥ olmaya kim anuñ vaūfi Ōaẓımdür. ūerĥ dilımdür inşāóllāh yirinde ẓiker ola. Ammā bu arada āndugumuzdan murād bu ki Adunyā dıūıđı bahr-i girdāb degüldür ki ẓiker olındı. Egerçi ol dabı bahr-ı girdābdur. Ammā ŌUmmān içindeki bahr-ı girdābdur ki ser-cümlesi altmış bir girdābdur. Altmışından gemi ĥile birle ķurtulur. Balķ ķuvvet ile Ħaķķ teŌālā yol virecek ve ammā ki girdāb-ı ekberde ne gemi yürür ne üzzerinden dıv u perı ķuū uçar ne hod Ōaẓımetine ādemi-ẓād duyar. Zırā ki cemīŌ-i deryā bir küp yedi ķat yirden geçiüp cebennem āđına diküldür. İnşāóllāh anı yirinde ẓiker idevüz. MaŌa'l-ķasśa sözi dirāz itmeyelüm. Faķtaķuū-ı Tekvīn ūubĥ-ı kāẓib olmadın Ķuds-i Mübārek ūebrine gelüp andan geçiüp Süleymān dergābına getürdi. Fiker itdi ki Āsaf naẓarına ilete. Ez ān cānib Āsaf bin Berĥiyā bin Engiyā bin Eūmūōil peyġamber Ōaleyhi's-selām ūubĥ namāzın ķalıp evrād oķuyup duŌā dileyüp elü yüzüne sürdi. Ez ān cānib Faķtaķuū dabı gökyüzünden naẓar ķalıp Süleymān ordusun görüp andan Āsaf dıvān-hānesi önüne ķondı dabı rahūı tavryla bađlayup andan Ķābir bin Sām'ı ķucađına alup içeri girüp Āsaf naẓarına ķodı (s.97).

Ħakim kavlince Ħabir bin Sām-süvār'uñ şanı çoğ aqmaqdan kendüdden geçüp bi-hod yatmaqda ve rahşu yanın alıp otlamaqda düşmanlar çevresin alıp turmaqda. Tır u endâzlar oq atıp gâb rahşını gâb kendüyi urmaqda seçiŖ olanlar atlu atından iniüp yüzlerine qalkşan büürünüp ellerine qalıc alıp Ħabir bin Sām'a qarşu yürüyüp başın kesmek qaşına ilerü varmaqda. Bizüm qasşamuz ez ân cānib-i Faqtakūş-i Tekvin'e geldi kim Ħabir bin Sām ol bāğçe içinden yatıp Şebbāz perriyile "Ħabir uybuva varup yine uyanup qalkşınca bir dem çeküp şanad açup uçup bahr-i girdāba geçelim (s.91). Örneklerde de görüldüğü üzere bir hikāye veya anlatılan bir olayı bir anda kesip farklı bir konuya geçiş yapılmıştır.

Ħükemā kavlince bunlar bunda Ħabir'i tımār itmekte. Bizüm qasşamuz ez ân cānib-i Süleymān'a geldi. Şeb Süleymān Ħabir'e şam-qın-i dil olup oturdu. Anı gördiler ki Abī Melīh **[H-226a][K-226a]** içerü girdi eyitdi "Yā Nebiyu'llah egerçi Ħaqq tebarek ve teŖalā biñbir ümmeti denizde quruda cemīŖ milleti saña mutiŖ u musabhar eyledükden soñra yıl tahtını felekde götürür. Meşārīq u mağaribe yitürür bu cümleden ğayrı meŖāzibe cemādāte nebātata māsivāya çar Ŗunşurdan yaradılmış cemīŖ-i esyāya hükmün geçer. Pes bu nedür ki bir muŖālece için Loşmān-ı Ħakim diyen bir Ħabeş-i ŖAraba ihtiyāc çekesin (s.164).

Yazar eserinin birçok yerinde denizlerin nehirlerin hangi yöne akmış olduğu, doğudan akıp batıya doğru ilerlediği bilgisini ansiklopedik bir şekilde açıklayarak vermiştir.

Bu sözden maqsūd Ŗarş bu ki muhīt-i ekber ki rüy-ı zemīn ve yedi qat Qāf tağların getirür. Andan ğayrı rüy-ı zemīn içinde altmış bir deniz vardır. Her bir girdāb-ı bahri vardır. Zırā ki hendese maşriqdan mağrib zemīn alçaqdur. CemīŖ sunuñ aqındusu ol cibetden bahr-i mağribedür. Nitekim İskender-i Kübrā İbn-i ŖAbdu'llah ibn Zāhāf ibn Sām bin Nuḥ peygamberdür Ŗaleybi's-selām dört yüz yıl Ŗömr sürdi. Bulut tahtın götürdi. Qāf'dan Qāf'a yitürdi. Ecilde bahr-i siyahı kesb Qostantiniyye qalŖası kenārında rahne qalup hendese ma alçağ olduğı fark eyledi. Qaydefa vilāyetin seyl alıp mağrib vilāyetin ğarq eyledi. Pes bu muqaddimeden maŖlüm oldı ki mağrib zemīn alçaqdur. Şnyuñ aqındusu mağribe olduğına sebep oldur ve bir şavl dabı budur ki güneş ki neyyir-i aŖşam şems-i devvārdur. Ħikmet mücibince mişnātis ebhārudur. Maşriqdan toğup mağribde tolanduğıcün deryānuñ temevüc-i meylī mağribedür ve güneş mağribde denize bitüp yir altında meşārīkda tulūŖ itdüğü ecilden girdāb-ı ekber deryā-yı mağribdedür ki rüy-ı zemīnde olan altmış bir deniz birbirinden maşriqdan mağribe varınca alçağ olduğı cibetden yir altında çıkup akar. Mağrib denizi gibi her denizin girdāb-ı vārende tebarir alçağında çıkar. Nitekim ŖAntāliya'da Egirdür Gölü akup talup çıktuğı gibi pes altmış bir denizin ser-cümlesi birbirinin girdābından şızup akup abz-i bahr-i mağribe varup yiryüzindeki muhīt-i şāğire qarışup dabı girdāb-ı ekber ki bahr-ı mağribe

yağındur. Endülüs'e de yağındur. Pes ser-cümle zıkr olan deryānuñ sıyı girdāb-ı ekberden yir altına aklar (s.96).

15. yüzyılın sonu ile 16. yüzyılın başında gelişme görülen Eski Anadolu Türkçesi dil özelliklerini bünyesinde barındırdığını görmekteyiz. Bunların en önemli kanıtı olarak yardımcı fillerde, şahıs eklerinde olduğunu görmekteyiz.

Andan soñra ābı mahlūqātuñ öñlü öñüne dabı kırbalarıyla sular ve envāÖ-ı deniz cānverlerinden naşarlarına hāşır itdiler (s.94). Bu söz degüldür ki kişi tuzı etmegi terke ide (s.82). Hümş şehrinüñ sabrāsını deşt u beyābānın seyritdiler (s.144).

Key şakın oğlum didi şakla özüñ

Şeh kıatında hıfz idegör kendüzüñ (s.82)

Çün hazıneñ söz dürrindendir ol

Harc idegör pır gelse bahtulu (s.171)

Süleymān-nāme'de öne çıkan en önemli anlatım özelliği “Çün, hükemā kavlince, hakim kavlince, pes, çünkim, nite, nitekim, söylekim” olan edatlara yer verilmiştir. “Bu kısımlarda amaç anlatılmak istenen olay ya da durumun okuyucuya aktarılmasıdır” (Bülbül 2011: 43).

Çün beni laÖnet itdi ve girü beni niçün uçmağa koydı. Eger beni uçmağdan menÖ eylese Adem ebede uçmağda kalurdi.” Altıncı budur ki “Çün beni Adem'le düşmen eyledi ve niçün oğlanlarına beni musallat eyledi” didi. Yedinci budur ki “Baña kıyāmete degin emān virmede ve bunları ezdümeğe baña niçün mühlet virdi. İmdi işbu eÖāllerden hikmet nedür” didi. Çün Hāķķ teÖālā feriştelere vahy eyledi ki idüñ İblis'e kim ol didikleri sözler Hāķķ'a teslim ve tasdiķ itmedigi içündür (s.77). Hükemā kavlince müccerribān u āhvāl ve evzāÖ u rüzigār ve Öuķde-güşāyān esrār ve kıāsās-ı abbār ve Eflātün-i Yünāni naklınce beyóet-i mazıye gerdiş-i gerdün u erģanün sāz ve perde-i dāóire-i buķalemin kıānün u āvāz ol vech ile şāhıh hikāyet u melıh rivāyet kıılup eyidürler ki çünkim Süleymān Peyģamber Öaleyhi's-selām Kıābir'üñ yarasına timār itmegi Loķmān-ı Hāķim'e emr idecek Feysāģoreş hāķim incindi (s.172). Hāķim kavlince uçmaķ cüllābından enbiyā ve etķiyā cinsine naşib olup Feylesof-i Ekber'den ğayrı hükemā, vüzerā, ümerāya naşib olmayıcaķ ğāyet melālet çekdiler. Zışa ki bunlaruñ ekserü murādı bu yidigi Süleymān emrine biñ bir ümmet musabhar olduğdan soñra yıl Süleymān tabtnı götürüp rubÖ-ı meskün Öālemini seyrān iderken meģarib u meşāriķi kün gibi devrān iderken bahr-ı Zülümat'a varıcaķ muķaddem gelen Süleymānlaruñ bu dabı āb-ı hāyāta kendülene [H-

249b]/[K-249b] dabı ab-ı hayāt içeler tā kıyāmete dek Hızır-ı hāzır gibi zinde olup İlyās gibi hoş geçelerdi (s.212). Pes bu nedür ki bir mu’ālece için Loķmān-ı Hākīm diyen bir Hābeş-i ŐAraba ihtiyāc çekesin. Dabı ins u cin serbengleri arasında Őuķalā-ı ikin ikin olup her birisin bugün söyleşür gördüm. Süleymān hāzreti hod Őaleyhi’s-selām cemīŐ yaradılma sözi geçdükdēn soñra nebatatun şeceratun semeratun maŐadin-i hāceratun niçün havāssın bilmeye. Loķmān-ı Hākīm diyen ŐArabun minnetin çeke mariża-i hastaya zaħmına ki tımār it” diye didiler (s.164).

Pes maöadin aşlı bu ki söyledüm ey şebriyār

Naķl-i İdris ol ki itdüm anı şerh ben ne ki var (s.179)

Çünkim ol gece geçüp vaķt-i seber yitdi. Süleymān peygamber Öaleyhi’s-selām subh namāzın kıalup evrād okıyup duŐā-yı ābir ki itdi. Andan yirinden turup Şit Őabāsm giyüp ādem-i safı kıuşağın kemer kıuşanup İbrāhım peygamber Őimāmesin başına urdı (s.205).

Nite şöyle kim insān melikleri Cān kavmi ferbengleri cin nesli serbengleri peri aşlı evrengleri diyü Őafārit-i erjengleri gül u beyābān hājāhengleri hāyvanāt pişevengleri yırtıcı cāverler gūhengleri sebūŐ u sibāŐ bebr u pelengleri baħr-ı muħiķ tenniñ-i Nıl u nehengleri berrü u beyān behāŐim-i piş u ahengleri etyar u murģān şebriyār küleñleri zūbab u murķe zil-tengleri cerrende cinsiyile yirinde kıarār idüp serir üzere ki turdılar ve perrendeler barān olup per açup hevāy-ı fenāda pervāz ki urdılar (s.208). Nitekim eydür devāŐü’l-kalb-i-rıżā bi’l-kāzāŐ ve hāsūdun hāsedı eksük hūd olmaz. Şayed sırrımız fāş ola” diyüp tesellı virecek eyitdi “Düşümde gördüm ki bir kıağān arslan başum ucında benden irak kıatur iken ve biz dabı seniñle arslan kıorkusından bir ağāç budağına sınıp turarken nā-gāb bir siyāb kelb sancaķ ki tūşı yok gelüp bu arslanı ürümek ile uyardı (s.19). Söyle kim bir Őaķım heybetlü cāver üç başı var. Biri küñbed mişāl ve herbir başında bir sadā peydā olur. Deñizden çıkup Ferāmürz’i gördi. Hemān-dem üstine sürdi. Kıasđ kıaldı kim Ferāmürz’i helāk ide. İrişüp evvel bir başıyla hāmle eyledi. Ferāmürz seyf ile kıalup başın kesüp bi-cān eyledi (s.121).

Devrik cümleler metnin içerisinde sıkça kullanılmıştır. Bu hususun eserin kurgusu ile ilgili dikkat çeken bir durum olduğunu görmekteyiz.

Őİlm zāt-ı ilahiyede eyle olsa bu cemīŐ-i mevcūdāt bu şuver-ı Őilmıyeniñ meżābiri vardur ceberrütde ve melekütde ve melekde. Pes cemīŐ-i Őālim ol şuver-i Őilmıyeniñ iķtiżāsıdır ki zābir oldı esmādan ve şifātdan. (s.74).

Eserin bir diğēr üslup özelliği ise yazarın metni sıkıcılıktan uzak tutmuş olması bunuda karşılıklı konuşmalarla eseri tekdüzelikten uzaklaştırmayı başarmıştır.

ƒaġtaġa-i ÓAyyāre Žemzeme-i Mekkāre eyitdi “Gör bu Óacūze ki Rüstem gibi pehlivāni hūle ile nece śayd itdi. Ammā hūkmet bundadur ki Rüstem nefesine uyup tūzlik itdi. Kimse söziñ işitmedi, nasūbat tutmadı. Lā-būd belāya giriftār oldu kim dimişlerdür. Tūzlik kişi ġusśa vü ġamdur. Deryāsına buraġur ahir helak ider. Nitekim eydür Hiddetü’l-merr-i tūblike ve Şemāyil-i Bānū’yu gör ki hūsni halkı birle cemīÓ düşmānların kendüye arām itdi kim dimişlerdür. “Hūsni’l-hulķ-i ġanimete” ammā Rüstem aña uymamaķ gerekdi ki bed-āśldur. Andan vefā gelmez illā ki cefā nitekim eydür Hāremü’l-vefā Óalā mer lā aślille diyüp ƒaġtaġa Rüstem için hāyf kılalacaķ Zemzeme cevāb viridi ki “Yā ƒaġtaġa cibān zāviyesinüñ içi tolu belādur. Nitekim eydür Zevāye’d-diñyā elbette sağ olan kişi eyü tüylü rūzġār geçürse gerek ve bir dabı bu ki **[H-201a][K-201a]** muķaddir olan taķdīr Allāh’da gelse gerek. Kuluñ tedbiri taķdīr menÓ itmez. Nitekim eydür El-Óabdü yudebbir vallāhu yuķaddiru Egerçi ki ölen öldi ne çāre. Velī hüner budur ki Rüstem’ün Şemāyil’den intikāmını almaġa ķasđ idevüz. Kārnını hançer ile yarmaġa ķānını ķara yire ķarmaġa cebd idevüz. Bu niyyete ķuśaķ ķuśanup Allāh’a tevekkül ķalavüz. Nitekim eydür ÓAle’t-ķaderü’l-mütevekkilīñ Zemzeme-i Mekkāre ƒaġtaġa-i Farrār böyle diyiceķ Semseme-i ÓAyyār bunlara taÓnla cevāb virüp eyitdi ki ‘Birbirinñuze vaÓizler gibi ehādis okuyup nasūbat virmegi ķol ķuvvetinñüz zor bāzūya getürdük. Eger hünerinñüz var ise söziññüzün adı olup hidmetinñüz yerine yitürinñ. ÓAyyārulġ ile Rüstem intikāmın ol Óacūzeden alup şerrini Óālemden götürünñ hünerlü hünerinñüz ortaya getürünñ”(s.112).

Bu paragrafta da Faramurz ile āşık olduġu Mihr-zāde’nin sarayının önünde oturan Pīr ile olan karşılıklı konuşmaları “Pīr eydür”, “Ferāmürz eydür” şeklinde görmekteyiz.

Yine ol ķasrdan revān taşra geldi. Ol pīr-i Óazġze buluşdı. Selām virüp yanına geçüp oturdı. Andan pīr naşar urdı. Çebresinde Óuşķ eserini gördi eydür “Ne hāldur ki çebriñ sararmış gözleriñ nem-ġin nedendür” didi. Pīr böyle diyiceķ. Ferāmürz dabı ahvālini dökeli Óarş eyledi. Ah ile cibāni yaķa yazdı eydür “Ey ata, Óāşık oldum. ÓĀşık-ı Óuşķ işinde olmışam sādık” didi. Andan Ferāmürz böyle diyiceķ. Pīr eydür “Kim Óāşık olupsun kiminñ Óuşķıyla hayrān ķaplasın” didi. Ferāmürz eydür “Ben Mihr-zādeyi sevmişem zürā sūret-i naķşın görmişem” didi. Pīr Ferāmürz’ün hālini bildi. Birķaç başını sālđı. Andan suvere gelüp eydür “Ol dubteriñün abteriñ şüruti vardur. Şöyle kim maķdūr-i beşār degüldür kim ol fitne menÓ ideler. Ol işleri kim ol işlere meşhūr āfāķdur. Kimse anuñ işin başarılmaķ hem Óāşık-ı bi-çāre eyler hem ķār-düşvār ki āvāre eyler. Belki niçesin helāke virüp bi-cān eyler. Fūsün birle cibān içre dāstān eyler.” **Nażm:**

[FāÓilatün FāÓilatün fāÓilatün FāÓilün]

Ol perī peyker śanemdür hemçiñ hūb-ı mibrībān

ġamze-i h’un-riz doker liķe ķanlar bi-ġünāb

ÓĀşıkunñ gönlin alıp kaçmaz alur abir cânın

Anuñçün çok Melik-şâde eylemişdür o tebah

Neşr: *Hâkim kaçvınce Ferâmürz pîrden bu sözleri işidicek dönüp eydür “Ben Cabelsa şehrine elbetde varsam gerek çünkü ma’Ŗşûka anda yemiş yâ ben kânde olsam gerek” diyüp bir kez âb kılup elbetde ma’Ŗşûk diyârına giderem” dedi. Pîr eydür “Varma derd u belâya cânunñi kârma, mezheb-i Ŗşîkî terk eyle, Ŗilm u Ŗameli zâtuñda berk eyle”. Ferâmürz eydür “Atam Rüstem başı için çare yoğdur. Varuram varmamak kaçan olsardur” didi (s.115-116).*

Firdevsî Arapça veya Farsça olan hâkimiyetinden dolayı Arapça ve Farsça kelimelerle Türkçe fiilleri sıklıkla kullanmış olduğunu görmekteyiz. “Cehd idevüz, berk eyle, zeyn urdı, peydâ ol-” vb. şeklinde kullanılmıştır.

Egerçi ki ölen öldi ne çâre. Velî hüner budur ki Rüstem’ün Şemâyl’den intikâmını almağa kaçd idevüz. Karnını hançer ile yarmağa kanını kâra yire kârmağa cehd idevüz. (s.112). Pîr eydür “Varma derd u belâya cânunñi kârma, mezheb-i Ŗşîkî terk eyle, Ŗilm u Ŗameli zâtuñda berk eyle” (s.116). Hiç kulağına koymadı. Derbâl rahtına zeyn urdı (s.123). Şöyle kim bir Ŗaşîm heybetli cânver üç başı var. Biri künbed mişâl ve her bir başında bir sadâ peydâ olur (s.121).

Yazar atasözü ve deyimlerden yararlanarak metne güçlülük katmıştır.

“Her dil, bir fikri veya düşünceyi daha etkili kılmak ve anlatımı süslemek üzere kalıplaşmış bazı sözlere sahiptir. Kalıplaşmış bu sözlerden ise en sık rastlanılanı hiç şüphesiz deyimlerdir” (Pala, : 2008). Firdevsî aktaracağı bir konuyu uzutmaya seven bir üslûba sahip olmasına rağmen *Süleymân-nâme*’de deyimlerden oldukça fazla yararlanarak hem anlama güçlülük katmak istemiş hem de konuyu deyimler kullanarak kısaca özetleme tekniğini kullanmıştır. Bu durum onun dile ne kadar hâkim olduğunu göstermektedir.

Bir kişi bir nesneyi gizlese sözünden ve yüzünden ve cünbîşinden zâhir olur (s.105). Yarağsuz kalŖa-i Mıknâts’a varmak ve düşmân ile meclis kurup oturmak Ŗakreb delüğine barmak soğmakdur gibidür ve yatur uyur ejdebânunñ kuyrugın basmak gibidür (s.107). Zirâ dimişlerdür ki hûb hâtun yüzine bakmak göz nûrın arturur (s.107). Düşmânunñ yaramazı oldur ki zâhire dostluğ yüzün tutup gönliñden yaramazlık kıla. Nitekim eydür Ekberü’l-ŖŖdâi ehfabum mekîdeten çetün Ŗacığ kalsa kaplanunñ gözine çengâl urur ve düşmân ceng ile zafer bulsa Adem’e dostluğ yüzünden hîle kılup tesellâ

virür. Veli kâmil oldur ki gözsiiz gibi bir yiri degemeyince kadem baımaya her kiı emindür diyüp kendü nefesine uymaya ve her dııımanı gâfil görmeye (s.106).

Eserde küçültme eki olarak “-cik, -cık, -cuk, -cük, -cağız, -ceğız, -cuğaz” gibi küçültme ekleri kullanılmııtır.

CemiÓ-i arzın ve Óanáıur ve tebayiÓ ve mevalıdat ve bunlaruñ meleküt-ı dünyâ göğine nisbet mağrib ile maıırık ortasında yatmıı bir hálka-i íağıreye beñzer bu dünyâ gök ile cemiÓ zıker olınan ikinci ásumána nisbet yine ol küçücük halıka gibidür(s.183). Güyiyâ ki bir tabútda yatur. Erkekliü dııılıü Óaııık ve maÓaıııka beñzer ve yaprağı sek bürm yaprağına beñzer kıızılca yimıııcükleri var kıokusu bal kıokusına beñzer (s.194).

ıol bir incecük çöpe kıalsuñ nazır

Bil ki dıı kıurdamağı anı yarar (s.200)

Eski Anadolu Türkçesinin sıkça kullanıldığı bu eserde birinci çokluk eki olan “-vuz/-vüz” ekini görmekteyiz.

Válidem dabı eyütmiı ki “Aııkâre depeletmek ne hácet bıç gam çekme ki ben bunıñ kıaydın kıayuram halı içinde öldi diyevüz” diyüp atamı teselli ider (s.81). Kıarnın hançer ile yarmağı kıanını kıara yire kıarmağı cehd idevüz (s.112). Bu niyete kıusaık kıusanıp Alláb’a tevekkül kılavüz (s.112) Efdáli budur ki başumuz kıurtarmağı cehd idevüz (s.144). Veli kıalÓaya girmek tedbiri budur ki bir yirde gızlenevüz (s.144). ÓAkıbet bu zıkeri itdiler ki “bir kıaç sábir elümüze girse síbrin öğrenüp sábirler síretine girüp kıalÓaya varsavüz (s.142). Bu oturan válidemdir ve seni anunçün getürtdüm ki hákıikat-i háli maÓlüm idevüz(s.84). Cinniler susamı ekiüp yağın kııkardılar inşaÓlláb yerinde zıker idevüz (s.91). Takıdir ki Süleymán ile rü-be-rü olup ceng idevüz (s.131). Yárenler ben serssem oldum nice ola bıız kendümüzi pinbán idevüz (s.146). Efdáli odur ki Hızır-ı zindenüñ mübarek ağızından ıısidevüz(s.213). Sultán ibn-i sultanuñ sultán Báyezıd bin Muıammed hanuñ devám-ı devletinde ve eyyam-ı rıfÓatında kıalem ile ra kıama getürüp inşa ve imlá idevüz (s.246).

Dergehinde çekmeyerüz infıÓál

ıde himmet vire hilÓat milk u mál (s.99).

Eski Anadolu Türkçesi ekleri arasında gelecek zaman eki olan “-ısar/-iser” ekine rastlamak mümkündür.

Banı beñzer bir yobıul oğlanıgın buldurup ki anunçün niçe fitne kıoyııar (s.81). Atam Rüstem başı için çäre yokdur. Varuram varmamak kıaçan olsardur (s.116).

Diñle imdi yâ Süleymân hâlimi

Şerh ideyüz n'olsar ahvâlimi (s.86)

Diñle imdi ceng-i âbir nolsar

Şerh ideyin vir salavat itme gong (s.105)

Hâkêk kapusın koyuben halka tutan tâmi'Ö ümmid

Düzâh içre kalırsardur mesken olup nâr-ı çâh (s.169)

Eserde kullanılan bir diğer ek ise gelecek zaman ekidir. Ve bu ek “-yorur” şeklinde kullanılarak Eski Anadolu Türkçesi dil özelliğini yansıtmaktadır. Bu ek, eserin sadece üç cümlesinde tespit edilmiştir.

Siz ki hiç bilür misiz sizün üzerünüz neng bigi düşmân geliyorurur (s.123), Yarenler Hâkêk te'âlâ hâcetimüz müstecâb itdi ki biz üç kişi yüz üçler himmetinde üç câzû gönderdi sibîr ile. Ammâ bizüm üstümüze geliyorurlar (s.142), Hâkîm kavince Hızır eydür “ Ya Nebiyullah ol pîriñ sözünden şerm idüp hayr u du'â kaldum ele yüze sürdüğüm gibi deryâ-yı mağribde bir tacirün gemisi garğa varıyorurmuş (s.210).

Süleymân-nâme'de yer alan eklerden birisi de eşitlik eki olan “-layın, -leyin” ekidir. Bu ek bazı yerlerde “gibi” anlamını karşılamaktadır.

...felek-i kameri dabı hevâyı ve hevâ arâz-i ihâta kaldığı gibi ihâta kalup turur ve tağlarıñ her birisi da'âirenün muhîtiden bir kavı-i pârıdır ve suların akmaklığı dabı ancılayın zîrâ ırmaqlar tağlardan çıkar (s.184). Loğmân İbn-i 'Âd ol hâkîm-i üstâd kavince ahvâl-i evzâ'Ö rûzigâr u 'Okde güşâyân-ı esrâr-ı kaşâs-ı ihtibâr anuñ gibi şâhîh hikâyet iderler ki ve Eflâtun-ı Yünâni ol zü-fünün-ı cibân naklınce rivâyet-i abbâr ve nakılân-ı muhtâr ancılayın sarîh rivâyet kalup eydür(s.72). Ammâ ki anam şâbdan oğuzlayın dayım ile lâlâma koşup dedem Şümûsi Melike gönderür ve nâme yazup bildürür ki kaşâyı şöyle oldı. Oğuzlayın tumar idesiz ki bu oğlana zarar gelmeye (s.81).

Süleymân-nâme'de sıkça kullanılan eklerden biriside “-ınca, -ince” ekidir. Bu ek için “e-göre ve e-kadar anlamıyla karşımıza çıkmaktadır” ifadesini kullanmıştır (Bülbül, 2011: 45).

Ol balıgıñ ardınca bir nebenk baş kaldırdı ki kulle-i Kâfa beñzerdi(s.88). Semendün-ı Hezâr Yek-Dest'den boşnüdük gösterüp Sürhîbâd elinden bunları kurtardığın bir gece içinde Mısır halkını cinnilere kapdurdığın tavâr-ı rûz ile getürdüğün Hûmûs şebri yerine getürdüğün şubh olıncaya dek (s.89) Şubh olıncaya dek geliüp Süleymân nazârına yitdi(s.100) Nîm u çâşt olıncaya dek ol gün 'Oaşîm cenk

itdiler (s.104) *Su hāvza cūş idüþ aķduđınca envāc-ı fevc-i evc hevāya ıķduđınca ol cevher-i mābīleri hemcū mab-ı felek gibi hāreketi gelüp yünus semek gibi yüzüp devrān iderler*(s.108) *Ķandil ađzında bir gevher-i Őeb-erāķ ķomıřlar ki deve ķuřu yumurdasınc ola Őeb-i tārīķ içinde her tarafa gūn gibi řuŐle virdi ve ol hāvzuñ içine ķum ķir yerine envāŐ-ı cevābirden řol ķadar bi-hādd dōķmiřler ki degme ayda ol ķadar tař bulunmaz* (s.108). *řimdi ki zemāndeđi gibi degūl idi. Zirā bir yere ķuřları cemŐ idüþ sōyleřmek Őaķil u fehm olmayınca olmaz*(s.113) *Ol gūn ol gice tā Őubū olunca Őiřret itdi*(s.58) *Ħūkemā ķavlince Ferāmürz bunda ammā ki bizjūm ķařsamuz ez ān canib Rub ķuřına geldi ki ķanad açup Ferāmürz'i ķapup atadan gūneř ķubbe-i felege diñleyince dek ki uçup gitdi* (s.122) *Dabı bařlarına řōyle geydiler ki gōzleri gōzine ve ađzları ađzına tā boyunlarına gelince řōyle nāzūķlūķ ile yaķıřdurdılar ki biř kimse bunları Őābire bařı derisin yüzüp geydūķlerin bilmeye* (s.143).

Firdevsī, eserini oluřtururken metnin anlatım gūcūnū artırıp peķiřtiren ikilemelere sıklıkla yer vermiřtir. İkileme olarak da en fazla kullandıkları arasında “saf saf, rize rize, yir yir, katre katre, fevc fevc” vb. yer almaktadır.

Melāōike-i mūvekkelūn taht ķafasında yir yir ayađın turmuř idi(s.72). *Andan on iki Őālim on iki biñ Sūnni mūslūmānlar ile řām Őebrin tolařup dāōire çizdiler dabı yir yirin on iki yerde oturup teshir-i cinne meřgūl oldular*(s.103). *EnvāŐ-ı kōřķlere Faķ-i kisrā gibi tāķlar ve ar tāķlar ve ředdād-ı řuffalar ve hāvuzlar řādırvānlar ve yir yir bāđ-ı būstanlar, gūlistānlar ammā ki kendūleriñ indiđi yir ķadem-hāne ađzı bildiler ki bu sarāyi řemāōil-i Bānu’nuñ hās sarāyıdır* (s.146) *Nařar ķalup evre gōrdiler ki cāriyeler ve hādımeler yir yir oturup bugūn iki cāriye belürsiz oldu* (s.148). *Ħāķim ķavlince biñbir ũmmet yirlū yirinde cinslū cinsi birle řaf řaf kim turdılar*(s.92). *Andan Fađtađa-i Farrār bunlara dōniþ eyitdi: “Yoldāřlar gāfil me-bāř ki gāb gāb yüzze gōze alıñuz dutıci oluñ yüzü gōz öñinde dabı gōstermek ve ādlu ādiñuz dabı unutmak hāreket gōz dabı libāsiñuz heyōetiñüz gibi mābūba ne olsun diři tārīķinde cūnbūř ileñ āvāz-i gōz niyāzi gōz cemīŐ diři bana olsun vād bigūn hidmetiñüz ve Őiřzetiniñüz řemāōil-i Bānu’ya Őiřzet itmek olsun diyecek* (s.149). *Melāmet gōricek hemān-dem [H-40b][H-40b] řancaķların çözüp girrib nāyları urup tabl u nefirleri aldurup niřeler ucın felege ķaldurup rahř-ı rahřānlar sūriþ pil u gergedanlar ķafasına engāl urup talub talub ālay ālay fevc fevc elmās mevc urur gibi āben-þuř erenlere řāhları yolında cān virenler Ķābir ũzerine gūliiv ķalup yūridiler* (s.151). *Cellād hāřir siyāset natīŐ dōřenmiř řerre icāzetiñle ve iřāretiñle canib alup bu mücrimiñ ķana ķana ķanın içre* (s.163). *Dabı ins u cin serhengleri arasında ŐuķalāŐ ikin ikin olup herbirisin bugūn sōyleřür gōrdiim* (s.164). *Egerķiki naķl-i Eflātūn budurki cemīŐ-i eřyāō māsivā tahtı yiryūzinde biten yapraķlar ve řerre řerre eczāō-i topraķlar hāl dilince Ħāķ teŐālā’ya bu vechle řiker itdūķlerin hāřret-i Sūleymān iřidiþ* (s.165). *Dūrlū dūrlū hāyretten Őuķūl-i ŐuķalāŐ-i Őāciřin mütebāyyiriñ ve nüfūs-ı ezķiyā-i ķāřiriñ ve med būřindür*. (s.183). *Yeřil yaķūtdan nādiye içine āb-*

zemzem ile ol kırk yidi dâne miweói cüllâb itdi. Kızıl altın şaşığ ile enbiyâya Hzır kendü eliyle katre katre içürdi (s.211). Gördiler ki sebuÓ-ı esed bebr u peleng tinnin u nebenk gibi şurd, pârs, öşekle kellelere niçe urup yırtup ayırup rişe rişe idüp lokma lokma yudarlardı ve kemüklerin darb-ı danedan ile hord-ı haşbaş iderlerdi ve Simurg-ı Kâf ile yırtıcı kuşlar dabı leşleri başları görüp göge yilkeni gibi kanad açup göğüs gerdiler(s.95). Pehlûvanlar kürsiye geçüp bir yerin oturdılar. Dabı Şemâyil-i Bânü Rüstem'ün elin nerm nerm ovdı ve bandân bandân söyledi ve yüzünden niķâb götürdi (s.109).

Yazarın, eserinde kullanmış olduğu kelimelerden bazılarının bugün Türkiye Türkçesi konuşma dili içerisinde mevcutken bazılarının ise kullanımda olmadığını görmekteyiz.

“Gene”, “geyür”, “yarak”, “yudımak”, “sançmak” (saplamak, batırmak), “balçık”, “irgürdi” (ulaştırmak, eriştirmek) “idügi”, “yengec”, “ğijgırmak” (ateş, alevlenmek) “gözleşmek” (gözlemek, gözlemlenmek) “ğijıldamak” (gıcırdamak), “ürümek” (havlamak) vd. şeklindedir.

Süleymân hâşretine taÓşim idüp tapu şılurlar. Devâm-ı devletine duÓâ ve eyyâm rifÓatine şenâ itdiler. Hâşret-i Süleymân dabı anları boş görüp yedirüp içürüp toyurdu ve her birine hilÓat-ı hâs geyürdi(s.89). Dabı and içdi ki “Ol pāk-i yezdân hâķķaçiün kim baña biñbir el ruzi şıldı. İblis'den intikamum almayınca şomyam.” diyüp bahr-i şulumât cinnilerin şatına cemÓ idüp ol gün abşama dek yarak görüp vaķt-i şâm oluncaya dek cümle cenk esbâbin mübeyyâ şılup dabı dem çeküp cin çerisin alup Óazm-i Süleymân şılup gütdi(s.100). Ol şudret yağmur şuları kim yirler yüzine şaçılır. Balçıkdan hurmâ kara topraķdan kızıl lüle bitüp dikenden rağnâ güller açılır ve dürlü dürlü niÓmetler şâbir olup şudretten hâl budur ki Allâhu teÓâlâ yağmur yiryüzine şudret kifâfinca yağdurur(s.166). Her bir göz şanķa vilâyetden geldi ve bu âb-ı hayâta nice el irgürdi ve her bir gözün mübarek ağzından sergedüşt-i göz söyleki işidelüm aña göre biz iş idüp Óamel şılalum(s.215). Yine ğijgırup bir başıyla dabı hâmler eyledi. Ferâmürş yine tiğle hâmler çıldı. Başın önüne düşürdi. Andan ol Óadü vü cânver cân acısından bir başıyla yine hâmler çıldı. Anı dabı şılıç ile çalup iki päre idüp belâk eyledi (s.121). Düşümde gördüm ki bir şagan arslan başum ucında benden irâķ yatur iken ve biz dabı senüñle arslan şorķusından bir ağaç budağına sñup turarken nâ-gâb bir siyah kelb sancaķ ki tüşü yok gelüp bu arslanı ürümek ile uyardı(s.84). Rüstem ile pehlûvanlar ellerin yuyup Mekte şâbunlarıyla Bağdadî nâhle bi-pâresi Óud-ı şamâzi birle mülemmaÓ şılup bubûrlar virilüp billürî şişeler ile gül-abdanlar getürdiler. Tekrar bunlar vükela dabı ellerin yudılar (s.110). Niçelerin yire sançup sedd-i İskender gibi yirlerinde turdılar. Şuyruķların çenber şâmetlerin büküp kemer idüp ser-tâ-ser şâdem şâmetlü şâmetin büküp burdılar(s.96).

Eserin geneline baktığımızda sade bir dil ile yazmış olduğunu görmekteyiz. Firdevsî, İkinci Beyazid Han'a övgülerde bulunduğu bölümde ağır edalı bir dil kullanmış.

Der-Beyân-ı Sultānu'l-Güzāt Ve'l-Mücāhidin Pādişāhi'l-islām Ve'l-Müslimin Sultān İbn-i Sultān Sultān Bāyezīd Muhammed Hān Abdu'llāhu Devletehu

Hāmd-i nā-mahdūd ol hāzret-i sezāverādūr ki her zerre-i mevcūd ve her dāhil-i dāōire-i vücūd [H-256b][K-256b] ol hāzretüñ vücüb-ı vücūdına delīl kātī'Ödür ve minnet-i bî-kıyās ve şükr ü sipās şol cenābe nişardur ki tertīb-i mümkināt u mevcūdāt ol cenabuñ vāhdāniyyeti zātına bürhān-ı sātī'Ödür (s.246).

Bunun yanı sıra Farsça bir başlık altında hikâyeye başlamadan önce ağır bir üslup ile giriş yapmaktadır.

Der-Beyân-ı Sü'āl-i Gerden-i Rūh-Şāh-ı Cünd Berāy-ı Hālk-ı Ādem-i Şāfī vü Ez Hilāfet-i Āvam

Loķmān İbn-i ÓĀd ol hākīm-i üstād kavlınce ahvāl-i evzā'Ö rüzīgār u Óuķde güşāyān-ı esrār-ı ķasās-ı ihtibār anuñ gibi şāhīb hikāyet iderler ki ve Eflātun-ı Yunāni ol zū-fünun-ı cibān naķlınce rivāyet-i ahbār ve nāķilān-ı muhtār ancılayın sarīb rivāyet ķalıp eydūr (s.71).

Kısa cümle yapıları yazarın bir diğer üslup özelliklerinden birisidir. Ferāmürz adlı karakterin evlenmek istediği kız için şart koşulan mücadelelerinden biri olan cin ile olan karşılaşması aktarılırken kısa cümlelerden oldukça fazla yararlanılmıştır.

Andan Ferāmürz gelüp Mucir Şāh'a tapu ķalıp emr fermān olup turdı. Eyitdi "Üçinci dabı gösterüñ görelüm. Varup Hāķķ rāst getirse [H-205a]-[K-205a] ol şartı dabı idelüm." Ferāmürz böyle diyicek eyitdiler "Ey server üçinci şart ğāyet müşķildür. Bir Óifritdür. Gündüz bulunmaz gece olıcaķ mekānına gelür. Ferāmürz eydür "Mekānın gösterüñ" diyüp sākin oldı. Andan Şāh-ı Mucir emr itdi. Birķaķ kişi varup Ferāmürz'e ol hāmmām gösterdiler ki Dīv-i Siyemās anı maķām idinmişdi. Vırān hāmmām idi. Ferāmürz ol hāmmām göricek baķdı. Ķapısına kilidli turur. Derhāl kemendin eline aldı seķf üzerine atdı. Seķfüñ üzerinde kemend tutdı. Revān kemenden tırmanup yukaru seķfe aĝdı. Ķubbe depesinden içerü baķdı. Ne gördi. Gördi kim hāmmāmuñ içi kendü kendüye eydür "Aşāĝa ineyim ne vardur içinde göreyim" diyüp kemend ile aşāĝa indi. Nażar ķaldı. Gördi kim ol hāmmāmuñ yedi ķapusu var. Ol ķapular şöyle küşād olup turur. Bir ķapudan içerü halvete girdi. Baķup gördi kim Dīv Siyemās oturup şohbet ider. Bir niçe mahbūbe kızlar ķapup götürmiş idi. Ol hāmmām içinde şohbet ķurup oturmuş idi. Ol kızlardan ķanķısn yemek dilese bişürüp yirdi. Bir dubter-i büryān eylemişdi. ÓĀlemden ferāĝat olup oturmuş idi. Nā-gāb baķup Ferāmürz'i gördi yerinden gürzin ele

aldı. Ferāmürz'e beraber geldi. Gürzle hámle kıldı. Ferāmürz Allah'a sığınup dıvün hámlesin menÓ kıldı. Tekrar hámle itdi. Yine menÓ itdi. Mā-hāsal dıvün üç hámlesin Ferāmürz savdı. Nebbet Ferāmürz'e degdi. Ferāmürz'ün hámlesin dıv savdı. Bir ol bir ol birbirine bir neçe darb urdular. ÓAķibet Ferāmürz dıvün şaçından kavrayup tutup yüzünü üstüne basdı. Mecal virmeyüp başını teninden cüda kıldı. Andan ol hammām içinde ne kıadar kıız var ise cümlesin āzād itdi. Andan dıvün başın alup Mucirü'l-eknāf şabuñ dıvānına irişdi. Ol başı getürüp tabtuñ ayağına saldı. DuÓā kıldı. Şāb anı görüp Ferāmürz'e aferin idüp derhāl buyurdı. Meclis-i sultāni kıurdular. Dürlü niÓmetler gelüp yenilüp içildi. Andan Óıys u nūşa el urdular. Sāķiler ele cām-ı muşaffā aldular. Şarāb-ı hámle neçeleri pubte kıldular. Andan Mucir Şāb eydür “Yā pehlüvān, neheng cengine dabı varmaķ gerekdir. Ferāmürz eydür “Varalum Hāķēķ rāst getürürse” diyüp şāb meclisinden çıkup Abi Behmād birle buluşdı. Abi aña eydür “Evvel ol nebengün üç başı vardur. Şöyle kim herbaşı bir taģa beñzer hem gözleri yanar çerāģa beñzer Óaźim helv-nāķ cānverdür. [H-205b][K-205b] ādem oğlanı aña karşı turmaķ gel ferāģat eyle aña verme tatlu cānuña kıyma göz göre kendüñi āteşe salma. Ferāmürz eydür “Dü gamum yoķdur. Elbetde ol nebenge dabı varuram başuma her ne yazıldıysa görürem” diyüp revān olup gitti. Geldi deryā kenārına yatdı. Bu cānibinden nebeng dabı deryādan hurūc itdi. Şöyle kim bir Óaźim heybetlü cānver üç başı var. Biri künbed mişāl ve her bir başında bir sadā peydā olur. Deñizden çıkup Ferāmürz'i gördi. Hemān-dem üstine sürdi. Kāsd kıldı kim Ferāmürz'i helāk ide. İrişüp evvel bir başıyla hámle eyledi. Ferāmürz seyf ile çalup başın kesüp bi-cān eyledi. Yine ğıģırup bir başıyla dabı hámle eyledi. Ferāmürz yine tiģle hámle çaldı. Başın önüne düşürdi. Andan ol Óadü vü cānver cān acısından bir başıyla yine hámle kıldı. Anı dabı kılıç ile çalup iki pāre idüp helāk eyledi (s.121).

Süleymān-nāme'de kullanılan eklerden birisi de emir ikinci teklik şahıs eki olan “-gıl/-gil” ekidir.

Yā ana hayr ola söylegil. Eger hayr eger şer ne kim Allah'dan gelürse kıaźıya rıźā virmekten ğayrı kıalbe devā yoķdur (s.84)

Pes ortaya taÓām götürdi yediler şükürin didiler. Delim sözler birbirine söylediler. Abir Ferāmürz Behmād'a eydür “Ey server bu şebriñ abvālini baña söylegil şāb kimdür. Ođlu kıızı var mıdur? beyān eylegil” didi. Andan Abi Behmād eydür “Bu şebriñ şebriyarı adına bilgil kim Mucirü'l-eknāf” dirler (s.117)

Diñle imdi niçe olsar Kābir'ün hālin diyem

Lāķi virgil Muştafa'ya boş salāvat cāvidān (s.152)

Diñle imdi bu Óacāibden ğarāib kıısaı

Liki virgil sen salavat Mustafā'ya hoş nihād (s.212)

İş bu halķunı dabı bilgil sen hemān

Bir degüldür cümlesi pes bî-gümān (s.224)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1. Nüsha Tavsifi

Süleymân-nâme'nin 69. cildinin İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi, Türkçe Yazmalar Bölümü H.1535 ve K.892 olmak üzere iki nüshası tespit edilmiştir. Metin başlarında, ayetlerde, özel isimlerde, nazım ve nesir başlıklarında kırmızı mürekkep kullanılmıştır. Nüshalar arasında bazen yazım farklılıklarının ve yazı karakterinin dışında başka fark yoktur. Bu yazım farklılıklarının ortaya çıkması da müstensihlerden kaynaklıdır.

H.1535 nolu nüshada bulunan ciltlerin toplam varak sayısı 595 iken K.892'deki toplam varak sayısı 470 olarak kayda geçmiştir. H.1535 numaralı cildin içerisinde eserin (67-68-69-70-71-72) cildleri mevcut iken K.892 numaralı ise (67-68-69-70-71) cildleri mevcuttur.

3.1.1. İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi, Türkçe Yazmalar Bölümü, H.1535 (H)

Barkodlu Nüsha

Bu nüsha 21 satırda 88 varaktır. Ölçüsü 350x260 mm'dir. Yazı türü nesih, kağıt türü aharlı kalındır. Bölüm başlıkları, ayetler, hadisler, özel isimler kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Serlevha müzehheb ve cetveller yaldızlıdır. Mıklepli ve şemseli koyu kırmızı deri cilde sahiptir.

3.1.2. İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi, Türkçe Yazmalar Bölümü, K.892 (K)

barkodlu nüsha.

Ölçüsü 312x220 mm'dir. Yazı türü nesih, kâğıt türü aharlı kalın olan eserde 84 varak, sayfalar içinde 21'şer satırdan oluşturulmuştur. Serlevha müzehheb ve yaldızlıdır. Kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Mıklepli ve şemseli koyu kırmızı deri

cilde sahiptir. Mıklepli kahverengi deri cilde sahip olup bölüm başlıkları, ayetler, hadisler, özel isimler, kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

3.2. Metnin Kuruluşu Dikkat Edilen Hususlar

H.1535 nüshası “**H**” olarak isimlendirilmiş ve varak numaraları ise [**H-181b**] şeklinde verilmiştir. K.892 nüshası “**K**” olarak isimlendirilmiş ve varak numaraları ise [**K-181b**] şeklinde verilmiştir. Tenkitli metin oluşturulurken bir nüshada olup diğerinde olmayan ifadeler “[...] -K/H.” şeklinde gösterilmiştir.

Metinde geçen Arapça ayet, hadis ve ibareler metin içerisinde eğik olarak çeviri yazıyla verilmiş, ayetlerin anlamları verildikten sonra parantez içinde sure ismi ve ayet numarası yazılmıştır. Arapça hadis, ibare ve kelam-ı kibarların anlamları dipnotta düz yazı ile verilmiştir. Metinde olmayan anlam olarak eksik olduğu tespit edilenler köşeli parantez içerisinde [...] verilmiştir. “*Óūd* [u] şandal” Metinde okunmasından şüphe duyulan ifadelerin yanına (?) işareti konulmuştur Farsça “*vâv-ı madule*” “*h*” şekline gösterilmiştir. Manzum metinlerin vezinleri üstlerine kapalı parantez içerisinde italik yazı ile verilmiştir. Çalışmada, hemzeli ve “y”li şekilleri olan kelimelerin “y”li şekilleri tercih edilmiştir (dāyimā/ dāóimā, fāyide/ fāóide).

Manzum kısımlarda beyit içerisinde vezne uymayan bir mısra var ise dipnotta “Bu mısran vezni bozuktur.” ifadesiyle gösterilmiştir. Metin içerisinde birkaç yerde geçen ayet, hadis veya Arapça tabirlerin anlamları ilk olarak verilmiş daha sonraki sayfalarda verilmemiştir. Çalışmada, varak numaraları koyu olarak köşeli parantez içinde gösterilmiştir. Nüshaların kısaltmaları da varak numaralarının yanında ([**H-195a**], [**K-206b**], [**H-245a**] [**K-214b**]) şeklinde gösterilmiştir. Metinde anlam kargaşası doğmaması için noktalama işaretleri kullanılmış, konuşmalar tırnak (“ ”) işareti içerisinde gösterilmiştir. Metnin okunması sırasında büyük oranda harekelere sadık kalınmıştır. Metnin okunması sırasında eski Anadolu Türkçesi imlası gözetilmiştir. Metinde yer alan manzum kısımlara başlarken “**Nażm**” mensur kısımlara başlarken ise “**Neşr**” şeklinde koyu yazı ile yazılmıştır. Metnin manzum kısımlarında oldukça fazla vezin hatası yapıldığı için metin tamiri yapılması gereken beyitlerde metin tamiri yapılmış ve bu durum dipnotta belirtilmiştir.

Manzum metinleri kısımlarında beyit içerisinde vezne uymayan bir mısra var ise dipnotta “Bu mısraın vezninde kusur vardır.” ifadesiyle gösterilmiştir. Vezne uygunluk oluşturmak için beyit içerisinde atılanlar için “Vezin gereği mısra içerisindeki “.....” atılmıştır. Eğer beyitin vezni tamamen bozuk ise “Bu beytin vezninde kusur vardır” şeklinde dipnotta verilmiştir.

3.3. Tenkitli Metinde Kullanılan Çeviriyazı Alfabeti

ا (ā)	a, ā	ص	ş
ا (ā)	a, e, ı, i, u, ü	ض	z, d
ب	b, p	ط	t
پ	p	ظ	z
ت	t	ع	c
ث	ṯ	غ	ğ
ج	c, ç	ف	f
چ	ç	ق	q
ح	h	ك	k, g, (ñ)
خ	h	ك	ñ
د	d	ل	l
ذ	z, d	م	m
ر	r	ن	n
ز	z	و	v, u, ū, ü, o, ö
ژ	j	ه	h, a, e
س	s	لا	la, lā
ش	ş	ی	y, ı, i, ī
		ء	’

3.4. 69. Cildin Tenkitli Metni

[H-181b] [K-181b]

İnehū min Süleymāne ve innehū bismi’llāhi’r-raḥmāni’r-raḥīm illā ta’ólū a’óliyye ve atūnı müslimın⁴

⁴ Mektup, Süleyman’dan gelmiştir. O, Bismillahirrahmanirrahim diye başlamakta ve içinde “Bana büyüklük taslamayın ve teslimiyet göstererek bana gelin.” denilmektedir (Neml 30-31).

[Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün]

Ey hüdâvend-i cihân kıayyüm-ı vâhid-câvidân
Hây u hâfız şâh-ı aÖzam kâr-sâz u bende-gân

Ğâfir u Raĥmân Raĥîm u SâniÖ leyl ü nehâr
Kâdir u sübhân-i ekber mâlik-i kevn ü mekân

Zü'l-celâlu'llâh vâhidi lâ-yenâmu lâ-yemût
Lâ-yezâl u pâdişâh-ı lâ-yemut u müsteÖân

FâÖil u muhtâr-ı hâlık kâmil u müşkil-güşâ
ÖÂdil u hâkân-ı Öâlem Öâlem-i âÖlem ğaybden

Şâh u şâhân lâ-vezir u hân u hâkân lâ-müşir
Evvel u Âhir ezel subhân-i hâkķ peydâ-nihân

Hâfız o Nemrüd odundan İbrahim itdi halâs
Kâhir ol ki kıavm-i Nüh'a kıahr idüp virdi tûfân

Müş-i hâki âdem idüp virdi aña Öaķl-i rûh
Nefh-i båd-i Öİsâ kııldı meskenin çâr âsumân

Müş itdi kelîmu vü Mısra sultân Yûsufı
Yunus itdi⁵ bân bân hâkķ tük içre zâkir bir zemân

Ğuşsa YaÖķüb'a virdi sâbır Eyyüb'e sâbır
Hâtemi virdi Süleymân oldu fermân ins u cân

Ildırım şemsin meşâriķdan ki zâhir itse ol
Çeşm-i Cem mâhın kıoyup⁶ maĝrib'd ider gözden nihân

⁵ Yidi] itdi H.

⁶ Koyup] kopup K.

Hâkim o ki hâkmetidür bî-nihâyet ber-kemâl
Şâni'î ki şân'îatıdır şunî'îi birle key-cihân

Ahmed u Mahmûd u Kâsım ol Muhammed ŐıŐkına
Dü cihânı halıķ idüp *lenlak*⁷ didi bî-gümân

Ol kaŐı yayun *Fabâ* kâküli *ve'l-leyl*⁸ anuñ
*Ve'd-đubâ ve'ş-şemsü*⁹ yüzi Őâhidi nür-i duhân

ŐĀmilüñ ser-tâc-ı Ahmed âdemüñ fahr-i Resül
Sırr-ı haķķuñ mahremi mürsel nebî mâlik cinân

Serv-i bostân-ı risâlet dürr-i deryâ-yı Hüda
Şem'î-eyvân-ı kerâmet Şâfi'î-ı halıķ-ı cihân

Müftî-i ders-i Hüdâ şallü Őalâ hayrü'l-verey
Hâtem-i mühr-i nübüvvet piŐvâ-yı râh-ı revân

O Resül-i HâŐimî'dür ser-firâz Ebü Tahâ
Şâfi'î rüzını kıyâmet hâtem-i peygamberân

Őî-Nebî kim mu'Őcizi ednâsıdır Őaķķu'l-ķamer
Seyr-i Mi'Őrâcı kimidür ķabe-ķavseyn câvidân

Āâr-yâr-i Bekir Őiddiķ u ŐÖmer ŐÖŐmân anuñ
Râbi'î-ı kerrâr-ı hâydar Şîr-i haķđur pehlivân

Őad şalâvat u âline vü evlâdına eŐhâbına
Tâ kıyâmet dil u cândan şad hezârân her zemân

Őıll-ı İzid âl-i ŐÖŐmân Şâh-ı sultân Bâyezîd

⁷ *Sen olmasaydın.*

⁸ *Geceye andolsun.*

⁹ *Güneş'e ve onun parıltısına (Şems-1).*

Tâc-dâr u tâc-baḥş u tâc-gîr u kâmurân [H-182a] [K-182a]

Vâriş-i mülk-i cihândâr mâlik-i baḥr ile ber
Pâdişâh-ı şarḫ u ğarb İskenderî dâr u emân

Cümle evhâm u medâricdür mücellâ medḥ ile
Küllî aḳvâl-i meḶâric vaşfla iḶlâ cāvidân

Husrev-i Sultân-ı âḶzam Ḷaysrev u Ḷâlem-penâh
Kim kimesne kemteridür Erdeşîr u Erdevân

Zî Süleymân-ı zemâne Şeh Ferîdun saltanat
Tahtına taşır zevâde bād ile âb-ı revân

Ḷutbü'l-âḳtâb-ı cihândur Ḷâleme virdi şeref
Ḷâkimi kim ne dilerse anı ḳılır çarḥ hemân

Âsitânı tozıdur erkân-ı devlet cevheri
Âsitânı cūdudur insân-ı câne dürr-feşân

Çün cenâb ḥâki olupdur ḥürmeti beytü'l-ḥarâm
Pes rikâb-ı ḥîzb ider ḥablü'l-metḥin ḥoş-beyân

Ḧinkinüñ naḶli ḳamer miḥı nücüm olsa süvâr
Tutuben devlet rikâbın baḥt olur hem-Ḷinân

Ḧidmeti virdi sipîhr-i nâm-ı Ḷizzetle kemer
FalḶati virdi nücūma ḥâḳḳ nazar ider ḶurḶan¹⁰

Bâbına ḥâcib saḶâdet baḥt-ı devlet ḥâdimi
Bâmına merriḥ-i nâzır mîr-i keyvân pâsubân

¹⁰ Vezin gereği mısra içerisindeki “ki” atılmıştır.

Her gice şemÖin yaqar qaşında anuñ bedr-ķamer
Her seher hürşid öper dergāh-ı hākin zı-āsītān

Zı-melik ger ķulınuñ kim cāhdur bu Şarķ u Ğarb
Zı-cihān baħşı ki bir dem baħş ider ol haķan

Hıřm-ı luťfi māyesidür mevt ile Öayn-i ĥayāt
Bezlinüñ sermāyesidür maÖden-i zer laÖl-i kān

Hāk-i gerdinden olupdur kimyā-ger-i cevheri
Şım u esbinden düzübdür çarħ-i gerdiş sürmedān

Leblerinden şerm idüp geçdi yere zemzem-ĥayāt
Heybetinden cevşene girür baħr ķorķup revān¹¹

Rāstı-i hoş tabÖ anuñdur mastar-ı bālā-yı serv
Rūşen anuñ rāyidür āyine-i hem-rüy-ı cān

Cüst çün tabÖ-ı hākım hūb çün resm-i kerem
Nerm çün bād-i sābā tız çün tabÖ-ı cüvān

H'ānına hemtā felek nite çeker sofrā anuñ
Ķurs-ı mehden ğayri yoķ çün mihr ile elinde nān

Düşmenüñ Öömri libās-ı tıĝ-i gül-veş çāk idüp
Sürh-ser hařmuñ döker hañçerle ķanın ergüvān¹²

Kem veziri heybetinden münhezim hān-i ÖAcem
Kem emiri pençesinden şır-i ner ister emān

O muzaffer ferr melik gönderse haşmına çerı
ÖAskeri olup muzaffer götürür feth armaĝan

¹¹ Bu mısraın vezninde kusur vardır.

¹² Vezin gereĝi mısra içerisindeki “çü” atılmıştır.

Şeh ÓAcem reósşine idüpdür tãc-dâr [u] tãc-baħş¹³

Var ümmîdüm tiğ şâha daħı vire ol ħaşm u cãn

ÓAdl-i devrinde uçuşur kebk ile şebbãz anuñ

Gãvedür nãzır-ı peleng beriyye kürk şobãn

Bende o şeh medihinde ķãşır dil şenãsin idemez¹⁴

Süseni-veş olsa ser-tã-pã vü ser-cümle zebãn

Vãcib ol Firdevsi'ye medhin diye cãndan anuñ

Yã İlãhi tã kıyãmet şãh-ı ebed tut cãvidãn

Nażmumuzdur nażm-ı cevher itmemişem intihãb

Zire şehdür cevheri ider bilürem imtiħãn

Anca kim gerdiş kıtur eflãk-ı encüm rüz u şeb

Anca kim nevrüz irüp olur yine faşl-ı ħazãn

Devletiyle olup ebed sultãn Óãlem Bãyezid

Óİzzetiyle ķãyim olup mülk-i Rüm'a ola ħãn

ÓÖmr-i Nüh itsün müyesser ħãzet-i sultãn-ı Ĥãķķ

Şübhe itmez Óimãret Óãlem-i evvelden tũfãn¹⁵

Süleymãn-nãme'nüñ Üç Yüz Kırk Birinci Meclisinüñ Zikrindedür

[FaÓilatün faÓilatün faÓilatün faÓilün]

Óãleme zülfün hevãsı ser-tã-ser sevdã yeter

Gözlerün devr-i ķamerde fitne-i mebde yeter

Hırmeni ħürşid her şeb yaķmağa aħum odı pes [H-182b] [K-182b]

¹³ Vezin gereği mısra içerisindeki “ol” atılmıştır.

¹⁴ Bu mısraın vezninde kusur vardır.

¹⁵ Vezin gereği mısra içerisindeki “kimse” atılmıştır.

Bahr-i ğarķ itme ki eşmim eşmesi deryā yeter

Bezm-i mihründe şanem mey-gün laŖlün yādına¹⁶
Dem-be dem nüş itmege hūnı ciger mi hā yeter

Mihr u meh bu řarķ u ğarb virmese řuŖle ne var
Ruħlaruñ nūr-ı cihāna řuŖle-i ķamer yeter

Bāğda gül aılmasun serv-i revān yūcelmesün
Ķadd-ı Tübā ħadd-ı lāle gül daħı ħem-rā yeter

Yār eřiginden gūzar ķıldıķca ey bād-ı seħer
O Süleymān ħāzrete meŖmūr mūrı aña yeter

O şeker-leb ħasretinden dil-şikeste mişl-i nāy
Varlığum virdüm yile dimez ki dost āh o yeter

Leblerin dil gör meyilden meyl yoķ ķatŖan siyeh
Gözlerüm yaşı řarāb-ı bāde-i ħem-rā yeter

Ey melik sūret řaķın řeytān raķıb olamasun
K'ey gözi āhu ķaśd itse senün āŖdā yeter¹⁷

Ķarre olma ħūsnūne ammā ki ħıtā hūn yekūn¹⁸
Kim bilürsin ħat ecel diyinceye dek hā yeter

Bir ķara yazu imiş başum ħattuñ ki āh gelür
Derd u miħnet Ŗāřıķa pes dü cihānda āh yeter

Diñle imdi řeh Süleymān ķıśsasından ey řanem
Gūř-ı hūřı baña tut ki rūħuña ālā yeter¹⁹

¹⁶ Vezin gereği mısra içerisindeki “ey” atılmıştır.

¹⁷ Vezin gereği mısra içerisindeki “saña” atılmıştır.

¹⁸ Vezin gereği mısra içerisindeki “ey” atılmıştır.

Bundan özge yoğ durur târih esâh aña aÖyân
İmtihân itmek dilersen diñle oğı şâhâ yeter²⁰

Der-Beyân-ı Sûôâl-i Gerden-i Rûh-Şâh-ı Cünd Berây-ı Halk-ı Âdem-i Şafî vü Ez Hilâfet-i Âvam

Loğmân İbn-i ÓĀd ol hâkım-i üstâd kavlince ahvâl-i evzâÓ rüzigâr u Óuğde güşâyân-ı
esrâr-ı kâsâs-ı ihtibâr anuñ gibi şahîh hikâyet iderler ki ve Eflâtûn-ı Yünânî ol zû-fünûn-ı
cihân nağlınce rivâyet-i ahbâr ve nâşilân-ı muhtâr ancılayın sarîh rivâyet kırup eydür ger
ki nite **Nağm:**

[FâÓilatün FâÓilatün FâÓilatün FâÓilün]

Diñle imdi şanem emlah-ı hikâyet nitedür

MaÓrifet sünni nağm-ı sözde Óibâdet nitedür²¹

Güş u hüşü baña tut ki söyleyem târih esâh

Tâ bilesin sağ hikâyet hoş rivâyet nitedür

Neşr: Hükemâ kavlince bizüm kıssamız altmış sekizinci cildde ve üç yüz kırkıncı
meclisde kıssa ol arada kalmışdı ki ÓAnkür Câzû kıızı Şemâyil-i Bânû Rüstem-i
Tehemten'i hîle kırup tutmağcün kalÓa-i Mıknâs'a daÓvet itmekde, karamezri rahne
kuşu gemiyle garğa varurken bañr-i girdâbda kapup götürüp Cezire'ye iletmekde ve Sâ-
süvâr deryâ-yı Hind'de Fevrâğ-ı Şâh kalÓasın ihâta idüp kuşatmağda ve Elhenc-i Cinni
ve Sürhibâd-ı Cinni Şâm şehri üzerine düşüp cenk itmekde, sunni ter kanın döküp
yiryüzün lüle-reng itmekde ammâ ki bizüm kıssamız Hâzret-i Süleymân'a geldi ki
Óaleybi's-selâm nübüvvet tahtına oturup yıl taht-ı Süleymânî serir ile götürüp beytü'l-
muğaddesinden kalğup Hümş şehrine toğru gitmekde nite yaÓni kim ol nebî mutahhar
ve ol mürsel peygamber sultân-ı ekber hâğân-ı muğaffer melik-i Mahmüd žill-i maÓbüd
Süleymân bin Dâvüd Óaleybi's-selâm nübüvvet tahtınuñ üzerinde geçüp oturmuş idi ve
Beni İsrâyl kavminuñ on iki sıbtınuñ arasında muÓcizâti zâhir olmuş on iki biñ enbiyâ
Óâc-ı abnüs kürşilerde nazarına karşı ve her birisi seccâdelü seccâdesinde muğim
olmuşlardı ve dahı [H-183a] [K-183a] melâóike-i müvekkelün taht kafasında yir yir
ayağın turmuş idi. İbrâhim-i Halil Óimâmesi başında nâm-ı celil dilinde cübbe-i Şit

¹⁹ Vezin gereğı mısra içerisindeki “ol” atılmıştır.

²⁰ Bu mısraın vezninde kusur vardır.

²¹ Bu mısraın vezninde kusur vardır.

egninde âdem-i şafî saçı kemeri belinde nübüvvet-i hâtem barmağında iken Óasâ-yı Mūsâ elinde iken Tevrât-ı Zebûrî hâamâóil taķılımış sağında ve solında iki kolında iken ins u cin melikleri dıv u Óifriť serhengleri hûkmi altında iken elinde biñbir ümmet serverleri yetmiş iki millet dilâverleri yüz yigirmi dört dürlü sıfat-ı maħlûķat mübârizleri dıvân tıttup ķarşusunda turmaķda iken ķuşlar ķanad ķanada virüp uçup havâda pervâz urmaķda iken Ĥayvânât-ı kibârũñ bebr u pelengleri behâyim-ı sibâÓũñ şır u nehengleri yir yirin serir üzre añırşup turmaķda iken taħt-ı Süleymânı yerle gök arasında getürüp giderken taħt üzerinden çerende sınıfı yir alçağın gözedüp seyr iderken ve perende pervâz urup hevâda perrânken Óuķalâ saltanat-ı Süleymânı görüp Ĥayl u Ĥaşemũñ keşretine şevketine baķup Ĥayrânken meger ki Cân nesl-i melik RũĤ-şâĤ-ı Cind ol Óâķil u dãnâ-yı rüzigâra dıde-i pır hinde oturduğı yirden dizi üzerine gelüp Süleymân Ĥazretine Óaleybi's-selâm bir Óacâóib müşkil sũóâl ķılıp eyitdi ki “Yâ Nebiyu'llâĤ bir müşkil sũóâlũm var. İns u cinden çok Óulemâya ve niçe füzalâya sũóâl itdũm velâkin ĤiĤbir kimse cevâp virmedi. Bu Ĥusũsda müşkilũm Ĥal olup göñlũm ķarârgâĤına varmadı. ÓÂli Ĥazretũñ mürsel peygamberden hem Óâlim u dãnâ-yı ekberdür ki Ĥaķķ sübhâne ve teÓâla senũñ Ĥaķķũnda kelâm-ı Ĥadĩm'inde ve kitâb-ı Kerĩm'inde *Fe fehbemná Ĥâ süleymâne*²² diyũ buyurmuşdur. Niçe müşkil sũóâllere cevâb virüp sâóil göñlini Ĥazretũñ şâd eylemişdür. İmdi n'ola ki yâ Süleymân Óâli Ĥazretũñ bu müşkilũmi Ĥal eylese” diyüp tazarruÓ idecek Süleymân Ĥazret-i Óaleybi's-selâm cevâb virüp eyitdi ki “Yâ RũĤ-şâĤ-ı Cind sor sũóâlũñ ki Óilmũm irdũkķe beyân ola degũldür. Banâ tevfiķ illâ ki AllâĤ'dan var ümmĩdũm ki müşkilũñ Ĥaķķ fazliyle âsân ola.” diyüp cevâb [H-183b][K-183b] viricek andan RũĤ-şâĤ-ı Cind sũóâl ķılıp eyitdi ki “Yâ Nebiyu'llâĤ Ĥaber vir baña ki Ĥaķķ tebâreke ve teÓâlâ âdem-i şafĩden evvel ceddũmüz Cân ķavmin ki yarattı yiryüzinũñ Ĥilâfetin muķaddem anlara ki virdi soñra âdem-i şafĩ yaradup Cân ķavmin rubÓ-ı meskũn Óâleminden sürdüğine sebep nedür ve Ĥilâfet-i melâóike sınıfına virmeyüp âdem-i şafĩye virdüğine cihet nedür ve daĤı şeytân-ı Ĥod AllâĤ teÓâladan Ĥayrısına secde revâ görmedigiĤün laÓnet olduğına Ĥikmet nedür ve Ĥũnki laÓnet oldu ise anı âdem-i zâde musallat olmağâ ve iğvâ virmege sırr-ı ķudret nedür ve âdem-i şafĩ cihândan sürüp raĤime-i ķiyâmete deg Óömr-i zemân virmege mühlet nedür ve daĤı her mürsel peygamber ki Óâleme geldi her birisi bir sũretle Ĥaķķ'a Óibâdet ķıldı. MuÓcizâtları muğâyyir olduğına sırr-ı Ĥikmet nedür?” **Naźm:**

²² Böylece onu Süleyman(a.s)'la anlattık (Enbiyâ-79).

[Fā'Öilatün Fā'Öilatün fā'Öilatü Fā'Öilün]

Yā Nebiyu'llāh kerem kıl lutf idüp ey pāk-i zāt

Vir cevābı hāl ola tā kim şehā bu müşkilāt

Böyle diyüp oldı sākın Rūh-şāh-ı Cind bes

Söz cevābın ister iseñ vir şalavāt key oñāt

Neşr: Hükemā şavlınce Süleymān peygamber *Öaleybi's-selām* cevāb virüp eyitdi ki “Yā Rūh-şāh-ı Cind bir yirden sūōāl itdük ki degme kimse bu sūōālün cevābın bilmekte Öāciz ve şāsiddür. Ammā ki bu sūōāl-i Öazımün cevābı budur ki Hāķķ subhāne ve teÖālanün celle celāluhu iki ismi vardur. Biri ism-i zāt ki Allāh ismidür ve biri ismü's-sıfatdur ki Er-rahmān ismidür. BaÖzi Öulemā eydür dört ismi vardur aña ümmehāt-i esmā dirler biri evveldür ve biri Āhirdür ve biri Bātındur ve biri Zāhirdür. Zırā cemıÖ-i eşyā bunlardan hālī degüldür baÖzi müfessirün eydür. “Hāķķ teÖālanün yedi ismi vardur aña eóimme-i esmā dirler zırā ki anlara tābiÖdür. Biri Hāyidür biri Qādirdür biri ÖĀlimdür biri Müriddür biri SemıÖdür biri Başırdür bir dahı Mütellimdür. Ammā baÖzi muhāķķaķın eydür. “Hāķķ teÖālanün toķsan toķuz ismi vardur. Aña EsmāÖ-i hüsna dirler. Otuz üç esmāÖ-i zātıdır, otuz üç esmāÖü's-sıfatdur, otuz üç **[H-184a]-[K-184a]** dahı esmāöü'l-efÖaldür ve baÖzi ehl-i tahķıķ eydür. “Hāķķ teÖālanün dört biñ ismi vardur. Biñin Allāh teÖāladan ğayrı kimse bilmez ve biñin ferişter bilür ancaķ peygamberler dahı bilmez biñin peygamberler bilür ancaķ ferişter bilmez ve biñin müóminler bilür ve ferişter bilür ancaķ ammā ol biñ isim ki bilinür üç yüzi Tevrāt'da geldi ve üç yüzi Zebür'da geldi ve üç yüzi dahı İncil'de geldi ve toķsan toķuzı Quróān'da geldi ve bir ism-i cemıÖ Öālemden gizlüdür. Allāh'dan ğayrı kimse bilemez ammā baÖzi muhāķķıķler eydür. “Qaçan mezhāhir bilinse Hāķķ bilinür” dirler. Bu ecilden ki esmāö-i sıfat mażhar-ı zātıdır ve aÖyān-ı şebāte mażhar-ı esmā u sıfatıdır. ÖĀlem-i ervāh ism-i bātınun mażharıdır ve Öālem-i mişāl zāhirle bātınun mażharıdır ve Öālem-i şehādet ism-i zāhirün mażharıdır ve Öālem-i āhret ism-i āhirün mażharıdır. ÖUķül-ı nüfüs Öilmü'l-hiyyenün mażharıdır. ÖArş ism-i rahmetün mażharıdır. Kürs ism-i rahımün mażharıdır ve felek-i Zuhal ism-i rāziķun mażharıdır ve felek-i Müşterı ism-i Öalımün mażharıdır ve felek-i Merrih ism-i şahhāruñ mażharıdır ve felek-i ism nūruñ mażharıdır ve felek-i Zühre ism-i muşavverün mażharıdır ve felek-i ÖUtārid ism-i bārinün mażharıdır ve felek-i Qameri ism-i hāliķun mażharıdır ve insān-ı kāmil Allāh'ün mażharıdır. Pes sāniÖ-i Öālem diler kim sunÖi aşikāre eyleye. Evvel insān-ı kāmil yaratdı andan soñra kendü sunÖin aşikāre kılmāğ için Öālemi yaratdı ve diledi

kim kendüyi aşikâre eyleye. Žuhûra ol insân geldi. Ammâ levhî ikiye münkasım kıldı. Biri cismânî ve biri rûhânîdür. İmdi ol kim cismânîdür levhîdür aña aŖmâl yazılır ve ol kim rûhânîdür aña Ŗlûm-i maŖârif yazılır. Zîrâ Ŗilm-i nûrdur elezü'z-zâtdur ve Ŗilmûn sultânî maŖrifetu'llâhıdır. Ammâ baŖzî Ŗulemâ eydürler ki “MaŖrifetûn aşlı nedür ki tevĥîd-i zâta böyle müstağrağ oldılar ve bunca maŖârif u ĥâķâyık ki söylediler baŖzî sözleri muvâfaķa baŖzî sözleri ŖerŖe muĥâlif gibiydi. Hicret-i Hızırla Mûsâ **[H-184b]-[K-184b]** ķaziyyesi gibi olmuş idi. Pes eyle olsa anlaruñ sözleri ile irşâd itmek câŖiz ola ammâ ŖurefâŖ-i esâtîn tevĥîd-zâde neler söyleyüp dururlar. Zîrâ ki anlaruñ Ŗilm-i Ŗameli aŖlâ idi ve zevķleri zevķ-i iclâ idi. Her birisi Ĥaķķuñ kemâlât-ı baĥrînûñ baĥrîsi idi ve ķurbet-i ķâfinûñ Ŗânķası idi ve ĥâzretü'l-ĥezâret elinde her birisi toğandı. Ĥaķķ teŖâla yirler ve gökler ehlini anlaruñla şayd eyledi. İmdi yâ Rûĥ-şâĥ-ı Cind bu muķaddime zîkr itdügümüzden murâd bu ki her nesnenûñ âŖyân-ı şâbitesini vardur. Ŗilm zât-ı ilahiyede eyle olsa bu cemîŖ-i mevcûdât bu şuver-i Ŗilmiyenûñ meżâhiri vardur ceberrûdde ve melekûdde ve melekde. Pes cemîŖ-i Ŗâlim ol şuver-i Ŗilmiyenûñ iķtizâsidur ki żâhir oldu esmâdan ve sîfâtdan. İmdi bilmek gerekdür ki Ĥaķķ teŖalanuñ ĥâķķatini ĥâķķat-ı idrâk yine anı ancak girü kendü bilür “*Ĥavlebu teŖâlâ ķâlû esubĥâneke lâ Ŗilme lenâ illâ mâ Ŗallemtenâ inneke ente'l-Ŗalîmu'l-ĥakîmu*”²³ ammâ “Yâ Rûĥ-şâĥ-ı Cind bu ķadar vardur ki kaçan Allâĥ teŖâlâ bilinse esmâŖ-i sîfât birle bilinür Nitekim żâhirdür. Bâıında ve bâıındur. Żâhir de muĥîdür. CemîŖ-i eşyâ Ŗilmiyle ezeliyü'z-zâtdur ve ebediyü's-sîfâtdur ve żâhirdür. Bi'z-zâtihi ve mużhirdür ĥayrıya ĥulûli yoķ suryâni yoķ eger maĥsûs ve ger maŖķûl anuñdur. Zîrâ ki çün vücûd-ı şâbit żâhir oldu ve vücûd-ı beşerî imķânı gitdi ki ķâbil idi. Fenâya yaŖı vücûd-ı mümkün fânîdür. Aşilde belki fânî fânîdür ezelde bâķi bâķîdür. İmdi bâķi Ĥaķķ mutlaķdur fânî anda cemîŖ-i merâtîbdür. Ammâ kim Ĥaķķ subĥâne ve teŖâlâ Cân ķavmin sürüp cihân-ı mülkin Âdem'e virdügünden murâd budur ki kerâmeti Âdem'e virdi ve zîkri olan esmâ-i sîfâtın Âdem'e bildürdi. Ĥaķķında *Veleķad kerremâ benî âdeme*²⁴ didi. Pes cinle ins arasında bu taķdırce tefâvüt çoķdur ve bir daĥı melâŖikeden Âdemî Ŗazîz yaradup ĥilâfetî âdeme virdüğine sebep bu ki Ĥaķķ teŖâlâ kaçan ki âdemî yaratmaķ istedi. ŖAzrâŖil viripdi ki yirün dört tarafından topraķ aldı anuñçündür ki sûretleri muĥtelif oldu. Ĥaķķ teŖâlâ ol topraķı acı ve tatlu şû ile kırık **[H-185a]-[K-185a]** şabâĥ ķudret eliyle lâkin münezzehdür elden tîñ ķalup yogurdi. Andan soñra CebrâŖil'e buyurdi yirün ķablinden bir ķabza topraķ aldı. Ol

²³ Melekler, “*Seni bütün eksikliklerden uzak tutarız! Bizim senin öğrettiğinden başka bilgimiz yoktur. Her şeyi bilen ve hikmet sahibi sensin*” dediler (Bakara 32).

²⁴ *Ve andolsun ki; âdemoğlunu kerem sahibi kıldık* (İsrâ-70).

toprağı tesnim ve selsebil şü ile cennetde qarışdurup Óalağa kıldı ve aq incüye döndi andan soñra yiryüzinde Ādem kırk yıl balçık yatdı. İblis Óaleyhi'l-laÓne çün Ādem'ün bu resme kemālātın gördi ve eyitdi “Eger ben bundan ulu olursam bunı helāk iderem, eger bu benden ulu olursa ben buña Óası oluram” diyüp ĥased eyledi. Andan Ĥaqq teÓālā Ādem'e rūh-ı nefh itdi ve rūhını iki biñ yıl²⁵ cisminden evvel yaratdı ve ol vaqt ki Ĥaqq teÓālā ervāhı Óāliyeyi halıq itdi. Diledi kim ecsām vire. Bih-i ervāh rāzı olmadılar. Ĥaqq teÓālā anlaruñ üzerine Yāsın süresini oqıdı. Kaçan kim ervāh anı işitdiler. Zāriliq eylediler ve eyitdiler. “Yā Rabb bir dañı oqı Ĥaqq teÓālā bir kez dañı yiryüzinde oqurun” didi. Pes ervāh rāzı oldılar yire ineler ve bir dañı yirde işideler. İmdi kaçan kim Ādem hilkatı temām oldı. Uçmağdan libās geldi. Andan Ĥaqq teÓālā feriştehlere emr itdi ki Ādem'e secde eyleyeler cemıÓ-i feriştelere secde kıldılar. İllā İblis Óaleyhi'l-laÓne secde kılmadı kibr itdi. Evvel secde ki Ādem'e oldı İsrāfıl itdi. Andan bāki melāóike itdi andan soñra Ĥaqq teÓālā miskden bir at yaratdı. Ol atuñ iki qanadları vardı aq incüden ve mercāndan idi. Ādem Óaleybi's-selām ol ata bindi. Cebrāóıl o yanına yapışdı. Mıkāóıl sağ yanında İsrāfıl sol yanında cemıÓ-i gökleri tavāf idüp uçmağa ilettiler. İmdi bu sözleruñ maÓnāsı ve tahkiki budur ki Ĥaqq teÓālā Ādem'i bir qalÓaye beñzedüp toquz muhtelif cevāhirden bünyād eyledi ve iki direk üzerine iki yüz kırk sekiz pāre ĥatil bağlayup yidi yüz yigirmi giriş bir gidüp iki qanatlu on iki qapular altı taraflu on tabağa ĥareket ider bir şehristān vazÓ eyledi ki cemıÓ-i mühendisān Óālem-i eşkāl tasvirinüñ ger-nāmesinde cānlar eridüp ve tākātlar dökedüp resim idemeyeler ammā ol qalÓānuñ içinde on ĥazine emānet qodi üç yüz altmış ırmağ aqıtdı. Andan ol [H-185b]-[K-185b] qalÓāya bir pādişāh qodi ve bir Óākil kişi aña vezir naşb itdi ve bir müşfik kethüdāyı ol qalÓāya emin qodi ve ol qalÓāya pādişāh olan cāndur, vezir Óākildür. Kethüdā nefsdür. İmdi bir vechle teóvıl dañı yā Rūh-şāh-ı Cind budur ki cān-ı Óarşa beñzer gönül kürsiyye beñzer Óilm-i maÓrifet uçmaqlara beñzer kuvvetleri feriştelere beñzer ve ĥareketleri yılduzlara beñzer ve anadan toğması yılduzlar toğmasına beñzer ve mevt yılduzlar tolanmasına beñzer ve aÓzāları pırlere beñzer sükunları tağlara beñzer atı toprağa benzer kılları otlara beñzer yüzi maşrıqa arqası mağribe beñzer nefesleri beñzer sözleri raÓde beñzer ağlaması yağmurlara beñzer ve uyanıklığı ĥayāta beñzer uyuması memāta beñzer. İmdi iş bu kemālātı Ĥaqq teÓālā Ādem'de cemÓ eyledi. Andan soñra yiryüzüne ĥalife lāyık oldı. Óaleybi's-selām nitekim Ĥaqq teÓālā buyurur. İnnā ceÓalmāke fi'l-arzi ĥalifeten²⁶ didi. Feriştelere eyitdiler “Yaradur mısın şol kimse kim yiryüzünde fesād eyleyeler qan dökeler

²⁵ Yıl]-H

²⁶ Gerçekten biz seni yeryüzünde halife yaptık (Sad-26).

biz saña tesbîh-i taqdis kıluruz” didiler. Hâkık subhâne ve te’âlâ haber virür kim *inni a’ölemu malâ te’ölamüne*²⁷ ya’öni “Ben bildüğüm siz bilmezsiniz” diyü buyurdi. Pes feriştelere elinden gelmez ki zâhru’l-arzda halife olalar zirâ ki anlar mahcûblardur ve halîfeliğellerinden gelmez hattâ hicâblarınun birisi oldur kim Âdem’i görmedin tanuqluğ virdiler ve ikinci dağı budur kim Âdem’i görmedin ta’ön itdiler ve üçüncü dağı budur ki gayba hüküm itdiler ve dördüncü dağı oldur ki sâlih kişiyeye fasık didiler ve beşinci dağı budur ki Âdem’i şehvete hâml itdiler ve altıncı dağı ol ki Âdem’ün fazîletine hased itdiler ve yedinci dağı bu ki Âdem’ün hilâfetine hâriş oldılar ve sekizinci dağı buña nefslerine hâriş oldılar Öucb itdiler Öamellerin gördiler ve toğuzuncu dağı bu ki rabblerinden i’örâz itdiler eyle olsa halîfeliğe lâyığ olmadılar ammâ İblis-i la’önet olduğında sebep bu ki Muhammed Muştâfâ nür-ı Âdem’ün *Öaleybümmü’s-selâm*²⁸ alında berğ ururdi. Hâkık te’âlâ celle celâluhu Âdemçün melâöikeye secde emr itdi. İsrâfıl [H-186a]-[K-186a] nür-ı Muhammed görüp evvel secde itdüğü ecilden melik-i muğarreb-i hâzret oldı. İblis görmeyüp secde itmedüğü ecilden dergâhdan sürölüp la’önet oldu. Kıyâmete dek Öömr virdüğüne itdüğü ta’öatün ecri içündür ki zirâ ki Hâkık te’âlâ Öädildür. Dünyâda velâkin virdi ve Âdem’ün Öömrün kaçır itdüğü budur ki dünyâ fânîdür. Âhiret bâkîdür. Âhiret pâdişâhlığın müyesser itti ki dünyâ bir zirâ Öat yiridür yoğsa varlık âhiretdür ve dağı “Yâ Rûh-şâh-ı Cind’i Tivrât’da gördüm ki İblis Âdem’e secde eylemedi ki hasedindendi ve İblis eyitdi egerçe *lâ yüsöel Öamma ye’Öali*²⁹ dur didi. Hâkık te’âlâ tarafına süöâl müteveccih olur. Biri budur ki Hâkık te’âlâ Öalîmdür. Bundan ne geleceğın bilürdi ve beni yaratmağdan hikmet nedür? İkinci bu ki çün beni halık itdi ve baña ta’öat tekliğ itmekden murâd nedür? Eger ta’öat idersem nefi Ö yok ve itmezsem ziyân yok” didi. Üçüncüçün “Beni Öibâdete buyurdi ve niçün kuvvet virmedi ki Öibâdet eyleyem ve Âdem’e secde eyleyem” didi. Dördüncü bu ki İblis eyitdi “Benden gayrı secde eylemezün ve gayra tapmazun” didi. Beşinci budur ki “Çün beni la’önet itdi ve girü beni niçün uçmağaya koydı. Eger beni uçmağadan men Ö eylese Âdem ebede uçmağada kalurdi.” Altıncı budur ki “Çün beni Âdem’le düşmen eyledi ve niçün oğlanlarına beni musallat eyledi” didi. Yedinci budur ki “Baña kıyâmete değın emân virmedi ve bunları ezdürmeğaya baña niçün mühlet virdi. İmdi iş bu ef’öâllerden hikmet nedür” didi. “Çün Hâkık te’âlâ feriştelere vahy eyledi ki idün İblis’e kim ol didikleri sözler Hâkık’a teslim ve tasdiğ itmedigi içündür. Zirâ böyle mi idersin dimek küfrdür” didi. Uçmağadan redd idüp

²⁷ *Mubakkak ki ben sizin bilmediğımız şeyleri de bilirim (Bakara-30).*

²⁸ *O’na selam olsun.*

²⁹ *O, yaptığından dolayı sorgulanmaz (Enbiyâ-23).*

mel'Öün eyledi ve dağı yā Rūh-şāh-ı Cind Ħaqq te'Öāla İblis on dürlü nesne ile mübtelā eyledi. Evvel bu ki ĥazretinden ma'Özül eyledi. İkinci uçmağdan şovdı. Üçüncü süretin dönderdi. Dördüncü adın dönderdi. Beşinci cāhillere imām kıldı. Altıncı la'Önet oğın boynına geçürdi. Sekizinci tevbesin şabül eylemedi. Toşuzuncı rahmetden maĥzün kıldı. Onuncu ehl-i cihetün ĥatib kıldı.

Naşm: [H-186b][K-186b]

[Fá'Öilātün Fá'Öilātün Fá'Öilün]

Çünkü İblis itdi ihānet kıatı³⁰

Dergehi Ħaqq'dan olıncağ la'Öneti

İş bu on dürlü belāya oldu zebün

Cümleden artuğ ki bulmaz zahmeti³¹

Neřr: Ve dağı yā Rūh-şāh-ı Cind'i herbir mürsel peygamberler ki Öālemler geldiler. Şuhfıler Öamel kılup ĥalıđ Ħaqq dıne da'Övet idüp küfri delāletden cihān ĥalıđını pāk itdükden soğra ol nebünün dağı devrānı geçüp cismini ĥāk itdükden soğra ümmeti ezüp ĥıdmet-i Ħaqq'dan yüz döndürüp ekşeri put-perest ya āteş-perest olduğı ecilden Ħaqq subĥānehu ve te'Öālā içlerinden bir sālīĥ kılına nübüvvet virüp Şit ve İdris gibi ve Ħalil ve Mūsā gibi “*řalavātu'llāhi Öaleyĥim ecma'Öin*”³² ol muşaddem geçen nebünün azđun ümmetini kendüye nāzil olan şuhufle Öāmil olup ĥalıđ Ħaqq dıne da'Övet ider. Anuđ dağı bir dürlü mu'Öcizātı olup mu'Öcize gösterüp ĥalıđ inandurup rāh-ı mustaķime dolandurup küfr-i źulmetden gōñüllerin pāk ider. Pes her nebünün ve her cihāna gelen mürsel peygamberün řer'i'Öati ve mu'Öcizesi birbirine muđāyyir olduğunuğ sebep budur ve bir dağı yā Rūh-şāh-ı Cind mürsel peygamber ki evvel Ādem-i şafıyu'llāh ikinci Nūĥ-ı Necıyu'llāh, üçüncü İbrāĥim-i Ħalilu'llāh, dördüncü Mūsā-yı Kelımu'llāh beşinci Dāvud-ı Ħalifetu'llāh ve altıncı ki bundan soğra gelse gerek Öİsā-yı Rūĥu'llāh olsa gerek niçe mürde du'Öāsiyla zinde kılsa gerek yedüncü āĥir zemān peygamberi ekmel-i mevcüdāt server-i kā'Öināt řāfi'Ö-i rüz-ı kıyāmet olsa gerek. Devr-i kıamerde āĥir zemānda gelse gerek na'Öt-i Furķān içre *levlak* seyr mi'Örācında kıademi altı fevķ-i eflāk olsa gerek. Pes üç yüz on üç mürsel peygamberler ki gelmiş ve gelecekdür anlara ki gökden kıtāb ki münzil oldu ve yüz on dört şuhufdur ki itmişdür. Ammā ki kıtāb dört peygambere nāzil oldu. Nite Tevrāt Mūsā-yı Kelımu'llāh ve Zebür atam Dāvud-ı Ħalifetu'llāh ve dağı min

³⁰ Vezin gereği mısra içersindeki “key” atılmıştır.

³¹ Bu mısraın vezninde kusur vardır.

³² *Cümlesine selam olsun.*

ba'Öd İncil Óİsā-yı Rūh'u'llāh gelecekdür ve Furķān Muḥammedu'r-Resūlu'llāh'uñ şānına münezzil olacaķdur. *Ḳavlu te'Óālā ve fedāllenā ba'Ódebum Óālā ba'Ódin*³³ āyet ḥükmince ol iki cihān fāhr-i cümlesinden efdāldur ki bu dört kimse ki **[H-187a][K-187a]** zikr itdük. Cümle šāḥib-i şerī'Óatdür ve daḥı “Yā Rūḥ-şāh-ı Cind Ḥāķķ subḥāne ve te'Óālā bilmek gerek ki bu cemī'Ó peygamberler soñına āhir zemān peygamberi Muḥammed Muştāfā gelmesine sır bu ki kaçan ki ḥub-ı İläḥi temām oldu ise Ḥalīl'ün ḥulletiyle ve İshāķ'uñ şefķatiyle ve Ya'Óķūb'[un] ḥüzniyle ve Yūsu'f'uñ ḥüsniyle ve Eyyūb'uñ şabrıyla ve Şu'āyb'uñ şevķiyle ve Óİsā'nuñ terkiyle bunlardan soñra emr-i İläḥi bunı iķtizā itdi ki bir peygamber gele cemī'Ó-i kemālāt cemī'Ó ola ve Resūl olup mecāmi'Ó ola ve mecāmi'Ó āyat-ı müstecmi'Ó ola. İmdi cevher-i ferd Muḥammed Muştāfādur *Óaleybi's-selām* ḥabību'llāhıdır. Şüretde ve ma'Ónāda cāmi'Ódür. Cemī'Ó-i merātibde cem'Öen ve tafđilen Nitekim cāmi'Ódür. Ḥāķķatı cemī'Ó-i ḥāķāyıkā ekrem-i ḥaluķdur. Neseb yöninden ve efdāl-i ḥaluķdur. Ḥeseb yöninden ḥāķāyık-ı insāniyenüñ eşrefidür ve daķāyık-ı imāniyyenüñ mecmi'Óidür ve tecelliyāt-ı iḥsāniyyenüñ 'Fūr'idur ve kevineyn-i cesedinüñ rūḥıdır ve ḥayāt-ı dārinüñ Óaynıdır ve müteḥāķķıķdür a'Ólā-i Óubūdiyyet ilāh ve müteḥallıķdür. Esrār-ı rubūbiyyetiyle ḥāķķatü'l-ḥāķāyıkdur ve Óaynü'l-ḥāķāyıkdur. Eger sū'āl ederlerse yā Rūḥ-şāh-ı Cind enbiyā ḥāķķı müşāhede eylerlerdi. Cemī'Ó-i merātibde eyle olsa ḥalıķ Ḥāķķ'a nice da'Óvet iderlerdi.” Cevāb budur ki Ḥāķķ te'Óālā kendi ile enbiyā'Ó arasında ḥicāb-ı nūrāni ķodı. Ol ḥicāblar sebebiyle ḥalıķ Ḥāķķ'a da'Óvet idebilirlerdi. Ammā ba'Ózı Óālimler eydür “Ḥāķķ te'Óālā Óālem-i ervāḥda enbiyāya vaşiiyet eyler ki ḥalıķı Ḥāķķ'da müşāhede eyleye gerü ḥalıķı Ḥāķķ'da müşāhede eyleyeler. Hiç ḥalıķ Ḥāķķ'a ḥicāb olmaya. İmdi şöyle bil ki enbiyānuñ sırlarına ve ḥāllerine ve ma'Órifetlerine ve Óamellerine ve müşāhedelerine kimse muttali'Ó olmaz. İllāki Allāh'u te'Óālā muttali'Ó olur ve daḥı bilmek gerekdür ki ma'Óārif ve daķāyık itmām itmege şerāyi'Ó ve ḥāķāyık-ı tekmi'l itmege ve ol āhir zemānda gelecek ḥātemü'l-nebiyyin olacaķ ḥāzret-i risāletüñ *Óaleybi's-selām* fezāyilini ve kemālāt-ı ilahiyye ḥāķķāt-i insāniyyede temām oldu ise imdi yā Rūḥ-şāh-ı Cind me'Óāni-i ğaybiyyede ve sūret-i kevineyyede pes emr-i İläḥi bunı iķtizā itdiĝi cihāne bir peygamber gele kim cemī'Ó-i kemālātı cāmi'Ó olsa **[H-187b][K-187b]** anuñçün ki ḥāķķatde Muḥammediyye cāmi'Ó-i ilahiyyenüñ sūretidür. Ḥāķķ te'Óālā celle celāluhu ol sūretüñ rabbisidür ve camī'Ó-i esmāya feyz ol cāmi'Ó-i ilahiyyedendür. Óālemün zāhirin zāhir ile terbiyet ķılur ve bātını bātını ile terbiyet ider. Eyle olsa rubūbiyyet-i muķayyede anuñdur. Rabbü'l-erbāb anda

³³ Her birine farklı yetenek ve özellikler verdik (Nisā-34).

zâhir olduğu i'Ötibarla eger Resül'ün rubübiyyetden naşibi yogmuşsa hilâfete nice lâıyık ola idi. Zırâ Muhammed Muştafâ *Öaleybi's-selâti's-selâm* sırru'llâh-i ekberdür ve nûru'l-enverdür ve ÖArabiyyü'l-lisândur ve kitâbü'l-beyândur ve burhândur. Mağâmında sultândur. ÖÄlemjinde taÖrifâtndan ekremdür tevşifâtndan aÖzam rûh-ı ervâha misbâhdur ve cism-i ecsâme miftâhdur. Zırâ ki aña tecellizât irişmekle ve tecelliyât-ı şifât-ı eşraf itmekle ve tecelliyât-ı esmâ-i igrâk itmekle beşerriyetden bağıyye nesne kıalmamışdı. Temâm fenâdan soñra Hâkık ile mütehaqqıık olmuşdı. İmdi peygamber hâzret-i *Öaleybi's-selâma* cihâna iş bu resme geldi ki evvel bir laţif ğidâ sûretinde zâhir oldı. ÖAbdu'llâh ve Âmine hatun ol ğidâyı yediler dağı muhâbbet-i asliyenün eşeri ikisinde bile zâhir oldı. Andan soñra icmâÖ-i şahih olup nutfe kıarâr tutdu. Cismi sûret buldı ve rûh-ı aÖzam geldi ki rûhu'l-ervâhdur ve hayâtü'l-küllidür. **Nażm:**

[*FaÖilatün FaÖilatün FaÖilatün FaÖilün*]

Ol Muhammed çün yarattı Öâlemi Rabbü'l-enâm

Kim didi *levlak* anuñ hâkıında idüp taÖzim-i nâm

Kâlb-i âdem anuñ için kırık yıl yatdı hâk ile

Kaşr-ı dđni hıştını lâıyık ola anuñla tâm

Der-Beyân-ı Sergüzeşt-i Melik-i Mağrib-zâde

Hükemâ kıavlince Süleymân-ı Nebi *Öaleybi's-selâm* bu vech ile maÖârif yüzünden Rûh-şâh-ı Cind'ün sözlerine cevâb virecek ins u cinnün Öuleması Cân kıavminün füzelası bir halıkunuñ kümelası şad hezâr bâr-ı taşşın itdiler. Öİlmine ve hilmine âferin itdiler. Andan Süleymân-ı Nebi *Öaleybi's-selâm* Melik-zâde-i Mağrib'ün yüzine kıakup nażar itdi, eyitdi “Yâ Pervâne Şâh senün serğüzeştünden bize haber vir ki senün evcünden ince kıaziyyeler izhâr olsa gerek anca serğüzeşt ğörsek gerek ammâ şimdiye dek başuñdan ğeçeni hikâyet eyle işidelüm” diyicek Melik-zâde ayağ üzre kıalkup devâm-ı devletine mağribi dilince duÖâ kıılup dağı andan söze ğelüp eyitdi ki “Yâ Nebiyu'llâh benüm kıissâm uzun ve serğüzeştüm füzündür ve ammâ ki ibtidâdan tãliÖ nehs-i şuridemden hâlimi hikâyet ideyim” diyüp dağı eyitdi ki “Yâ Nebiyu'llâh Endilüs vilâyeti ki dört bölük vilâyetdür. Her bölüğine bir pâdişâh hükmler. Evvel bölüğine Endilüs Pâdişâhı Hüsvrev Şâh hükmler. İkinci bölüğine ÖAmâlika melikleri hükmler. Üçüncü bölüğine ceddümüz hükmler ide ğelmişdür ki Öadl-i dâd ile mülkin abâdân kıılmışlardır. **[H-188a]-[K-188a]** Pes benüm atam ki Şükür Şâh'dur. Şümüş melikin kıızın almış hiç oğul kıızı olmamış. ÖÂkıbet atam dervişelere taşadduk itmekle Hâkık teÖâlâya münâcât kıılmağla

ben kemîne ana rahmine düşmişem. Çün ana rahminden dünyâ serâyına çıkup kadem başıcağ babam Şükür Şâh'a "Hâce-sarây müjde kıılır ki bir erkek oğluñ vücûda geldi" diyü Şükür Şâh'ı dağı şâd olup Allâh'a şükr idüp müneccimleri cem' idüp tâli'üm gördürüp pes ol felek esrârına vuķuf bulan feylesof ve kâmiller usturlâp ele alup rahminden vücûda geldigüm sâ'ati günü bulup hisâb idüp on iki burûcuñ yedi yılduzuñ menâzil daķıķaların bulup tâli'-i naħs-i şürîdemüñ ahvâline mutalli' olup dağı beyân kıılıp eydürler ki "Yâ Şükür Şâh bu vücûda gelen oğluñuñ tâli'î yigirmi yaşına dek naħse dönse gerek pervâne-veş felek şem'îñüñ hecrine yansa gerek pâdişâh bundan ötürü çok hafv-ı heter çekse gerek ve bu Melik-zâde çok seyr u sefer itse gerek ve Öişka mübtelâ olup varlığın yâri yolına virse gerek diyâr-ı maşrıķa varsa gerek Öankâ eline girse gerek meclis-i Süleymân görse gerek muħâssal-ı kelâm bir kıavle yigirmi altı yıl ğurbet rahmet çekse gerek andan soñra yârine vuşlat bulup tâli'î sa'ide dönse gerek ve müddetle bunda gelse gerek." **Nażm:**

[Fa'ôilatüm Fa'ôilatüm Fa'ôilün]

İş bu oğluñ ölmesinden bî-gümân
Olmaduğı efdâl idi ey şeh cihân

Kim bu oğlan tâli'îdür kıât-i naħs
Kim cefâlar çok çekiser piş u pes

İş bu oğlan ĥasretinden aşikâr
Zahmeti bî-ĥad çekiser şehriyâr

İş bu oğlan toğduğından dağı hem
Anasına iyirserdür çok elem

Ey n'olaydı toğmayadı bu püsen
Yohsa iş bu oğlan evcinden a'öyân

Çok fesâd olur cihânda bî-gümân
Böyle diyüp hep müneccim bî-gümân

Sâkin olur şâh öninde pes hemân

Neşr: Yâ Nebiyu'llâh kaçan ki müneccimîn böyle haber viricek atam Şükür Şâh gâyet saht olup dahı vâlideme varup beni elinden alup cellâda virmek ister. Vâlidem dahı eyitmiş ki “Aşikâre depeletmek ne hâcet hiç gam çekme ki ben bunuñ kaydın kayuram halk içinde öldi diyevüz” diyüp atamı teselli ider ve anam emr ider. Baña beñzer bir yohsul oğlancuğın buldurup ki anunçün niçe fitne koyısar. **Nażm:**

[Fa'Öiatiin Fâilatiin Fa'Öilün]

Şâhı lâzım bu ki anı yitüre

Çoyacak fitnâyı aradan göstere³⁴

[H-188b] [K-188b] Başın kesüp öldürüp atama bildürüp atam ol oğlancuğ başını görüp inanup andan kefen sârup defn idüp Endülüs halkı “Şâh oğlı öldi” diyü kırk gün mâtem tutarlar. Ammâ ki anam şâhdan oğuzlayın dayım ile lâlama koşup dedem Şümüsü Melike gönderür ve nâme yazup bildürür ki kazıyye şöyle oldu. Oğuzlayın tımar idesiz ki bu oğlana zarar gelmeye ve atası işitmeye. Şümüsü Şâh dahı nâme okıyup baña tertib kılıp yedi yaşuma girdükden soñra mu'Öallime virirler. Ol yerün halkı ki Şit Peygamber halkıdır. Şuhf-i Şit okudum İdris kâlemin dutdum on iki yaşında on iki Öilmi tahşil itdüm on üç yaşına girüp temâm hüsn u kemâl bulcağ anam dahı ol cânibde benüm firâkımdan gözyaşların döküp neyleyeceğin bilemeyüp firkatüm odına ciger kebâb etmekden yanup kül olur. Zırâ dimişlerdür ki “Oğul kız süzişi cigerler yağar.” Nitekim eydür *hürkatü'l-evlâdi hürkatü'n-nârî*³⁵ Öâkıbet vâlidem bu derde dermân arayup sırrın dahı kimseye dimege bir yâr u muşâhib bulamaz. Zırâ ki degme kişi sırrı saklayamaz efdâli budur ki “Kişi dilini ve sırrını kendüde duta. Nitekim eydür *Selâmetü'l-insân fe hâfiẓa'l-lisânî*³⁶ egerçi vâlidem sırrını gönülde saklar zârını” diyicek âdem bulamaz meger ki vâlidemün bir lâlası var idi. Gâyet Öaziz ve pîr kişi idi. Bir gün vâlidemün çehresine bağıp nażar ider gör ki gönlinde melâlet eşeri var. Zırâ ki Öâkil nażar itmekle bir kişünün çehresinden gönlinde ne varduğın bilür nitekim eydür *Sıretü'l-merôtebi Öan seriretibî*³⁷ muhâssal-ı kelâm Öâkıbet teftiş itmekle vâlidemün hâline mutallîÖ olur. Naşihat kılıp eydür. “Ya hâtuñ cihân zâviyesinde her kim mütemekkin olsa miñnet ve muşibet ve

³⁴ Şâhı lâzım bu ki anı yitüre

Çoyacak fitnâyı aradan göstere]-K.

³⁵ *Evlât acısı ateş gibidir.*

³⁶ *İnsanın esenliği dilini tutmasındandır.*

³⁷ *İnsanın sureti veya davranışı niyetini, kalbini ve sırrını gösterir.*

Óanā çekmekden kırtulmaz. Nitekim eydür. *Zevāyü'l dünyā meşhūnetā bi'r-rızāyā*³⁸ ammā ki bu senüñ derdüne dermān bulayın” diyüp sefer kılup Dedem Şümüsi Şāh varur kıziyyeden haber virür. Andan Şümüsi Şāh eydür “Bunuñ tedbiri n’olmağ gerek. Pır lālā bu tedbiri idüp eydür ki “Bu oğlanı bir bāzer-gāna kıulum diyü śat. Be şart ān ki Enadülüs pādişāhına śata muķabil oğlandır.” diyü muħaśśal-ı kelām dedeme beni kimse bilmedin kıul śüretine kıoyup ve beni daħı kııgırup itdi ki sen benüm bir kıulumuñ oğlıduñ ki seni besleyüp zuhūra getürdüm ve illāki gāyet hüsni kıopduğun ecilden işitdüm ki sarāyda cāriyelerüm saña taÓaşşuķ idüp āh idermiş. Şāyed bir gün bir fesād kıopa kim dīnün fesādı erenler oğlanlarıyla oturmağdan hādīş olur nitekim eydür *Mecālisetü'l-ābdāsi meşsedetü'd-dīn*³⁹ İmdi ol sebebden ötürü seni bu tācire beyÓ itdüm ve illāki saña **[H-189a][K-189a]** naśihātüm bu olsun ki buhl u hāsedı kibr u kıni gönlüñden çıkarsın ki bu üç nesne kışiyi helāk ider. Nitekim eydür *Śelāse mühlikātii bubilü vehevā ve Óacebü*⁴⁰ muħaśśal-ı kelām bu vechle naśihāt kılup ve hāyli dünyā inÓām idüp beni bāzer-gāna śatup ben daħı kendümi girçek kıul śanup felekden tāliÓüme yerinüp ağlayup gitdüm tācire maşrıķa gelince hidmet itdüm. Tācire daħı getürüp beni Şükür Şāhı śatdı ki atamdur. Egerçi atam beni bilmedi ben daħı atamı bilmedüm ammā ki Óışķ tamarı cüş idüp beni göricek muħabbet itdi. Ben daħı mübārek yüzün görüp feraħ olup cān u gönülden hidmet itdüm. Birgün śāh śikāre bindi. Ol pır lālam beni bir śüretle halkdan nihāni cāriye şekline kıoyup anama iletđi anam idügin bilmedüm benden nefsi murādın ister hatun śanup çekildüm ammā ki anam beni göricek hemān düşüp usśi gitđi ve üstüme düşđi an Óaķlı başına gelicek benüm kaçduğum görüp çeküp kenārına iletüp kıziyye bir bir söyleyüp sırrını izhār itdi ve kendüsini benüm anam idügin bilüp sönüp elin öpüp felek işine hāyrān kıalup Óāķibet baña naśihāt kılup gitđi ki “Yā oğul bu sırrı śaķla ki baş gitmeye ve her söz ki babañ kıatında söylersin uslu yana Zırā ki her kışi dilinden bulur nitekim eydür *Menķıbetü'l-merÓi taht lisānibi*⁴¹ **Nażm:**

[*FaÓilatün FaÓilatün FaÓilün*]

Key śaķın oğlum didi śaķla özün

Şeh kıatında hıfz idegör kendüzün

Sırruñı śaķla ki tutmaya hāsüd

Tā ziyāne virmeyesin nefÓ u sūd

³⁸ *Dünyanın her tarafında kötülükler var.*

³⁹ *Bıdatların toplanması dīni bozar.*

⁴⁰ *Üç kötü şey cimrilik kibirlilik ve kötü niyettir.*

⁴¹ *Kişinin fazileti dilinin altındadır.*

Şabr idelüm aña dek ki bu felek
Tâli'Öün sa'Öde dönüp vire dilek

Şaklayup sırrı çekelüm biz intizâr
Görelüm ne gösterür bu rûzigâr

Günde yüz biñ levne girür bu zemân
Kim qarârı yoqdur anuñ bî-gümân

Ki kişiye baht ile devlet virür
Gâhi derd u miñnet u zillet virür

Böyle durur Öâdet-i devr-i sipihr
Naqs-i meh bula zevâlde o mihr

N'ola nahse düşdi ise tâli'Öün
Dem gele ki yâdı kıla şâni'Öün

ÖUsri yusren⁴² didü çünkü Zü'l-celâl
Hurm ile ber-qarâra olmaz zevâl

Gerdişin böyle kıtur kevn u fesâd
Gâhi qalbe gu'ssa virür gâhi şâd

Neşr: Yâ Nebiyu'llâh çünkü vâlidem bu naşîhâti kim itdi. Andan yana meni ahşama qarşu şâh sarâyına gönderdi. Gelüp şahuñ hidmetinde oldum. Atama hâlüm bildürmedüm. Bunuñ üzerine rûzigâr geçdi. Atam beni mahabbetinden hazinedâr başı itdi. Dâ'öim hidmet iderüm. Vaqtâ ki şikâre binse sarâyuñ uğrı qapusından çıqup câriye sûretine girüp anam nazârına varup halvetde oturup [H-189b]-[K-189b] derd ile bişürdük. Bunuñ üzerine üç yıl miqdârı geçdi. On beş yaşına ki girdüm bu Öamelde oldum. Atam bu sırra vâkıf olmadı. ÖĀqibet h'âce serây bu sırra mutalli'Ö oluruz. Varup atama haber virür ki senüñ ol hazinedâr başı itdügün qul hâne-i dağal qopdı, zânidür

⁴² Zorluk ve kolaylık beraberdir (İnsirab-6).

kısâsen müsteâhidür. Sen şikâre gitdügünce hatuñla tenhâda Óıys kıılır. Eger şek
 getürürseñ gâh bin velî tenhâ şikârudan dün sırrı ile baña bölüş, tâ kim ikisin bir yerde
 elüñe virem” diyüp haber virecek. Şâh gâzaba gelüp biline hançerler sókıñup şikâre
 bindi. Ben dañı rûzigâr şiddetinden felek neketinden bı-haber âsûd gıybetinden
 pâdişâh gâzabı heybetinden gâfil şâhuñ şikâre gitdügin görüp yerümden turup uğrı
 kıapudan çıkup atam sarâyına varup halvetine girüp mübârek yüzün ki gördüm. Âhasret ile
 hâk-i pâyine yüz sürdüm. Andan anam beni bağına basdı eyitdi “Yâ oğul pervâte bu
 gice bir düş gördüm Óacebdür.” Muşîbete uğratmazsa bu zemâna eyitdüm ki “Yâ ana
 hayr ola söylegil. Eger hayr eger şer ne kim Allâh’dan gelürse kıazâyâ rızâ virmekden
 gayrı kıalbe devâ yokdur”. Nitekim eydür *devâÓü’l-kalbi’r-rızâ bi’l-kazâÓ*⁴³ ve âsûduñ
 âsedi eksük hûd olmaz. Şâyed sırrımız fâş ola” diyüp tesellî virecek eyitdi “Düşümde
 gördüm ki bir kıağan arslan başum ucında benden irâkı yatur iken ve biz dañı senüñle
 arslan kıorkusından bir ağaç budâğına sınıup turarken nâ-gâh bir siyâh kelb sancağı ki tüşü
 yok gelüp bu arslanı ürümek ile uyardı. Arslan gelüp bize âhle itdi. Seni bir pençesine
 ve beni bir pençesine alup muhkem tutdı. Şâhuñ veziri gelüp bizi arslan elinden hâlâs
 itdi”. Anam düşün tağırır idecek taÓbır kıılıp eyitdüm ki “Düşde arslan pâdişâhdur ve
 kelb siyâh âsûd rû-siyâhdur. ÓAv Óav itdügi gamz itdügidür. Arslan gelüp bize âhle
 kııldığı şâh gelüp bizi tutup âbse sâlsa gerek, vezir şafıÓ olup ortaya girüp bizi dilek itse
 gerek yâ vâlide elimüzden ne gelür gam yemege her kışinüñ ki evvel tâliÓi nahse düşüp
 hâlî seÓblense Óâkıbet saÓde dâhil olup saÓâdet aña yüz dutuserdür”. Nitekim eydür
 ÓUsri’l-merÓi muşaddimetü’l-yüsrü⁴⁴ biz bu sözi söyleşüp tamam idince anı gördük ki şâh
 içeri girdi, Hâce-sarây’la andan şâh ol baña âhle kıılıp hançer çeküp eyitdi “Bre
 nâmerd benüm hânedanımda neylersin” diyüp âhle idince gördüm ki beni helâk ider.
 Ben eyitdüm “Ey şâh baña kıyıma ki ben bu huşûsda bı-gâne hem vezirüñi daÓvet et
 hâlimüz ne yidügi maÓlüm olsun. Kıana girme ki soñra pişmân olursın” diyicek şâha bu
 söz teóşir idüp emr itdi. Veziri kııgırdılar daÓvet idüp vezir gelüp içeri girdi. Beni halvet
 serâyda görüp zâñi sanup vezir dañı âhle itdi. Vezire kıarşı varup **[H-190a]-[K-190a]**
 eyitdüm ki “Ey Óâkıil kışi, götür benden elüñ ki ben şâhuñ sulb oğliyim. Bu oturan
 vâlidemdür ve seni anunçün getürtdüm ki âkıkıat-i hâlî maÓlüm idevüz. Zırâ ki Óâkıil-i
 dâñasın bizüm âkıkıa iÓtikâdımız toğru olduğı ecilden gör ki her belâdan Allâh’u teÓâla
 bizi nice sâkıladı kim dimişlerdür. (Arapça ibare ?) Muâsâsâl-ı kelâm söz dirâz
 itmeyelüm. Vâlidem ayağı üzerine kıalkup pâdişâhdan emân yüzigin eline alup evvel min-

⁴³ Kalplerin ilacı kazaya razı olmaktır.

⁴⁴ İnsanın sıkıntısı kolaylık bozar.

āhir azıyye beyān itdi. Ne vech ile Őāh beni öldürmek buyurduğın bir yoĥsul oğlan bulup anam yerine öldürtüğün ve beni Őümüşü Őāh'a gönderdüğün ve on üç yıl Őümüşü Őāh'ı tertıb kılduğın andan gelüp lālām kıızı furatın Őümüşü Őāh'a beyān itdüğünü ve beni bir bāzer-gāna ulumdur diyü satduğın ve ol daĥı getürüp lālā ma'rifetiyle atama satduğın ve cāriye süretine girüp anamla buluŐduđum bir bir olan azıyye tarır idecek. Atam Őükür Őāh iŐidüp Őād olup Allāh'a Őükr idüp beni bağrına baŐdı. Yarındası Őāle's-sabāĥ olıcağ Őümüşü Őāh'dan daĥı elçi geldi dimiŐ ki "Ol ĥazinedār baŐı itdüğü ul degüldür. Kendüñüñ sülb oğlıdur. Ana ĥasret itmesün ve tāli'Öi naĥsdur" diyü elin alup beyāne etmesün ki Ĥaqq tebāreke ve te'Öālā tadır itdüğü nesne elbetde olsa gerek tedbir Öabd ile redd olunmaz. Nitekim eydür *El-Öabdu yudebbir vallāhu yuaddiri*⁴⁵ Pes tadırde olan nesne olduğdan soñra kiŐiye lāzım gelen budur ki her ĥāliyle Ĥaqq'dan gelene rāzi olup Őükrān ide. Nitekim eydür "Őükr iden dā'ım baydur ve her müŐkil iŐ āna āsāndur." *İŐĥāru'l-gāni mine's-Őükeri*⁴⁶ açan kim atam Őükür Őāh dedem Őümüşü Őāh'uñ nāmesün oğuyup daĥı ziyāde taĥı bilecek beni ĥoŐ görüp daĥı taĥtına ıarup yirine melik diküp memleketi baña tefviż itdi. Ben daĥı saltanat taĥtına ıup Őehriyārlı tācın baŐuma urup ĥaa Öadlı u dād ılıp fermān itmege baŐladum ve gāĥ Őikāre ıup laıf cāy-gāĥlarda Őoĥbet ılmaa baŐladum. Muĥāssal-ı kelām söz dirāz itmeyelüm. Taĥta geüp yiyüp iüp Öalı-rađm rüzigār ĥoŐ geerken nā-gehān bir gün Őikār-gāĥa ıup ol tācir oğlına buluŐdum ki maŐrı memleketine varup CemŐid alÖasında Ĥāveristān Őāhınuñ kızın görüp ÖāŐı olup biñ kızıl altun virüp süret-i naŐı taŐvir itdirüp in deñizinden gemiye binüp giderken pıl gemilerin sürüp maŐrı ceziresine düŐürüp anda biraç gün ārām idüp tađ yemiŐlerin yiyip Öāıbet ol cezireden yine gemiye girüp yile yelken virüp gidüp nee ceziye memleket seyr idüp Öāıbet bizüm memlekete gelüp ıup baña buluŐup ben daĥı Őikār-gāĥda anuñla buluŐup alup odama getürdüm yidirüp iirdüm deñizdeki ceziyelerinden ĥaber sürdüm. Őol adar ĥarā'ıb sözler söyledi. Eyitdi ki "Deryā-yı muĥı içinde o cezāyirler gördüm ki la'Öl-i yaūtuñ nihāyeti yo. Ammā deve boynı adar ilanlar orĥusından kimesne yanına varamaz ve ceziye gördüm ki pıl u gergedan [H-190b][K-190b] ve bebr u beyān ve Őır u ĥarrāndan ĥayrı nesne yo. Ādem oğlı anda arār idemez ve ceziye varduğ ki ādemisi bir arıŐ ve ceziye gördüm ki ādemisi on arŐun artu eksük ve ceziye varduğ ki avmi bir birin yirler ve ceziye gördüm ki ĥı ilandan artu nesne yimezler ve ilan daĥı bunları Őomaz eger Őosa daĥı eŐr eylemez ve ceziye varduğ ki ĥalāyıunuñ Öömri biŐ yüz yıl olur ve ceziye gördüm ki ĥaı ĥı

⁴⁵ *Tedbir kulun iŐidir. Takdir ise Allah'a aittir.*

⁴⁶ *Aık olan zenginliğe binlerce Şükür olsun.*

şocalmaz ve cezire gördüm ki halkı Depegöz ve cezireye varduğ ki halkınıñ gözi göğsinde ve cezire gördüm ki halkınıñ başı çehâr küşe gözi dağı dört cezireye varduğ buğday almazlar birinc yirler ve cezire gördüm ki halkı tükirecek gibi degirmi kırk ayağı yigirmi başı var ve cezireye varduğ ki on biñ er içinde on Óavrat yoğ varına dağı kâbinlik başlık yoğ benüm senüñ yoğ cezire gördüm ki ulularını şanarya urup şanarlar yas idüp ağlamak yoğ ve cezireye varduğ ki âdem yeter ve cezire gördüm ki şuzı biter ve cezireye varduğ ki şoçı boğazlayup şuzı dirler şışın birbirine teberrük iletürler ve cezire gördüm ki perriñden artuğ nesne yoğ ve cezireye varduğ ki hiç güneş doğunmaz ve cezire gördüm ki hiç güneş anda bitmez ve tolunmaz ve cezire gördüm ki şız şarındaşı dâóiresin Óammin bile tutar ve cezireye varduğ ki ğariğ gelicek bir yıl aña taparlar bir yıldan soñra nađđkâre ile çalđuyla gezdürüp başın keserler ve cezire gördüm yılda iki kerre bal yağar. Andan artuğ yemek bilmezler ve cezireye varduğ ki toprağı misk u Óanberdür ve taşı muraddur ve cezire gördüm zehr-nâk cânverler kimesne anda varmaz ve perriñler mağâmıdır ve diñler mağâmıdır ki âdem gözine gözikmezler yıl ile çarparlar. **Nağm:**

[FaÓilatün FaÓilatün FaÓilün]

Sevmez anlar âdemî eydür helâk
Kimse varmaz anun için vehm-nâk

Geç idüben görmişem mülk-i cihân
Çoğ Óacâóib görmişemdür key cihân

Böyle diyüp tâcir oğlı nâm-ver⁴⁷
Söyledi bî-âhadd Óacâóibden haber

Altı yıl gezmiş tamam dünyâyı ol
Çoğ cezire itmiş teferrüc şağ u sol⁴⁸

Diñle imdi yâ Süleymân âlümü
Şerh ideyüz n'olisar ahvâlimi

⁴⁷ Vezin gereği mısra içerisindeki “ey” atılmıştır.

⁴⁸ Bu mısraın vezninde kusur vardır.

Neşr⁴⁹: Yâ Nebiyu'llâh çünkü Tâcir-zâde'nün ğarâóib-i hâkâyetlerin ki işitdüm. Bir zemân yine sóhbet itdüm. ÓĀķibet ol kızuñ taşvîrin çıkardı. Eyle âh itdi. Āh Óalev-i felek yüzün yaķardı. Çünkü taşvîri elüme sundı açup ki nazâr itdüm. ÓĀşık olup kendümden gitdüm. Eyle yazmış anı ol naķķâş-ı Çın ki cāndan ğayrı bahānesi yoğ idi. Ĥer ķalem ki çekmiş tahrîrinde sihr itmiş. Muħâssal-ı kelām ihtiyâr elümden gitdi. Tâc u tahtı terk itdüm. Taşvîr sâhibine vuşlat bulmağa ümmîd tutdüm. Her ğâh ki Tâcir-zâde'den maşrıķ pādişāhı kızını ŞemÓ-i Bānū'nuñ cemāli ber-kemālin ki sürdüm hüsñinden haber virdükçe âh idüp efğān ķılurdum. Bu ğazeli oķıyup yanup yaķıldum. **Nażm: [H-191a][K-191a]**

[MefâÓülin MefâÓülin MefâÓülin MefâÓülin]

Çatup ķaşın süzüp ğamze çeker elde oķıyasın
Siper şine dutup bildüm bugün baña oķıyasın

Gözüm yaş şarāb itdi kebāb āh-ı dil firāķuñ
Ziyāfet ķaydıdur hāzır eger bezme oķıyasın

Yiter Óirfāne didār al behiştî saña şatveti
Ĥisābın gör ki sen yarın be-ğün ķıla oķıyasın

Tebārek ĥaķķ çün ihlās olursam yā āyetü'l-kürşî
Ne mümkindür meni dilber dile alup oķıyasın⁵⁰

Çü Ĥaķķ'a meyyiti cāna kefen oldı çü bu çeşmüm
Ĥayātum gitdi eyā ĥ'āce benimçün oķıyasın

Ne ğoncadır bu ğül-ruħ oldı pervāne aña bülbül⁵¹
Ne bilem tıfl-i ebcedden baña ne oķıyasın⁵²

Neşr: Yâ Nebiyu'llâh kaçan kim bu ğazeli oķudum. ÓAķl kendümden gitmiş benim baña yetmiş. Atam Şükür Şāh'a haber olur. Ol kızuñ hüsñ-i taşvîrün ocağa yaķar. Ol Tâcir-zâde memleketden ķovar. Üç ğünden soñra Óaķlum başuma geldi. Gördüm ki

⁴⁹ Neşr]-H.

⁵⁰ Vezin gereği mısra içersindeki “ey” atılmıştır.

⁵¹ Vezin gereği mısra içersindeki “ki” atılmıştır.

⁵² Bu mısraın vezninde kusur vardır.

peder u māder başum ucında ağlaşurlar. Gözüm açacaķ şād olup sevündiler. Muḥāsāl-ı kelām söz çok anca ki naşîhat virdiler. İştüdüm ḥüsn-i pādişāh kızların Óarż itdiler q̄bul itmedüm. Ol t̄ariķle destür alup yārenlerümle gemiye girüp gitdüm. Şikār-gāha vardum. Şikār atların kebāb kılup gemiye⁵³ kıoyup yile yelken virüp dümen tutup Óazm-i cānib-i şarķ kılup baḥr-i ÓUmmān kenārınca gitdük. Cezireden cezireye düşdük āhir cezireye⁵⁴ geldük. Meger anlar senün serler imiş. Bizümle çok cenk itdiler. Yoldaşlarumuzun nişfi helāk olup halās olan ile gemiye kaçduk. Andan gelüp bir cezireye daḥı çıķduk ki kenārı Óanber ve içindeki otları yāsemen sünbül. Ammā ki hiç canlu yok ve anda bir kıuyu gördük içünden avāzlar gelür ne kıadar ki taş bıraķduk dibi belürmedi. Ol cezireden daḥı gitdük bir cezireye daḥı varduk bir taş gördük gāyet yüce ve ḥalkı cümle sālîḥ t̄aparlar kıonuğı hoş tutarlar. Kıaçan ki bunlunun şü ḥāceti olsa ol taş öninde bir arķ kıazar ve arķ öninde bir ḥavż ider. Andan ol taş öninde iki rekÓat namāz kılup niyāz ider. Ve ol taşı sađ eliyle kıaķar yarup şü vir diyüp münācāt ider. Ḥaķķ’un emriyle taşdan şü revān olup aķar. Ol arķdan ḥavuża dökülüp ayağında bāg ve bāgçesi vardur. Anı şü urur. Kıfāyet idecekçe daḥı ḥāceti bitdügenleyin şü diger aķmaz olur ve bir Óacāóib daḥı bunu gördük ki ol cezirede bir kıuyu daḥı var içi gāyet geniş velākin içi tolu gögercin cümlesi aķ şöyle ki südden aķ burnı ayağı laÓliden kıızıl ve bir daḥı Óacāóib bu ki ol kıadar çoklukdur ki nihāyeti yok kıuyu ağzından uçup bir yire kıonup nafaķa talebin daḥı itmezler ve kimse bilmez ki anlar ne yerler içerler. Anları görüp taÓaccüb idüp berāy-ı miķdārı anda t̄urduk. Ol kıavm bizi gāyet hoş gördiler. Azıķlandıķ sulandıķ bize naşîhat itdiler ki “Bu yaķında iki cezire vardur ki saķınun yanına varmak ki helāk olursız” didiler ve çün kim ol cezireden gemiye binüp gitdük üç gün yel ile yürüyüp dördinci gün bir cezire göründi. Fül u Óarzına göz irmez. Velākin yir yir ocaķlar yanar ÓArab ocağı gibi ve yir yir şü buketleri görünür. Deñiz gibi mevc urur. Ammā ki kıara dütümler çıķar. Şād olup sevindük şü bulduk ve niÓmet bişürür ocaķlar yaķmış ḥalk bulduk diyü nā-gāḥ anı gördük ki bu buket gibi görünirler birer ejdeḥā sıfat ilanlar imiş ki çörek çörek olup yutarlar **[H-191b][K-191b]** ve şü gibi mevc uran yolları imiş. Balıķ gibi arķasında ve yanan ocaķ gibi görinenler gözleri imiş ve dütenler burunlarından çıķan nefesler imiş. Eñ kıiçisinin başı bir kıazana beñzer andan daḥı gitdük üçüncü gün cezireye daḥı yetdük kāfür ve sandal ağacı bî-nihāyet yir yir āb-ı revānlar aķar. Şulanmağ için kenāre çıķduk. Bize ol kıadar meymün üşdi ki nihāyeti yok. Bir niçe yoldaşlarımız daḥı anda helāk oldu. Andan daḥı kıurtulduk yele yelken virüp dümen tutup Allāḥ’a sığınup gitdük. Bir memlekete

⁵³ Kılup gemiye]-H.

⁵⁴ Cezireye]-H.

dağı geldük ki halkı-ı Efrenc gelüp bizi hoş gördiler. Bir niçe gün anda bile olduk. Bir gün deryâ-yı ÓUmmân cüşa gelüp çalkandı. Anı gördük ki bir balık kendüyi kûriye atdı. Bir taş gibi cezire sarıladı. Zelzeleye geldi. Ol balıguñ ardınca bir nehenk baş kaldırdı ki kulle-i Kâf'a beñzerdi. Hemân ki ejdehâ baş kaldırdı. Gök gürleyüp bulutlar belürdi ve bu ejdehâni gökyüzine çekdiler. Başı birinci kat göge yaklaşdı ki görünmez oldı. Henüz nisfi deñizden çıkmadı. Dağı ol gün ahşama dek çekildi kıyruğı deñizden çıktı. Anuñ ululuğın taÓaccüb idüp ol balıguñ üzerine varduk ol balıguñ uzunluğın ölçdiler ÓArab arşıyla üç biñ arşı çıktı ve andan soñra ejdehadan kaçan Óazim balıguñ gevdesinde bir zahm yiri gördiler. İçine âdem gevdesi sığardı. Bildiler ki ejdehânuñ dişleri zahmidür. Balıguñ etinden yemediler üç güne varmadı ol balıguñ eti saru su olup akdı. Kanķı kuşu kim üzerine kondı. Kanķı cânver ki etinden yedi hemân ol arada cân virdi ve etin yiyenüñ dağı etin yiyen öldi. Andan soñra ol cezire halkı üç günlük yol ol cezireden kaçdılar ve her kim kaçmadıysa yıl esb u balıga tokunup âdemden, hayvândan, kuşdan her ne dâbbeye ki tokunsa bād-ı semüm gibi ses dürmeyüp helâk iderdi. **Nażm:**

[FaÓilatün FaÓilatün FaÓilatün FaÓilün]

Her ne şahsa tokunu ben çünkü eser bād semüm
Zehr odı düşüp içine yazar idi mişl-i müm

Cânlu kalmadı o zehrden virmeyedi anda cân
Kim harâb vârid-i şehru tutdı yirin zâğ-i büm

Der-Beyân-ı Ámeden-i Házet-i Süleymân ÓAleyhi's-selâm Şehr-i Hümś

Hükemâ kavlince Süleymân-ı Nebi Óaleyhi's-selâm tahtın yıl getirüp giderken, şehzâde-i mağrib sözünü bu araya getirüp hikâyet iderken nâ-gâh Haleb şehri görindi. Andan Süleymân Peygamber Óaleyhi's-selâm müvekkel-i bade emr itdi. Yıl taht-ı Süleymân'ı yiryüzine indürdi. Hümś şehri önüne kondurdu. Nite üç kerre yıl taht-ı Süleymân'ı ve serir-i hâķanı Hümś şehrinüñ dâóiresin tolandurdu. Teferrüc kılup hadem ü haşem Süleymâniyye seyrân itdürdi. Bu yañadan Hümś şehrinüñ halkı dağı taht-ı baht-ı Süleymân'ı görüp taÓaccüb kılup engüşt-i ber-dehân urup her birisi ulu evi üzerine çıkup saltanat-ı Süleymâniyye bakup mahbûbları gamze-i hün-rizleriyle Óaşıķlaruñ şinesin delüp hecr odına cân ciğerlerin yakdılar. Andan yıl taht-ı Süleymân'ı Hümś şehrinüñ taşriķ cânibindeki şahrâya indürdi. İns u cin diyü Óifrit u perişin serir çevresine kondurdu. Dört biñ dört yüz kızıl altun direkler üzerine kızıl atlas bâr-gâh-ı Süleymân'ı

ķuruldu. Sũleymān saltanat-ı tahtına geķip oturdu. Ġns u cin melikleri vahş u tuyũr serhenkleri sibāŐ-i bebr u pelengleri ve deñiz [H-192a][K-192a] mahlũkātı tenin nehengleri cemö olup yedi fersah yir miķdārı dıvān ķurdılar ve ķuŝlar dağı Őimurĝ-ı Kāf ile baŝbaŝa yelek yelege virũp gũkyũzinde Sũleymān ũzerine sāyebān ķurdılar. Andan Őoñra Ħumŝ ŝehrinũñ aŐyānları erkān-ı devlet ve aŐyān-ı memleket Őaŝım peŝkeŝlere dũzedũp niömet-i nũzũl birle geldiler. Sũleymān ĥazretine taŐŝım idũp tapu ķılurlar. Devām-ı devletine duŐā ve eyyām rifŐatine ŝenā itdiler. Ħazret-i Sũleymān dağı anları hoş gũrũp yedirũp iķirũp toyurdu ve her birine hilöat-ı hās geyũrdi. Andan Ħumŝ halkı ayaĝ ũzerine ķalkũp Sũrĥibād-ı Cinni'den ŝikāyet ve Semendũn-ı Hezār Yek-Dest'den hoŝnũdliķ gũsterũp Sũrĥibād elinden bunları ķurtarduĝun bir gice iķinde Mısır halkını cinnilere ķapdurduĝun tavār-ı rũz ile getũrdũĝun Ħumŝ şehri yerine getũrdũĝun ŝubĥ olıncaya dek Mısır daĝı evlerinũñ topraĝın, taşın, kiremũdũn, aĝacın tamları ķaŝın cinnilere getirũp ķopdurduĝun Ħumŝ şehrine getirũp Őādet-i ķadĩm ũzere Mısır daĝı evleri vazŐi mũcibince yapdurduĝun hiķbir eĥad incũnmedũĝun rızķında tavārında naķıŝ ķalmayup ķocunmadũĝun aslı birle Sũleymān'a rivāyet itdiler. Ammā ki "Dādũmuzı Sũrĥibād-ı Cinniiden alıvir" diyũp feryād u efgān itdiler. Baĝrını başlu gũzlerini yaŝlu ķan itdiler. **Naŝm:**

[FaŐilatũm FaŐilatũm FaŐilũm]

İtdiler āh kim ŝũreyyādan geķer

Dũkdiler yaş kim bu ĝebrādan geķer

Yoĥsuluñ āhı eridũr āhını

Niķe coŝan ķarĥ-ı Őulyādan⁵⁵ geķer

Neşr: Ħakĩm ķavlince Ħumŝ halkı bu vech ile ŝikāyet idecek Sũleymān peyĝamberũñ Öaleyhi's-selām ķarārı ķılmayup ins u cin meliklerine dıv u cin serhenklerine yırtıcı cānverler sibāŐına şir u pelenklerine ve etyār-ı cinsinũñ reŐiŝlerine ve ŝehbāz kũlũnklerine ve ĥayyāt u ĥaŝerāt melik-i ŝāh-ı mārāne haber virdi ki "Tiz serir ũzerine revende gũz ķıķup ķarār itsũn ve perrende gũz uķmaĝa ĥāzır olsun" diyũp mũvekkil-i bāde ĥũkm itdi. Yelleri ĥāzır ķıla taht-ı Sũleymān'ı getũrmeĝe Őām şehrine yetũrmeĝe andan Őoñra leşkerin ziyāfet itmekķũn ol gũn anda ārām itdi ve Melik Aĥmer'ı gũnderdi ki cinniler reŐiŝidũr. Bir nice biñ cinni ile varup Sũrĥibād-ı Cin cānın naķıŝ idene Őamelledũr gũre gelũp haber vire ve andan Őoñra melik-i seyyid ki ķıŝsām cinniđũr.

⁵⁵ Őulyādan] Őulyā H].

Hüküm itdi ki aÖvânlarıyla cemÖ olup berden, baħrden, etrâf-ı Öâlemden zevâde getüre hıdmet-i şerâyetin yerine yitüre. Pes melik-i sipîd daħı izn-i Rabbâni birle Süleymân emrine mâhmûr olup aÖvânlar cemÖ itdi. Her birisin bir tarafa gönderdi. Nite evvel Kesfiyâöl Melik ile on kez yüzünün cinn-i serhengin MaÖüc Tekviniyle ve DaÖüc mâlik-i baħrle on kez yüz biñ cin ile deryâ-yı oğyanusa gönderdi ki Öazım balıklar çıkarup getüreler. Ĥumús şehri serhaddinde Süleymân naħarına yetüreler ve daħı on kez yüz binün taşriķ-ı cinnileriyle Derd-yâyek Meliki Melîhâ Tekviniyle Şerâhîl rejs-i cinni gönderdi ki Hindû-sitân'a varup Öüd [u] şandal kâfûr u müşk-ver gufrân-ı buhûr altın getüre ziyâfet-i cin için ve andan soñra on kez yüz biñ cinle Reħyâyik Meliki DerÖâyâyil ve Talhakefâyik reois-i cinni saÖid vilâyetine gönderdi ki ĥubûbât yiyen kuşlar için envâÖ-ı [H-192b]-[K-192b] ĥubûbâtdan dâne cemÖ idüp getüreler. Yir yir Süleymân ĥatına yaturalar andan soñra on kez yüz biñ cin ile Neviryâyik Melik DerÖâyil Tekviniyle Tâtâyâyil reoisin ebĥâr-i cinnle baħr-i Hind'e gönderdiği Öanberler cemÖ idüp getüreler naħar-ı Süleymân'a niye yaturalar ve daħı on kez yüz biñ cin ile Şemsmâyâyil Melik ile ve Ĥaremyâyil Melik ile Ĥandnâyâyik Tekviniyle ve Ġarĥyâyâyil Tekviniyle ve Mantâyâyil reoisin cin ile ÖArab vilâyeti sevâhillerine ve Ćin cezâyirine gönderdiği ĥand-ı nebât şeker ĥamışların getürüp anı vaĥt içinde ĥaynadın sükkerin alup tütîler için ve server-i selâtinler niÖmet soñında şeker şerbetin içmek şeker ĥâzır ĥılalar ve andan soñra on kez yüz biñ cin ile Sernatayâyil Melik ile ve Faytüreş Tekvin ile Keyküreş reois cin ile gönderdi ki küh-i Elbruz etegine varup sengistânları neden imâ keçilerin ve tağ eteklerinde yaban ĥoçların ve tağ gözinde yürüyen sığırın sığır geyiklerin bilüp getüreler. Zahire insânçün matbah-ı Süleymân'a yetüreler. Andan soñra on kez yüz biñ cinni daħı üç bölük ĥıllup üç kez otuz üç biñ cinnisin Mühlâyöil⁵⁶ Melikle Şatleyüş Tekviniyle Heyteş reois-i cin ile küh-ı Bulğâr'a gönderdi ki cânib-i eflâķdur. Matbah-ı Süleymânî'ye yetecek kırķ kez yüz biñ vaĥiyye miĥdârı tuz ile ki milĥ-i enderânîdür ve andan ĥayrı cinniler ĥabuĥı çıķmış süyü geĥmiş bulut ağaçların götürüp getüreler matbah-ı Süleymânî'ye yetüreler kim eşbârlara gerek ola. Zîrâ kim ÖArab berrinde odunu ĥayıtdı. Andan soñra üç yüz otuz üç biñ cin ile Ferbeyâyil Melike Şemĥartîş Tekviniyle ve daħı Mevrûlâş cin ile küh-ı Zebûristân'a gönderdi ki Öasl-i muşaffâ cemÖ idüp ağac ĥoçuların yünüp içine ĥoyup cemÖ idüp alup gelüp matbah-ı Süleymânî'ye teslim ideler. Ve andan soñra üç yüz otuz dört biñ cin ile Hemşâyil Melik ile Āherâķil Tekviniyle Ķahfâyil reois-i cinni ile Gevher-niĥin ĥalÖasına ol cennet maşâl perrileri memleketinün

⁵⁶ Mühlâyöil]-H.

bağlarına gönderdi ki envā'ü dürlü miyveler elmā ve enār, ŧeftālu, zerdālu, nārenc ve turunc ve āğac kavunu, incir ve fıstıq ve bādem miŧl-i envā'ü-i nefāyis miyveler cem'ü idüp getüreler. Süleymān ħāzretinüñ kileri ŧāhibine teslim ideler. Andan ŧoñra on kez yüz biñ cinnî ile Hemliyāyil Melik ile ŧeylemūŧā-ı Tekvini Keykevāreŧ re'ois-i cin ile mağrib zemîn-i cezirelerine gönderdi ki matbah-i Süleymānçün zeytün cem'ü idüp getüre ve yağını çıkarup dohn-i zeytünü matbah-ı Süleymānî'ye teslim ideler ki ol zemānda zeyt yağı ziyāde isti'omāl alurdi. Simsim ya'Öni küncidür. Duhni ki susam yağı dimekle meŧhürdur. Süleymān zemānında ŧürete geldi. Cinnîler susamı eküp yağın çıkardılar inŧā'Öllāh yerinde zikr idevüz. Muħāŧŧāl-ı kelām söz tavil itmeyelüm. Ol gün cāŧt vaqt iken zikr olan ervāĥ ile tekvinleri ve re'ois-i cinnîleri ki siz cümlesi yetmiş kere yüz biñ cinnîlerle yetmiş melik-i müvekkel yetmiş tekvin-i muğarreb-i ħākimî ve yetmiş re'ois-i cinnî ħāfiż nāzırı matbah-ı Süleymānî'ye yetecek biñbir ümmetün ħāzır olan me'ökülāt-ı iftār iden mevcūdāt nafağasın ele getirüp **[H-193a]-[K-193a]** zevādelenmek için her birisi ħıdmetine ki gönderdi ise ħükmi-i Subĥānî mu'Öcize-i Süleymānî kuvvet-i rühānî birle cem'i'Öisi ol gün beyne's-selātın geçince ħāzır olup envā'ü-ı nü'Öāmî getürdiler. Andan Süleymān ħāzretine i'Ölām itdiler. Ĥāmları tu'Öam-ı insān için matbahda biŧürmekçün emr oldu. Andan ŧoñra Süleymān ħükmi itdi. Biñbir ümmet müvekkileri ve tekvinleri ve re'oisleri birle cinslü cinsiyle ŧaf bağlayup yeryüzinde turalar ve perendeler daĥı hevādan rüy-ı zemîne inüp konalar. Mertebelü mertebesince yirlü yirin gözedeler kim ziyāfet-i Süleymānî vardur ħāzır olalar. Andan emr-i Süleymānî müvekkil-i bād biñbir ümmetün müvekkileri sem'Öine irgürdi. Anlar daĥı tekvinlü tekvinine emr itdi. Her milletün re'oisleri milletlü milletini ħāzır idüp kollu koluna ŧağlu ŧağına meymene ve meysere ŧalup cenāĥ-ı rāst itdiler. Nite evvel server-i selātınler pehlüvān-ı rüy-ı zemînler yir yir ŧimîn-i zerrin taĥt-nişinlere ve ŧandallara geçüp oturdılar ve kırk kez yüz biñ ādemî-zāde Öaskeri daĥı yigirmi biŧ fersāh yiri ihāta kıilup turdılar ve andan ŧoñra yigirmi biŧ fersāh yiri daĥı Rüh-ŧāh-ı Cind birle cān nesli ihāta kıldı kim melikleri Rüh-ŧāh-ı Cinddür ve yigirmi biŧ fersāh yiri daĥı perr-i Öaskerî ihāta kıldı kim melikleri Hümāyün ŧāhı perrîdür. Biŧ fersāh miğdārı yir cin leŧkerin ihāta kıilup polād kürsilerde re'oisleridir. Çeküp oturdılar yigirmi biŧ fersāh yir daĥı baĥr-i maĥlūğāt envā'ü-ı ħarā'Öib eŧkällü Öaccā'Öib ef'Öällü cinslü cinnisi birle ħākimleri oturup ŧimŧād kürsilere geçüp ā'Övānları ayağın turdılar ve anlaruñ Öağabince yigirmi biŧ fersāh yir daĥı ħayvānāt-ı kibār ile ve siyāğ ile ve ħāki cānverler ile her birisi uŧāğı irisi cinslü cinsi birle turup nağar-ı divān-ı Süleymānî'ye urdılar ve anlaruñ kafasında yigirmi biŧ fersāh yirde ħubūbāt yiyen murğān ile ve ħaŧerāt yiyen baĥrî kuŧlar ile yırtıcı Öuğğāb ŧāhin ŧehbāz-ı miŧli-leŧ beŧ yırtıcı ŧan

dökici murgânla Sîmurg-ı ÓAnkâ'ya tâbiÓ perrân cinsi turdı. Hevâ-yı fenâdan her birisi uşâğı irisi háyvánât kıafasında yeryüzine itdüler. Yigirmi beş fersah yeri ihâta idüp kıandiller ve etyâr-ı cinnisi dahı şâh-ı mârân Óaskeri háyyât u háşerât şeÓábın konup kıuşatdı. Nite evvel safda Óakârıb ve çiyân ikinci safda efâÓı ilan üçüncü safda keler ve müziyât-ı mişl-i háşerât saf bağladı ve dördüncü safda biri ilan cinsinden düriyen kıâmetın çenber kıılup kıarnını yiryüzine süriyen kıuyruğun felek-mişâl çenber iden göz açup nazar itmekle her cânveri bı-cân hâk-i ebter iden ejdehâlar saf bağlayup turdı ki eñ kemteri başın hevâya kıaldurdı minâre gibi gözleri gülhâne beñzer ağızları açuk mağara gibi ağızlarından zehr kıâtilleri akar başı yakın çağlayup bulanuk akan dere gibi ejdehâları dahı yedi fersah yirden sıgın geyik ile efâÓıden düriyen kırk gün yiryüzinde bulduğun dem çeküp yüriyen kırk günden soñra kıarabulutlar gelüp anı yüzün emr-i Hákkıla müvekkel şuÓbán gelüp anı getüren vilâyet-i Yeócüc gıdâsı gâh hâk olan şerrinden âdemi-zâde kıurtulup yiri yurtı pâk olan [H-193b]-[K-193b] kıarabulut fesâdlu küh-ı Elbruz kıâmetlü cehennem ejdehâsı süretlü kıubbe-i hirmân başlu hurmâ ağacı dişlü ÓArab ocağı gözlü raÓd-ı felek âvâzlu yıl evrenleri yeryüzün şeÓábın yaÓnı kim ejderhâ leşkerini ihâta kııldı.

Nażm:

[FaÓilatün FaÓilatün FaÓilatün FaÓilin]

Yâkıüt âhmer tahtuñ üzre Şâh-mârân dahı hem

Bir Óazım ejder başında öter idi çeşm-i nem

Evvel uçmak kıapucısı olmuş idi ol ilan

Çıkduğına dil-i perişân vâlihdi gönül gam⁵⁷

Neşr: Hákim kıavlınce biñbir ümmet yirlü yirinde cinslü cinsi birle saf saf kim turdılar. Andan Süleymân cânibinden Óaleybi's-selâm çâşnigirler başı Áhtişer altun gümüş şinniler ile yâkıüt u rummâni ve laÓl-i badeşsi deşşiler ile ve fağfür-i Çini tabaklarıyla envâÓ-ı nefâóis neÓâyimler ile envâÓ-ı niÓmetler dâne vüzerede mâ- müvenniye reşidiyye nârdenk mâsutevâ senbüse büryân-ı berre ve kıalye-i mâkiyâni ve baÓzı çinlerde zeberced ve pırüze tabaklar ile içi tolu cevârişden riçeller ve turşiler nâr ve şorbâ ve şâbün-ı helvâ ve Óaşid-i lovzine gevzine ve dürlü şekkerine envâÓ-ı nefâóis taÓâmlardan ve şirrin-ter ve helvâlardan ol serv-kâmet, çeşm-âfet, felek-rifÓat, melek-

⁵⁷ Bu mısraın vezninde kusur vardır.

süret, maĥbüb-ı çâşniġirler başlarına şini urup şanki elif-i ĥarf şin götürür gibi götürdiler. Süleymân meclisine gelüp Óizzet-i ikrâm ile diz çöküp server-i selâinler pişine ve pehlivân-ı rüy-ı zemînler dizine ĥarîr pişkipler salup post-ı ahûdan Óulemâ-i ĥükemâ öñine sófralar çeküp dünyâ melikler nażarına altun gümüş şinler koyup zikr olan niÓmetlerden envâÓ-ı niÓmetler ile tezyin idüp ĥün-ı Süleymâni'ye şalladılar ve andan soñra altun micmerler içinde müşk-i kâfûr buĥûr idüp Rûĥ-şâĥ-ı Cind ile Cân kavmi nażarına iletdiler ve andan soñra Óud-ı ĥimâri ile Óanber-i mülemmaÓ kılup gümüş micmerlerde Óud-ı ĥimâri ve Óanberül-câri mülemmaÓ kılup perrişer sultânı Hümâyûn Şâĥ nażarına iletüp perrişer melikleri öñine micmerleri tezyin itdiler ve andan soñra nuĥâsi-i muşannaÓ-i muĥattaÓ düzilmiş nişân-ı Süleymâni ĥazılmış micmerlere şandal-ı Hindî Óanber-i Çini yaĥup buĥûrlar virüp getürdiler. Elhenc-i Cin ile cin reóisleri nażarına yetürdiler. Her şafına yitecek buĥûrlar micmerleri taÓyın itdiler ve andan soñra çini polâddan düzilmiş kenarına mühr-i Süleymân ĥazılmış mücevvef buĥûrdanlara günlük ve üzerlik yaĥup üzerlerine ġaliye-i müşk eküp perende ehrimenler melik-i serheng-i CaÓcaÓa Ehrimen nażarına iletdiler. Serhenglü serhengine cemâÓatlı cemâÓatine yitecekce taĥşim itdiler kim dişler ve Óifritler iki cinsdür. Bir sınıf perrendedür ki anlaruñ ĥanadları vardur. Yedi başlu evren gibi uçarlar bir nefesde bir günlük menzil alup ġiçerler. Nitekim melâóike bir nefesde biñ yıllık yol alır. Pes ol perrende dişleruñ nitekim bundan aĥdem zikr itdük ġidâsı buĥûrdur ki anlar ölmez tâ ĥiyâmete dek anuñçün Süleymân peygamber Óaleyhi's-selâm anları ĥumĥumeye koyup deñize şalardı ve daĥı ikinci sınıf dişleruñ revendedür ki ĥanadı yoĥdur. Uçamaz yel gibi gider. Meókülât meşrubât ile dirlik kılur. Hem zahmından alır ve daĥı bir cins Óafâritdür ki anlar daĥı iki sınıfdur. Bir sınıf dem çeküp yaÓni nefes içine **[H-194a][K- 194a]** çekse vücüdünü cinni gibi nefsi getürür turfetü'l-Óayn içinde gözi irdügi yire yitürür ve hem ġâyet ĥutlu olur bir ĥara taġı yerinden getürür. ĶalÓe-i Şit getüren şerşer gibi maġribden maşniĥa yetürür. Anlaruñ ġidâsı ıssı şular buĥâridur ve duĥândur ki ĥarĥ-ı nârdan ĥâşıl olur. Ammâ ki anlaruñ istedügi buĥûr ele girmese kendü nefsleriyle ġidâlanurlar. Nitekim perrende dişler gibi ve cinnişer gibi ol cihetden zahm ile anlar ĥalel irmez tâ ĥiyâmete dek ölmez ecel daĥı irmez. İllâ ki rûz-ı maşşerde cemíÓsi helâk olıcaĥdur. *Kulu nefsin źâóıĥatü'l-mevî*⁵⁸ mücibince fenâ olcaĥdur ve ikinci sınıf Óafâritüñ revende dişler gibi yüricidür. Ammâ ki ġâyet tiz yel gibi yilcidür anlaruñ erkli çift vardur tevâlüd ve tenâşül ve meókülât ve meşrubât vardur. Zahmdan helâk olurlar toġırlar ölürler bu cenkde

⁵⁸ Her canlı ölümü tadacaktır (Ankebut-57).

düşenler anlarıñ mişâl diğlerdür ve andan soñra cin dañı dört sınıfdur. Biri Cān neslidür ki ma'Ölumdur ve ikinci cin sınıfdur. Pes bu cin dañı üç cinsdür. Birisi yir içer ve birbirine binüp göklerden söz uğurlamağa çıkar. Şehāb ile melā'ōike yaqar anlarıñ tevālid-i tenāşüli vardur ve ikinci sınıf dañı dürlü dürlü sürete girürler beyne'n-nās ortasında yürürler erkeklü dişilüdür, şeytānidür⁵⁹ kırulurlar ve zahmdan ölümler ekşerini kırt ve sibā yir helāk ider. Üçüncü sınıfı rühānidür ki anlarıñ tevālid-i tenāşüli yoğdur ölmezler tā hāşere dek teğayyür olmazlar ekşeri on iki burca ve yidi yılduza ta'Öalluğdur. Pes bu muğaddimleri zıkr itdüğümüzden murād bu ki şol cinniler ki me'ōkülāt meşrübāta muhtācdur ekl iderler. Anlarıñ emşālinden ğayrısı ekl itmezler. Eger diğ tā'ōifesidür ve ger cindür kim perrendedür ve buhūra muhtācdur ele girmese kendü nefsi kendüye ğidādur anlarıñ ğibiye münāsibetlü münāsibetine ğöre buhūr virdiler dañı Öafārit cinnün perrendeleri nažarlarına düşti legençeler içinde üstüh'ānlar yaqup buhūrāt ile ğidālandurdılar andan soñra ol deryādan getürdükleri tağ mişāli ulu⁶⁰ Öažim balıkların pāre pāre kırup etlerini yırtıcı tartıcı ejdehālara ve evrenlere virüp bağrın bağırsağın efā'ōiyye ve Öağāribe ve zenābire ve hārpošte ve zıfda'Öa ve zēruce ve bo'Öza ve cündübe zübābe taqşım itdiler ve andan soñra küh-ı Elburz'dan getürdükleri ğüh-ı cānverleri nieme nieme kesüp şerha şerha toğrayup kellelerin yırtıcı tartıcı cānverlere bebr u pelenge şir u nehenge kısmet itdiler ve bağrın bağırsağın ve leşlerin yırtıcı kuşlara bağş itdiler ve hubūbāt yiyen kuşlar dañı kıle kıle dāne kısim itdiler ve andan soñra qarınca sınıfına hevām cinsine ol boğazlanan tavāruñ kanından koğından ve bağırsağlarından hāllü hālne münāsib bağş itdiler. Andan soñra ābi mahlūqātuñ önlü öñüne dañı kırbālarıyla şular ve envā'Ö-ı deñiz cānverlerinden nažarlarına hāzır itdiler. **Nažm:**

[Fā'ōilatün Fā'ōilatün Fā'ōilatün Fā'ōilün]

Biñbir ümmet tā ki varsa hāzır olan ol zemān

Muqtezāsı üzre kısmet oldı ekl-i bi-ğümān

Ekl itmez cinniye rühān ile virdi buhūru

Ğör ne a'Özam pādişāhdı Şeh Süleymān kām-rān

Neşr: Hākim qavlince qaçan kim ins u cin ve vahş u tuyūr [H-194b] [K-194b] şür ü mār çerrende vü perrende biñbir umem cinsine münāsebetine ğöre ta'Öāmları kim kısmet oldı. Andan soñra Süleymān peyğamber nažarına Öaleyhi's-selām çāşnigir başı varup Öizzet-i ikrām ile yüz yire sorup Bismi'llah diyüp dañı İbrahım Peyğamber sofrasın öñine

⁵⁹ Şeytān]-H.

⁶⁰ Ulu] ulur H.

yayup Yūsuf Peyğamber pişgirin dizine şalup Mūsā Peyğamber hūn yedügi tabağ içine enār ağacı gülini koyup Dāvud Peyğamber mübārek eliyle düzdügi āhen polād tebsi içine arpa qorısın koyup killāh arpa itmegın nażarında qodılar. BaŖdeżān on iki biñ enbiyānuñ etķiyāŖnuñ ve dağı on iki biñ evliyānuñ eśfiyāŖnuñ nażarlarına zenbiller ile hurmā-i Bađdādi qodılar ve andan ŖŖnra dŖrt biñ dŖrt yŖz Ŗulemā, hŖkemā, kŖmelā Ŗñlerine YŖsuf Nebi'nŖn hŖn-ı bisātin dŖşeyŖp hās qiniler ve billŖrin tabaqlar birle hāķimāne niŖmetler qondı. Andan Ahı Melih ayađ Ŗzre turup Allāh'a tekbir ve geqmiş peyğamberler ervāhına şalavāt virŖp SŖleymān devletine duŖā kılup yŖz yigirmi dŖrt dŖrlŖ sıfat-ı maħlŖkāte yetmiş iki mŖllete biñbir Ŗmmete şalādur. “HŖn-ı SŖleymāni'ye” diyŖp nidā itdi. Andan SŖleymān peyğamber *Ŗaleybi's-selām bismi'llāhi* diyŖp mübārek eliyle arpa qorısın alup başup ağzına iletŖp nefsine gıdā virmege ibtidā ki itdi. Andan ŖŖnra enbiyālar hurmā yimege ađāz ve hŖkemā [vŖ] Ŗulemā niŖmetlere qul şunup *Bismi'llāhi* diyŖp rahmān ve rahıme niyāz itdiler ve server-i selātinler ve pehlŖvān-ı rŖy-ı zemınler ŖnlŖ Ŗñinde ki niŖmete qul şanup yimege şŖkŖr Hāķķ'ı edā itmege başladılar ve ervāh-ı sınıfı ve perri cinni misk u ŖŖd Ŗanber-i buhŖrlarına ağız burun tutup tıb-i nefāyisden gıdā-yı rŖhāni taħşil itdiler ve perrende ehrimenler ve Ŗfārit perendeler dağı micmerlŖ micmerin Ŗñine getŖrdiler. EllŖ eline alup dizlerine getŖrdiler dağı ağız burun virŖp tŖtsŖsine turdılar. Gıdā-yı rŖhāni taħşil idŖp SŖleymān devletine duŖā kıldılar ve alkış virdiler. Andan yırtıcı tartıcı Ŗfārit dişler dağı legenqe legenqe qanlar iqup SŖleymān sāyesinde hoş gequp turdılar. Nażar-ı hāyvānlara kılup gŖz urdılar. GŖrdiler ki sebuŖ-ı esed bebr u peleng tinnin u nehenk gibi qurd, pārs, Ŗşekle kellelere niqe urup yırtup ayırup rize rize idŖp loqma loqma yudarlardı ve kemŖklerin đarb-ı danedān ile hord-ı haşhaş iderlerdi ve Simurđ-ı Qāf ile yırtıcı quşlar dağı leşleri başları gŖrŖp gŖge yilkeni gibi qanad⁶¹ aqŖp gŖgŖs gerdiler. Ol demŖr lenger-i mişāl qaynaqların iqup ŖnlŖ Ŗñindeki leşlerine toynāq urdılar. Tartılar eski bez gibi pāreleyŖp yırtıdılar. Rize rize kılup dutdılar. Minqār iqup qānın şuyın iqup andan loqma loqma yırtıdılar. Qursaqların qabardup turdılar. Perr u bālin depredŖp siğanub sermenŖp Mantıķu't-tayrca SŖleymān'Ŗn devām-ı devletin alkış virdiler ve dāne yiyici quşlar dağı dānelŖ dānesin ki gŖrdiler. SekeleyŖp segirdŖp Ŗzerine vardılar. Quyruq qovaladup qanad gerdiler. ŖnlŖ Ŗñindeki hŖbŖbātın gŖzedŖp ayaq başup boyun uzadup minqār urup dānesin diyermege hŖn-ı SŖleymāni'den nefsine gıdā virmege yŖz tutdılar **[H-195a][K-195a]** ve tŖti şeker-şikenlere dağı mısırı mŖkerrer şeker pārelerin qismet itdiler. Ol laŖlin leblŖ fistuķ-ı ātlas-

⁶¹ Kanad] fesād H.

ı pūş eline ayağına ĥinnā yaqıcı şeker-nūş-ı hindi-i maĥbūbeleri gibi qand-i nebāt eline alup yāqūt-ı rummān üzere incü dānesin dizer gibi şeker urağın ağızına alup iftār itdiler. Faşĥ-i lisān şirīn-i zebān birle şükr-i Ĥaqq'a edā-ı medĥ-i Süleymānı başlayup nidā kıldılar. Ammā ki Hemāyil'e kürre-i nesim-i murğān yiryüzine inmediler. Ĥubūbāt arasına qonmadılar. Süleymān-ı Nebi üstine muqābil hevā-yı fenāda muğallaq turup pervāz urdılar. Tesbiĥlerine meşğul olup nefslerinden kendülere gıdā virdiler. Qurşaq qopardup Süleymān devletine Mantıqu't-tayrca alkış itdiler ve qarincalar daĥı qarın bağırsağ görüp qarcaşdılar aqar çeşme qumları gibi qaynaşdılar. Raqıbüñ saçı saqalı gibi hezār pālar daĥı gāh uzanup gāh bükülüp gāh egilüp gāh toğrulup işkenbelere üşüp yemege başladılar ve sinekleri daĥı ĥırs-ı tamağ qanadın uçuşup uçuşup bağı bağırsağ üzerine qan qavuş arasına qonuşup zevādesin ele getürmege başladılar. Süri sinekler daĥı qarabulut cemĖiyetiyle uçuşdılar. Birbirin geqişdiler. Qanadcuqların içişdiler bağı bağırsağ üzerine inişdiler. Birbirinüñ ayağın başa qanad qanada virüp qonuşdılar. Fıl-vār hortumların sunışdılar. Qan qoqı leş baş süyünü qana qana içüp qanışdılar. Dillerince Ĥālĥ'a şükr idüp al yüzlerine silüp devr-i Ėadl-i Süleymānı bilüp “Kimün kiminden ne derdi vardur” diyüp Süleymān devletine alkış virüp arslanlaruñ gözlerine fıl qaplan qulaklarında yurd dutunup ārām itdiler. Ammā ki bağzı uyur yedi başlu yil evrenlerüñ ağızı yarin ümem ki qanadcuqların açup yürütdiler. Qorqmayup üşenmeyüp “Aç gözün yā evren” diyü ağızları hortum nişterler yile ejdehālar burnını dürttdiler. Aç gözün düşer özüñ ağzam maĥlūqa aĥqār-ı maĥlūqına bend geqer gör diyü taĖn itdiler. “Miqdāruñ bil Ėibret al” diyü istihzāya tutdılar. Ammā ki evrenler ejdehālar daĥı qarabulut mişāli balıqlar leş daĥı ki göz diküp gördiler. Qanadların qaldurup yile tolmış göge yilkeni gibi yirle gök arasına girdiler. Baĥr-ı girdāb ağızı gibi ağızların açdılar. Mūsā zemānında qan yağduran FırĖavn qerisinüñ āhın göge ağıdurup ĥışmlu bulutlar gibi zehri qātillerin yiryüzine saqđılar ki anlaruñ heybetinden revendeler yedi fersāĥ yol yiryüzinde girüsine qağdılar ve perrendeler qorĥusından elli mıl miqdāri yuqaru felek yüzine uçdılar. Andan ol yedi başlu yil evrenler kehkeşān felek gibi boyunların örttdiler. Leşlü leşine yanar külhan gibi gözlerin açup gözetdiler. Niçelerin yire sanqup sedd-i İskender gibi yirlerinde turdılar. Quyruqların qenber qāmetlerin büküp kemer idüp ser-tā-ser qadem qāmetlü qāmetin büküp burdılar. Daĥı ol gevdeleri dem çeküp yedişer mıl yirden ağızlarına alup yutmağa başladılar. Daĥı ol keyyūs süküsi mānendi dişleri yile leşlere üstüh'ānın üşetmege başladılar. Ammā ki Şāĥ-ı Mārān daĥı lağlin tabaq içinde ve altun sinide ve sinide daĥı üç başlu [H-195b][K-195b] ejdehā şāĥ mühresi üzere dürimiş idi. Yāqūt-ı rummānı taĥtında lağlin tabaq içinde kendüsi oturmuş idi. Uqmaqđan çıqduğına İblis

ağzına alup aña gönül yaqduğına peşimān olup Óaķilen yitürmiş idi. İtdügi günāhına ÓöZR dileyüp *Yā hay Óalim estağfiru'llahu'l-Óaẓim*⁶² diyüp istigfār iderdi ve illā ki o demde Óazamet-i memleket-i Süleymāniyye haķaniyye baķup yetmiş iki milletün efÓaline biñbir ümmetün eşkālince baķup ķadirün ķudret-i kemālin sāniÓuñ sanÓat-i celālin zıkr idüp *Ve huve Óalā kulli şeyin ķadir*⁶³ āyetin evrād idinüp tesbīhin ve nefsi-i nefesine ğidā ve zevād idinürdi. **Naẓm:**

[*FaÓilatün FaÓilatün FaÓilün*]
Şāh-ı Mārān aslı bu itdüm beyān⁶⁴
Ĥācib uçmaķ idi evvel ol ilan

Kendüye tesbīhi nefsidür ğidā
Ĥaşre deĝin zindedür ölmez inan

Neşr: Ĥakīm ķavlınce sözi dırāz itmeyelüm. Biñbir ümmet niÓmetlü niÓmetin kim yedi dillü dilince hālķa ki şükrin didi. Nite çünki hün-ı Süleymān neyledi. Enbiyā vü evliyā dillerinden duÓālar ķılındı. Şafdan sófralar getirülüp tabaķlar kim taşındı. Çāşnigirler ayaklarından yiryüzi aşındı. Gümiş sinī altun tebsī laÓlin tabaķ cemiÓi ķab ķacaķ taşınup matbah-ı Süleymāniyye teslim olındı. Andan şeker şerbetleri fağfūr-ı Çini üsküreler ile maĥbūblar matlūblar dest-i sāÓdilerin sıganub sermenüp biñ dürlü nāz u şiveyle mükerrer şekerleri azup şehlā gözlerin süzüp laÓl-i cüllāb gibi server-i selātinlere pehlüvān-ı rüy-ı zemīnlere diz çöküp taÓẓimle sundılar. Anlar daĥı alup nüş itdiler. Vaķtlerin hoş ĝuşsa-i ferāmüş itdiler ve andan soñra ķuşlar içinde etyār şafında saķā ķuşları daĥı sepid dāóim müşklerin minķād-ı lülesinden teşne-leb-i murgāne āb-ı ĥayāt gibi şular oluşdururlar. Minķār minķāre virüp sanki lüliye çeşme-i kevşer oluşdururlar. Andan soñra Süleymān *Óaleybi's-selām* müvekkil-i bāde ĥükm itdi. Bād-ı şimālī esdürdi. Şöyle kim sözi suyu kesdürdi. Yirün hār u hāşākin sürdi biñbir ümmetün zevādesi fazlasın ķanın ķoķın ve leşin alup yiryüzün pāk idüp süpürüp getürdi. Baĥr-ı oķyanusa yitürdi. Ferrāşlık resmini ve miherlik tariķini bād-ı şimāl yerine yetürdi. Andan yine Süleymān *Óaleybi's-selām* müvekkil-i saĥābe ĥükm itdi. Bulutlar cemÓ idüp gökyüzine ağdurdı ve yiryüzüne yağmurlar yağdurdı. Tā kim yir çuķurları suyla tıldı. İns u cin vaĥş-ı tuyūr āb-ı revānlar kenārına geldi. Ĥayvāncuķlar ķana ķana içdi ve yirün hevāsını su götürdi. Andan ĥāzır olan biñbir ümmet ne kim varsa temāmet yirli yirine geçüp

⁶² Ey İlmî sonsuz olan Allah affetsin.

⁶³ Ve O her şeye ķadirdir (Ĥād-4).

⁶⁴ Vezin gereği mısra içerisindeki “ki” atılmıştır.

oturdılar. Ni'omet-i şükürin yerine getürmege dillü dillerince du'â idüp Süleymân devletine şenâ kırup hıdmet-i şerâyitîn yerine yitürdiler ve Süleymân'ıñ Óazametine memleketinüñ ululuğına ĥayrân ĥalup bunca saltanat içinde dünyâ ni'ometlerinden el çeküp mihrâb küşesine diz çöküp zenbîl urduğın insâf virdüğün zenbîl behâsına arpa etmegin alduğın küle başup yiyüp ĥanâ'at kılduğın ki gördiler. Biñbir ümmetüñ serkeşi Süleymân emrine mu'tî' olup boyun virdiler. [H-196a][K-196a] Süleymân'ıñ Ĥaĥĥ peygamber idüğine Óaĥl [u] fikr irgürdiler. **Nażm:**

[Fa'óilatüñ Fa'óilatüñ Fa'óilün]

Şeh Süleymân ĥazretin gör nâm-ver

Nice a'ózam şâh idi ol tâc-ver

Biñbir ümmet emrine fermân iken

Murğ-ı berrân üstine seyvân iken

Merkeb iken tahtına şerşer anuñ

Ĥâkim iken ins u cin hem cinüñ

Żabt iderken yetmiş iki milleti

Ĥabzına almışken temâmet mülkini⁶⁵

Yüz yigirmi dört şıfat maĥlûĥ aña

Çâker iken cümlesi öñden soña

Cümle ĥalĥa buyruğ ol virmiş iken

Óâlemüñ gencin ĥamu dirmiş iken

Nefse uyup virmez idi ol ĥidâ

Şemle şaldı başına giydi Óabâ

Ĥılmadı uçmaĥ ni'ometin ol ĥabul

Yüridi eli emĥini ol resül

⁶⁵ Bu mısranın vezninde kusur var.

Arpa orsın nefsine ılup azı
Nār aacı glin itdi ol atı

Günde iki zenbıl urup satar idi
Sanma kimse haını atar idi

Nısfını nefsine virüp ol ıdā
Nısfını ılup taaddu ber-gedā

Gündüzün oruc tutup sāoim idi
Tāati Hā'a ıce āoim idi

Dilegine nefse loma virmedi
Hala sāhım diyü ggs germedi

Biñbir mmet halkna⁶⁶ itdi adl [u] dād
ıldı rāzı bilı olsun yāhu yād

Ancılayın sāh-ı ādil gelmedi
Aña hemtā kimse sultān olmadı

ālemi tutmu iken āf'dan āf'a
Kimseye itmedi ahr illā vefā

İtdi adl hem sultān Bāyezıd
Devletin anuñ ıla Allāh mezıd

Saltanatla hem c şeh mamd ola
vmezem Firdevsı hem merdd ola

Dergehinde ekmeyevz infiāl
İde himmet vire hilat milk u māl

⁶⁶ Halkına] "halkna" Şeklinde vezine uygun yapıldı.

Diñle imdi bu Süleymān nāmesin
Vir śalavāt kerem idüp hemgāmesin

Ƙıśśa-i Semendun

Ĥakīm ƙavlince Süleymān Ĥazreti Ĥumś Őhrinde biñbir ümmet ƙavmini ziyāfet ƙılıp ki tıyurmaƙda “Yırlü yirüñüzde ƙarār idüñ Őubĥ-i dem göçüdü. Sürĥibād ile yarın cenk itsem gerek. Her kim yerinde bulunmaya aña Óazım suçdur” diyüp tenbıĥ itmekde, ammā ki bizüm ƙıśśamız ez ān cānib Semendün’a giden cinniler reóıs Melik-i Ahmer’e geldi ki Sündüs-ı Cin ile ve Kündük Dıvle dem çeküp uçuşup baĥr-i žulumāta girdiler. Semendün-i Hezār Yek-Dest nažarına irdiler. Ol yañadan Semendün-ı Hezār Yek-Dest daĥı iblis igvāsından bı-ĥaber gönlini ğam-ğın zir u zeber birbirine çarpup dizine urup āh iderdi. O ejdeĥā ser-ağzından çıkan Őiddet-i āteş ile ƙara düttün yirden göge rāĥ iderdi. Baĥr-i žulumāt gibi dünyā yüzün siyāĥ iderdi. Sürĥibād-ı Cinni’ye ol Óadū-yı sinniye “Süleymān Süleymānlığıyla taÓaccüb zebün oldu” diyü söyle Őevb-i cinn-i reóıslarına güvāĥ iderken Őehvereş ve ŚaÓleb Peri ve Leheb Dıv Semendün-ı Cinni nažarına irdiler, dergāhına girdiler baş ƙoyup yüzlerin yire sürdiler. Süleymān-ı Nebi ağzından selām virdiler. [H-196b][K-196b] İblisün telbisünden Loğmān-ı Ĥakīm süretine girdüğünden ve Hannās, Vesvās, Āsaf ile Batlaymus Ĥakīm Őekline ƙoyup Ekvān-ı Óıfrıt ve Śahir-i Cinni ƙurtarup andan kendüye varup igvā virdüğün fı’l-cümle olan ƙıśśa-i mekr-i iblis idüğün beyān itdiler. Ƙassam yād ƙılıp Semendün-ı Cinni inandurup Őādān itdiler. Çünki Semendün-i Hezār Yek-Dest ol pıl-i sermest iblisün mekrini bilecek vay kim ğazaba gelüp ƙaĥıdı, yıldırım gibi Őaĥıdı. Daĥı and içdi ki “Ol pāk-i yezdān ĥaĥıçün kim baña biñbir el rüzü ƙıldı. İblis’den intiĥāmum almayınca ƙomıyam.” diyüp baĥr-i žulumāt cinnilerin ƙatına cemÓ idüp ol ğün aĥşama dek yarak görüp vaĥt-i Őām oluncaya dek cümle cenk esbābın müheyyā ƙılıp daĥı dem çeküp cin çerisin alup Óazm-i Süleymān ƙılıp gitdi. Őubĥ oluncaya dek gelüp Süleymān nažarına yitdi. Cin deminden gökyüzü ƙarardı. Semendün vehminden güneş beñzi śarardı. **Nažm:**

[FaÓilatün FaÓilatün FaÓilün]

Cin deminden gökyüzü oldu siyāĥ
Heybetinden cinnün ditredi māĥ

Diñle imdi bu Óacāóib ƙıśśayı

Vir alavt Amed'e sen gh u gh

Der-temilt-1 Dsitn-1 Mzi

[Failatn failatn failatn failn]

Ten cihndur cn Sleymn fı'l-meel⁶⁷

Nefs-i emmre Semendn m-aal

Nefs-i aker eylesn kendni bes

err-i hergiz itmeye rha nefes

Bul u ehvet kibr ile kn u gazab

Nefs-i emmre uvs lutf-1 Rabb

Bu uv-y nefes eyle imdi terk

a rzsn gnln ire duta berk

T ki sana feth ola urb-1 a

Btl iden fev idesin a-1 a

Kes uvsn nefsqnnn ola zebn

Rha erri degmeye ey -fnn

n Sleymn nefsq sana aker it

Kes uvsn cmle oru ebter it

Meclis-i ir

[Failatn failatn failn]

a'a minnet ey emr-i nk-nm

Ki  yz ır bir meclisdr tamam

Syledm mensr u manm an bes

Taatum yitdke bu dem o-nefes

⁶⁷ Bu msrnn vezninde kusur var.

Neşrini didüm muşanna^Ó ey faşîh
Nażmıdur emlah kelâm anuñ şahîh

Bahr u berde tã ki ver biñbir ümem
Cümle şerh ider temâmet bîş u kem

Ben anuñçün itmişemdür ^Óömr harc
Anun için oldı nüsha dañı derc

Rûhumuz çün müstemi^Ó kıla du^Óã
Ki ol du^Óã ^Óafv ide cürmüm Hudã

Dü cihãnuñ fahr-i haqqı yã ilãh
^Óafv kıl Firdevsî kim itdi günãh

Süleymãnnãmenüñ Üç Yüz Kıırk İkinci Meclisinüñ Zikrindedür⁶⁸

[Fa^Óilatüñ Fa^Óilatüñ Fa^Óilatüñ Fa^Óilin]

O şeker leb tanımasa naqş dehãnın kim bilür
Zer kemer bağlansa yã Müşiyãnın kim bilür

Bülbülüm feryãduma ãande itse ol gonca-leb
Hokqa-i la^Ólin içinde dürfeşãnın kim bilür

İtmese mihri yüzinde lutf ile zerre nażar
O perî peyker yüzün üp nişãnın kim bilür

Çekmeyen zülf-i şebinde žulumat İskenderî
Hızır-veş la^Ól-i hayãt-ı cãvidãnın kim bilür

Müşîya zülf-i ^Óasã ^Óİsî'ye la^Ól-i cãn virür
Gözleri Hãrüt'nuñ sihr-i fesãnın kim bilür

⁶⁸ Kırk]-H.

ab-e avseyn ol aşı miskın tozlı bir gümān
Gānzesi tırine şınem ser-niřānın kim bilür

ÓIřkınuñ delāli cānum itdi ki beyÓ men Yezid
ÓĀşıķuñ bāzārı südin yazıyanın kim bilür [H-197a][K-197a]

Gül yüziñden ger śabā götürmese miskın nikāb
Bülbülüñ feryād ile itdüği fiđānın kim bilür

Hüsrevā Şirin yüzünüñ śād-verdur Óırfān-cān
Andan özge meclisüñ şekr-i lisānın kim bilür⁶⁹

Tütü Firdevsı sözde yimese şekr-i nebāt
Çün niżam-ı nażm-ı nāmın yā niřānın kim bilür

Diñle gel Hüdühüd dilinden şeh Süleymān kıśśasın
Andan özge Óālem içre dāsıtanın kim bilür⁷⁰

ıśśa-i Sürhibād-ı Cinnı Cenk-Gerden-i Be-Halk-ı Şehr-i Şām

Loqmān Ĥaķım avlınce naħl-bendān-ı reyĥān-ı ĥaķāyık ve ehre-güşāyān-ı śuver-i ĥaķāyık Eflātun-ı Yūnānı naķlınce dārende-gān-ı encümen-i esrār ve pıřānıdegān-ı emen-i āhyār ol vechle śāĥıĥ ĥıkāyet u melıĥ rivāyet ılup eydürler ki “Süleymān-ı Nebı ĥāzret-i Óaleyhi’s-selām biñbir ümmeti devlet ile Ĥumś şehrinde oturup ziyāfet itmekte ve Semendūn-ı Cinnı Süleymān’a gelmekte ammā ki bizüm kıśśamız ez ān ĥıkāyet Sürhibād’a geldi. Nite ol zemān ki Sürhibād-ı Cinnı ol Óadū-yı sünnı Semendūn-ı Cin’nüñ açduğın ki gördi. Hemān dem cin erisine buyurdu. Şām şehrinüñ halkına ıran uğradalar tığ-i hañcer ile yüreklerin yarup anların revān ideler. Şeyātın neslini śākir u śādān ideler. Sürhibād söz ile ekvān-ı Óıfrıt ve Demurbāt-ı Dıv ve İsteĥir-i Cinnı ve Śaħr-ı Cinnı ve Śalsāl-ı Dıv hemān dem yaraķlı yaraķların müheyyā ılup Şām şehrini çevre aldırđılar. Cenge āhenk ılurlar. Ez ān cānib Şām şehrinüñ halkı daĥı bir yire cemÓ oldılar. Nite ol zemānda şehr-i Şām’da bir nice Óulemā vardı ki her birisi ancılayın Óālem idi ki Tevrāt-ı Mūsā ezber oķur pāk-ı tāhir ve Óılm-i teşĥirde māhir

⁶⁹ Vezin gereği mısra içerisindeki “ki” atılmıştır.

⁷⁰ Vezin gereği mısra içerisindeki “ki” atılmıştır.

da'Övet-i cinde kâdir idi ki anlaruñ adı bilürdür ki zikr olur. Šādük-ı ÖĀlim, Rūhānān, ÖAzeryā bin Serāy, Zerhāyā bin Mīzāvūş, Hümāsāy bin Māhāş Yehūşūh bin ŠāmiÖ, Esīr bin Yehūyacin, Yūnām bin ÖAzeryā Amīyānin Yehvās, Hedvūs bin Hedvās, Müsem māÖ bin Muḫāmīr bu yedi nefer ser-defeter-i ÖulemāÖ-i yehūd neslinden ekmel-i kümelā ÖAmāliḫa Sultān-ı Sührāb Šāh Nāōīb-i İtmidūs Šāh hūkm eyledi. CemīÖ pehlüvānlaruñ cübbelerin ve kılıcıların yalmānına ve baş dağı ışıklarına ve oḫları peykānlarına⁷¹ ve yayları ḫabzasına ism-i AÖzam yazdılar. Andan on iki Öālim on iki biñ Sünnī müslümānlar ile Šām şehrin tolaşup dāōire çizdiler dahı yir yirin on iki yerde oturup teşhīr-i cinne meşgūl oldular. Her on iki nūk bahşinde biñ miḫdārı teşhīr cinne meşgūl Öulemāyla on biñ tiḡ-zen saf-şiken ḫalÖa-yı güşā pehlüvān şīr adı šāhib-ḫīrān Öādī pīl-i gergedan süvār olup bir yir turdılar. BaÖzısı ellerin tiḡ-i tebere baÖzısı gürz-i gīrān göndere urdılar. Bir niçesi dahı yedişer sūñülü üçer ḫat kirüşlü gergedan boynuzı šāhlu kızıl altun başlu müzehheb altun naḫışlu yayları ellerine alup yedişer yileklü billūr bileklü dürr-i yetim eñeklü laÖlīn tutaḫlu elmās ayaḫlu perrān olup uçucu ḫāhm açıcı ḫan içici yedi ḫat cevşenden geçici oḫları ḫabzaya rāst ḫıluḫ turdılar. Cān baş ele alup cenge ḫāzır alup Sürhībād cānibine [H-197b][K-197b] göz urdılar. **Nażm:**

[FāÖiätün FāÖilätün FāÖilätün FāÖilün]

Šāh-ı Šām'uñ leşkeri ḫāzır oluben ol zemān

Ellü eline aldı tiḡin tütuben tīr u kemān⁷²

Diñle imdi ḫışsa nice olısar şerḫ ideyim

Vir şalavāt Āhmed'e ammā cān-ı dilden rāygān⁷³

Neşr: Ĥakīm ḫavlince Šām leşkeri ol zemān ḫāzır müheyyā olıcaḫ ve da'Övet h'ānlar Öarāyin dillü diline alıcaḫ Sürhībād-ı Cinnī ol Öadū-yı sünnī emr eyledi. Šimāl cānibinden ekvān-ı Öifriḫ leşkeri yürüdi ve taşrıḫ cānibinden Demürbāt-ı Dīv çerisi yürüdi ve cenūb cānibinden İstehir-ı Cin çerisi yürüdi ve maḡrib tarafından Šahr-ı Cin çerisi yürüdi. Ammā ki Sürhībād kendü cinni sınıfıyla taşrıḫ cānibinden ḫaravul tardı. Süleymān cānibine gözciler ḫoyup vaḫtine ḫāzır olup göz ḫulak urdı. Şaḡ tarafında İblīs-i laÖlīn ve sol tarafında Šalsāl-i Dīv ḫarār itdi. Kendüsi zerrīn taht üstinde oturdı. Zürrüyāt-ı Şeyātīn ḫafāsında ayaḡ üzerine turdılar. Andan zikr olan dīv u serhengleri ve ḡül [u] Öifriḫ reōisleri hemān dem her tarafdān havm u hücūm idüp ceng-i āhenge

⁷¹ Peykānlarına] bigānlarına H.

⁷² Bu mısranın vezninde kusur var.

⁷³ Bu mısranın vezninde kusur var.

turdılar. Dilediler ki şehir-i Şâm'ın halkını ân vaft içinde kıralar kıanların kıara yire kıaralar. Ammâ ki da'vet h'ânların dâ'iresin görüp zafer bulmadılar. Her kim yakın vardıysa Esmâ'ou'llâh zikri iden esmâ'ı-i a'zam müvekilleri her hürufinuñ üzerine nâzir olan melekleri enbiyâ 'âyinde 'âyân-ı halk gözünde nihân-ı şehâb atup dâ'ireye yakın gelen cinleri ehremenleri yakdılar helâk itdiler dıv, cin çerisin kıorkıdup vehm-nâk itdiler. Ammâ ki Sürhibâd-ı Cinnî ve İblîs-i la'îin ol 'Adû-yı sünni hışmla gelüp kıaşıdılar. Yıldırım gibi gözlerin oynadup şâkıdılar dañı bunların kıorhusından dıv, cin çerisi gül 'İfrîtüñ her birisi dâ'irenüñ çevresin alup ba'ızısı dañı hevâ yüzine çıkıp Şâm şehri üzerine taş yağdurdılar. Şâm halkınuñ feryâdın göge ağdurdılar. Egerçi kim insân pehlüvânları cenkcü şâhib-kıranları dâ'ire içinde ism-i A'zam yazılı tır u hadengleri atarlardı. Dıv-i 'İfrîtüñ revendesin helâk iderlerdi. Ve melâ'ike dañı şehâb atup şeyâtin neslin ki yakardı. Öleni yerine dirisi gelüp yukarı çağırdu. Şanasın ki ardı kesilmez kıumlu sudur gelüp aşıardı. Perrendeleri gökden aşğa inüp revendeleri yerden yukarı çıkardı. Nîm u çâşt olıncaya dek ol gün 'Azîm cenk itdiler. Şâm halkını dil-tenk itdiler. **Nażm:**

[Fa'îlatün Fa'îlatün Fa'îlün]

Pehlüvân insi atup tır-i hadeng
Hün-ı dıvden itdi hâk-i lâle-reng

Cin u 'İfrît atuben senüñ 'Amüd
Halk-ı Şâm'ı kıilup itdi beste deng

Çâk-i çâk-i tır idüben zehre çâk
Dıv öninden ötdi çarh-ı tās-i jeng

Pehlüvânlar kıana kıana içdi kıan
Cevşeni kıan oldı çün post-ı peleng

Lîk Ehirmen dañı kııldı çok savaşı
Anca cenk itmedi tenin u neheng⁷⁴

Sîndi keyvân burcına Merrih ile
İns u cinde görmemişdi anca ceng⁷⁵ [H-198a] [K-198a]

⁷⁴ Vezin gereği mısra içerisindeki "ki" atılmıştır.

⁷⁵ Vezin gereği mısra içerisindeki "ki" atılmıştır.

Diñle imdi ceng-i āhir nolısar
Şerh ideyin vir śalavat itme gong

Der-Beyān-ı Kıśsa-i Rüstem-i Tehemten

Ĥükemā kavlınce Sürhibād-ı Cinnî tâbiŎ ile Şām üzerinde cengde ve Süleymān-ı Nebî Ŏaleybi's-selām Ĥumś şehrinde Ŏasker ile ĥāzır olup Sürhibād üzerine Şām'a gitmek kaśdinde āhengde ammā ki bizüm kıśsamüz ez ān cānib-i Rüstem-i Tehemten'e geldi. Nite ol zemān ki Şemāyil-i Bānū Rüstem-i destāni ol pehlüvān-ı cihāni ĥile ile ħalŎasına daŎvet kıilup daĥı tutup⁷⁶ ĥabs itmek dilicek pehlüvānlar rızā virmeyüp bu bir sāĥiredür. Bunuñ sözine aldanma ki bunuñ ĥareketinden şöyle añlanur ki ĥile ile dostluĥ yüzün gösterüp bizi alup müdar ile ħalŎasına ilette daĥı ĥabs ide. ŎUķālā eydür "Bir kişi bir nesneyi gizlese sözünden ve yüzünden ve cünbişinden žāhir olur" nitekim eydür. *Ma adamer ebadi şeyóen illā žebremine fi feltāt lesanibi ve śafābatı vecbi*⁷⁷ pehlüvānların bu sözini Şemāyil-i Sāĥire işidicek. Ol kadar yemün billāh itdi ki benden size zarār gelmeye birkaç gün sizi yedürüp içürüp ziyāfet kıilup Ŏizzetle mekānuñuza getürüp ĥürmet ile sofrānuza göndermekdür. Ben niçün yaramazlık kılam ki eyilük iden eyilük bulur ve yaramazlık iden yaramazlık bulur. Mā hazā görmez misin ki şemŎ çün pervāneyi yaķar. Ferrāş daĥı defŎi gelüp miķrāz ile şemŎi başın keser. Nitekim kelām-ı kađimede gelür ki *Ve'l-cerūĥa ve kıśásu*⁷⁸ Şemāyil-i Bānū böyle diyicek Rüstem'ün Sāĥire Ŏaķlin uğurladı. Başiret gözi bağlandı. Każāya rızā virmege gönli dolandı kim dimişlerdür. *"İżā cāŎe'l-każāŎ Ŏami'l-bāseru"*⁷⁹ andan Rüstem pehlüvānlara cevāb virdi ki "Çün bilürsüz taķdıru'llāhda ne kim var ise olacaķdur. Hayr u şerden ādem başına gelecekdür. Nitekim kelām-ı Rabbāni'de ve kitāb-ı Subĥāni'de gelür. *Yaķđiyullābu emren kāne mefŎülen*⁸⁰ Pes öyle olsa eger ki Ĥaķķ teŎālā ecelimüzi bu Ŏacūze elinden itdiyse ne dermān toĥmaķdan ħalmadıķ ölmekden daĥı ħalmazuz. Kaķmaĥ ile ecelden ĥalās daĥı bulmazuz ki Ĥaķķ TeŎālā celle celāluĥu kitāb-ı mecđinde ve ĥitāb-ı tevĥidinde buyurur ki *Feiżā cāŎe ecelebum lā yesteŎbirune lā yestaķdimün*⁸¹ każādan kaķmaĥıla sāĥib-ķıranlık adı bulmazuz ve rāĥatlık isteyen serverler śadrine geçüp dolanmaz görmezsin ĥavvāsı ki neheng-i endişesin idecek deñize tolup gevher-i śadefin ele getürmez ve deryā ĥarķından ĥorķan tācir-i Hind'e geçüp ĥumāş

⁷⁶ Kıilup]-K.

⁷⁷ Her kim içinde bir niyet saklarsa bu konuşmasından ve yüzünden belli olur.

⁷⁸ Yaralar da kısasa tabidir (Maide-45).

⁷⁹ Kaşa gelince gözler görmez.

⁸⁰ Yapılması gerekli olan bir işin (emrin) yapılması (Enfal-42-44).

⁸¹ Onların ecelleri geldiği zaman ne bir saat ileri, ne bir saat geri alınmaz (Araf-34/Yunus-49/Nabl-61).

getürmez ve kâhil devlet bulmaz ve düşmân cengüde baş uyanmayan bahâdurlık iden idemez. Degirmenüñ altı taşı egerçi müteharrik degüldür. Velî cefâya kanlanduğı ecilden ön önedür Óabeş yire turmaz” diyüp cevâb virecek pehlüvânlar incinüp eyitdiler “Yâ Rüstem, hûb dirsın. Velakın bu bir sâhiredür. Anca yüz görmiş Óacüzedür. Şanma ki hûsn ü cemâlisi bākiredür. Bunuñ sözine aldanup alÓaya gitmek olmaz. Göz göre kişi cānibini tehluke oduna atma olmaz.” Nitekim kelām-ı adım ve kitāb-ı Kerim içre gelür ki [H-198b][K-198b] *ve lâ tulu bi eydikum ile't-tehluketi*⁸² Óale'l-husûs ki bir Óacüze evvel bizümle sâhirler ile gelüp ceng itdi. afer bulmayaca şimdi hîle yüzünden āheng itdi. Düşmānuñ yaramazı oldur ki āhire dostlu yüzün tutup göñlünden yaramazlık ıla. Nitekim eydür *Ekeberü'l-āÓdai ehfabum mekideden*⁸³ çetüñ Óāciz alsa aplanuñ gözine çengāl urur ve düşmān ceng ile afer balsa Ādem'e dostlu yüzünden hîle ılup tesellā virür. Velî āmil oldur ki gözsiz gibi bir yiri degemeyince adem başmaya her kişi emindür diyüp kendü nefesine uymaya ve her düşmānı gāfil görmeye.

Nazm:

[*FaÓilatün FaÓilatün FaÓilatün FaÓilün*]

Görmeyesin bişede ki incidür arslanı mür
Bilmeyesin Bursa şehrin nice yaar kem kömür

ahramanı yıup etden bir arınca itdi ahr
ÓĀil oldur Rüstem imdi görmeye düşmān-ı hor

Neşr: Ĥakım avlınce pehlüvānlar böyle diyicek Rüstem eyitdi “Egerçi ki hûb dirsiz ihtiyār ile kişi yarasuz alÓa-i Mınātıs'a varma ve düşmān ile meclis urup oturma Óareb delüğine barma sómadur gibidür⁸⁴ ve yatur uyur ejdehānuñ uyruğın başma gibidür. Ammā ben şol Rüstem'üm ki niçe sâhire ki yedi başlu evren benümle ceng idemedi. Yir tolusu leşkeri tuz gibi dağitdum. Deñizler atresi gibi çok çeri bunca sídum. Baña kimse Óazım olup āheng idemedi. Ben şol ağan arslanam ki itüñ Óav Óavından ne derdüm var men ol Mirrih-i felegem ki Zühren'üñ mekrinden Hārüt'üñ sihrinden ne bilgüm var ve bir daı bu ki azā gelse reddine çāre bulunmaz ve felekler esrār nedür hıket ile bilmez. Zirā ki Óukalā eydür “aderlenmiş nesne gelür orma andan bātıldur ve havf ve ricā ile azādan halās olunmaz.” Nitekim eydür *İzahalü'l-aderu*

⁸² *Ve kendi kendini tehlikeye atmaym (Bakara-195).*

⁸³ *En büyük düşman bilesi gılı olandır (Hz. Āli r.a).*

⁸⁴ Gibidür]-H.

*batarü'l-hâzer*⁸⁵ diyüp Rüstem Şemâyil-i Bânü'nuñ hûsnine Óâşık olup ihtilâtin kabul itdi. Zırâ dimişlerdür ki hûb hâtûn yüzine bakmağ göz nûrın arturur. Nitekim eydür *En-naşaru ilâ miróati'l-hâsenetibi* Muhaásal-ı kelâm sözi dirâz itmeyelüm. Âhir söz anda muşarrer oldı ki pehlüvânlar ƣalÓa-i Mıknâtis'a varmağa rızâ virmeyecek. Yarağumuzdan ayru olmazuz. ƘalÓaya varmazuz diyicek Şemâyil-i Bânü'nuñ meger ki deryâ kenârında bāğ irem mişâl bir bāğçesi var idi. Anda ziyâfet itmege rızâ virdiler. Andan ol sâhire Rüstemi pehlüvânlarıyla alup önlerine düşüp ol bāğa getürdi ve emr itdi. Hâdimler gelüp bāguñ ƣapusın açdılar. Şemâyil-i Bânü alup bunları bāguñ içine girdiler. Rüstem'le pehlüvânlar bāğ içine ki girdiler andan nażar şalup çevreñüze urdılar. Deryâ kenârında yir yüksekinde bir cennet mişâl bāğ şanasın ki uludur. NaÓım uçmāğ içi tolu dırahtân-ı şâh-ber-şâh virüp birbirine ilişmiş etfâl-i eşcâr birbirine tolaşup ƣaynaşmış ol miyve hây-i gün-â-gün ve baÓzi reside ve baÓzi hâam-ı eśmâr envâÓ-ı nârenc-i turunc, lımon, şimşâd-ı ÓarÓar ve sehi ve şanavberdür, enârdur, nârevendür, turuncdur, nârinçdür, güldür, sünbüldür, fülfüldür, ƣaranfüldür, nesterendür, [H-199a][K-199a] yâsemendür, nesrindür, ergavândur, zeymerândur, hâyrandur, envâÓ-ı reyâhındür. Şükufe-i gül-i erguvân ve lâle-i nuÓmân ve sünbül ve zaÓferân ve murğ-ı hüşu'l-hân pür-şâh-ı dırahtân. Her birinüñ şemeri vaştinde mevsiminde kemâlinde ve ƣuşları üzerinde âreste vü pirâste ve her ağaç talında ve her reyhân budagında hezâr destân hezârân destânlar oşuyup ötüşürler. Ƙumrı âhi nidem dost diyüp feryâda gelüp tütü-i Hindî şeker-şiken zebân ile Allâh dillerince tesbîh idişürler ve sökülen tarrâc ve bülbül güyâ minber-i serv üzere ƣıƣup hutbe-i Süleymâni oşuyup elhân-ı Dâvud ile sedâ iderler. MüstemiÓleri nevâ-yi hoş elhânla Óâşık u şeydâ iderler. **Nażm:**

[FaÓilatün FaÓilatün FaÓilün]

Hemçü bülbül hoş nefes elhân ider

MüstemiÓ Óağlın alup hâyran ider

Âh nidem dostum diyüp ƣumrı öter

Rağs urup tāvus aña cevlân ider

Neşr: Hükemâ ƣavlince bu bāğı Rüstem yârenler ile görüp taşşin itdiler. Andan Şemâyil-i Bânü bunları bāğ içinde bir Óâlî köşke götürdi. MuraśsaÓ [u] munağğaş mezheb lâciverdi şad-ender şad üstine bağlanmış köşki gördi. Dañi⁸⁶ ol üstâdlar kim vardur.

⁸⁵ Kader gelirse tedbir tükenir.

⁸⁶ Dañi]-K.

Anda ol şanáÓatlar ki işlemişlerdür. Şanki dünyā ādemisi işi degüldür. Pes ol köşkūn orta yirinde bir havz bağlamışlar. Vasatinde bir şād-revān-ı āb-ı revān bir ādem kıddi miqdārı hevāya atılup ol ĥavzuñ içine cüllāb-ı kevşer gibi pāk mutahhar ki inüp dökülür. Sım u zerden cevāhir gözlü ve elmās pūllu balıklar düzmişler. Şu ĥavza cūş idüp aķduđınca emvāc-ı fevc-i evc hevāya çıķduđınca ol cevher-i māĥileri hemçü māĥ-ı felek gibi ĥarekete gelüp yūnus semek gibi yüzüp devrān iderler. Gören Óaķlları vālih ve ĥayrān iderler. Ve andan soñra dünyāda ne kıadar deryāda yürür deñiz kıuşı var ise ve kıuru yirde kıonup göçer. EnvāÓ-ı behāyim ve vuhūş var ise biñbir ümmetden birer çiftini laÓl-i cevāhirden yāķūt-ı gevāhirden ve dürr-i mercān-ı zevāhirden cümlesin eşleyüp bahrişin ĥavza śalup ve perrişin kenārında kıoyup zinet itmişler. ÓAle't-tertib her birisin yirlü yirine kıoyup öründülemişler. Velī ancılayın şanáÓatla her birisin uşaqın irisın sım u zerden laÓl-i cevherden düzetmişler. Farķ arada hemñin cāndur. Gören ĥayrān görmeyen görmege nıkrān idi. **Nażm:**

[FāÓilatūn FāÓilatūn FāÓilatūn FāÓiliin]

Görene üstād cihān gelmişdür anla Óāleme

Görene işler işlenüpdür kargāĥ-ı aÓżaman⁸⁷

Virme eşki işlenmedikdür ol cihān içinde pes⁸⁸

Cümle işlendi virildi çün kerāmet ādeme

Neşr: Ve daĥı ĥükemā kıavlince yine evvel ĥavzuñ içinde kıızıl altundan bir şedād-i śād-ı revān düzmişler. Yedi küşelü ve her küşesinde bir yıldızuñ şeklini taşvir itmişler yidi dürlü meÓādinden düzedüp terkib kıılup pūlād kıalem ile çizüp taĥriř itmişler ve her biri yıldız şeklinüñ kıafasından gelüp cüllāb-ı kevşer āb-ı mutahhar mānend-i āb-ı revān çıķup yedi arş miqdārı hevāya ađar andan kıatarāt āb-ı nişyān gibi śād-ı revān ağzına yağar ve andan soñra śād-ı revānuñ rāst üzerinde köşķ kubbesinden **[H-199b][K-199b]** kıızıl altun zencir ile cevheri bir kıandil aśmışlar. Kıandil ağzında bir gevher-i şeb-çerāķ kıomışlar ki deve kıuşı yumurdasınca ola şeb-i tāriķ içinde her tarafa gün gibi şuÓle viridi ve ol ĥavzuñ içine kıum kıir yerine envāÓ-ı cevāhirden şol kıadar biĥadd dökmişler ki degme çayda ol kıadar taş bulunmaz. Pes ol cevherlerüñ şuÓlesi ol sıyuñ şaÓşaÓası ve ol gevher-i şeb-çerāđuñ ziyāsı berķ-i kıubbeye fānūs gibi aydınlık virürdi. Andan bu köşkūn sağ tarafında bir şuffe-i şeddādı var. Kıızıl altundan yigirmi yedi küşelü bir taĥt ve sağında kıurulmuş ol taĥtuñ üstine lāyık rahat śalınmış ammā ol taĥtuñ önünde gümişden

⁸⁷ Bu mısraın vezninde kusur var.

⁸⁸ Bu mısraın vezninde kusur var.

bir ağaç düzmişler ve zümrüdden yapraklar itmişler ve la'Öliden morvâridden yemişler itmişler ve yine gümüşden özdeklerin ve talların düzmişler ve morvâridden dânelerin terkîb itmişler ve la'Ölden enâruñ kendüyi terkîb itmişler ve üstinde bir hümâ düzmişler. Gevdesi aq gümüşden ve burnı la'Ölden ve gözlerin gevherden ve ayakların kızıl yâkütüden kıanatların yayup şöyle uçar gibi terkîb itmişler. Gören diri şanur ve ol ağacüñ altında şöyle müdevver bir sóffa bağlamışlar ve ol sóffanuñ üstüne⁸⁹ cevâhir-i gün-a-gün şöyle döşemişler. Meger ol dırahtuñ üstündeki hümâya bir şanâ'Öat geçmişler üstâdlar. Nite her kaçan kim Şemâyîl bir kadeh nüş eylese bu hümâ döner ağzından ve kıanatlarından ve kıuyruğundan misk u Öanber saçılır. Ol şöhet bu râyihâ ile mu'Öattar olur ve ol hümâdan⁹⁰ taşra hâm gümüşden müşebbek dâ'Öire itmişler. Rüstem çün bu terkîb görüp eydür “Bu hümâ bunda neyle ve bu şanâ'Öati kim terkîb itmişdür” diyicek. Şemâyîl-i Bânü cevâb virdi ki “Yâ pehlüvân bu Kâl'Öa-i Mıknâtı perîler melik yapmış. Cân min Cân zemânında âdem oğlanı gelüp bu kâl'Öa fetâ itmesün diyüp mıknâtı âhenden binâ itmişler ve bu bâğ ve bâğçe dahı ol Cân kavmi düzmişlerdür. Söñra Hüşeng Şâh bu kâl'Öayı Kâhraman-ı Kâtil ile gelüp fetâ itmişler. Andan söñra niçe pâdişâhlar dahı gelüp gitmişler. Şimdi ki zemânda bu kâl'Öa ve bu bâğ-ı mânend-i uçmağ atam ÖAnkürî şâhuñdur. Baña bağışladı. Cümlesi bu câriye-i rüy-ı mâhuñdur. **Nażm:**

[Fa'Öilatüñ Fa'Öilatüñ Fa'Öilatüñ Fa'Öilüñ]

İş bu melik bâğ u bahçe tâ ki varsa hoş maķâm
Hep benümdür Öıyş iderem devlet ile şubh u şâm

Çün felekden fânî Öömre yokdurur kat'Öân şebât
Fürsati görüp ganîmet zevķ iderüz şad-ı kâm

Der-Beyân-ı Hâbs-Şoden-i Rüstem Be-Dest-i Şemâyîl-i Cädü

Hükemâ kavlince çünki Şemâyîl dil-ârâm gamzesi sâhîr kendü kâfere serv-i şim-i endâm böyle diyüp dahı Rüstem'ün elin eline alup ol tahta geçürüp oturdu. Andan câriyelere emr itdi. Her birisi⁹¹ bir⁹² zerrin kürşî getürdiler. Pehlüvânlar kürşîye geçüp bir yerin oturdılar. Dahı Şemâyîl-i Bânü Rüstem'ün elin nerm nerm ovdu ve handân handân söyledi ve yüzünden niķâb götürdi. Rüstem cemâl-i ber-kemâlin görüp Öaķlin yitürdi. Şemâyîl-i Bânü buyurdu “Hün getürdiler. Tabaķları Öüddan, sandaldan, içi tolu cevâzişden, reyhânlardan ve turşiler ve nâr-bâ ve şorbâ ve gürebâ [H-200a][K-200a] ve şübüni

⁸⁹ Üstüne] üstine H.

⁹⁰ Hümâdan] hemân H.

⁹¹ Herbirisi] herbir H.

⁹² Bir]-H.

ĥelvā d̂iv yidi saŌidi Ōaŷidi levzine gözine ve dürlü ŷekvine ŷir̂in taŌāmlardan sükker-i
 ĥelvalardan yendi ve ĥün getürdiler ve yir yir gümüş legenler altun ibriķler getürdiler.
 Rüstem ile pehlüvānlar ellerin yuyup Mekke ŷābūnlarıyla Bağdādī nāhle b̂i-pāresi Ōūd-ı
 ŷamāzī birle mülemmaŌ ŷılup buhūrlar virilüp billürī ŷiŷeler ile gül-ābdānlar getürdiler.
 Tekrār bunlar vükela daħı ellerin yudılar ve andan Geylānī-i taberī yağlıķlarıyla ve Mısrī
 ŷāmī maķremeleriyle ağızların yüzlerin silüp pāk itdiler. Andan Ōūd u ŷandal ağacından
 düzilmiş hilāller getürdiler. Diŷleri araların eridüp Rüstem ile serverler pāk itdiler. Andan
 ol legenceleri ibriķleri ol ŷāçları sünbül çeŷm-i ŷehlā cāriyeler ŷafa geldünüz *eblen vü
 sehlen*⁹³ diyüp Ōizzetleyüp ŷoĥbet yirin pāk itdüler. Andan zerr̂in, ŷim̂in, billür̂in
 muraŷsaŌ tabaķlar tolu nebāt-ı Mısrī, taber-zed-i ŷāmī, ŷib-i İŷfahānī, enār-i Nehrevānī,
 emrūd-i Kāŷānī, bādem-i ŷehistānī, keŷiŷ-i Horāsānī, āb-ı Ārzihānī, peste-i ŷimānī, enĉir-
 i Ĥalvānī, ve hezār dürlü reyāĥin-i Çiņi ve taberi bağlanmış niŌamı Rüstem ile
 pehlüvānlar önine Ĥarīr piŷķir ŷalup yir yirün ẑikr olan yosunları çin̂iler ile ŷodılar. Andan
 iki māh-ı müy-ı kemend cāriyeler ve ŷadd u lāle-hadd ve gonca-dehān, ŷir̂in-zebān,
 gümüş-ķubbe gibi yerlerinden turup gümüş bileklerin ŷigayup altun kadeĤleri ellerine alup
 raĤatū'l-ervāĤ mey-i erguvānī hemçün Ĥayāt-ı cāvidānī birle pūr kılup evvel Rüstem'e⁹⁴
 ve andan ŷemāyil-i Bānū'ya baŌdezān pehlüvānlara ŷunup ŷāķiler itdüler. BaŌdehū elli
 altmış miķdārı kendüyi ẑinet itmiş. Gül-i ruĤsār-ı maĤbübeler matlübeler zühre-i ŷifat
 mergübe-i cāriyeler mecl̂is-i ŷinesinde Rüstem'e ŷarŷu ŷaf ile oturdılar. ŷāzların önülü
 önüne getürdiler. Def ve berbüt çeng ve ŷānūn ergānūn Ōanķā-yı ŷestā ve Ōūd-ı maķām
 üzere çalmağa başladılar. Çeng u çeġāne ŷılların dile getirüp ŷānūn üzerine ŷānūn-ı
 muġanniye raĤm itmeyüp zahme çalmağa başladılar ve andan ol māh-ı çeĤārda ŷebe gibi
 müŷtesni ve müŷtehā ve müntehā gibi cān-baĤŷ-ı Ōiŷi- nefes ve zülfleri Müsevī ejdeĤā
 Ĥübluķda tarāvetde ŷarāfetde miŷli yoķ güyendeler zühre ŷüret müŷter-i tilafet Dāvud
 āvāzlu, ŷehlā gözlü, Ĥūrī yüzlü Ĥānendeler maķām-ı Ōuŷŷāķ-ı nevāde ki her birisinin
 ruĤsārı tāze-gül ve ŷir̂in- nefeslikde bülbül güyā deh sidreden ŷanki rūĤ-ı ķudsi ŷedā ider
 veyā minber-i zümrüd-i servī üzerinde nidem āĤ dost diyüp ķumrı ŷedā ider. Rüstem-i
 Destān Ōiŷķına oķurdı bāġ-ı irem içinde Firdevŷi'nün bu ġazelin oķuyup terāneyle naķŷ-ı
 biŷ-revde nevā ider. **Nażm:**

[FaŌilatün FaŌilatün FaŌilatün FaŌilün]

Bāġda sırrın fāŷ idiser āĤ ki āvāz Ōandelib

Niķte kim gül fāŷ ider Ĥandla rāz-ı Ōandelib

⁹³ *Sefalar getirdiniz.*

⁹⁴ Rüstem'e] Rüstem ile H.

Hemçü fâhte âh idersem gül ruhînin yâd idüp
Gûşuma irer seher ki hoş niyâz-ı Óandelîb

ÓIşık-ı cânân cânımı lâyıķ iderse ger helâk
Gonc-ı gonca öldürür idince nâzil Óandelîb

Dil-rubâ dîzdârudur niÓmet gönül hoş eyle ki
Fasl-ı gülde hoşdur olsa nağme-sâz Óandelîb

Çün çemen mülkinde bâğı tutdısa båd-ı hazân
Al bahârûñ dâdın idüp söz ü sâz-ı Óandelîb **[H-200b]-[K-200b]**

Neşr: Hâkîm kavlınce güyende, h'ânendeler, cüyendeler bu vechle maķâm-ı Hüseynide nevâ yüzinden nevâ kılacak ol saç-sünbül, hâl-fülful âfitâb-talÓat ve meh-ruhsâr pervîndandân ve benefşe-zülf ve müşk-i târiz-kes çeşm-Óaķık leb-piste dehân-sîb-i zenc ve şimîn-ber vü nâr-i pistân serv ü kıdd ü mümiyân lâle-hadd u ârâm-cân maħbûbe raķkaşlar matlûbe ve mergûbe ve câriye-i hâşlar Şemâyîl-i Bânû'nuñ şemÓ-i ruhsârına karşı pervâne-veş raķsa girüp tâvûs-i cenneti gibi cevelân itdiler. ÓAķilleri ve ilah-ı kâmilleri hâyran itdüler. MaÓal-kıśsa bu vech ile Óâl-i soħbet olup mey-i erguvâñi içmek ile Rüstem ile pehlüvânlar mest olup şerâb başlarına çıķmağa her biri kağan arslan gibi Şemâyîl-i Bânû'ya baķmağa başlayınca ol sâhire-i fettân mâkire-i sâkiye işâret-i dâyeye nażar kılup beşâret itdi. Şarâba dârû-yı hüşber katdılar. Pehlüvânlara Rüstem ile sunup Óaķ ilen dağıtdılar. Her birisi kendüden varup Eshâb-ı Kehf kavmi gibi meyyite dönüp yatdılar. Andan ol Óacûze kalÓa erenlerine haber gönderdi. CemîÓsin gelüp muħkem ebreşim kemendler ile sârup Rüstem ile pehlüvânları bend itdiler. Ol gece içinde kalÓaye iletüp yedi kıat burc-ı bârû arasında kırķ kulac deriñ kıyu içinde hâbs itdiler. Dahı üzerlerine üç yüz zengî bahâdurların müvekkel kıodı bekdiler. Andan şubh-dem Şemâyîl-i Bânû biş biñ zengî bahâdurların gönderdi. CemîÓ Rüstem'ün halkını bi-ķusûr tutup bende çeküp mâlın, rızķın, otağın, haymesin, yarağın, yayın, devesin, kıatırın, atın alup kalÓaye getürdiler ve gemilerin dahı lîmân-gâha çekdiler. Kimse kıalmadı Rüstem halkından cemîÓ tutuldu. Ve illâ ki Fağtağa-i ÓAyyâr ele girmeyüp yarağı esbâbıyla bile ve iki nefer aÓvânlar ile Zemzeme-i Farrâr Semseme-i Mekkâr kendülerin gizleyüp hâzır-bâş olup turdılar. Şemâyîl-i sâhirenüñ bu nâzûkligin kı gördiler. Rüstem'e acıyup

efğānların felek-i Óayyūka irgürdiler. Ol Óacūzeden bu intikāmi almağa niyāz idüp valvardılar. Başlarına ne kazā gelürse rızā virdiler. Zırā ki Óuqalā eydür “Gönlün devāsi kazāya rızā virmekdür.” Nitekim eydür *E’r-rızā bi’l-kaşā*⁹⁵ diyüp andan Fağtağa-i ÓAyyāre Zēzeme-i Mekkāre eyitdi “Gör bu Óacūze ki Rüstem gibi pehlüvāni hīle ile nece şayd itdi. Ammā hikmet bundadur ki Rüstem nefesine uyup tizlik itdi. Kimse sözün işitmedi, naşihat tutmadı. Lā-büd belāya giriftār oldı kim dimişlerdür. Tizlik kişi guşsa vü gamdur. Deryāsına bırağur āhir helāk ider. Nitekim eydür *Hiddetü’l-merr-i tüblike*⁹⁶ ve Şemāyil-i Bānū’yı gör ki hūsn-i halkı birle cemīÓ düşmānların kendüye ārām itdi kim dimişlerdür. “Hūsnü’l-hulkı birle cemīÓ düşmenlerin kendüye rām itdi kim dimişler *Hūsnü’l-hulk-i ganimeten*⁹⁷ ammā Rüstem aña uymamağ gerekdi ki bed-āşldur. Andan vefā gelmez illā ki cefā Nitekim eydür *Haremü’l-vefā Óalā mer lā ašlille*⁹⁸ diyüp Fağtağa Rüstem için hayf kılacağ Zemzeme cevāb virdi ki “Yā Fağtağa cihān zāviyesinüñ içi tolu belādur. Nitekim eydür *Zevāyā e’d-dünyā meşhūnatun bi’r-rızāyā*⁹⁹ elbette sağ olan kişi eyü tüylü ruzigār geçürse gerek ve bir dahı bu ki [H-201a][K-201a] muğadder olan tağdır Allāh’da gelse gerek. Quluñ tedbiri tağdır menÓ itmez. Nitekim eydür *El-Óabdü yudebbir vallāhu yuğaddiru*¹⁰⁰ Egerçi ki ölen öldi ne çāre. Velı hūner budur ki Rüstem’ün Şemāyil’den intikāmını almağa kaşā idevüz. Qarnını hançer ile yarmağa qanını qara yire qarmağa cehd idevüz. Bu niyete quşağ quşanup Allāh’a tevekkül kılavüz. Nitekim eydür *ÓAle’t-qaderü’l-mütevekkilün*¹⁰¹ Zemzeme-i Mekkāre Fağtağa-i Farrār böyle diyicek Semse-i ÓAyyār bunlara taÓnla cevāb virüp eyitdi ki “Birbiriñüze vāÓizler gibi ehādış oquyup naşihat virmegi qol kuvvetiñüz zor bāzūya getürdük. Eger hūneriñüz var ise sözüñüzün adı olup hidmetiñüz yirine yitürüñ. ÓAyyārlıg ile Rüstem intikāmın ol Óacūzeden alup şerrini Óālemden götürüñ hūnerlü hūneriñüz ortaya getürüñ”. Nitekim Óuqalā eydür Hāt māÓindüñ taÓrifi bir. **Nażm:**

[*FāÓilātün FāÓilātün FāÓilün*]

Balçıga düşse ne var dürr-i güher
Yırde yatmaz virür āhir dehre fer

Niže gizlenmez qarār içre yaqın

⁹⁵ Kazıya razı olmak gerekir.

⁹⁶ Hiddetlenip kendinizi tehlikeye atmayın (Bakara suresinin 195 ayetine telmihde bulunulmuştur).

⁹⁷ Ahlağın güzelliği ganimettir.

⁹⁸ Aslı olmayan kimseye vefa göstermek haram kılınmıştır.

⁹⁹ Dünyanın her tarafında kötülükler var.

¹⁰⁰ Kul tedbir ahr Allah takdir eder.

¹⁰¹ Araçça ibarenin metindeki anlamı Allah’ın kaderi üzerine tevekkül edin. Kuran’da ise Allah’a tevekkül et, vekil olarak Allah yeter (Ahzab-3). Şeklinde geçmektedir.

Erde nāhv gizlenür cehl ü hüner

Ĥîlesin terk itmeye dimne rübāh
Şaydını unutmaya hem şîr u ner

Merd-i daŖvî eylemekdür fiŖl-i zen
Sākin olmağ kārīdür šāhîb hüner

Yardum idük var ise sizde Ŗamel
Yoħsa lāf urmaz Ŗayıpdur merdāri

Böyle diyüp Tağtağa anda hemîn
Sākin oldı vir šalavat nām-ver

Der-Beyān-ı Kıssa-i Ferāmürz-i Cihāngir

Ĥükemā kavlince Rüstem pehlüvānlar ile bunda ĥabıside, ammā ki bizüm kıssamız ez ān cānib Ferāmürz'e geldi. Nite ol zemān ki Ferāmürz'i Ruħ kûşı kopup ġarğa varan gemiden kırtarup ceziresi kenārına getürüp bir bınar kenārında ki kıdı. Andan Ruħ kûşı fikre varup kendü kendüye eyitdi “Çünkü Rüstem'ün ve yārenlerün kimisi tefriğ oldı daħı şimdiden soñra baña düşeri budur ki Süleymān dergāhına varup Şimurğ¹⁰² nazarına irişem yoħsa bu deñizle gök arasında niçe bir yir var urup uçam. Efdali budur ki Süleymān dergāhına varup geçem” diyüp bu fikri kırup kınad açıp uçdı. Gökyüzine şol kıadar çıkıdı ki felegün bir kıatına irdi. Andan yir alçağa nazar kıldı. Yedi iklim saçdı yiryüzi aña bir šāhrā gibi göründi ve deryā-yı muĥît içinde yiryüzünün varını bir Ŗažim gök içinde bir avuç balcık kıadar görünirdi. Andan Ruħ kûşı kınadların süzüp yir alçağına indi. Nazar kırup Kıuds-i Mübārek šāhrāsın görüp teferrüc itdi. Daħı kınadu açıp uçup gitdi. Tefsîr-i Kebîr'de gelür ki Ĥağğ teŖāla Süleymān zemānında kışlara Ŗağl virmiş idi. Şimdiki zemāndeği gibi degül idi. Zîrā bir yere kışları cemŖ idüp söyleşmek Ŗağl u fehm olmayınca olmaz. Pes Tefsîr-i Kebîr'e içinde geldüğü **[H-201b][K-201b]** rivāyet-i šāhîh olduğı maŖlüm oldı ki ol zemānde kışların Ŗağlı vü idrākı varmış. Öyle olsa Ruħ kûşı ol zemān Şimurğ nazarına varmasına taŖağkıl itse ĥıdmet-i Süleymāniye yüz sürmesini fikr itse Ŗaceb degül. MaŖa'l-kıssa Ruħ kûşı kınad açıp uçup gelüp Süleymān'dan yaña¹⁰³ gitmekde. Ammā ki bizüm kıssamız ez ān cānib-i Ferāmürz'e

¹⁰² Bu fikri kırup kınad açıp uçdı gök]-K.

¹⁰³ Yana] baña H.

geldi. Nite çünkü çeşme kenârında yaturken Óaqlı başına geldi gözin açup gördi ki gemiden halâs olmuş. CemîÓ yarağ esbâbıyla bir çeşme kenârında yatur. Çevre yaña nazar kılup gördi ki hiç kimse yok hemân bir çeşme-sârdur ki bir kıvağ ağacı dibinden çıkar. Âb-ı revân olup ayağı çayır u çemen arasından ağar ve bülbüller figâna gelüp ötüşürler. Ğulgula ile Allâh tesbîh idüşürler. **Nağm:**

[FâÓilatün FâÓilatün FâÓilün]

Erguvân nerkis şakâyık lâle-zâr

Yâsemen nesrîn u sünbül cüy-ı bâr

Kevşere beñzer ağar âb-ı hayât

Ötüşür bülbül seher murğ-ı hezâr

Der-Beyân-ı Kıssa-i Ferâmürz-i Giriften-i Esb-i Bahri

Ûükemâ kavlince Ferâmürz çevre bakup kimse görmeyüp ve kendüyi kim kırtarduğına fikr-i Óaqlı irmeyüp bir zemân hayrete engüşt-i ber dehân urdı. Andan yerinden túrdı. Ol çeşme suyundan arı âb-dest alup iki rekÓat hâcet namâzın kılup duÓâ dileyüp secde şükr idüp ğarğdan halâs olduğuna yüz yire sürdü. Andan cemîÓ yarağı ki kendüyle bildi. Ol küh kıllesine çıkup gâv u vahş şikâr idüp oğ ile urup düşürdü. Peykândan çağmağ çağup üd yağdı. Şikâr etinden kebâb bişürdü. Etinden yiyüp çeşme suyundan gelüp içdi. Ol gün anda râhat olup yatdı. Dinlenüp arâm ki itdi. Vağt-i Óağr geçüp ahşâm yağlaşınca nâ-gâh anı gördi ki bir süri bahri atlar deryâdan çıkup gelüp ol şahrâda otladılar. Velî bunların içinde bir siyâh şenreng ayğır var ki hergiz mişlini kimse görmüş degül. Nite deve göğüslü, pîl kıarınlu, gergedan ayaklu, kıamçı kıuyruklu, ahû sığın sıfatlu, kıulan arğalu, kablan bağışlu, dürr-i nahf dişlü, pîl yüğrüşlü, berğ-rev âhen-nâhn merkebu ki gözler görmüş degül. **Nağm:**

[FâÓilatün FâÓilatün FâÓilatün FâÓilün]

Ger segirdüp ön ayağın kıaldurup bağsa kıaçan

Şarğ'dan ğarba başuben atlaya Mâçin u Çin

Bâd-ı şarsar irmez anuñ yelse pây-ı gerdine

Gün gibi menzil alur gitse yedi meydân için

Neşr: Ûakim kavlince kıaçanki Ferâmürz ol deñiz ayğırın ki gördi cân u dilden Óâşık olup ele getürmege cân virdi. Andan kendüyi çeşme kenârındağı kıvağ ardına gizledi ve tokşan tokşuz arş hâm ibrişim-i kemendin kılıcı bağından çözüp kıat kıat perçin kılup eline alup ayğır çeşme suyn içmege gele diyü Ferâmürz gözledi. Anca kim bu niyyetler ile

aygır dağı otladı. Andan qarınları toyup şusayup çeşmeye toğrı [H-202a][K-202a] ol bađr-ı mādīyānlaruñ bād-pā vü āhen-nuhn deryā-yı rađşānileruñ ol neheng-serleriñden yürüyüşlü, pıl görüşlü, aygır önlerince gelüp geçdiler. Ferāmürz ol kadar şabr itdi ki қana қana çeşmeden şu içdiler. Dönüp keder olıcak *Ya Allah* diyüp yüzün yire sürdi. Andan urıturdı. Yedi adım segirdüp ilerü vardı. Kemend қola bin perçin қılıp aygırı gözedüp atdı.¹⁰⁴ Taқdır¹⁰⁵-i rabbāñi rāst getürdi. Kemendü boğazına geçüp aygırı tutdı dağı muĥkem aygıruñ alınına birkaç muştı urdı. Şöyle ki turduğı yerde қan қaşandı ve Ferāmürz'den қorқup üşendi. Dağı Ferāmürz kemendüñ bir pāresin kesüp başına Őinān yirine gül-i efsār geçürdi dağı şıçrayup çıblaқ binüp çeşme kenārından bir ince çöl yol bulup ol gün ol gice gitdi. Şubĥ-dem gelüp tağ eteginde bir şāhrāya yitdi. Nażar қılıp gördi ki bir Őaceb қаsr-i Şeddād'ı görünür ve çevresi çayır u çemen sünbül u semen ve yedi yerde içinden ırmağ aқar dağı yaқın gelüp gördi ki bir laţif bağdur ki bāğ irmeden nişān virür ve bāğ içinde қаsr-ı meşid gibi ol қаsr-i muŐallāk yapılmış tağı felege çıқmıř.

Nażm:

[*Faöilatün Faöilatün Faöilün*]

Cennete beñzer yapılmıř bir қаsūr

Ĥür-ı rıdvān bulmaya baқsa қusūr

Sebze-zār-ı gül-benefşe yāsemen

Sünbül-i reyĥān şaқāyıқ nesterin

Şāf-i zerden yapulu şād-ı revān

Kevşere beñzer aқar āb-ı revān

Cānlara rāĥat virür esb-i neşim

Şayrūya şihĥat virür büy-ı delim

Her ne deñlü varsa Őālemde şemer

İrmiş eřcār üzre tāze mā-ĥazar

Taĥt-ı zerrin қurulu ortada bes

Lıki ĥālī kimseden yoğ hiç kes

¹⁰⁴ Yüzün yire]-K.

¹⁰⁵ Taқdır]-H.

Diñle imdi kıśśa āhir nolısar

Vir śalavat ĀĤmed'e ammā püser¹⁰⁶

Neśr: Ĥakım řavlince Ferāmürz bu resme çeşme-sār bāğ u ırmağ köşkler serā perdeleri görüp Ĥayrān kıldı. İlerü varup řapu öñinde bir pır oturmıř gördi. Ferāmürz ol pıre selām virdi. Pır daĤı selām alup merĤabāladı. Ferāmürz pırden śordı kim “Bu řaśr bu taĤt kimiñdür” didi. Ol pır cevāb virdi eydür “Bu řaśruñ śahıbine Bedi’Öü’l-cemāl lařab olmuřdur. Adı Mihr-zādedür. Cabelsa řāhınuñ kızıdır. İş bu řaśr-ı taĤt anuñdur. Řubbesinde Ĥüsnüñ nařşı var. Pırden bu Ĥaberi işidicek daĤı ilerü yürüdi, bařdı gördi bir neçe řāĤs oturur. Anlaruñ řatına irüp eydür “Ey kıřiler bu řaśruñ bevĤābımısız baña bu řaśrı temāśā itdürüñ. Ol śüreti bir ben daĤı göreyin” diyüp söyledi. DerĤāl Ferāmürz’üñ elini bunlar aldılar. Ol řaśra geldiler ol śürete muķābil oldılar. Ya’Öni śüret řarşusunda geldiler kim anı bir nařķāř-ı Ĥin yazmıř idi. Ve her kim görse bi-iĤtiyā Öāřıř olurdu. Ol nařķ Ĥüsn-i Leylā’ya bařup [H-202b][K-202b] Mecnün-veř Ĥayrān řalurdu. Pes ol ciger-güře-i Sām-süvār ve pehlüvān-ı rüzigār ya’Öni kim cān göziyle ol nařķa hemān kim Ferāmürz nařar eyledi. Kendüyi yek-bār aña virdi. Öİřkı göñlüne Ĥulül idüp biñ dil u cān ile aña řapladı. Āzād iken ve fāriğ yürürken Öİřķ sevdāśı dāmına tutıldı. Göñlini yağmaya virdi. Bařını ġavġāya řaldı. Pes Ĥayrān-ı bi-dil olup muĤabbet bendine düřdi. Yine ol řaśrdan revān tařra geldi. Ol pır-i Öazıze buluřdı. Selām virüp yanına geçüp oturdu. Andan pır nařar urdu. Ĥehresinde Öİřķ eđerin gördi eydür “Ne Ĥāldur ki çeĤrüñ řararmıř gözlerüñ nem-ġin nedendür” didi. Pır böyle diyicek. Ferāmürz daĤı aĤvālini dökeli Öarż eyledi. Āh ile cihānı yaķa yezdi eydür “Ey ata, Öāřıř oldum. Öāřıř-ı Öİřķ işinde olmuřam śadıķ” didi. Andan Ferāmürz böyle diyicek. Pır eydür “Kim Öāřıř olupsun kimüñ Öİřķıyla Ĥayrān řaplasın” didi. Ferāmürz eydür “Ben Mihr-zādeyi sevmiřem zıřā śüret-i nařşın görmiřem” didi. Pır Ferāmürz’üñ Ĥālını bildi. Birķaç bařını řaldı. Andan suvere gelüp eydür “Ol duĤterinüñ aĤterüñ řürütü vardur. Şöyle kim maķdūr-i beřār degüldür kim ol fitne men’ideler. Ol işleri kim ol işlere meřĤūr āfāķdur. Kimse anuñ işin bařarımaz hem Öāřıř-ı bi-çāre eyler hem kār-düřvār ki āvāre eyler. Belki niçesin helāke virüp bi-cān eyler. Füsün birle cihān içre dāstān eyler.”

Naşm:

[Fā’Öilatün Fā’Öilatün fā’Öilatün Fā’Öilüm]

Ol perġ peyker śanemdür hemçü Ĥüb-ı miĤribān

¹⁰⁶Vezin gereġi mısra içerisindeki “ya” atılmıştır.

Ġamze-i h'ün-riz döker lıke anlar bı-günāh

ÓĀşıuñ göñlin alup anmaz alur āhir cānın

Anuñçün çok Melik-zāde eylemişdür o tebāh

Neşr¹⁰⁷: Ĥakım avlınce Ferāmürz pırden bu sözleri işidicek dönüp eydür “Ben Cabelsa şehrine elbetde varsam gerek çünkü maÓşūa anda imiş yā ben ande olsam gerek” diyüp bir kez āh ılıp elbetde maÓşū diyārına giderem” dedi. Pır eydür “Varma derd u belāya cānuñı arma, mezheb-i Óıı terk eyle, Óilm u Óameli zātuñda berk eyle.” Ferāmürz eydür “Atam Rüstem başı için çāre yodur. Varuram varmama açan olırsardur” dedi. Pır anda ve yire gördi. Çāre olmadı. Hiç ulaına oymadı. Derhāl rahtına zeyn urdı. Üzerine süvār oldu. Cabelsa şehrine yöneldi. Āhir yaın irdi. Gördi kim bir ulu şehir burc u bāru ve içinde gāyet sāÓb u bı-nihāyet galebe şöyle kim ulūs, ins u cin cihānı tutmuş gelmekdür, gitmekdür. Almada satmada dimekdür, işitmekdür ve yine Cabelsa şehrinüñ dāóiresinde on biñ apusu var idi. Nite şöyle kim anuñ gibi şehir-i Óālemde bı-mişal idi ve her **[H-203a][K-203a]** apuyı biñ kii beklerdi, salardı. Şöyle kim yılda bir bekleyene şehirlüden birine nevbet daı degmezdi. Belki Óömrince bir nevbet daı ebedi degmezdi dirler. Ol şehrüñ ululıını andan ıyās it. Çün Ferāmürz ol şehri bu resme ki gördi. Atın depdi. Bir apuya irdi. Diledi kim içerü gire şehri teferrüc idüp nice şehrdür göre ol bekciler şehre girmee omadılar. “Eger büyüñüñ var ise şehre gir ve eger zemān bulmazsañ girme” didiler. Bu söze Ferāmürz melül oldu. Diledi kim bir apuya daı vara. Tā kim andan şehre nā-gāh gördi kim bir neçe ho kiiler her kiiye ki uğrarlar selām iÓzāz-ı ikrām iderler. Subaıları mülükāne çün Ferāmürz'e yaın geldiler selām ıldılar. Ferāmürz daı anlaruñ selāmı alup ikrām eyledi. Anlaruñ biri söyledi eydür “Ey cüvān ne kiisin bu illerde kimüñ bilişisin” dedi. Ferāmürz eydür “ Ey sāóil nebi benden ho sorduñ. Baña Ferāmürz bin Rüstem dirler” dedi. Andan döndü eydür “Ey merdümān yā sizler kimlersiz söyleyüñ bizde bilelüm.” Ol yigitlerüñ bir ulusu eydür “Benüm aduma Āı Behmād” dirler. Bu şehrüñ āısiyem seni gördüm ki apudan içerü omadılar. Tā kim girüp temāşā ılasın ben geldüm ki seni alam girem tekyemüze iledem diyüp Āı Behmād Ferāmürz'i alup bevvāblar atına gelüp zāmin olup şehre girüp evine ilettdi. Tā kim anuñla hemdem ola. Pes ortaya taÓām getürdi yediler şükrin didiler. Delim sözler birbirine söylediler. Āhir Ferāmürz Behmād'a eydür “Ey server bu şehrüñ ahvālini baña söylegil şah kimdür. Olı ızı var mıdur? beyān eylegil” dedi. Andan

¹⁰⁷ Nesr]-H

Âhî Behmâd eydür “Bu şehriñ şehriyârı adına bilgil kim Mucîrû'l-Eknâf” dirler. Bir bed-gevher vezîri vardur. Bahrâd dirler. Gâyet pelîd-i Óanîddür. Ammâ ki şâhuñ bir kıızı vardur. Hüb-ı cemâl hüsñ içinde ber-kemâl kaçan ol kız ana rahminden vücûda gelicek atasına müjde kıldılar. Didiler ki “Ey şâh bir hüb-ı cemâl oğluñ toğdı bağışlasun Allâh” didiler. Şâh oğul haberin işidecek sevindi. Girçek şandı güvendi. “Zîrâ kim kızuñ toğdı diseler mecâl virmeyüp öldürürdi. Anunçün kız degüldür” didiler ve bir dağı Óavratı gördi kim bir hüb-ı cemâl kızdur. Hâtunuñ mihrî kıza düşdi. Mihr-âzâd diyü nâm-ı nişân kıodı. Çün evlâdı büyüdi bahâdurlardan oldı. Şöyle kim boyı, kuvveti, kıadd-i kıâmeti, hüsñ-i cemâl u kemâli bir vechle oldı kim Óâlem Óışk hayâline düşdiler. Âhîr Mucîr Şâh bildi kim kız imiş. Âhîr vardı gördi döndi eyitdi “Eger bu kızumı güreşde kim başarsa aña vireyin” didi. Dağı emr itdi. Kıız güreşe idmân eyledi. Şöyle oldı kim kimse arkasın yire getüremedi. **Nażm:**

[FaÓilatüñ FaÓilatüñ FaÓilatüñ FaÓilün]

Kızdur ammâ güreş içre kıapdı merdân şîr u merd

Kim güreşde olmaz muķâbil tağda kıaplan gökde esed¹⁰⁸

Zür iderse yiri yirden göge Allâh kıaldura [H-203b][K-203b]

Fursa meydân içre muķkem şanki odur Yecüc-sed

Neşr: Hâkıñ kıavlınce beg-zâdeler gelürdi. Ol kızuñ şartını kimse yirine getüremezdi. Bu dağı hergiz birine varmazdı. Her yıl nevrüzda şalâ ider varup meydâne girürdi. Dağı her yigîd ile şart ider didi. Ferâmürz eydür “Yâ Âhî Behmâd şartı nedür neyler ve nevrüzuna vaķtın olur” diyüp teftiş itdi. Âhîr Behmâd eydür “Ey delîr nevrüze yaķın kıalmışdur” didi. Ferâmürz eyitdi “Birkaç gün bunda olalum” diyicek Âhî dağı rızâ virdi. Birgün Ferâmürz'a Âhî Behmâd eydür “Nevrüz dağı irdi” didi. Bu taraftan rüz-i nevrüze irecek Mucîr Şâh sahradan buyurdi. Selâtin-i serverlere şehirden taşra tahtını iletüp meydânda kıurdılar. Çevresine seyvân-ı serâ-perdeler gerdiler. Dîvân kıurulup cümle leşker ve şehir halkı hâzır oldılar. Begler yegler cümle dîvâna gelüp kıarşı turdılar. Ferâmürz dağı Âhî Behmâd alup dîvân Mucîrû'l-Eknâf'a gelüp kıarâr kıldılar. Birazdan gördiler kim Mihr-âzâd irişdi. Öñince üç yüz hâdim altun çevgânlar ellerinde şehzâde bir rahşe süvâr olmuş elinde bir nârenc gelüp bu halkı hep seyrân kıldı. Âhîr, Ferâmürz'e turduğı yire geldi. Ferâmürz'i göricek yanına gelüp nârenci eline virüp eyitdi “Bizüm teberrükümüzdür kıabul eyle kim senden bize büy-ı vefâ gelür” diyüp nârenci Ferâmürz'ün eline sunup at

¹⁰⁸ Bu mısranın vezninde kusur var.

başını çevürüp revân oldu. Kızıuñ atasına bu sözi didiler. Şâh bu hâli bilecek derhâl Ferāmürz'e adam şaldı. Ferāmürz'i alup şâha geldiler. İçerü girüp Ferāmürz tapu kılp turdı. Yir gösterdiler oturdı. Andan Ferāmürz'e sordılar kim “Ey cüvân ne kişisin aduñ nihâduñ nedür?” Ferāmürz eydür “Tâcir-zâdeyim beni ol perverde kılmuşdur. Ben anuñ mürebbîsiyem eytdiler. Bunda neye geldük murâduñ nedür? Ferāmürz eydür “Ey şavm ben şahuñ kızın almağa geldüm diyicek. Mucir Şâh'uñ veziri ol fitne-i menbi'Ö-i şeytân şerriñi söze gelüp eydür “Yâ cüvân pâdişahuñ sekiz şartı vardur. Se anı başarımazsın var kendü hâlünde ol” diyicek. Ferāmürz ilerü gelüp şâh önünde yüz yere urup eydür.

Nażm:

[Fâ'Öilatüin Fâ'Öilatüin Fâ'Öilatüin Fâ'Öilün]

Dide itmek ben ğariibe horlığıyla siz nażar
Kim erende gizlüdür kuvvetle ğarb-ı hüner

Baş cānum ele alup meydāne girdüm çün begün
Dönmezem yüz biñ kişi çekse baña tığ u teber

Neşr: Hâkım şavince Ferāmürz'üñ bu kelimātın şâh işidüp yine vezir eydür “Ey cüvân başarmazsın. Zırâ sekiz şartuñ biri oldur ki şâhımuñ yedi yüz pehlüvāni vardur. Her biri ğurbüz erlerdür. Anları erlik oyunında yiñesin. Bir bu ikinci Mücmel-i Zengi dirler. Anı dañı başasın veya yin başasın üçüncü budur kim bir mıl vardur. Ol mılden deryāya yol vardur Tahmürüş Şâh düzmişdür. Hem **[H-204a][K-204a]** ol mılden şehre şu gelür. Ol mıl üzerinde bir ādem peykeri vardur. Şöyle kim ağzında hâlka tutar ol ādem şeklüñ dişleri var tır-veş uzun uzun¹⁰⁹ şöyle mu'allağ turur. Eger peyker ağzındağı hâlka oğ ile urabilürseñ şu yolu açıla. Şehre şu saçıla ve yir dañı bir eski hāmmām vardur. Şehr içinde ol hāmmāmda bir dıv olur. Adına Siyemās dirler. İns ile cin andan yacanur. Ol hāmāmı mekân idinmişdür. Şehirden kızlar şapar hem zevğ idüp hem yine bişürüp yer. Bu şehirden günde bir kız oyun idinmişdür. Eger sen anı helāk idecek olursañ hoş ve bir şartı dañı deryāda bir neheng var hergiz gemi yürütmez deryādan gelür şuruya çıkar. Şöyle kim üç başı var. Her bir başı künbed mişâl soyulan gelüp tutar. Şehre gelmege şomaz. Anı dañı öldüresin. Beşinci şartı oldur kim bir sa'Öb şal'Öa vardur. Adına Nevāris dirler. Ol şal'Öada bir cādū vardur. Adına Behrād dirler. Ğāyet la'Öin-i bi-dindür. Şâhımuñ ol pelid oğlın şapmışdur. Ol şal'Öada giriftār eylemişdür. Niçe ger şâhımuza aña iğdām itdi. Başarımadı anca ādemin helāk itdi, zebün kıldı. Eger sen ol

¹⁰⁹ Uzun uzun] uzun H.

çalŌaya varup alasin ŧāhuñ oğın āzād kılup cādūyı depeleyesin ŧāhı ŧādān idesin. Altıncı ŧart budur kim bir ejdehā kıoymuŧdur. Anı depeleyesin. Andan gelüp ŧāhuñ elin öpesin. Yedinci ŧart oldur kim deryāda bir ada vardur. İçi tolu kıarıncadur. Anları dersū kırasın. Ol kıarıncalar ŧöyledir kim her biri bir keçi miđdārı kıadar vardur. Hiç ādem oğlanları anlardan ol adaya varımazlar. Eger anları kıahr idesin ŧāhımu ğamdan kıurtarasun. Mađsūduña iresin ve yine ol ŧu köprüden yol bula aқа ŧehir kıapusından iğerü gire. Tā kim ŧāh dağı saña kıızını erzānı göre. **Nađm:**

[FaŌilatün FaŌilatün FaŌilatün FaŌilün]

İŧ bu kıavle rāzı olup turur iseñ sen eger

Kıız senüñdür yok ŧözümüñ ise māzurdur güher

Lıki emr-i ŧāh eger ki virmez ise yirine

Ol perı peyker ŧanem girmez elüñe nām-ver

Neŧr: Ĥakım kıavlince Ferāmürz vezırden ol ŧözi işidüp yirinden turı geldi eydür “Yā Rabb sen öñer kim cemıŌ-i çāre ŧözlere çāre sendendür. Baña Ōināyet eyle” didi. Ferāmürz bu resme münācāt eyleyüp uruturdu. Ol sekiz ŧürütü işlemege bil bağladı. Andan sordı meydāne geldi, çağırdı. “Evvel ol pehlüvānlar kıanı gelsün baña muķābil olsunlar cümlesiyle güreŧ tutalum” didi. Derĥāl Ferāmürz adım tumān giyindi perçem bağlandı. Görenler hem alup ol pehlüvānlar bir meydāne geldüler. Ferāmürz ile dutuŧdılar. Ĥāsılı üçünüñ yire urup beynisin ĥord-ĥām eyledi. Mucıru'l-Eknāf anuñ kıuvvetin görüp Ōacaba [H-204b][K-204b] kıaldı. Baŧın ŧaldı. Bir zemān ĥayrān olup dönüp Behrād'e vezıre eydür “Bu nedür kim bunları bir bir helāk ider. Ben dimedüm kim bunları depeleye benüm emrüm budur kim bir bir güreŧde baŧa vardı. Helāke virmesün hemān güreŧde baŧasun. Behrād vezır ilerü varup eydür “Ey cüvān bunları öldürme hemān güreŧde baŧ. Ferāmürz eydür “Eyle olsun” diyüp ol yedi yüz pehlüvānları bir bir güreŧde cümlesin baŧdı. Āhir Mecle-i Zengi Ferāmürz'ün oyunun görüp kıanı kıağıdı. Ol kıağımağ birle tumān geyüp ilerü geldi. Ferāmürz görđi kim kıadd-i kıāmeti miñle beñzer gevdesi pıñle beñzer meydāne gelüp Ferāmürz üzre sürđi. Diledi kim Ferāmürz'i yirinden kıapa yapıŧdı. Lākin hiç yerinden ayırmadı. Bir dağı ĥız itđi yine getürmiyedi ĥayrān kıaldı. Üçüncü ĥamle dağı kııldı. Āhir nevbet Ferāmürz'e degđi. Bir vaz sürüp Mecle-i Zengi üzre irüp derĥāl tumānı yaķasına yapıŧup ĥāb getürüp hevāya atdı. İnerken dutdı. Diledi kim arkası üzerine kıoya. LaŌın ĥıŧma gelüp Ferāmürz dağı ol laŌını tekrār hevāya ŧöyle atdı kim görünmez oldu. Hevādan inüp depesi yire gelüp beynisi burnundan gelüp işi bitđi. Mucır ŧāh görüp āferın itđi. Bir ĥilŌat ŧāhı

Ferāmürz’ün egnine sáldı eyitdi “Yarın ikinci şart eyleyesin” diyüp buyurdi. Meclis kuruldi. Envā’ü dürlü ni’óam gelüp yenildi, içildi. Tā şubhá dek Óıyş u nüş itdiler. ÓAlā-rağm-i rüzigār.**Nażm:**

[Fa’óilatün Fa’óilatün Fa’óilatün Fa’óilün]

Er gerek fevt itmeyü ben kıle dā’óim Óıyş u nüş

Ĥāsıl Óómr-i ganımet görüp ide gönül hoş

Çün geçer devr-i zemān virmez dilek dā’óim felek

Fursatı fevt eylemegi dem geçer diyince üş

Neşr: Ĥakım kavlınce çün kim sábah oldu. Ferāmürz dağı şāha gelüp Óizzet kılup eydür “Ey şāh gelün ol mılı gösterün. Aña dağı varalum Ĥaqq rāst getürürse” didi. Pes Ferāmürz’e ādem koşdılar varup mılı gösterdi. Derhāl yayın eline alup şeşt u kabza rāst kılup ol mıl üstindeki peykere atdı. Kazā vü kader ol kalbün okı varıcağ ağızına doğundı. Dişine halka ki dutmuş idi. Ağzından boşanup halka yere düşdi. Öyle olıcak sunun yolu açıldı. Begler yekler du’óalar itdiler. “Koluña kuvvet” diyü şenālar itdiler. Andan dönüp şehre geldiler. Mucır Şāh’a Ferāmürz işini Óarz kıldılar. Şāh ol şādlığa yine Óıyş u nüş eyledi. Ol gün ol gice tā şubh olınca Óişret itdi. Çün sábah oldu. ÓĀlem-i nūr-ı Yezdāni birle toldı. Yine dıvān kuruldi. Begler yekler dıvāne geldiler. Andan Ferāmürz gelüp Mucır Şāh’a tapu kılup emr fermān olup turdı. Eyitdi “Üçinci dağı gösterün görelüm. Varup Ĥaqq rāst getürse [H-205a]-[K-205a] ol şartı dağı idelüm.” Ferāmürz böyle diyecek eyitdiler “Ey server üçinci şart gāyet müşkildür. Bir Óifritdür. Gündüz bulunmaz gece olıcak mekānına gelür. Ferāmürz eydür “Mekānın gösterün” diyüp sakin oldu. Andan Şāh-ı Mucır emr itdi. Birkaç kişi varup Ferāmürz’e ol ĥammāmı gösterdiler ki Dıv-i Siyemās anı maķām idinmişdi. Vırān ĥammām idi. Ferāmürz ol ĥammāmı göricek bağdı. Kıpusına kilidli turur. Derhāl kemendin eline aldı seķf üzerine atdı. Sekfün üzerinde kemend tutdı. Revān kemendden tırmanup yukaru seķfe ağdı. Kıbbe depesinden içerü bağdı. Ne gördi. Gördi kim ĥammāmuñ içi kendü kendüye eydür “Aşaga ineyim ne vardur içinde göreyim” diyüp kemend ile aşaga indi. Nażar kıldı. Gördi kim ol ĥamāmuñ yedi kıpusı var. Ol kıpular şöyle küşād olup turur. Bir kıpudan içerü halvete girdi. Baķup gördi kim Dıv Siyemās oturup sóĥbet ider. Bir niçe maĥbūbe kızlar kıpup götürmüş idi. Ol ĥammām içinde sóĥbet kırup oturmuş idi. Ol kızlardan kınkısın yemek dilese bişürüp yirdi. Bir duĥter-i büryān eylemişdi. ÓĀlemden ferāgat olup oturmuş idi. Nā-gāh baķup Ferāmürz’i gördi yerinden güzrin ele aldı. Ferāmürz’e beraber geldi. Güzle ĥamle kıldı. Ferāmürz Allāh’a sığınup dıvün ĥamlesin men’ó kıldı.

Tekrār ĥamle itdi. Yine menŌ itdi. Mā-ĥasāl dıvūñ üç ĥamlesin Ferāmürz şavdı. Nevbet Ferāmürz'e degdı. Ferāmürz'ün ĥamlesin dıv şavdı. Bir ol bir ol birbirine bir neçe đarb urdılar. ŌĀķibet Ferāmürz dıvūñ şaçından kavrayup tutup yüzünñ üstüne bağdı. Mecāl virmeyüp başını teninden cüdā kıldı. Andan ol ĥammām içinde ne şadar kıız¹¹⁰ var ise cümlesin āzād itdi. Andan dıvūñ başın alup Mucırū'l-Eknāf şāhuñ dıvānına irişdi. Ol başı getirüp tahtuñ ayagına şaldı. DuŌā kıldı. Şāh anı görüp Ferāmürz'e āferin idüp derĥāl buyurđı. Meclis-i sultānı ķurdılar. Dürlü niŌmetler gelüp yenilüp içildi. Andan Ōıyş u nūşa el urdılar. Sāķiler ele cām-ı muşaffā aldılar. Şarāb-ı ĥamle neçeleri puhte kıldılar. Andan Mucır Şāh eydür “Yā pehlüvān, neheng cengine daĥı varmaķ gerekdür. Ferāmürz eydür “Varalum Ĥaķķ rāst getirürse” diyüp şāh meclisinden çıķup Āĥi Behmād birle buluşdı. Āĥi aña eydür “Evvel ol nehengün üç başı vardur. Şöyle kim herbaşı bir taġa beñzer hem gözleri yanar çerāġa beñzer Ōaźim helv-nāk cānverdür. [H-205b][K-205b] ādem oġlanı aña ķarşu turmaz gel ferāġat eyle aña verme tatlu cānuña kıyma göz göre kendüñi āteşe şalma. Ferāmürz eydür “Dü gamum yoķdur. Elbetde ol nehenge daĥı varuram başuma her ne yazıldıysa görürem” diyüp revān olup gitdi. Geldi deryā kenārına yatdı. Bu cānibinden neheng daĥı deryādan hurüc itdi. Şöyle kim bir Ōaźim heybetlü cānver üç başı var. Biri künbed mişāl ve her bir başında bir şadā peydā olur. Deñizden çıķup Ferāmürz'i gördi. Hemān-dem üstüne sürdi. Ķaşd kıldı kim Ferāmürz'i helāk ide. İrişüp evvel bir başıyla ĥamle eyledi. Ferāmürz seyf ile çalup başın kesüp bi-cān eyledi. Yine ġıġırup bir başıyla daĥı ĥamle eyledi. Ferāmürz yine tiġle ĥamle çaldı. Başın önine düşürdi. Andan ol Ōadū vü cānver cān acısından bir başıyla yine ĥamle kıldı. Anı daĥı kılıç ile çalup iki pāre idüp helāk eyledi. Çünkim ol cānver helāk oldı. Andan Ferāmürz arķasından yetmiş dört ķulac bir ejdehā kemendin çıķardı ve andan gürz ile urup ķafasın ayırup şāh mühresin aldı. **Naźm:**

[FāŌilatün FāŌilatün FāŌilatün FāŌilün}

Bir hüner kıldı kim anda Zāl Sām-süvār¹¹¹

Kim helāk oldı elinde ejdehā-ı ķand-ı hār

Bir kerāmet virdi ādem oġlanına k'ol ilāh¹¹²

Cümle şey-i ġālib olur eyleyincek kār-ı zār

¹¹⁰ Kıız]-H.

¹¹¹ Vezin gereġi mısra içerisindeki “yüz” atılmıştır.

¹¹² Bu mısranın vezninde kusur var.

Balığı deryā dibinden çıkarup el aç ile
Gökde uçan kuş kıllur yeryüzinde hem şikār

Tagda arslan taşda kaplan suda şuŖbān olayup
Çıkarur oddan semender öldürür ġār içre mār

Ādemīye kimse ġālib olmaz ammā ki ecel
Dermüzüñ ider yirin kıllup halāyık tār u mār

Der-Beyān-ı Kaşsar-ı Murġ-Ruĥ ve Āmeden-i Bı-Murġ

Hükemā kavlince Ferāmürz bunda ammā ki bizüm kıssamuz ez ān cānib Ruĥ kuşına geldi ki kanad açup Ferāmürz'i kapup atadan güneş kubbe-i felege diñleyince dek ki uçup gitdi. Gelüp vaqt-i şām olunca Kıuds-i Mübārek'e yetdi. Andan kuşlar şaffına girüp hevā-yı fenāda Şimurġ nażarına varup hidmetine yüz sürüp ki Mantıku't-tayrca alķış virüp duŖā kim itdi. ŖAnķā-yı cihān daĥı Ruĥ kuşını ki gördi. Sām ile Rüstem'den haber sordı. "Ruĥ kuşı daĥı Sām-süvār'uñ kendüyi Rüstem'e koşduġını ve Rüstem Kış baĥrinden deñize girüp kanķı cezireye varursa feth idüp kāfirlerin Ĥaķķ dīne daŖvet kıllup gelmeyenini kılıçdan ġiçürüp ġāret kıllup Ŗāķibet bu tariķ ile Adunyā bin Dāvūd'ı der-peyine düşüp cezireden cezireye deryā içinde kıovup Ŗāķibet ele getürmeyüp ġāzabān-i ġūĥı atasına varup anuñla daĥı cenge el kıarup Ŗāķibet ġāzabānı imāna getürüp müslimān eyleyüp [H-206a][K-206a] daĥı gemiye girüp Adunyā bin Dāvūd'ı KıalŖa-i Mıķnatıs'da işidüp gemi ile deryā yüzinde giderken dümenci sāŖatin gözedüp giderken nā-ġehān yiller esüp gemileri ayırup tefriķ idüp her birisin bir yaña taġıtdı ve baĥr-ı Ŗulumāt'dan ġöz ġözi görmeyüp Ŗālemi kıarañulık itdi. Ŗāķibet ben daĥı hevā yüzinde uçup giderken deryā yüzinde gemileri teferrüc iderken şubĥ-dem gördüm ki bir gemi yıl sürüp kenāra iletđi. Kūh-ı sengistāne çarpup ġarķ itđi. Nażarına itdüm Ferāmürz'i gördüm defŖi kapup kenāre kııardum. ġarķdan ki halās itdüm. Yüz saña tutup kanad açup uçup nażaruña gelüp yitdüm" diyicek Şimurġ eyitđi "Eyü vermemişsin n'olaydı. Ferāmürz'i bunda getüreydük şāyed aña bir elem irişe kıoyup ġitmemek ġer ġidüñ." Velı çünkü geldük ne çāre Ferāmürz işin daĥı "Allāĥ oñara" diyü alup Ruĥ kuşın Süleymān nażarına geldi ve hālini iŖlām kııldı. Ĥāzret-i Süleymān Ŗaleyhi's-selām çünkü Rüstem'üñ Ferāmürz'üñ hālin ki bildi. Ruĥ kuşına emr itđi ki varup Ferāmürz'i kıanda ise alup kapup

getüre ve dedesi Zāl-ı Destān naẓarına yitüre. Ol sāl olmayup bu cānibine yitüre. Ruh
kušı daħı emr-i Süleymānı işidüp *semiŌnā ve ataŌnā*¹¹³ didi. **Naẓm:**

[*FaŌilatün FaŌilatün FaŌilatün FaŌilün*]

Çün Süleymān emrini Ruh kuşı anda dinledi
Kim Ferāmürz gelmeyince işi bitmez añladı

Pes kınad açup uçup ben oldı perrān göklere
Rıh-i bālî şiddetinden tās-ı gerdün çekildi

Der-Beyān-ı Kıssa-i Meşveret-Kerden-i Sürhibād-ı Cinnî ve Racım u ŌAleyhi'l- laŌnete Berāy-ı Ceng-i Süleymān

Ĥükemā kıavlınce Ruh kuşı kınad açup uçup dergāh-ı Süleymānı'den gelüp yine emr-i
Süleymānı birle Ferāmürz'i getürmege gitmekde ammā ki bizüm kıssamız ez ān cānib-i
Sürhibād-ı Cinnî'ye geldi. Nite ol zemān ki Şām şehrinün üzerine gelüp halkıyıl cenk
idüp dāōreden taşra buldukların kırup Ĥarķ idüp dil-teng iderken nā-gehān Ĥannās ile
Vesvās ol iki melŌün Ōadū-yı nās-ı Sürhibād-ı Racım naẓarına gelüp yüzlerin yire sürüp
alkış virüp eyitdiler “Bu Şām halkını kıрмаğ ile şehir-i Kıahiriyye halkı gibi kıahr idüp
kıanlarından yiryüzün lāle-reng itdügü görene şād olur. Siz ki hiç bilür misiz sizün
üzerünüze neng bigi düşmān geliyorurur? Ol Allāh Ĥaķķıçün ki ādem-i şafı taprakdan
yaradup niçe yıl cihānda yüridüp āhir aña mevt virdi ve Racım-i laŌin oddan düridüp
laŌnet kıilup dergāhından sürüp Ĥaşre deg ölmemege mühlet virdi. Dün ki gün bundan
gidüp dem çeküp içüp Ĥums şehrine geçüp Süleymān [H-206b][K-206b] leşkerin
gördük biñbir ümmetün keşretinden ins u cinnün cemŌiyetinden perrendelerün gökde
uçuşundan ve çerrendelerün yirde göçişinden Ōaķlımuz zāōil olup kendüzümüzden
varduķ. Zemāndan soñra Ōaķlımuz başumuza ki geldi. Dem çeküp uçduķ yiryüzünden
birinci kıat felek yüzine geçdüķ. Kıurre-i Nesim ile kıurre-i Nār arasında kıarabulutlar
yöresinden Ōasker-i Süleymānı teferrüc idüp gözetdüķ. Diķķat ile gökden yir alçağına ki
baķup naẓar itdük. Bir Ōaceb leşker gördük ki şerĤ-i tavıldür. Vafında dil-i kıaşirdür.
Şanasın ki kııyāmet günü kıopmış halk bir yire cemŌ olmuş Ĥāzırdur. Nite gökyüzün
perrende yiryüzün çerrende tutmuş. **Naẓm:**

[*FaŌilatün FaŌilatün FaŌilün*]

Şeh Süleymān leşkerin gördük hemen
Ĥāk-i insān bürimiş göği peren

¹¹³ *Dıyduk ve itaat ettik (Nūr-51).*

Çün qarabulut bürümüş göği dıv
Tağ taşı ditredür itse gayrı bu

Her birinüñ kıaddı şan bir tağ anuñ
Ağızı zehri aklar ve ırmağ anuñ

Gözleri odı yanar hemçün fânüs
Demlerinden gökyüzi olur ābanūs

Cin çerışı dem çeküp çünki uçar
Ildırım gibi yirü göge geçer

Eyle bî-âhad cin ile cān u perî
Kim perren perî bürümüş ülkeri

Şāh-ı Mārān leşkeri efÖi âhayāt
Eyle çoqluğ kim belürmez şeş cihān

Göği evren bürümüş açup perî
Yiryüzin tutmuş tamam mār ejderi

Gökde evren gözi odı yalınlanur
Yırde öküzü balığ görüp belinlenür¹¹⁴

Ğıjğırup evren ki urdı naÖrasın
ÖArşı ilan çāk iderdi zehresin

Yiryüzin tutmuş kamu mār ejdehā
Cin u insān kaçıben bulmaz rehā

Çün cehennem ağızını göge açar

¹¹⁴ Bu beytin vezninde kusur var.

Hep dem çäker nigüm var gökde uçar¹¹⁵

Çün saru āgū ile saçar zehir
Meh sararup qararur gökde mihir

EfÖi Óaḡreb ḡaynaḡup tutmıḡ yeri
Heybetinden kimse varmaz ileri

Yırtıcıdan nāke varsa cānver
Baḡr u berde tā ki varsa cān vire

Biñbir ümmet cemÖ olup gelmiḡ tamam
Demlerinden baḡlanur gökde gemām

İns u cinden tā çıḡınca ervāḡ melek
Pıl esedden tā varınca uyuz siñek¹¹⁶

Gökde esed yirde šerv šuda semeñ
Mār-ı Óarḡdan ḡayrı anda tutma šek

Baḡr içinden çıḡaben gelmiḡ neheng
Taḡ u taḡdan süzölüp inmiḡ peleng

Bıḡde arslan ḡalmamıḡ taḡda ilan
Hindu fıl u gergedan ḡalmıḡ hemān

Kūh-ı Ḡāf'da ḡalmamıḡ dıv perı
Dıv-i Óifrit ile gelmiḡ her biri

Kūh Elbruz üzre olan maḡlūḡ isen
Cinsı cinsı birle kim alur nefes¹¹⁷

¹¹⁵ Bu mısranın vezninde kusur var.

¹¹⁶ Bu beytin vezninde kusur var.

¹¹⁷ Bu beytin vezninde kusur var.

Yüz yigirmi dört sıfat-ı mahlûk hep [H-207a][K-207a]

Cem'olup gelmiş kıamu şekli 'Oaceb

Yırde göçer kıalmamış hâyvân vuhûş

Gökde uçar kıalmamış her cin u kıuş

Ġardan 'Oaķreb çıķup taşdan keler

Ekşere yönelmış yataķdan şır u ner¹¹⁸

Biñbir ümmet gelmiş anda bî-kuşûr

Hattâ arı çaker ile kıarınca mûr¹¹⁹

Hâk-i mûrça yürümüş gögi siñek

Kim siñekden fıll esed olmuş siñek

Biñbir ümmet kıaplamışken 'Oâlemi

Yıryüzün tutmuş 'Oasâkir âdemî

Kırķ kezin yüz biñ ola âhen-pûş er

Mirrih u Keyvân görüp kıaķır püser

Nizeler öci irişmiş ol kerre

Virür altun 'Oâleme fer hâvere

Kolda kıulcaķ elde balcaķ başda ışıķ

Kün gibi yırden virür göge ışıķ

Pehlevân-vâr hâsmına sürse feres

Arkasından aķıdur tığ-i eres

Tır-i endâz âdemî var itse oh

¹¹⁸ Bu mısranın vezninde kusur var.

¹¹⁹ Bu mısranın vezninde kusur var.

Mirrîh-i aydur nişân keyvân yoh

Elli biñden dahı artuğ pîl süvâr
Cengine âheng idemez Sâm-suvâr

Qırk biñ olurmuş binende gökde
Tîğ-i zen çalŌa-güşâ leşker-şiken

On biñ artuğ var ola tâc-dâr
Tâc u taht itti melik İsfendiyâr

BaŌzı Keykâvus ile Efrâsiyâb
BaŌzısı Sührâb-ı Qaysêr kâm-yâb

Hem beni Aşfar birle şâh Endilüs
Herbirisi çaldurur tabl ile kûs

Bilesince anlaruñ sultânı Mısr
On biñ artuğ var ola sultân-ı Ōaşr

Herbirisi sultân kişver nâm-ver
Qulları on biñ ola zerrîñ kemer

Yetmiş iki millet u cümle ümem
Cümle anda gelmiş hayl u haşem

Eyle bî-hadd cemŌ olup gelmiş sipâh
At tozından esved olmuş şems u mâh¹²⁰

At nalından yirde inler gâv semenñ
Erdeminden gök gögermiş hem felek

¹²⁰ Vezin gereği mısra içerisindeki “ki” atılmıştır.

Şeh Süleymān taht üzere oturur
Yıl serçirin gökyüzinde götürür

On iki biñ sağ tarafda enbiyā
On iki biñ sol tarafda evliyā

Hâkimān u Őuleman tutup çü şaf
Oturur Loğmān ile Nāşen Āşaf

Tahtını itmiş ihâta ervāh anuñ¹²¹
Hem-demİN itmiş melek fettāh anuñ

Hâkş naşib itmiş elinde hâtemi
Hâtem ile tutmuş iş bu Őālemi

Mülkin arturmuş anuñ Rabbü'l-Őibād
Kim götürür tahtını göklerde bād

İns u cin vü vahş u tayr vü mūr u mār
Cümle anuñ taht yedinde tā ki var

Vaşf olunmaz leşkeri dille anuñ
Görmemişem vaşfını vallāh anuñ

Bir melik kim tahtını götüre bād
Biñbir ümmetden çeri ola ziyād

Bu kadar leşkerle aña heng eder¹²²
Yeh esed evrenle nice ceng ider

Gāfil ölmek şeh Süleymān'dan bi-gün
Çāre şiluñ urmadın bağre düğün [H-207b][K-207b]

¹²¹ Bu mısraın vezninde kusur var.

¹²² Vezin gereği mısra içerisindeki “ki” atılmıştır.

Kim çetüñ arslana pençe uramaz
Mürçe ejderhāya karşı turamaz

Serçe şebāze itmeye āheng hiç
Kurda koyın kılmaya āheng hiç

Soñ sözüm budur saña ey Sürhibād
Şeh Süleymān leşkeridür key ziyād

Bu kadar leşkerle karşı turma sen
Tehlükeye karşı gāfil varma sen

Yatur ejder kıyruğunu başma sen
Ömrünüñ kırilu yayın başmasın

Böyle diyüp pend ider Hannās pes
Çok naşihat itdi hem Vesvās pes

Şeh Süleymān'dan şakınur key ziyād
Kim eşir olmaya yaÖni Sürhibād

Gerçi pendi eyledi tedbir ile
Hoş naşihat söyledi taqrir ile

Gerçi ahsen didiler tedbirine
Bilmediler liki Haqq taqdirine

Ey müdebbir gözleme tedbiri sen
Reoy ko bu dem gözet taqdir sen

N'ola kim itse cihān tedbir halak
Olmaz ol illā olur taqdir-i Haqq

Bitdi Firdevsî iş tedbîr ile
Nev-cüvân hâcet bulurdu pîr ile

Söz cihân oldu idelüm muhtaşır
Vir şalavat Muştafâya yâ püser

Der-Beyân-ı Meşveret-Gerden-i İşân Berây-ı Ceng-i Süleymân-ı Nebî *ÓAleyhi's-selâm*

Ëükemâ kavlince kaçan ki Hannâs [u] Vesvâs ile Süleymân'uñ taht-ı Óazametîn ki beyân cenk Süleymân benî *Óaleyhi's-selâm* ittiler. Sürhibâd Cinni işidüp hâyrete vardı, qorqmadı. Zîrâ ki Hâkq teÓâlâ'nuñ hışm-ı nârından yarādılmış cin-i Óadū-yı sünnî olduğı ecilden ve cism-i latîf olduğı sebebden đarb-ı hârabdan pervâsı olmaduğı cihetden deryâ tolusu leşker gözüne nemçe gelmezdi ve şark [u] garb arasına sığmaz yir götürmez çeri gözine zerre gelmezdi. Ve Şeytân-ı LaÓın Racım-i bî-dîñ dimâğın eyle fesâde virmişdi ki biñ Süleymân anuñ katında bir mürça degüldi. Velî bilmezdi ki gurūr-i nefsi ucından ve tizligi cihetinden helâke yakın oliserdür. Nitekim eydür *Helâkü'l-merri hiddet-i tabÓi*¹²³ YaÓni helâk ider. Kişi tabiÓat tizligi husûsen ki Óucüb u kibir ziyâde ola. Nitekim eydür **Nażm:**

[*FaÓilatüñ FaÓilatüñ FaÓilün*]
ÓÂkıl iseñ itme kibr ile hased
Tâ ki senden râzı ola ol şemed

Kibr içünden niçeler oldu helâk
İtmedi tâliÓle baht aña meded¹²⁴

Neşr: Ëükemâ kavlince egerçi Sürhibâd-ı Cinni Hâzret-i Süleymân'uñ *Óaleyhi's-selâm* cenginden qorqmadı. İllâ ki leşkerini şakındı. Yedi başlu yel¹²⁵ qanadlu evrenlerden üşendigi dem çeküp helâk ide. Pes bu hâyretle engüşt-i ber-dehân urup bir zemân fikre varup dañı baş qaldurup eyitdi “Yâ dîv [u] cin melikleri ve Óafârit-i serhengleri Süleymân hâkqında ne dirsiz muqâbil olup biñbir ümmet Óasker ile gelüp muqâbil turıcaq cevâb virmege [H-208a][K-208a] kâdir girizân olmayup ceng vaqtine hâzır olur mısın olmaz mısın?” diyüp bunlaruñ ağızın arayınca nâ-gehân bunlar dañı cevâb virince İblis-i laÓın Şeytân-ı bî-dîñ Hannâs ile ve Vesvâs ile ittifaq idüp eyitdi ki “Yâ melâÓın bu ne sözdür

¹²³ *Hiddetli olan yok olur.*

¹²⁴ Bu mısraın başındaki “ki” vezin gereğı atılmıştır.

¹²⁵ Yel]-H.

ki söyledüñüz. Ol Demürçi Dāvud oğlın böyle taŖrif eyledüñüz. Men melek-i muŖarreb iken görmemişem bu sırra mutallîŖ olup hâkîŖkatine irmişem ki Süleymân’uñ hâtemin bir cin olsa gerek tahtına giçüp Ŗāleme süleymānlık kılrsa gerek. İmdi ol cinn-i Sürhibād olacağına Ŗek u gümān yoŖdur” diyince ekvān-ı Ŗifrit ve Ŗelsāl-ı dıv gāzaba gelüp eyitdiler ki “Yā laŖin-i merdūd muharrem-i FirŖavn ve hemdem hāmān-i Nemrūd dāŖimā idersin ki Süleymān hâtemin bir cin olsa gerek Ŗālemde süleymānlık kılrsa gerek. Bir zemān bu igvāyı bize dahı virdüñ. ŖAskerimüz ile alup Fahmürüş’i dıvle üzerine varduñ. ŖĀķibet Fahmürüş dıv bend gālib düşüp askerimüz sıdı. Ağızuñā kem arkañā ayru urup Fahmürüş üzerüñe bindi. Ey bî-Ŗār henüz dahı uşlanmaduñ gāvġā idersin. Rūzigār dıde dıvlere bend geçüp igvā idersin. Bu Süleymān ki dünyāya geldi ins u cinnî emrine fermān oldu. Bîñbir ümmet hūkmine rām huşūsan ki baŖzı ceng iden leŖkeri uranlarla ejderlerdür. TaŖdır ki Süleymān ile rū-be-rū olup ceng idevüz. Gāyet bu ki dıv-i cin çerisin hezimet kılavüz. Ammā ki bāķi Ŗasķerine kim cevāb virürüz bir taraftan sibāŖ çerisidür. Ŗurt sınıfına ve arslan cinsine ve kuşlarda deve kuşu aşlına bunlara hod cin tāŖife karşı varamaz ve cevāb dahı viremez ve andan ġayrı ol Ŗādî pehlüvānlar ki fıl ve gergedan süvār olup dıv-i Ŗifrite muķābil gelüp ki ceng ideler. Ŗanı kim vardur içümüzde ki anlara muķābil olup āheng ideler ve bir dahı bu ki ol yedi başlu evrenler ġijġirup ağızlarından zehir saçılup çenge kim turalar. Dıv-i cinden içümüzde kim vardur. Añā karşı cevāb vireler. **Nażm:**

[FāŖilātün FāŖilātün FāŖilātün FāŖilün]

Şeh Süleymān mişl-i sultān birle itmek Ŗimdi ceng
Müşkil işdür ġāfil olma Ŗālemi ider sañā teng

Bîñbir ümmet cengin itmek olmaz āsān egleñür [H-208b][K-208b]
N’ola ki arslan oldıñ ise ejderhāya itme heng

Böyle diyüp ehremenler oldu sākin anda pes
ġüş idenler oldu hāyrān śan yedi afyün u beng

Der-Beyān-ı Reften-i Racım ve Demürbāt Berāy-ı Āverden-i ŖAnķūr Cāzū

Hükemā Ŗavlince Ekvān-ı Ŗifritle Śalsāl dıv böyle diyicek andan Sürhibād-ı Cin eyitdi “Çünkü Süleymān bu Ŗadar vehmiñüz var idi. Ya Ŗimdiye dek cenk iderüz” diyüp Ŗaskeriñüz cemŖ idüp bañā uymaķ neden gelürdi. Demürbāt ile İsteħir-i Cin dile gelüp eyitdiler “ Yā Sürhibād-ı Cinnî ey ġüci kuvveti zıyāde Ŗādū-yı sünñi egerçi ki biz

Süleymân cengini ihtiyâr itdük ve Óaskerimiz cemÓ idüp gelüp senüñ nažaruña yitdük. Ol zemân Şâh-ı Mârân leşkeri henüz gelmişdi. Ejderhâlar ve evrenler Süleymân’a fermân olmamışdı. Şimdi anların heybetin ki işitdük. Nâr-ı nür hâkķıçün gönñümüz ürkdî nefret itdük.” **Nażm:**

[FaÓilatün FaÓilatün FaÓilatün FaÓilün]

Cenge girüp naÓra ursa ğijğurü ben ejderhâ
Djv-i cinni şanma andan bula Óâlemde rehâ

Mirrih keyvân çarh-ı evren üzerinden üşenür
Pes nice karşı revân ceng içinde aña şehâ

Neşr: Hâkım kavline Sürhibâd-ı Cinni ol ÓAdü-yı sinni Racım-i bî-din ile Şeytân-ı laÓın ile nažar kı lup gördiler ki Ekvân-ı Djv ve Şalsâl-ı Óİfrî ve Demürbât-ı Djv ve Şahir-i Cinni Süleymân Óaskerinden havf idüp üşenürler. Hâyât ve şeÓâbın çerisinden korķup kan kaşanurlar. Pes rây-ı tedbir anuñ üzerine muķarrer itdiler ki kendülere dağı yardım getüreler ve Süleymân Óaleybi’s-selâm ittifâķ ile ortadan getüreler. BaÓzı eyitdiği Şimâl tarafında olan Dâhi-i Cinne haber gönderelüm. Cin çerisin çeküp gelüp bize yardım itsün ve baÓzı cânib-i cenübdâ olan cin serhengine haber göndereler. Áteşi cinniler ile gelüp yardım ideler. Ammâ ki Sürhibâd-ı Cinni anı kabül kılmayup Racım eyitdi ki “Eger benüm sözüm dutarsañuz bir Óażım düşmân bilürem. Süleymân’uñ çerisine muķâbil olmağa kıabil anı vaķt içinde yardıma gelmege cāóiz ve ve Süleymân perrişince perrişi var ve Süleymân çerişince çerisi var.” Sordılar ki kimdür. Racım eydür “Ol zemân ki Allâh teÓâlâ Hârüt ile Mârüt’a hışm idüp Kûh-ı Demâvend’de çâh içine kim kıoydı ve öğrenmedi. Sihri kimse andan muķaddem. İllâ ki ÓAķrânüş Câzü vaķtâ ki ÓAķrânüş [H-209a][K-209a] câzünuñ vaķtı geçdi. İki oğlı kıaldı. Birisi ÓAnkür Câzü’dur ki mağrib zeminde İskender-i Kübrâ Nabtiş deryâsın kesüp Óummân’a rahne kı lup üleşdürdiği yire yakın durur. Ol cezire şimdi aña Samsâm¹²⁶ atası dirler. Tahtı yerinde almış kez yüz biñ Óaskeri vardur. Ser-cümlesi câzülardur. Andan sebaķ alurlar. Ser-cümlesi kâhinlerdür ve bu ÓAnkür’uñ bir kıarındaşı dağı vardur. Adına ÓAnķuri Câzü dirler. Cezire-i Óummân içinde olur. KıalÓa-i Mıķnâtiş taht-gâhidür. Otuz kez yüz biñ câzüya hükm ider. Sihir-gâhında mâhir Süleymân’a cevâb virmege kıâdirdür. Ol kıadar sâhirdür ki Hârün’a ve Mârüt’a sihr öğretse cāóiz ve benüm zürriyatüm elinde Óâcizdür. Eger dirseñüz ben varayın anı bunda getüreyin” diyicek Sürhibâd eyitdi “Bañâ yardım

¹²⁶ Samsâm] samsâr H.

gerekmez ve cihān tolısı Süleymān olsa baña zafer bulımaz ve ammā ki gönliñüz çünki yardım ister ol dañı gelsün” diyicek. Demürbāt-ı Dıv ile Racım biñ miğdārı cin serheng ile gönderdiler. Dem çeküp uçup gıtdiler. ÓAzim ƙalÓa-i Mıƙnātıs itdiler. Bunlar gelmekde ammā bizüm ƙıssamuz ez ān cānib-i Şemāyıl-i Bānū’ya geldi ki çün Rüstem-i Destān sihr ile tutdı. Dañı babası ÓAnƙūr Cāzū’ya Lehleh ile haber gönderdi. Meger ki cezire-i Süleymān dirler. Bu ÓAnƙūr Cāzūnuñ bir taht-gāhı dañı oldu anda olurdı ve Ƙathā ƙalÓa-i Mıƙnātıs’a gelürdi. Günde altı yüz cinnî Óilm-gāhından sebak alurdı. Otuz biñ cāzū hūkminde hıdmet ƙılurdı. Eyle cāzular ki her birinüñ tahtı yerinde biñ nefer cāzū var idi. Her birisi uşāğı irisi sihr ile küplere süvār olurlardı. ÓĀlem kevn u fesādda dürlü fesād ƙılurlardı. MaÓa’l-ƙıssa ÓAnƙūr Cāzū bir gün divān ƙurup oturmuş idi. Sāhırler serhengleri ƙarşusına divān tutup turmuşlardı. Süleymān’dan söz açup yıl tahtın hevāya getürdüğün Şāh-ı Mārān leşker ile gelüp hızmət-i şerāóıtın yerine yitürdüğün ins u cin vaş u tayyar mūr u mār emrine fermān olduğün biñbir ümmet hūkmine çāker olduğün zıkr iderlerdi. Süleymān ululuğün tañlaşup fıkr iderlerdi ve dāóim ÓAnƙūr Cāzū gönülde geçürürdi ki Óaskerin divşürüp ƙardaşı ÓAnkūr’a vara anuñla bile ittifaƙ idüp Süleymān üstine varup ceng ideler. Sihr-gāhın ƙuvvetiyle mużaffer düşüp dil-teng iderler ve [H-209b][K-209b] Süleymān hātemin elinden alup Óāleme süleymānlıƙ ƙılalar. İns u cinne hūkm idüp hānlıƙ ƙılalar. **Nażm:**

[FaÓilatün FaÓilatün FaÓilatün FaÓilün]

Gerçi bunlar itdiler reóy-i Óabes tedbir ile

Bilmediler rāst gelmez reóy-i emr tağdır ile

Ne hū şeytān bula rahmet ne Süleymān ola cin

Ne hūbum olur hūmā āhin ne zer teóşir ile

Neşr: Hāƙım ƙavlınce ÓAnƙūr Cāzū bu fıkrde iken nā-gehān Lehleh ile cāzū gelüp Şemāyıl-i Bānū’dan haber getürdi. Rüstem-i Tehemten’üñ ƙalÓaya gelüp ceng itdüğün Şemāyıl-i Bānū hıle ile tutduğün pehlüvānlar ile cümle hābs itdüğün haber virdi. ÓAnƙūr Cāzū ƙızınunñ erligini işidüp gāyet şād olup gurūra vardı. Felege göğüs gerdi ve kendüyi gördi. Dañı Lehleh Cāzū baş ƙaldırup eyitdi “Ey Sultān-ı Sāhirān ve ey haƙān-ı mākirān Şemāyıl-i Bānū eydür ki “Ben dişiligümce Rüstem gibi ejdehāyı bilesince gelen evrenler ile yārenler ile tutup hābs itdüm. Umaram ki atam ÓAnƙūr Şāh dañı erligi ile gayret ƙılıp Süleymān’ı ele getüre hātemin cebr ile elinden alup ƙahr ile kendüyi seririnden salup tahtına geçüp süleymānlıƙ ƙılıp biñbir ümmete fermān yitüre” diyüp haber viricek ÓAnƙūr Cāzū’nuñ ƙızı sözi cānına ƙār itdi. Hemān-dem Şemāyıl-i Bānū sözin tutdı. Bu

aralıkda Racım-i la'Öin Demürbât ile gelüp cezire-i Seymâb'e yitdüler. ÖAnķūr Cāzū'yı teftiş itdiler. Rüstem'ün tutulduđın işitdiler. Feraĥ-kesb idüp şādilik itdiler. Andan sürüp ÖAnķūr Şāh cāzū nażarına irdiler. Sürĥibād'dan ķāşid geldi diyü haber virdiler. ÖAnķūr Cāzū işidüp şād olup sāĥirlerin cem'Ö idüp dıvān tezyin ķıldı. Andan Ĥüccāb Çāvuş ta'Öżim-ı tām ile igzāz u ikrām ile Racım-i la'Öin Demürbāt-i bı-dın alup ÖAnķūr Cāzū dıvānına girdiler. Nażarına varup taht-ı pāyine yüz sürüp sordılar. ÖAnķūr Cāzū Racım bilüp Öizzet ķılup ķarşu vardı. Görüşüp ĥāl ĥātırın sorişup taht kenārına alup andan Demürbāt-ı Dıv ile daĥı merĥabā ķılup sađ yanına Racım ve sol yanına Demürbāt geçüp ķarār itdiler. Dıvān turdı. Sālār-ĥün daĥı ĥün getürdi ve Demürbāt ile Racım öñine zerrin-i şimjin cevher-i micmerler içinde Öüd u şandal-ı kāfūr-misk yaķup buĥūr virdiler. Tıb-i enfās ile ġidā-yı rŭĥānı taĥşil itdiler. Ma'Öa'l-ķıssa şāfdan sofralar getirölüp **[H-210a][K-210a]** sükker-i şerbetler getirölüp ekl-i şürub iden serhenglerle şeker-i şerbetin ki içdiler. Süleymān'dan söz açdılar. Andan Racım-i la'Öin dizi üstine gelüp eyitdi “Yā ÖAnķūr sāĥir ey Hārūt [u] Mārūt şākird-i kāfir hiç bilür misin ki men kimem İbls-i pŭrtelbısem ki Şeyātin zŭrriyātına ĥāķim bu serheng daĥı Demürbāt dıvdür. Sürĥibād-ı Cinnı'nüñ serhengi Yārıĥ Dıvdür. Anuñ çün bunda geldük sözimüz tutasın. ÖAskerüñ cem'Ö idüp Sürĥibād'a yardım idesin. Müttefik olup Süleymān gibi Öālem tutasız. İns u cinne ĥükm idüp fermān viresiz. **Nażm:**

[Fa'Öilatün Fa'Öilatün Fa'Öilün]

Böyle diyüp ol la'Öin u bed-fi'Öāl

Virir ÖAnķūr'a cevāb eyledi aķ

Sāĥir'ün uğurladı Öaķlın tamam

Oldı Şeytān sözlerinden şād-i gām¹²⁷

Ķaşd ider Sāĥir çerişin dirmege

Şeh Süleymān milki üzre varmağa

Diñle imdi niçe deyre Öaskeri

Vir şalavāt şād idüp peygamberi

Der-Beyān-ı Cem'Ö-i Kerden-i Sāĥirān Berāy-ı Ceng-i Süleymān ÖAleyhi's-selām

¹²⁷ Vezin gereği mısra içerisindeki “ki” atılmıştır.

Hükemâ kavlince kaçan ki ÓAnşür Cázû Racım'ün sözün işitdi şād olup dişin işitdi. Dañı kaşd itdi ki leşkerin deyre Süleymān üzerine vara. Pes kendünün hûkmindeki otuz kez yüz biñün cázû var idi. CemîÓsine kâşidler gönderdi. On gün içinde ser-cümlesin cemÓ itdi. Zırā ki sâhîrlerün yarağı dilinde sihirdür ki hâzırdur ve sihir ile küpe binüp bir aylık yolu bir günde almağa kâdirdür. Pes bu tarık ile az gün içinde ol çerî cemÓ olup geldiler. Cezîre-i Hâlidât sâhrāsına cemÓ oldılar ve kendünün dañı otuz biñ serheng cázûsı küpler ile hevādan gelüp indiler. Cinsi cinsi birle kōndılar. **Nażm:**

[FaÓilatün FaÓilatün FaÓilün]

Foldı sâhrā içine sâhîrle köp

Sâhîr öninde gök ütdi küp küp

Nüh felek sâhnı tolup cázû ile

Yire ayak tokıncırdı döp döp

Neşr: Hâkîm kavlince Óālem-i etrafuñ sâhîrleri cemÓ olıcağ bu otuz kez yüz biñ cázû çerşisini sekiz bölük itdi ve her bölüğü yedi bahş idüp üzerine bir serheng kōdı. Dañı andan bunlara şöyle ısmarladı ki sükker bahşinün evvel ki bahş serhengi adı ki Ebherān sâhîrdür. Anlara şöyle hûkm itdi ki cümlesi Óifrit u nerre şekline girdiler. Ellerine gürz u Óamūd aldılar. Dañı her **[H-210b]-[K-210b]** biri kara bulut gibi hevā-yı fenāda alay bağlayup turdılar. Yedi saf oldılar kim evvel ki saf serhenginün adı ÓAcāçini Cázūdur. İkinci bölük serhengi adı EşbüÓi Cázūdur. Üçüncü bölük serhengi adı Aşşami Cázūdur. Dördüncü bölük serhengi adı ĀştiÓāni Cázūdur. Beşinci bölük serhengi adı Ehlebi Cázūdur. Altıncı bölük serhenginün adı BaÓkūti Cázūdur. Yedinci bölük serheng adı BaşmaÓa Cázūdur. Ser-cümlesi Óifrit şekline girmişlerdi. Merātibince birbirinden aşğa turmuşlardı. Şöyle ki Ekvān-ı Óifrit Óaskerinden kalmazdı. Anlaruñ Óağabince TubÓa Cázū gelüp geçdi ki anuñ dañı yedi bölük sâhîrleri vardı. Ser-cümlesi cin şekline girmişlerdi. Zırā ki perî şekline sihîrle cázû giremez. Nitekim Şeyātın-i enbiyā-i mürselîn ve melāóike-i muşarrebîn şekline giremez. Pes taşdırce bunlar cin şekline girmişlerdi. EnvāÓ ile şöyle ki Elhenc-i Cin leşkerinden heybetinde ve keşretde firağ yoğ idi. Anlaruñ dañı serhengleri adı Haccāci Cázū ve ikinci serheng adı Çcereri Cázū üçüncü serhengi adı Cülcelāni Cázū ve dördüncü serheng adı Lāhacüci Cázū ve beşinci serhengi adı Hāhacbüni Cázū ve altıncı serheng adı Hāykatāni Cázū ve yedinci serheng adı Dağdağai¹²⁸ Cázūdur. Ve andan soñra üçüncü bölüğü yırtıcı tartıcı cānverler şekline koydı.

¹²⁸ Dağdağai] kâdkaói H.

Ba'Ōzısı¹²⁹ şîr u neheng ba'Ōzısı bebr u peleng ba'Ōzı daħı fıl u gergedan anlaruñ daħı cümlesi yedi bölük adı ve her bölüğüñ bir serhengi var idi. Cümlesinüñ başı Sâksûki Cāzū idi. Evvel ki bölük serhengi adı Safusefai Cāzū ve ikinci bölük serhengi adı Seyhâfûni Cāzū üçüncü bölük serheng adı Sepfânei Cāzū dördüncü bölük adı Saķķāķi Cāzū beşüncü bölük serheng adı Şıķķāķāi Cāzū altıncı bölük serhengi adı Şemhūti Cāzū yedüncü bölük serheng adı Şehdāñvi Cāzūdur. Andan soñra dördüncü bölüğü daħı ejdehālar ve evrenler şekline koyup ve içlerinde Şahşāhi Cāzūyı baş dikdi. Siħirle Şāh-ı Mārān şekline girdi ve ol yedi serheng ki zıkr olunur adları budur. Evvelkinüñ adı Şafsāfi Cāzū ve ikinci serheng adı [H-211a]-[K-212a] Zayhāñi Cāzū üçüncü serheng adı Şayyizāi Cāzū ve dördüncü serheng adı ŞafidŌi Cāzū ve beşüncü serheng adı FavtiŌi Cāzū ve yedüncü serheng adı ŌAclāni Cāzū ve andan soñra beşüncü sınıf envāŌ-ı maħlūķāt şekline koydı. Ba'Ōzısı seg-ser pıl u ten u şütur-pā ve ba'Ōzısı ŌAnķā vü serv-i Simurg-per ve ba'Ōzısı gergedan u serv u tenin-pā ve timsāh-ten ve ba'Ōzısı kilim-güş ve ba'Ōzı düvāl-pā ve ba'Ōzısı YeŌcüc u MeŌcüc şekline koydı. Şöyle kim her birisini uşāğı ve irisini envāŌ dürlü maħlūķāt şekline koyup anları daħı yedi bölük idüp her birisine bir serhengi baş dikdi. Cümlesine Ōİfsāci Cāzūyı baş dikdi. Evvel serhengüñ adı Ōİķribāni Cāzū ikinci serhengüñ adı Sencāni Cāzū üçüncü serheng adı ŌİltasaŌi Cāzū dördüncü serheng adı ŌUncüi Cāzū beşüncü serheng adı ŌAlfef Cāzū altıncı serheng adı FişfisaŌi Cāzū yedüncü serheng adı ŌaşŌumāni Cāzū idi ve andan soñra altı bölüğü daħı kuşlar şekline koyup evvel Kāsküsi Cāzū Simurg-ı ŌAnķā şekline girdi ki ser-cümlesinüñ başı idi. Ve andan soñra Kebkebei Cāzū Ōuķķāb şekline girdi. Sınıf ile Kişkişi Cāzū ve kerkes süretine girdi. Kendünüñ cinsiyle ve Kişmişi Cāzū kırtal şekline girdi. Hükm itdüğü cāzū ile ve Kelākili Cāzū şehbāz şekline girdi. Hükm itdüğü sāhirler ile ve Māzūķi Cāzū sunķūri şekline girdiler. ĀŌvānlar ile ve Mütelhalhi Cāzū ulu heybetlü kuşlar şekline girdiler. Ōuķñüs ve rahne gibi ve andan soñra yüz biñ cāzū serhengler ile ŌAnķūr Cāzū sāhirler şekline tırdılar ve serv-i ābanos ağacından bir taht kırdılar. Eni ve uzuni biş fersah ve üzerinde dört kürşü kıdılar. Birisinde kendü oturdı. İkinci Şeytān-ı lāŌin ve üçüncide Demürbāt-ı leŌim oturdı. Ve dördüncide kendünüñ veziri MuŌānid sāhir oturdı. Daħı ābanos tahtı biñ nefer cāzū siħr ile köplere süvār olup etrafından götürdiler. Bāķi sāhirān köplü köpüne süvār olup sağında solında uçup gitdiler. ŌAzm-i Sürhibād itdiler. **Nażm:**

[FaŌilatün FaŌilatün FaŌilün]

¹²⁹ Ba'Ōzısı] ba'Ōzısı H.

ÓAsker-i sâhîr ki toldı bu cihân
Köp öninden yanķu virdi āsumān

Dürlü dürlü şekl ile uçdı bular
Bāl u perden toldı gökyüzi hemān

Der-Beyān-ı Temşîlât-ı Dāsītān-ı Māzî [H-212b][K-212b]

[FaÓilatüin FaÓilatüin FaÓilatüin FaÓilün]

Ten cihāndur şeh Süleymān rūhuñ olur tende cān
Hātem imānuñ gönül tahtı Süleymāndur revān

Sāhîr u ÓAnķūr olur Şeytān-ı bî-dîn-i Racîm
Ķaşd ider imānuña her dem senüñ žāhir nihān

Nefs-i emmāre kuvāsın keski nefis ola zebün
Dîv-i Şeytān birle kuvvet tutup itmeye ziyān

Beyt-i Hāķķ'dur çünki gönülün kavme kim gire Racîm
Mescidi puthāne kıлма Óāķil iseñ nev-civān

Ķadriñ evvel nuh felekden yüceken ey derd-mend
Şimdi niçün hāki kil içre tutarsın sen mekān

Rūhuña Rabbān iken ol mürebbî āh-ı dirîğ
Nefs-i emmāre uymağ ile hor olisen bu zemān¹³⁰

Vîr riyāzet birle nefisine vîr görsen gūş-māl
Tā ki nefsiñ saña çāker ola bu dem nātüvān

Kibr u kıni sür gönüldeñ pāk-i sāfî ola ķalb
Geç fenādan sen beķāya eyle güzar iste cinān¹³¹

¹³⁰ Bu mısranın vezninde kusur var.

¹³¹ Bu mısranın vezninde kusur var.

Bu havā-yı nefse māōīl olma sen Firdevsî-veş
Tā bulasın cennet-i firdevsi ĥuld-i cāvidān

Der-Beyān-ı Meclis u Āhir

[*MüsteŖŖilün fāŖilātün fāŖilün*]

Elĥamdulillāhi Rabbi'l-Ŗalemīn
Kim meclisüm oldı āhir yā emīn

Üç yüz ile kırk iki oldı tamam
Eyle imtīhān oĥuyı ben bes hemīn

Menşüridür hep müseccaŖ bî-ĥuşūr
Manżūmidür hem muşannaŖdur ŗemīn

Tārīĥ eşāĥ yok Süleymān-nāme-veş
Kim görmedi mişlini bārīk bīn

Nā-ĥūd Süleymān-ı mişāl geldi ŗāĥ
Nā-ver kitābınca kıśsa hemĥünīn

Harc eyledüm elli yıl Ŗömrüm tamam
Taşnīf idince kitābı yā muŖīn

Līkin budur müstemŖiden ĥācetüm
Ĥayrı duŖāla anuben ide āmin

Ey gün demiñden cihānı var iden¹³²
ŖArş āŖŖmi yüce iden alcaĥ zemīn

Ey ĥāk-i ādem kılan bād-ı Meşĥ
Vay nārı gül-nār iden ĥün nāfe-ĥīn

¹³² İden] revān H.

Maḥmūd u Āḥmed Muḥammed nūriçün
Fırdevsî'ye raḥm ide olmaya ḥazın

Yā Rabb lutf eyle Āḥmed nūriçün
ŐAfv eyle cürmüm ki ölüüm key ḥazın

Hem nüshanuñ kııl mezıd itmāmını
Kim tā ḥaşr yād ola dilde söz hemın

Meclis tamam oldı ammā lutf idüp
Virüñ salāvāt Resül'e pāk-i dın

Süleymān-nāmenüñ Üç Yüz Kıırk Üçinci Meclisinüñ Zikrindendür

[FāŐilātün FāŐilātün FāŐilātün FāŐiliin]

Āh ki laŐlüñ reng birle işlemez oldı şarāb
Vāh ki Őıışkuñ āteşinden bağırmuz büryān kebāb

Dil-i hevāyı Őıışkuñ ile çün şurāḥı kıan yudar
Leb-be-leb olup kıadeḥ emdücce cürŐañdan cülāb

Nergisün mahmūr-ı çeşmin açdı ğamzüñ şıvesi
LāleŐi lāl itdi laŐlüñ kākülüñ misk-i ihāb

Zülfün o mülk-i mağārib meh ğurüb andan kıılur
Alnuñ ol teşriķ şems andan toğar künde āfitāb

Cām-ı Keyḥusrevle sākı sun Siyāvuş kıanı
Bağırmuz pür-hün idüpdür señ raķıb emr āsiyāb

Niçe def-veş şine küp olup fiğān idem çünı
Sākı mey sun çala mutrib Őüdüla ceng u rubāb

ŞiŐrini Fırdevsî'nün dil-ḥoş idüp ḥoş hün oķı

Kim yiyüp sözde şeker dimişdürür şirîn cevâb

Hüdhüd-i dilden Süleymân kıssasın eyle beyân

Oldı Óâlem halkı müştâk olduğınçün key Óucâb¹³³ [H-213a][K-213a]

Nüh Süleymân mişl-i sultân geldi melik Óâleme

Tâ hû ver târih-i mişli bu zemân bir hoş kitâb

Qo Sikender ğuşsasın oqı Süleymân kıssasın

Kim Sikenderle Süleymân farkı bî-hâd bî-hisâb

On sekiz biñ Óâlemi gezdi Süleymân bād ile

On sekiz yılda temâmet gördi cümle kâm-yâb

Şeh Sikender ğarb u şarqıñ arasın dahı tamam

Görmemişdür âsil birle añlar iseñ ey hûbâb

İmtihân itmek dilerseñ ey emîr-i kâm-rân

Tecrübe it bu kitâbı oquyuben faşl-ı bâb

Diñle imdi kıssa nedür cân u dilden şerh idem

Vir şalavat Âhmed'e ammâ cân u dilden şebâb¹³⁴

Qıssa-i Rüstem-i Tehemten ve Qaziyye-i Şemâyil-i Bânü¹³⁵ ve Letâfet-i ÓAyyârân

Loqmân-ı Hâkim qavlince mütekellimân-ı aşhâb-ı tahkîk ve müteqallimân-ı erbâb-ı telifk Eflâtûn-ı Yünâni naqlince nâkilân-ı ahhâr ve Óâkılân-ı simsâr ol vech ile hikâyet iderler ki Süleymân Peyğamber Óaleybi's-selâm biñbir ümmet Óaskerin ziyâfet kılup Hûmús şehrinde Óasker ile oturmaqda ve Sürhibâd-ı Cinnî ile turmaqda ÓAnqür Câzû kaçan gele diyü ol cânibe göz kulağ urmaqda ammâ ki bizüm kıssamız ez ân cânib-i Rüstem'e geldi ki Şemâyil sâhire tutup zindâna sâlmışdı. QalÓa-i Miqnâtis'un yedi kat burc-ı bârüsi içinde otuz kulaç kazılmış seng-i miqnâtisla yapılmış kuyu içinde Rüstem birle yârenlerin ki dârüy-ı huşberle Óaşılların ki alup tutmuşlardı. Ol zindânda bend itmişlerdi. Andan

¹³³ Vezin gereği mısra içerisindeki “ki” atılmıştır.

¹³⁴ Vezin gereği mısra içerisindeki “ya” atılmıştır.

¹³⁵ Yâbuf] yâbuf H. Her iki nüshada da aynıdır.

Şemâyîl-i Bânû şaşd itdiği ser-cümlesinüñ başlarını kesüp atası ÓAnkürî Şāha göndere. Velākin Muħalhel Cāzū sāhîrler mihirler ile menÓ idüp eyitdiler ki “Bu fikir degüldür ki idersin bilmezsin ki bu Rüstem Żāl-i Destān oğlıdur. Anca sāhîrler reóisini kesüpdür ve niçe pehlüvānlaruñ şatı yayını yaşubdur ve atası Żāl-i Destān hod-cihān pehlüvāndur. Şāhîb-ķırān-ı zemāndur. Heft hūn cengin kılupdur ve neçe ejdehā vü dıv [u] Óifrit [u] cāzū başların alıpdur ve andan ğayrı dedesi Sām-suvār ki pehlüvān-ı Süleymāndur. Zemānında yedi başlu evrendür. Niçe ÓAnķūr gibi sāhîrleri helāk idüpdür ve niçe beg dıv u Óifrit [u] cāzū leşkerin dađıdup bađırların çāk idüpdür. ÓAle'l-husūs Süleymān zemān ki ins u cinüñ mālīkdür. Vaħş u tıyur mūr u mār çerrende vü perrende fermānındadır ve heft kişver-i rubÓ-ı meskūn pādişāhları fermānındadır. Ser-cümlesi üzerüñe hücum idüp geleler. Rüstem intiķāmin senden alalar” diyüp naşihat idecek Şemâyîl-i Bânū¹³⁶ dahı sūkın şanup şatlinden vāz geldi. Ammā üzerlerine muħkem müvekkeller ķodi ki zindānı tamam ĥıfż ideler. Ammā bilmez ki Óāķibet Rüstem üçinden Sām-suvār KālÓa-i Mıķnāts'a gelecekdür. Memleket harābe varup kendü ğazāba [H-213b][K-213b] giriftār olıcađdur ki ol nefsi-tızligi kendüyi helākine sebep olacađdur. Nitekim Óukelā eydür *Hiddetü'l-merriÓ tublıkubı*¹³⁷ **Nażm:**

[FāÓilatün FāÓilatün FāÓilün]

Tızlik ider ādemüñ nefsi helāk

Tızlik ider mağz-i insānı çāk

Çün Süleymān ĥazreti olğıl selim

Tā ki Óāķil ola ķalbün şāf u pāk

Neşr: Ĥükemā ķavlince çünki ol gün ol gice ki geçüp Óale's-şabāb oldu. Dārū bunlaruñ dimāğından gidüp Óaķılları başlarına geldi. Birbirine nażar ķıldı. Kendüleri demür bendde ve zindān dibinde görüp cemıÓisi Rüstem'e baķup taÓatle ğuş-hem eyitdi “Yā Rüstem gördüğümi ol saña dostlık şatan sāhîresini ve bizi ne derde giriftār itdi. Ĥayfā ki bu ķadar pehlüvānlığla saña naşihat virüp ĥayra delālet iden kimse bilmedüñ ki dostuñdur ve yarüñdür. Nitekim ÓuķalāÓ eydür *Ĥayru'l-eşĥāb-i min delleķ Óale'l-ĥayr*¹³⁸ Zırā kişinüñ Óaķlına delil yar kimdür fark itdür. Nitekim ÓuķalāÓ eydür *Ĥalilü'l-merriÓ delilü Óaķlibi*¹³⁹ Pes bizüm ĥayfumuz añadur ki sözimüz işitmedüñ dostuñ düşmāndan fark itmedüñ yoħsa ĥayfumuz bend olduğumuza ve öldüğümüze degüldür. Zırā ki ol

¹³⁶ Bānū] tabu H.

¹³⁷ Kadının yalnızlığı onun belakadır.

¹³⁸ En iyi dost hayırlara yönlendirendir.

¹³⁹ Kadının dostluğu onun düşüncesindedir.

vaqtin öldük ki anadan doğduq kim anadan toğan elbetde ölse gerek. Nitekim ÓuqalāÓ eydür *Resulü'l-mevti el-vilâdetü*¹⁴⁰ **Nažm:**

[*FaÓilätün FaÓilätün FaÓilün*]

Anasından toğan er ölse gerek

Hayr u şerden nitdügin bulsa gerek

Garre olma Óömrü ki tize geçer

Sinede şinüñ çünkü hāk olsa gerek

Nažm: Hükemā kavlince çün kim Küstehem Rüstem'e taÓn yüzinden bu vech ile kelimāt idecek. Rüstem eyitdi “Yā Küstehem baña ne taÓn idersin ki hiç Süleymān dergāhında görmedüñ mi ki yitmiş iki millet biñbir ümmet arasında şu bulmaqda Hüdhüd gibi kimesne zırek yoqdur. İns u cin vahş u tayr mür u mār içinde çerrende vü perrende arasında aña virdügi başıret ve firâset Hâkq teÓâlâ bir şeyöe virmemişdür. Kim Süleymān-ı Nebi'nüñ *Óaleybi's-selām* tahtını hayl u hâşemle yil götürür. Kaçan ki istedügi menzile yitürür. Süleymān hüküm ider. Tahtı yil yire indürür. Biñbir ümmet serhengleri yüz yigirmi biş fersah yire ki Óaskerlü Óaskerin kondurur. Bunca mahlük içinde yir altındağı **[H-214a][K-214a]** süyü hiç kimse göremezdi. Hüdhüd'den gayrı ne miqdārı yirdedür diyü haber viremez anuñçündür. Süleymān hâzretinüñ yanında Hüdhüd'ün taqarrib vardur ki çün yiryüzine nazār kırup baqar. Birüñ buhârından bilür ki ne miqdār kazılsa yirden şu çıkar anuñ bigi mubaşsir Hüdhüd'i bir oqlancuq ÓAntākıyya şehrinde fâk ile turmuş. Kazā duzağın göremeyüp sehv itmiş. RecÓâi zâhid Hüdhüd'i satun alup Süleymān'a gönderdi. Süleymān-ı Nebi *Óaleybi's-selām* Hüdhüd evcinden ÓAntākıyya şehrine varup kâfirlerin kırup tâbiÓ olan halkı müslümān eyledi. Pes kazā ki gele göz bağlanur. Nitekim eydür *İzā câbe'l-każâ Óumiye'l-başaru*¹⁴¹ diyüp cevâb viricek. Bürzün cihânsuz bunlaruñ sözün işidüp eyitdi “Takdir Allāh'da böyle idi ki vâkıÓ oldu. Külüñ tedbiri fâóide virmez Allāh didügi olur. Nitekim eydür “*El-Óabdu yüdebbiru v'allāhu yuqaddiru*¹⁴² Velî şimden soñra hâlimüz müşkil oldu. Bir sâhire elinde giriftār olduq. Şimden soñra bundan çıqmaq müşkildür” diyüp bunlar bu melâletde kaldılar. Allāh'a tevekkül itdiler. Ammā ki iş ve yoldaş dökeñildiler. Gördiler ki baÓzı ölmüş baÓzı dutsāk ammā Óayyārlaruñ hiç birisi tutulmamış zindānda yoq pehlüvānlar şād olup eyitdiler “Allāh'u teÓâlâ bize Óināyet iderse Óayyārları sebep kılar” diyü sevinışdiler.

¹⁴⁰ Ölimün gelisi doğustandır.

¹⁴¹ Kazā geldiği zaman göz kör olur.

¹⁴² Kul teşebbüs, Allah ise takdir eder.

Ammā ki açlık şusuzluk cānına gāyet kār itdi. Aşağadan yukaru zindān-bāna çağırdılar eyitdi “Söziñüz maŌlüm oldı. Ammā ki Şemse “Bānū’ya dānışayım” diyüp varup ol sâhîreye haber virdi. Dañı işidüp tebessüm kılp hûkm itdi ki her pehlüvāna muşarrat dārūsı etmeginden dört yüz dirhem etmek ve bir bardak şü vire. Pes zindān-bān dañı gelüp ol hûkm üzere bunlara azıq virdi. Bunuñ üzerine pehlüvānlar zindān dibinde çār vü neçār Ōömr geçürdiler. Bular bunda bizüm kıssamız ez ān cānib-i Ōayyārlara geldi. Nite cān u gönülden gūş ile saña beyāñ u Ōayān idem. **Nażm:**

[FaŌilatün FaŌilatün FaŌilün]

Diñle imdi kıssa nedür muŌteber

Şerh ideyin añlar iseñ neómür

Lık lutuf it vir şalavāt Ahmed’e

Diñle andan kıssa nedür mā-hazar

Der-Beyān-ı Kıssa-i Letāfet-i Ōayyārān

Hükemā kavlınce Tağtağa-i Farrār, Zemzeme-i Mekkār, Semse-i [H-214b][K-214b] Ōayyār üçi dañı¹⁴³ gārda bir iki gün yetdiler. QalŌaya ne vech ile girmesin tedbir itdiler. Ne kadar ki zıkr itdilerse hiç bir tarih zıkr idemediler. Sâhîrler korqusından taşra çıkamadılar ve mağāra kapusından dañı taşraya başmadılar. ŌĀkıbet bu zıkrı itdiler ki “bir kaç sâhir elümüze girse sihrin öğrenüp sâhîrler süretine girüp qalŌaya varsavüz” diyüp bu tedbir üzerine fikirde iken nā-gāh gice içinde gördiler ki hevā yüzinden gelürler. Bir gijıldı gelür nażar kılp diqqat-i başarla imtihan itdüler ki bu görinen sâhîrlerdür ki hevā yüzinden gelürler. Birer köpe süvār olmuşlar. Üç nefer cāzū köp içine yıl girüp köp āvāzı felege çıkar. Gürüdüşinden kulaqlar sağır olur. Birer hınzır derisin giymişler va başların açmışlar ellerinde birer çibuğ köpleri urduklarınca küleyüp öter. Sihr ile bād-ı Şarşar içine girüp getirüp gider. Çünkü bu sâhîreler mağāra muqābelesine ki geldüler. Sihr-gāhın kuvvetiyle içinde ādem varduğun bildiler. Birü birine eyitdi “Şol mağāradan ādem koñusı gelür. Gelün görelüm sihr ile qanın içüp cismini qana qaralum” diyüp köplerünü sihr idüp hevādan yere indürdiler. Rāst mağāra önine kondurdılar. Dañı köplerinden inüp mağāraya togruldılar. Üçi bile yürüyüp gitdiler. Bunlaruñ sihr okıyup geldüklerin Ōayyārlar bilüp işitdiler. Andan Tağtağa-i Farrār eyitdi “ Yarenler Hāqķ teŌālā hācetümüz müstecāb itdi ki biz üç kişi yüz üçler himmetinde üç cāzū gönderdi sihr ile. Ammā bizüm üstümüze geliyorurlar imdi bunları tutup ele getürmege cehd

¹⁴³ Dañı]-H.

itmek gerek ve sihrlerin bozup efsün bize kâr itmege Tevrât ve Zebûr âyetlerin okumağa kaşd itmek gerek” diyüp dillerine âyet alup ism-i aÖzam okumağa başladılar. Elmâs hançerlerin ellerine alup mağâra kapusunuñ üç yanında sağ tarafda Tağtağa-i Farrâr turdı ve sol tarafda kapunuñ üç yanında Zemzeme-i Mekkâr turdı ve Semseme-i ÓAyyâr mağâranuñ dibinde turdı kapuya karşı. Ammâ ki üçinüñ dañı hançer-i âb-dâr ellerinde ve ism-i aÖzam dillerinde bes Allâh’a sığınup hâzırlıg ile turdılar. *Qavlubu teÓalâ ve kul caÓel* [H-215a][K-215a] *háķķu ve zebekâ'l-bâtulu inne'l-bâtıla kâne zebuķekâm*¹⁴⁴ âyetin dillerine alup okumağa başladılar. Hançer tevâid ile şeytân-ı sâhîrelerüñ boynın toķumağa başladılar. Bular mağâra içinde ol tarafdandañı sâhîreler kara gögiçe içinde mağâra kapusına gelüp sihirli çıbuķların ellü eline alup sihr-i efsün okıyup mağâra kapusına geldiler. Çağırup nidâ kıldular ki “Ey Rüstem yoldâşları gelüñ mağâradan çıķuñ size zararumuz degmesün. Bize hıdmet idüñ sizi tutalum. Yoķ dirseñüz sizi sihir kuvvetiyle mürekkebiderüz. Dañı birer leşi süvâr olup ħalÓaya gidderüz” diyüp enceh-i hîmâr gibi çağrışdılar ve sağır gibi bağışdılar. Velâkin hiç Óayyârlardan cevâb gelmedi. Sâhîreler Óâciz ħalup neyleyecegin bilmediler. ÓÂķibet ħayrete gelüp birisi eyitdi “Zâhir’e iğerüde âdem vardur. Ķorķar illâ bizden üşenüp çıķmağa ihtirâz kıılır” diyüp defÓ-i cürÓet idüp iğerü girdi. İkiisi ħapudan taşra turdı. Hemân ki câzû-yı ŞecaÓ ki mağâradan iğerü girdi. Ķapu daķları Óayyâr tanımayup hancer ile üzmeýüp sâhîre dañı ħarañulıķdan bunları görmeyüp mağâranuñ iține toğrı gitdi. Efsün okuyup “âdem iseñ merkeb ol” diyüp nidâ itdi. Semseme-i ÓAyyâr ism-i aÖzam okıyup sâhîrenüñ sihrin ibtâl kıilup yaķınına gelicek tiđ almasıyla “yâ Allâh” diyüp sâhîrenüñ başını eyle çarpdı ki gevdesinden başını cüdâ kııldı. Âvâz virmeden helâk oldu. Taşradağı sâhîreler gördiler ki yoldâşları eglendi. Adıyla çağırdılar ki yâ CaÓcaÓaóı sâhîre bize haber vir. Hâlüñ nedür diyicek Semseme-i ÓAyyâr avâzın sâhîreler avâzı ne öykündürüp eyitdi “Ne turursız iğerüde üç âdem varmış. Üçin dañı merkeb itdüm. Gelüñ birer leşi binüp gidelüm. ÓAzm-i ħalÓa idelüm. Hârüt [u] Mârüt fırsat virdi pes nidelüm” diyicek bunlar söyleyeni CaÓcaÓaóı Câzû sanup sihr-ħâhınlarına tayanup mağâradan iğerü girdiler. Hemân-dem birisini Tağtağa-i Mekkâr ve birisin dañı Zemzeme-i Farrâr hancer ile iki tarafdandñisini nâm-ı Hudâ dillerinde okuyup sihrlerin ibtâl itdiler. Dañı hancer-i âb-dâr ile bağırların urup çâķ itdiler. Ķanların aķıtdılar ve başların kesüp göğüsleri üzre kıdılar. Andan üçinüñ [H-215b][K-215b] dañı başları derişini yüzleriyle bile yüzdiler. Dañı başlarına şöyle geydiler ki gözleri gözine ve ağızları ağızına tâ boyunlarına gelince şöyle

¹⁴⁴ De ki “Haķ geldi batıl yok oldu. Şüphesiz batıl yok olmaya mahkûmdur (İsrâ-81).

nāzüklük ile yaşıdurdılar ki hiç kimse bunları sâhire başı derisin yüzüp geydüklerin bilmeye. Gören anları sâhirelerden sanalar. Pes üçü dağı kendülerün libâslarını geyüp sâhirelerün libâslarını üstüne geyüp çibuğların ellerine alup köp yanına geldiler ve köplerün üzerine binüp çibuğ ile köpleri urdılar. Eyle taşavvur itdiler ki çibuğ çerimesiyle köp yüriye yürimedi. ÓĀciz dem-beste kıldılar. Zırâ ki her cāzū ki olsa sihri bātil olur kim bu söz muhâkkağdur. ÓĀkilen olan bilür. **Naẓm:**

[*FaÓilatün FaÓilatün FaÓilün*]

Her ne sâhir özrine irse ecel

Sihrî bātil olur anuñ mā-hāsāl

Söz budur kim söyledüm tahkik-i pes

Kim sözümde yoğdurur katÓan helal

Der-Beyân-ı Reften-i ÓAyyārân-ı Be-ĶalÓa

Ħükemā kavlince ÓAyyārlar gibi çibuğ çarpup yüri dimeyecek Óacze varup danışdılar. Rāy-i tedbir idüp ÓĀkilen iş sökin sanışdılar. Zēzeme eyitdi “Benüm fikrümde bu geçer ki biz bu sâhirelere ĶalÓasına giremezüz. ÓAyyārlık idüp bir iş becerüp başa varımazuz. Efzali budur ki başumuz Ķurtarmağa cehd idevüz kim ÓuĶalā eydür “Selāmet der-kenārdur ve selāmetden gökcek libās yoğdur. Nitekim eydür *Lā libāse ecmeliū mine’s-selāmetibi*¹⁴⁵ Demdeme böyle diyicek Semseme eyitdi “Bu söz degüldür ki kişi tuzı etmegi terk ide. Nān u nemek ĦāĶĶ’ın gözetmeye vağt ola ki bu muşibetün āhirî rahata mübeddel ola. Zırâ ki her cezÓade bir şerefat vardır ve her yemekde bir Ķuşsa vardır. Nitekim eydür *Fî-keüll-i cürÓatin şerfatün vemaÓ kulli eketin Ķuşsa*¹⁴⁶ öyle olsa bize gereği budur ki ĶalÓaya girüp Rüstem’i Ķurtarmağa cehd itmek gerek. Velî ĶalÓaya girmek tedbiri budur ki bir yerde gizlenevüz vağti ki ĶalÓadan cāzūlar çığalar bir yerde Ķonalar. Anlaruñ köpüne girmege çāre Ķılavuz. Ümmiddür ki ĦāĶĶ tebareke ve teÓālā Ķuşsa gözi şādlığa mübeddel ide. Nitekim eydür *ÓAĶıbe kulli yevmin leylün*¹⁴⁷ Semseme-i ÓAyyār böyle diyicek. Fağtağa-i Farrār eyitdi “Hemān siz baña yoldaşlık idüñ ve ĦāĶĶ’a tevvekkül Ķıluñ ve gelen cefāya tahammül eyleñ kim ehl-i tahammül Ħāsmına zafer bulur. Nitekim eydür *Felcuke Óalā Ħāsmike bilā Ħitemālī*¹⁴⁸ mā-bāğisi **[H-216a][K-216a]** siz baña ismarleñ Allāh ile Óilmiñüz şöyle yakın olsun ki kalÓaya dağı girevüz. Rüstem yüzün görevüz” diyicek. Bunlar Fağtağa’nuñ sözine tahşin idüp eyitdiler “Çünki sen böyle

¹⁴⁵ Sağlık en güzel kıyafettir.

¹⁴⁶ Hayatta her şeyde bir felaket vardır her adımda bir dert vardır.

¹⁴⁷ Her gecenin akabinde gündüz vardır.

¹⁴⁸ Düşmanına karşı ihtimalle sığın.

dirsen biz saña uyduğ. İmdi var dur ki bizüm fikrimüzden senüñ tedbirüñ rāst gele kim”
dimişlerdür. Herbir gönülde bir şugul vardır. Nitekim eydür *Fî kulli kalbin şuglün*¹⁴⁹
bunlar böyle diyicek. Tağtağa-i Farrār şād olup erliklerine tağsin idüp belā vü miĥnetde
müttefiğ olup birliklerine aferin kıilup eyitdi “Ben dağı sizden anı umaram ki Rüstem’ün
sofrasından yidigüñüz tuz u etmek ĥađđını gözedesüz. Küfrān-ı niğmet olmaya.”
Nitekim eydür *Fesedet niğmetu mez keferaba*¹⁵⁰ **Nağm:**

[*Fağilatün Fağilatün Fağilatün Fağilün*]

Tuz u etmek gözedendür Ėālem ićre pür hüner

Nān nemek Ėađđın bilen server olur Ėālemde er

Niğmeti bilmez keşiden yek durur tađđık-ı kelb

Sek ĥubañlar şahibini gözleyüp şām-ı seher

Der-Beyān-ı Reften-i ĖAyyārān-ı Be-ĖalĖa-i Mıđnātiş

Ėükemā kavlince Tađtađa-i Farrār, Demdem ile Semseme alup gitdiler. Ol gice ićinde
gelüp Şemāyil-i Bānū bađına yitdüler. Ėapusından ićerü giremeyüp kemend atdılar.
ĖUđđāb var ćıkmađa ĖAnkebüt gibi ipe tolaşup ćıđdılar. Dađı sıyrılıp bađće ićine
indiler. Yimüşlerinden yediler ve şularından ićdiler. Dağı yāsemünün arasında girüp
yettidiler. Şabāh oldı göz urup bađ ićin gözetdiler. Gördiler ki birćać saĥire bu bađuñ
envāĖ-ı meyvelerinden düşirdiler. Dağı cemĖ idüp cins cinsiyle sebetlere kıoydılar.
Andan dört cāzū gelüp birer sepedi birer elline alup köplü köpine binüp birer eliyle
ćıbuđ ćalıp gitdiler. Siĥr-gāhın kuvvetiyle bunları götürüp hevāya ađup ćalĖa-i
Mıđnātiş’a Ėazm itdiler. Vađt şām olıcağ gördi ki ol cāzularına ćalĖaden geldiler. Evlü
evine girüp ferāđat itdiler. Rāĥat olup yatdılar. Andan Tağtağa-i Farrār ĥis ile bildi ki bu
cāzular bađubānlardur. Şemāyil-i Bānū’ya yemiş iletüp gelürler. Hemān-dem ol gice
yirlerinden ćalćup bađ yimüşlerinden dirüp üç sepet yemiş dördinci köpün ićine kıoydılar
ve üç köpe dağı üçü girüp yetdiler. Şabāĥı gözedüp Allāh’a tevekkül itdiler. *Tevekkülatu*
*Ėal’allahı*¹⁵¹ diyüp sıduğ ile Rüstem yolına turdılar kim Ėuđalā eydür “Her kim sıduğ ile
[H-216b][K-216b] bir işe yapışur devlet aña el virüp ulular menziline tiz irişür.”
Nitekim eydür *Yeblağul merĖa bi’s-şadiği menāzilü’l-kibāri*¹⁵² **Nağm:**

[*Fağilatün Fağilatün Fağilatün Fağilün*]

¹⁴⁹ Her kalp işinde dert var.

¹⁵⁰ Niğmeti inkar eden kaçırdır.

¹⁵¹ Allah’a dayadığ güvendim.

¹⁵² Dürist ve doğru söylemek ile kamil kişilerin mertebesine ulaşılar.

Her ki bünyād ide işe sîdḡ ile aña Óayyān
FāÓil u muhtār işi rāst eyleye ve bî-gümān

Hâḡk'a sîḡm herbir işde cedd u cehd idüp tamam
Ermîş işütüñ öḡidine döne dāóim her zemān¹⁵³

Der-Beyān-ı Resîden-i ÓAyyārān Be-ḲalÓa-i Mıḡnātıs

Hâḡim ḡavlınce çünki şubh-dem oldı. Ol bāḡbān sâhîreler envāÓ-ı yimüşden dirüdiler ve birer hurma çöpinden örülmiş zenbiller ḡoydılar. Daḡı köplerine süvār olup zenbillerin sağ ellerine alup ve sol ellerinde sîhîrlü çıbuḡların köpe çarpup köplü köpine ki oturdılar. Sîhr-gāhın ḡuvvetiyle köpler cāzîlū cāzūsın getürdiler. ḲalÓa-i Mıḡnātıs'a yitürdiler. Rāst ḡalÓanuñ yedinci ḡat ḡulesinüñ içine itdiler. Şemāyîl-i Bānū'nuñ sarāy içine ḡadem-hāne yanına ḡondılar. Köplerini ḡadem-hāne aḡız yanında tar şoḡaḡ içünde ḡoyup yemişlü yemişini götürüp Şemāyîl-i Bānū'ya gitdiler. ÓAyyārılar daḡı köp aḡızından gözetdiler. Gördiler ki laÓl-i cevher, mustaḡraḡ-ı muraśsaÓ, pūş-ı cevārî, ḡaşir-i cennet kendüler her biri bir hūrî sâhîreler ḡarşu gelüp elleründen sebetlerin alup Óizzet u taÓzîm ḡılıp önlerine düşüp gitdiler. Şöyle ki ol yirde bir sâhîre ḡalmadı. İllāki bilesince gitdiler. ÓAyyārılar ol yeri halvet görüp Allāh'a şükr itdiler. Köplerden çıḡdılar. Yemişlerin ellerine alup çevre baḡdılar. Gördiler ki bu geldükleri yir bir Óalı-sarāydu ki ḡaşir-i Şeddād'dan nişān virür. EnvāÓ-ı köşklere Fāḡ-i Kisrā gibi tāḡlar ve çartāḡlar ve şeddād-ı şuffalar ve ḡavuzlar, şādırvānlar ve yir yir bāḡ-ı bostānlar, gülistānlar ammā ki kendülerüñ indüḡi yir ḡadem-hāne aḡzı bildiler ki bu sarāyı Şemāyîl-i Bānū'nuñ ḡās sarāyıdır ve bu ḡadem-hāne sarāyı ḡalāsıdır. Pes sürüp ol arada kimesne yoḡ iken ḡalā içine girdiler. Gördiler ki hiçbir gizülenecek yir yoḡ. Semseme eyitdi “ Yārenler ben sersem oldum nice ola biz kendümüzü pinhān idevüz. Kimesne tuymaya şimdi ḡūd bahār faşlıdır. Gül ile kiras eyyāmıdır. Gülüñ ḡoḡusu ve kirasuñ ekli müşhıldür. Şimdi kirası Şemāyîl-i Bānū ki ḡāslarıyla yise gerek ḡadem-hāneye eksük olmayup cevārî gelse gerek ḡişinüñ ḡarın hod düşmanıdır. Aña murādın viren cāhıldür, denîdür. Nitekim [H-217a][K-217a] Óuḡalā eydür *Batānu'l-marāÓ-i Óidüvvebu*¹⁵⁴ ḡanḡısı ḡarın ḡoyurup ḡalāya tîz gelürse maÓlümdür ki tîz cān virecekdür. Ammā ki geleni öldürmek ile ḡavḡa olur. Bizüm bunda geldigümüz tuyulur. Pes bize selāmet yiri olsa ki anda kendümüzü saḡlasaḡ kim selāmet tonı eskimez ve anı ḡin āfit-i semāvî görmez. Nitekim eydür *Şevābu's-selāmeti*

¹⁵³ Vezin gereḡi mısra içerisndeki “ki” atılmıştır.

¹⁵⁴ *İnsan düşmanı kadın eder.*

*lā-yublġ*¹⁵⁵ Semseme-i Sersām böyle diyicek Fağtağa-i niġ u nām eyitdi “Yārenler ol bi-
 zēvāl Allāh’a ve bizi bunda getüren pādīšāha ümmīddür ki saġlanmağa daġı yir vire.
 ÓĀķil oldur ki her sġnū-yı sġne Nitekim eydür *Sūou’l-leġġin mine’l-hāram*¹⁵⁶ ammā ki siz
 hemġin Allāh’a sidduķıñuz bütün dutuñ. Tā ki her belādan halās olasuz. Nitekim eydür
*Śidduķu’l-merraÓ necātubu*¹⁵⁷ diyüp Fağtağa haber virecek. Demdeme eydür “Hüb dirsın ki
 iÓtimādı Ĥaġķ’a toġrulan muÓtemediñ iÓtikādı berekātında dāóim hoş olur. Nitekim
 eydür *Fab vaķtu men veśiķa bi’l-labi teÓala*¹⁵⁸ Pes bu söz üzerine üç daġı ol bir Allāh’a
 iÓtikād idüp halā’nuñ etrafına nażar itdiler. Gördiler ki bunuñ üsti tavāndur ve ağaclarla
 ġubbe şeklinde çatılmış ve üsti ġurşun örtülmüş. Pes hemān Fağtağa-i Farrār eyitdi “ġāre
 budur ki tavānuñ tahtasın ġapadup içine girüp gizlenevüz” bu tedbiri hoş görüp
 birbirinüñ üstine binüp tavān tahtasına irişüp bacaġ ile birin ġopardılar. Andan Fağtağa
 ki cümlesinüñ üstinde idi sıçrayup tavān içine girdi. Daġı kemend ile yoldaşların çekdi.
 Yimüşlerin gizleyüp tahta yerinde ġoyup tavān delüğinden ġadem-hāneye geleni
 gözleşdiler. Anı gördiler bir maġbūbe dilber melek-i manżar perġ-peyker geydüġi al
 yañaġı al çeşmi cāzū ġamz-ı ġammāz işi meġer ve al ġadem-hāneye girüp diledi kim efşān
 ide. Hemān-dem tavān tahtasın egilecek yeründen ġoparup rāst boġāzın gözleyüp
 başından aşıġa kemend itdiler. “Hāy nedür” diyince kemend ile çeküp boġazından
 yukaru çıkarınca boġazından ber-dār olmuş Óacūze gibi cehenneme virüp ulusun
 kemend ile yukaru çıkarup başın kesip ġaftānların çıkarup Fağtağa-i Farrār emr itdi.
 Demdeme-i Mekkār’uñ evvelki libāsların çıkarup yüzün tırāş idüp śaġalın bıyıġın ġazıyup
 yüzine ġızılca isfdāc sürüp ve ġāşına mürekkeb sürüp [H-217b][K-217b] siyāh idüp bu
 cāriyenüñ libāsların giydürüp ve nazük beni başına geçürüp çenberin çümresin bağlayup
 düzünüp ġuşanup tamam cāriye maġz olup oturuverince nā-geġān bir cāriye daġı
 kadem-hāne ġapusına gelüp çağırdı. Mūr-ı Şehnevārınca “bre içerüde turursın yoġsa
 oġlan mı toġurursın” diyicek gördi ki içerüden cevāb gelmez ġapuyı depüp içerü girüp
 kendü kendüye eydür “Bu Şehnevār-hod gözüme ġarşu içerü girdi yine ġālī oldu ve
 ġānde gitdi. Yoġsa bu sāġire baña siġir gösterüp gözümünden ġāóib olmaġ siġirle kemālin
 Óarż ider” diyüp ayaġ yolına oturunca nā-geġān Fağtağa-i Farrār kemend ġāzırlayup
 tahta yirinden egilecek irüp kemend atup rāst boynına geçüp çeküp boġup yukaru
 çıkardılar ve andan Fağtağa ġükm itdi. Demdeme-i Mekkār evvelki libāsların çıkarup bu
 cāriyenüñ libāsın geyüp ve elesin cümresin bağlayup düzünüp ġuşanup bir maġbūbe-i

¹⁵⁵ *Selamet elbisesi eskimez.*

¹⁵⁶ *Suizgen bulunmak iyi tedbirdendir.*

¹⁵⁷ *Dürüstlük kurtulustur.*

¹⁵⁸ *Allah’a güvenenin vakti, hayatı güzel olur.*

cihân matlûbe-i zemân oldu ki dillerle vaşf olmaz. Zîrâ ki Demdeme henüz on sekiz yaşına girmiş cüvândı. Ammâ ki Óayyârlıkda bî-mişal Óayyâr idi. Şöyleki **Naẓm**:

[FâÓilâtün FâÓilâtün FâÓilün]

El ucuyla Hindi'den fîl uğurlar

Memleketler yandurup il uğurlar

ÇalÓaya çıksa aluben ele kemend¹⁵⁹

Çapudan çufli bozup dil uğurlar

Şeh Süleymân'dan çapuben hâtemi

Tahtı altından anuñ yil uğurlar

Çandeligin bilmege reml uranuñ

Çavmi çoyup gözine miñ uğurlar

Kilise yıçup pâpâsuñ başın kesüp¹⁶⁰

Óişi'den sözünle İncil uğurlar

Girse hammâma çapup tās u taraç

Başda yaçılmış hînâ kil uğurlar

Der-Beyân-ı Reften-i Óayyârân Berây-ı Şemâyil-i Bânü

Ûükemâ çavlince çaçan ki Demdeme-i Óayyâr dañı Semseme-i Mekkâr'uñ cāriye sûretine girüp Fağtağa-i Fayyâr CaÓcaÓa Cāzū şekline girüp üçi bile hāzır-baş olup oturdılar. Allāh'a şiginup geçmiş ve gelecek cemîÓ-i mürsel-i peygamberler ervāhına şalavāt virüp tekbir getürdiler. Andan Fağtağa eyitdi “Yārenler şimden soñra gelen cāriyelere tanımağ olmaz. Zîrâ ki tuyyurların sâhirleruñ sihrinden dañı çorçup ölüruz” diyicek. Demdeme eyitdi “Ya neçe itmek gerekdür ki Şemâyil-i Bânü haççından gelüp Rüstemi zindāndan çıkaravüz” Fağtağa eyitdi “Bu çalÓanuñ [H-218a][K-218a] halkı sâhirelerdür. Bunlara Óayyârlık tavārlık fāóide virmez. Hemān ümmiddümüz Hāçç'a tūalum ümmiddür ki maçşūdumuz hāsıl ola. Zîrâ ki iş Hāçç'undur, emr anuñdur, fāÓil-i muhtār O'dur. Hayr u şer her ne kim taçdir itdiyse gelecekdür. Cāriyesi budur ki

¹⁵⁹ Bu mısraın vezninde kusur var.

¹⁶⁰ Bu mısraın vezninde kusur var.

każāya rızā vire. Nitekim eydür *Devā’u’l-kałbi’r-rızā bi’l-każā’*¹⁶¹ Ma’ā’l-kaśśa bunlar bu tedbirde Allāh’a sığınup aḥşāmı gözleyüp turdılar ki bir cāriye daḥı geldi çağırdı ki “mūr-ı Şehnevāz ve Dilnevāz kande siz kim Şemāyil-i Bānū sizi ister” diyüp āvāz idüp bir zemān şulaş urup kapudan diñledi. Āvāz gelmedigini Őaķibet ki egüldi. Kapuyı depüp iĉerü girdi. Nażar kılup ayaş yolında kimse görmedi. Kaķıyup ol yaña bu yaña baķup kendü kendüye eyitdi “Bu saçları kesilecek sâhîreler ne Őacebdür ki ikisi daḥı belürsiz oldı” diyicek gördi ki āvāz ses yok. Kađem-hānede hālin görüp gitdi. Muḥāśśal-ı kelām ol kağar şabr itdiler ki aḥşam irişdi. Göz gözi görmez oldı. Söz şav kesildi. Hemān-dem Fağtağa-i Farrār Ca’ca’ā Cāzū şeklinde ve Demdeme Dilnevāz şeklinde ve Semseme-i Mekkār Şehnevāz Cāriye şeklinde kalan esbābları tavānda şaklayup birer hañçer-i āb-dāri kuşaklarında gizleyüp sıçrayup aşığa indiler. Andan kağem-hāne’den çıķup Şemāyil-i Bānū halvetine dek gitdiler. Őnlerince Fağtağa-i Farrār Őaķablerinden ol iki cāriye şekli Demdeme-i Mekkār ve Semseme-i ŐAyyār yüriyüp gelüp hās sarāya girdiler. Nażar kılup çevre gördiler ki cāriyeler ve hādîmeler yir yir oturup bugün iki cāriye belürsiz oldı. Bilmezüz ki hāl nedür diyüp kelîmāt iderlerdi. Anca şabr itdiler ki bunlar daḥı yataķlu yatağına gitdüler. Biraz şabr itdiler. Nîsf-ı leyl olıcaķ sorup halvet kapusına geldiler. Gördiler ki bir Őālî-sarāy ki muraśśa’ u muşanna’ münkaş u müzehheb sağ tarafı bağ-ı bostān gül-i gülistān ve bir tarafı tāk tāk üzerine yapılmış altun, gümüş kapuları var kapanmış. Velî bu bāğçenüñ ortasında bir köşķ var. Çevresinde cevāri kāt-ender-kāt mûm yaķup turur ve köşķ iĉindeki mûmlar şu’lesî daḥı manşaradan berķ gibi çıķup māh-ı āsumāna kün gibi ziyā virür ve sāzendeler[H-218b][K-218b] sāzı zühre-i zührāya ve gūñideler āvāz-i fevķu’l-Őalāya çıķmış. Daḥı bildiler degüldür. Kimse anda illāki Şemāyil-i Bānū’dur ki soḥbet ider. Andan Fağtağa-i Farrār bunlara dönüp eyitdi “Yoldaşlar gāfil me-bāş ki gāh gāh yüze göze alıñuz dutıcı oluñ yüzi göz önünde daḥı göstermek ve adlu adıñuz daḥı unutmak hāreket göz daḥı libāsıñuz hey’etiñüz gibi maḥbûbāne olsun dişi tariķinde cünbüş ileñ āvāzi göz niyāzi göz cemî’ dişi yana olsun ve edebiñüz ve hidmetiñüz ve Őizzetiñüz Şemāyil-i Bānū’ya Őizzet itmek olsun diyicek daḥı ben her ne dirsem siz daḥı aña göre kelîmāt ve cünbiş-i hārekāt eyleyiñüz ve sözüme göre maḥalinde söz söylek” diyüp bunları naşîhatlayup hemān-dem kapuya geldiler. Gördiler ki otuz var hādîm kapuda sağ ve sol oturmuşlar fanûslar yaķup söyleşürler. Fağtağa cāzū şeklinde ilerü varup kapu hāķasını çekişetdi. İĉerüden “kimsin” diyüp kapudağılar hitāb itdi. Bu gic vaķt korķmadın kapuya kimdür gelen diyüp

¹⁶¹ *Kalplerin ilacı każaya razı olmaktır.*

kaşadı. Tağtağa ĥazın dişi āvāziyla çağurup eyitdi “Yā H’āce-Serāyi Ca’Ōca’Ōa Cāzū’yam. Yoldaşlarum Şehnevāz ile Dilnevāzdur. Açuñ kapuyı Şemāyil-i Bānū’ya buluşalum. Kıssamız dırāzdur” diyüp cevāb virecek H’āce-Sarāy şād olup emr itdi. Kaşuyı açdılar ićerü girdiler. H’āce-Sarāy nażarında yüzlerin yire sürdiler ve baş şaldırup alķış virdiler. Hādimler üzerine çuķdılar. Şem’Ōidānlar getirüp yüzlerine baķdılar. Gördiler ki bunlaruñ birisi Ca’Ōca’Ōa Cāzū’dur ve ikisi Şehnevāz ile Dilnevāzdur. Ĥaķķ rāst getürdiği bu oldu ki sāhirligiyle bilmediler ki bunlar ŌAyyār, Farrār, Fannāzdur. Zirā ki gaybı ne dıv ne cin ne sāhir bı-dıñ bilür. İllāki Allāh bilür *Ķavlubu te’Ōālā lā ye’Ōlemu’l gaybi illāllabi*¹⁶² **Nażm:**

[*Fa’Ōilatüin Fa’Ōilatüin Fa’Ōilatüin Fa’Ōilün*]

Gaybı kimse bilmez ammā Ĥaķķ bilür yoķdur kemān
Zira ki O’ldur Ōālemü’l-gayb ol Ōalım u müste’Ōān

Hāliķ-ı insān u cindür rāzıķ-ı vahş u tuyūr
Lā-şerik u lā-nażir u lā-vezir u lā-mekān

Der-Beyān-ı Kıssa-i Ķāhir bin Sām-Süvār ve Ķaziyye-i Pehlüvān-ı Rüzigār

Loķmān ibn-i ŌĀd ol ĥakım üstād sahn-ı mendān-ı inşād kaşlince ĥükemā-i şābit *ulā ve tād ve belğā-i Ōāliyyetü’l-Ōimād* ol vech ile şāhıĥ ĥikāyet kılur ki ve Eflātün-i pür-hünere ol re’Ōis-i ĥükemā o H’āce-i İskender āŌlüm-i etibbā naşlince şarrāfān-ı cevāhir-ı żerāfat ve tavvāfān-ı āŌrāf-ı feşāhet **[H-219a][K-219a]** ol vech ile melıĥ u şariĥ rivāyet kılur ki ŌAyyārlar ve Farrārlar Şemāyil-i Bānū kaşusunda H’āce-Sarāy’la kelimātda Rüstem’i çıķarmaķ niyetinde Ōaķl-ı gāvvasın fikr deryāsına şalup hezār dürlü endişe tefekkür kılup Rabb’ine niyāz iderlerdi ki Rüstem ile pehlüvānları zindāndan ĥalās itmekde ve cān u gönülden Rüstem yolına çalışmaķda ve Ĥaķķ tebāreke ve te’Ōālā’ya tevekkül kılmaķda. Zirā ki tevekkül kılın murād bulur kılmayan nedāmet ićre kaşur. Nitekim *Tevekkeltüi Ōala’llāhü yekfiķe*¹⁶³ Ma’Ōa’l-ķıssa ŌAyyārlar bunda ve Rüstem-i Tehemten yārenleriyle kaşŌa-i Mıķnātis zindānı ĥabsinde ve Süleymān peyğamber *Ōaleyhi’s-selām* Ĥumıs şehrinde biñbir ümmet serhengleriyle ins u cin re’Ōisleriyle oturmaķda Ōadl u dād itmekde. Ammā ki bizüm ķıssamız ez ān cānib-ı Ķāhir bin Sām-süvār’a geldi ki nite ol zemānla cezire-i aŌzam melik-ı mihrān-ı ekberle muķābil u mu’Ōariz olup bunca pehlüvānların ki Ķāhir anuñ helāk itdi. Kün kubbe-i felege dikilünceye deg seksenden ziyāde adı bellü şaf-şiken tiğ-i žen kaşŌa-i guşāy-ı fııl süvār idi. Cemı’Ōisin Ķāhire kaşr

¹⁶² *Allah’tan başka kimse gaybı bilemez (Neml-65).*

¹⁶³ *Şüphesiz ki Allah’a tevekkül et ve O, sana yeter (Hud-56).*

idecek. Mihrân-ı ekberün nüş u niş u şekkeri zehri idecek gâyet gazaba gelüp kaçıldı. Yıldırım gibi şakıldı. Sağ ve sol beglerine nażar kırup eyitdi “Bir nâm u nişânı belürsüz seyyâh ÓArab-ı fellâh elinde Óâciz kılduğ kimesne yoğ mıdur içerde ki buña cevâb vire kılıç çeküp ilerü vara mecâl virmeyüp depeleye kıara kıanın yeşil çemen üzerine sepeleye” diyüp beglerine bağıp hışm idecek. SaÓluki vezir eyitdi “Yâ Melik-i mihrân-ı ekber bu âdem oğlanına beñzemez. Megerki gökden cân elçidür ki âdem sûretine girüp bu cezire-i aÓzama yetdiği bunca kışilerün bi-günâh cânın aldı. Zırâ ki âdem nesline yiryüzinden gelürdi veyâ kimi yile deryâ yüzinden leymona girürdi. Geldüğünü bu âkâlim halkı görürdi. Bize haber virürdi. Öyle olsa bu yâ cân elçidür ki gökden indi veyâ şeyâtin neslinden nerre diğ’dür veyâ perri cindür. Ben fülânam diyüp söyledüğüne iÓtibâr yoğdur diyüp söyleyince Mihrân-ı ekber hışma gelüp hemân-dem fılin sürüp meydâne girdi. Gürz-i girân eline alup naÓra urup başından ışıklığın kıaldırıp yönini Kıâhir bin Sâam’dan yaña dönüp bâvâr-i büend çağırıp [H-219b][K-219b] eyitdi ki **Nağm:**

[FâÓilatün FâÓilatün FâÓilatün FâÓilün]

Didi ki ey cân elçi kıalÓa güşâ vü tiğ-i zen
Gör ki kimdür Óâlem içre pehlüvân şaf-şiken

Pehlüvânlar cânın almağ nice olur gösterem
Erseñ imdi hâzır ol ki üşde verdüm ben hemen

Neşr: Hükemâ kıavince kıaçan ki Mihrân-ı ekber bu vech ile ki lâf urdı. Dağı kıazâ vü kıader gibi gözünü kıaldırıp Kıâhire çevâle kııldı. Ez ân cânib Kıâhir bin Sâam ol pehlüvân-ı niğ u nâm görđi ki Mihrân-ı ekber ol cihângir severi küh-ı Elbruz mişâl-i sengin gürz ele alup Kıâf kıulesi gibi baş kıaldırıp dâbbe-i ârz gibi fııl sürüp kendüye muğâbil oldu. Hemân-dem rahşına mehâmiz urup dağı yidi âyine-i pülâd siperen-i gürzine muğâbil tutup Sedd-i İskender gibi yerinde turup eyitdi ki **Nağm:**

[FâÓilatün FâÓilatün FâÓilatün FâÓilün]

Didi benün Sâam-süvâr oğlı cihân şâhib-kırân
Kıâhir adum cân alıcı gib aluram günde cân

Şeh Süleymân mişl-i sultân pehlüvânı olmuşam
Kim kıapuma yüz sürerler heybetümden ins u cân

Lâfi kıo ki Óâkil eydür daÓvaya maÓni gerek
Merd iseñ göster hünerlik budur Óâlemde inân

Neşr: Hâkîm kavlince Qâhir böyle diycek gözine siperin muqâbil tolicaq Mihrân-ı ekber gâzaba gelüp varca kuvvetin bâzûsına getürüp anuñ gibi darb urdı ki eger küh-ı Qâf kafasına ursa hord-i haşhâş ideydi. Velâkin Qâhir bin Sâm âhsen-i vech ile darb-ı qalkâna alup savdı. Andan gürzini dest urup burup elinden alup yetmiş adım girüsine atdı. Dañı Mihrân-ı ekberî süre varup sağ eliyle kemerinden tutup Óuqâb gibi qapup elma gibi getürüp meydân içinde gezdirüp dilediği yire ura ammâ ki Mihrân-ı ekber al hançere urup kemer-gâhın kesüp yirde düşüp Óaskerinden yaña qaçınca Qâhir dañı Óaqa bince rahş sürüp yetince ez ân cânib SaÓlûki vezîr leşkerine beglerine işâret itdi. “Ne turursız. Pâdişâhı elden çıkardıñuz” diyüp Óalem depredüp qul salup yürüñ diyü işâret itdi. Hemân-dem Allâh’u ekber Mihrân-ı ekber’üñ ol turan kırk biñ er deyâ-yı âhterân gibi cûşa gelüp hurûş idüp mür u melh gibi qaynaşup ez serv-pâ garq-ı âhen olup at, fil, gergedan arqasına ki gelmişlerdi hâzır-baş olup turmuşlardı. Pâdişâhlarıyla Qâhir’üñ cengin temâşâ itmege göziñe urmuşlardı. Pâdişâhlarını hezimet yayan qaçup gelür. Melâmet göricek hemân-dem **[H-220a][K-220a]** sancaqların çözüp keretâyaları urup tabl u nefîrleri çaldurup nizeler ucın felege qaldırup rahş-ı rahşânlar sürüp pîl u gergedanlar kafasına çengâl urup talub talub âlây âlây fevc fevc elmâs mevc urur gibi âhen-püş erenlere şâhları yolında cân virenler Qâhir üzerine guluv qılup yürüdiler. Gâr-h’âr-i tiğ-zen-i nâm-ı Mihrân-ı ekber fîlin çeküp bindürdiler. ÓAlemî dibine iletdiler ve bâqî pehlüvânlar kırk biñ er ile Qâhir üzerine tiğ u hancer çeküp araya alup cenge turdılar. Qâhir bin Sâm-süvâr dañı leşkerüñ guluvsin görüp Allâh’a tevekkül qılup seyf-i bürrân ele alup şehbâz-ı küleng alayına girüp ve atmaca, serce sınıfına varur gibi ol qadar qılıc salup ceng itdi ki düşmân qanından yiryüzün lâle-reng itdi. Her ne saf alaya ki yüz tutup seyf-i Óuryân çeküp her dâóim kim depelerdi. Yağmur gibi yiryüzine qanın sepelerdi. Anı vaqt içinde ol şaffı qırardı. Qanların yiryüzine qtardı. **Nażm:**

[FâÓilatüñ FâÓilatüñ FâÓilatüñ FâÓilüñ]

Óyle bi-hâd itdi cengi anda Qâhir ibn-i Sâm
Qan buhârından felekler baqladı gökde gemâm

Seyfi çalup qırduğınca çoqları deyirde leş
Qan yağar deyyire gökden hemçü-nân ebr-i sihâm

Óyle bir ceng itdi Qâhir qahr ile halkı qırup
Kim felekde Mirrih anca görmedi rezm-i Óuqâm

Der-Beyān-ı Resīden-i Faḫtakūṣi Cinnī Halās Gerden-i Ḳāhir-rā Ez-Dest-i Düşmenān

Ĥükemā ḳāvlince Ḳāhir bin Sām ol gün aḫşām olıncaya dek ol kırk biñ erüñ egerçi ki pehlüvānlarınıñ ekşerin kılıcdan geçürdi. Ammā ki Ḳāhir'ün üzerine tır-i bārān itdiler. Atına ve kendüye ol ḳadar zahm urdılar ki ḳandan kendü pelenge ve raḫşı nehenge döndi. Egerçi ki leşkeri tağıtdı. Bu aralıkda aḫşām daḫı yetdi. At alup Ḳāhir'i bir bāğ kenārına yatdı. Ḳāhir'ün ḳanı çok aḫmaḳdan Óaḳlı başından gitdi. Atdan düşüp bāğ ḳandağı yanında yatdı. Yüzden ziyāde pehlüvānlardan ardın sürüp gelüp gördiler ki bir bāğ divāri ḳandağı içinde düşmiş yatur. Sağ yatur sağ elinde kılıç sol elinde ḳalḳan görüp Ḳāhir'i Óaḳıl başında şanup ḳorḳudan kimse yanına varamadı. Ḳāhir'ün hod Óaḳıl başından gitmiş idi. Kılıc ile ḳalḳan elinde ḳalmış idi. **Nażm:**

[FaÓilatün FaÓilatün FaÓilatün FaÓilün]

Gerçi Ḳāhir itmiş idi ḳana garḳ olup hemān

ÓAḳıl başından gitmiş idi aḫmaḳın cisminde ḳan [H-220b] [K-220b]

Nice Óaḳlı gitmesün ki Ḳāhir'ün ḳan aḫmaḳın

Ĥikmet içre ḳan olur añlar isek rūh-ı revān

Ḳāhir'i çevre alup itdi ihāta ol çerçi

Şanki şahin çevresine üşdi ḳurḡan ol zemān

Hergiz anuñ heybetinden kimse varmaz ilerü

Lıki feryād eyleyü ben ḳoparur cümle fiḡān

Diñle imdi niçe olsar Ḳāhir'ün Ĥālın diyem

Lıki virgil Muştafa'ya hoş şalāvāt cāvidān

Neşr: Ĥakīm ḳavlince Ḳāhir bin Sām-süvār'ün ḳanı çoğ aḫmaḳdan kendüdden geçüp bî-hod yatmaḳda ve raḫşı yanın alup otlamaḳda düşmanlar çevresin alup turmaḳda. Tır u endāzlar oḳ atup gāh raḫşını gāh kendüyi urmaḳda şeciÓ olanlar atlu atından inüp yüzlerine ḳalḳan bürünüp ellerine kılıc alup Ḳāhir bin Sām'a ḳarşu yürüyüp başın kesmek ḳaşdına ilerü varmaḳda. Bizüm ḳıssamuz ez ān cānib-i Faḫtakūṣ-i Tekvīn'e geldi kim Ḳāhir bin Sām ol bāğçe içinden yatup Şehbāz perriyle “Ḳāhir uyḫuya varup yine uyanup ḳalḳınca bir dem çeküp ḳanad açup uçup baḫr-i girdāba geçelüm. Ol gördüḡüñ ÓArab ḳavmi kimdür bilelüm ve daḫı ḳuşlar arḳasında gördüḡüñ pehlüvānlara şāyed tuş gelevüz”

diyüp baħr-i girdāba varup kimseden nām u nişān bulamayup girdāb-ı baħr ile gökyüzi arasında uçup dem çeküp Şehbāzi perri daħı ķanad açup giderken Żāl-i Destān gemisin görüp ğarķ’a varurken halās idüp kenāre çıkarup Żāl-i Destān ile Ķārūn-ı pīl tenle görüþüp Ķāhir bin Sām-süvār’uñ selāmın virüp Berķ-i cāzūyı öldürüp Sām-süvār’ı halās itdüğinden haber virüp Żāl-ı Destān’u işidüp şād olup kendüleri daħı Sām-süvār’a küsüp Şimurğ yeleklerin Ķārūn-ı pīl-tenle başlarına soķup rahne ķuşıyla ķaķnūs ķuşına süvār olup gitdüklerin yidi başlu pīl evrenine yetdüklerin tır u bārān ķılıp helāk itdüklerin ve andan baħr-i girdāba gelüp ķuşlar ādem ulusına ķonduķların bunlara ķuşlar arķasından gemiye indüklerin ve andan baħr-i girdāba bululduķların bunlara tavażzuŖ ķılıp ziyāfet itdüğün şeker şerbetine dārū-yı huşber ķatup bunlaruñ Ŗaķlı gidüp yetdüğün Adunyā kendüleri zencire çeküp begler begisi o Yāşer bin Cāzū pāyla kendüleri soyup libāsların alduķların bunlaruñ şekline girüp süret-i tebdil cāme-i tağyir ķıldıduķların ķılıclarım billerinden alup ķuşatup billerine hancerler soķundukların ķuşları bize itāŖat itdün getürsün **[H-221a][K-221a]** diyü başlarına yilekler soķduķların ķuşlar turduğı gemiye varup geçdüklerin ķuşlar önine leş atup yiyüp içdüklerin andan ķuşlar arķasına süvār olup ķaķnūs ile rahne ķuşı Şimurğ yelkeni görüp itāŖat idüp bunları getürüp ķanad açduķların uçup baħr-ı girdābı geçdüklerin ve andan soñra Behrām-ı reŖis kendüleri bendden çıkarup hıdmet itdüğün ve kırķ leşe urģan bağlayup toz koyup deñize atduķların urģanlar ucın gemiye muħķem-ber gitdüğün her leşi bir balıķ yudup toz hārāretinden tatlu sūvazlayup kenār-ı baħre gitdüklerin bu tariķle kimi yetdüklerin girdābdan Ŗāķibet-i halās itdüklerin ve urģanlar ucın kesüp yile yilken virüp dümen tutduķların kenār-ı baħre yaķın gelicek yil esüp kimi ķarye urup ğarķ itdüğün Ŗāķibet Faķtaķuş yitişüp kendüleri halās itdüğü yire gelince Żāl-ı Destān tamam taķrır idüp Nitekim bundan aķdem zıkr eylemişdük. Ammā bu arada tekrār añduğumuz bu ki Faķtaķuş ne hıdmetde yidüğü maŖlüm ola. Andan Faķtaķuş Żāl-ı Destān’ı Ķāhir’e iletmek istedi. Ķabul itmeyüp icāzet alup Żāl-ı Destān ol yire Ķārūn-ı pīl-tenle ve āŖvānlarıyla ve Adunyā halıķıyla kenārda sağ esen koyup andan gidüp ķanad açup Kündeki diğve buluşup ki Süleymān hāzreti anı Żāl-ı Destān’a göndermişdi. Kündeki diğv Faķtaķuş’dan Żāl-ı Destān haberin sorup ol daħı haber virüp Şehbāz perri ķulağuz olup Faķtaķuş yalıñuz ķalup daħı dem çeküp uçup yirle gök arasına geçüp gelinceye dek āħşam oldu. **Nażm:**

[FāŖilatün FāŖilatün FāŖilün]

Taķtaķuş andan gidicek bi-gümān

NİM cāşet olmamış idi ol zemān

Altı aylık var idi menzil yakın
Zāl-ı Destān bulduğı rüy-ı zemīn

Yatsu vakti var idi kim Faḫṭakūş
Ḳāhir ibn-i Sām'a irdi gönül hoş

Var kıyās it fikr ile tekvīn-i bes
Kim ne miḳdār aldı menzil bir nefes

Onlara hâkim olan sultānı gör
Şeh Süleymān mālīk ins-i cāmı gör

Hem Nebī mürsel idi hem Hâḳḳ resūl
Hem emīri ins u cindi pür usūl

ÓĀlemi Ḳāf'dan Ḳāf'a tutmuş iken
Biñbir ümmet hidmetin itmiş iken

İns u cinni hûkmine fermān iken
Sāybānı tahtınuñ perrān iken

Yil felekde kim türerken tahtını
Nes-i cin yirde taşurken rahşını [H-221b][K-221b]

Kim¹⁶⁴ ḳūlinüñ kemter iken Keyḳubād
Haśma nuśret bulup iderken cihān

Ger maÓāzin ger cemāde ger nebāt
İzn-i Hâḳḳ'la dām iken bu şeş cihān

Ḳalmadı aña dahı kevn u fesād
Tāc u tahtın yile virdi mevt-i bād

¹⁶⁴ Kem] kim H.

Žabıt iderken Óālemi Œāf'dan Œafa
Mevt eli eyle urur seyle Œafā

Hāki yeksān eyledi devr-i sipihr
Nūşini niş eyledi Œhdin-i zehr

Hāl-i Óālem budur añla kām-yāb
Rūh alup cisim ider āhir turāb

Œanı Sultān han Mehemmed bin Murād
Œehr-i İslāmboli alup iden cihād¹⁶⁵

Œanı anuñ Œöhreti yođdı Œuşūr
Œanı anuñ yapduđı Óālī Œuşūr

Œasrı Œaldı kendü oldı nā-bedid
Tāc u tahtın tutdı sultān Bāyezid

Cān Mehemmed şinede Œur tahtını
İldırım Han tutdı tāc u tāhtını

Han Mehemmed olduğınca dilde yād
Döndigince bu felek kevn u felek

Devletle bāķi olup han Bāyezid
Her heterden hifż ide hālīķ mecīd

Devr anuñ eyyāmidur ki dādı var
Œeh Süleymān mişli eyü adı var

Yil getürdiyse Süleymān tahtını

¹⁶⁵ Bu mısraın vezninde kusur var.

Yüce kıldı Hâkķ bunuñda bahtını

Hükmine fermāndurur bunuñda bād
Tahtına yiller yelüp taşur zevād

Çün Sikender urdı baħrine kilid
Şehd-i qarınine Sultān Bāyezid

Mağrib u maşriķ durur fermān aña
Kim musahħardur kamu sultān aña

Hâkķ teŖālā Ŗömrini itsün cihān
Dilegi Firdevsî'nüñ budur hemān

Sevdüğümden şāh-ı sultān hāzretin
Ögdüğümden hāż iderim midħatin

Diñle imdi kıśśa nedür bā-şafā
Vir şalavāt ber-revān-i Muştafā

Der-Beyān-ı Faķtaķūş-ı Tekvīn Ber-Dāşten-i Qāhir-rā Āverden-i Be-Dergāh-ı Süleymān-ı Nebi ŖAleyhi's-selām

Ve hükemā kavline rivāyet-i eśāħ budur ki Faķtaķūş-ı Tekvīn eglenüp hatā kılduğın ki Kündeki Dīv ile vedāŖlaşup Şehbāzi Perrī aña kulağuz koşup girdü ki yalıñuz kaldı. Andan dem çeküp uçup yıldırım mişli girdi. Yirle gök arasında qarabulut yöresinde kazā vü kader gibi kim giderdi. Ahşām olduğın görüp feryād u efgān iderdi. ŖAceben “Sām-süvār oğlı Qāhir'ün hāli ney ki yalıñuz kaldı. Ne Ŗamelde ne işde iki yiyüp içmekde veya ceng savaşıda mı ki” diyüp fikr iderken nā-gehān gamgīn olıcaķ nişānları depresdi. Āşufte-hāl olup gönli gam-gīn çeşmi nem-gīn perrānu zār u hāyrān olup [H-222a][K-222a] uçup ki girdi. Allāh'a tevekkül itdi. Yatsu vaķti geçince cezire-i aŖżama yitdi. Andan çevre etrāfa göz urup nażar şaldı. Hiç kimse yok ammā ki bāğ arasında gavgā ve galebe işitdi ve tabl u zenc u nefir ötdi. Kürrenā-yı āvāzı felege çıķdı. Āvāz bülendi ceng u cidāl varduğı bilindi. Andan Faķtaķūş-ı Tekvīn dem çeküp uçup ol adaya vardı. Halk gözinden nihān bir yirde turdı. Gördi ki Qāhir bin Sām-süvār sağ elinde kılıc sol elinde kalķan kana garķ olup kendüden geçmiş bi-hod yatur. At yanın almış otlar pīl adım

miqdārı yirden biñ miqdārı âdem çevresin alup tururlar. Muħanneşleri çevre yañadan gavgā vü galebe qoparup naŖra ururlar ve bahādurları qalkān yapınup seyf-i berrān-i Ŗuryān kıilup ilerü yürürler. Şol qaşide kim Qāhir bin Sām-süvār'ı helāk tiğ ile ciger-gāhın çāk çeşmini hāk ideler. Hemān-dem Faḡtaḡuş-ı Tekvīn'ün cānu başına sıçrayup yürüyü varup Qāhir'ün kılicin qınına qatup sağ eline Qāhir'i ve sol eline rahşını alup dem çeküp uçup dört mīl miqdārı hevā yüzine çıqdı. Andan nażar kıilup bu halkuñ gavgāsın cengin görüp qaşd itdi ki Qāhir'i bir kenārde rahşıyla qoya. Dañı andan Qāhir'ün tiğın alup gelüp bu Ŗadūyı kııra. Ammā ki gönünden eyitdi “Eger ki ben Qāhir'ün Ŗaqlını başına gelmeden kendüden geçüp bi-hod yaturken alup Süleymān dergāhına kim ileteyim vaḡti ki Ŗaqlı başına gele muŖānidur. Huşūsen ki Sām-süvār oğlı şāhib-kırandur. Qahramān Nerīmān zemāndur. Bu diyāruñ halkını tamam kılicdan geçürmeyince tenlerinden cānına tiğ ābı içürmeyince uşāğın irisın kırmayınca qanların qara yire qarmayınca qoyacaq degüldür. Bu işleri itmeyince baña uyacaq degüldür. Ne qadar söylersem sözüm işitmeyüp qulağına qoyacaq degüldür. **Nażm:**

[FaŖilatün FaŖilatün FaŖilatün FaŖilün]

Pehlüvān-ı tiğ-i zendür Ŗālem içre hemçü Sām

Düşmeninden almayınca qo müyesser intiqām

Efzālī bu kim getürem Ŗaqlı başda yoğ iken

Şeh Süleymān dergehine iletüp idem ārām¹⁶⁶

Neşr: Hākīm qavlince Faḡtaḡuş-ı Tekvīn bu fikri aħsen görüp Qāhir bin Sām-süvār'ı rahşıyla götürüp gitdi. Rivāyet-i eśāh budur ki cezire-i aŖzam ki baħr-i girdābuñ cānib-i şimālisidür ve andan Quds-i Mübārek'e dek insān menziline iki yıllıq yoldur. Ammā ki bundan ġayrı girdāb-ı ekber ki baħr-i mağribdedür. İnşa'llāh anuñ dañı hikāyeti yetmişinci cildde [H-222b][K-222b] gelse gerek. Anuñ Ŗāzemeti hūkemā naqlince Süleymān-nāme'de Firdevs-i zaŖif zıkr itse gerek. Bu sözden maqşūd Ŗarz bu ki muħit-i ekber ki rüy-ı zemīn ve yedi qat Qāf tağların getirür. Andan ġayrı rüy-ı zemīn içinde altmış bir deñiz vardur. Her bir girdāb-ı baħri vardur. Zirā ki hendesde maşrıqdan mağrib zemīn alçaqdur. CemīŖ sunuñ aqındusı ol cihetden baħr-i mağribdedür. Nitekim İskender-i Kübrā İbn-i ŖAbdu'llāh ibn Zāhhāf ibn Sām bin Nūh peyğamberdür Ŗaleyhi's-selām dört yüz yıl Ŗömr sürdi. Bulut tahtın götürdi. Qāf'dan Qaf'a yitürdi. Ecilde bahr-i siyāhı kesb Qostantıniyye qalŖası kenārında rahne kıilup hendese ma alçağ

¹⁶⁶ Vezin gereği mısra içerisindeki “ben” atılmıştır.

olduđı fark eyledi. Kıaydefa vilāyetin seyl alup mađrib vilāyetin ğark eyledi. Pes bu muķaddimeden maŖlūm oldu ki mađrib zemīn alķaķdur. Ŗuyun aķındusı mađribe olduđına sebep oldur ve bir ķavl dahı budur ki gūneŖ ki neyyir-i aŖzam Ŗems-i devvārdur. Hīkmet mūcibince mıķnātis ebhārudur. MaŖrıķdan tođup mađribde tolanduđıķūn deryānuñ temevvūc-i meylī mađribedūr ve gūneŖ mađribde deñize bitūp yir altında meŖāriķda tulūŖ itduđı ecilden girdāb-ı ekber deryā-yı mađribdedūr ki rūy-ı zemīnde olan altmıŖ bir deñiz birbirinden maŖrıķdan mađribe varınca alķađ olduđı cihetden yir altında ķıķup aķar. Mađrib deñizi gibi her deñizūñ girdāb-ı vārende tebārīr alķađında ķıķar. Nitekim ŖAntāliya'da Egirdūr Gōli aķup talup ķıķduđı gibi pes altmıŖ bir deñizūñ ser-cūmlesi birbirūnūñ girdābından sızup aķup aħz-i baħr-i mađribe varup yiryūzindeki muħıtt-i Ŗāđire ķarıŖup dahı girdāb-ı ekber ki baħr-ı mađribe yaķındur. Endūlūs'e de yaķındur. Pes ser-cūmle zıkr olan deryānuñ suyı girdāb-ı ekberden yir altına aķar. **Nażm:**

[FāŖilātūn FāŖilātūn FāŖilūn]

Baħr-i girdāb aŖl bu ki itdūm beyān

Sōyleyem tafŖŖil bir ile ol zemān

Baħr-i girdāb ķıŖŖasıda geliser

Ehl birle hem beyānı olısar

Ŗimdi bunda sōylemek olmaz maħal

Kim sōzi yirinde sōyler her kūmel

Sōz ki hātem dūŖmez olsa yirine

Diñleyūp gelūp diyende yirine

Girdiler señ dūŖmen ola yirini

Sōyle sōzi gōrdū ben yirini

Sōz yirinde sōyleniceķ hūb olur

Her gōnūlde cān gibi mergūb olur

ŖĀķil oldur sōzi yirinde diye

ŖĀķil olup sōzi yirinde diye

Söz yirinde dimekdür key hüner

Pes yirinde dir sözi her kâmil er

Sözi yirinde diyenler añılır

Söz yirinde dimeyen yañılır[H-223a][K-223a]

Sözi yirinde dimekdür pes hüner

Yoğsa çoqluq söylenür dürlü haber

Diñle sözden imdi nedür pes murād

Vir şalavāt bul şevābı ziyāde

Neşr: Hâkîm kavlince baħr-i girdāb-ı ekber ser-cümlesi üç cild kitābda şerħ olmaya kim anuñ vaşfı Óažımdür. Şerħ dilımdür inşaoǵllāh yirinde źikr ola. Ammā bu arada añdugumuzdan murād bu ki Adunyā düşdigi baħr-i girdāb degüldür ki źikr olındı. Egerçi ol daħı baħr-ı girdābdur. Ammā ÓUmmān içindeki baħr-ı girdābdur ki ser-cümlesi altmış bir girdābdur. Altmışından gemi ħıle birle kırtılır. Balık kıvvet ile Hâkık teÓālā yol virecek ve ammā ki girdāb-ı ekberde ne gemi yürür ne üzerinden dıv u perı kıuş uçar ne hod Óažimetine ādemı-źād duyar. Zırā ki cemıÓ-i deryā bir küp yedi kıat yirden geçüp cehennem ağzına dikülür. İnşaoǵllāh anı yirinde źikr idevüz. MaÓa'l-kıśsa sözi dirāz itmeyelüm. Faķtaķüş-ı Tekvın şubĥ-ı kāzib olmadın Kıuds-i Mübārek şehrine gelüp andan geçüp Süleymān dergāhına getürdi. Fıkr itdi ki Āsaf nażarına ilete. Ez ān cānib Āsaf bin Berĥiyā bin Engiyā bin Eşmüoil peygamber Óaleybi's-selām şubĥ namāzın kıılup evrād oķuyup duÓā dileyüp elü yüzüne sürdi. Ez ān cānib Faķtaķüş daħı gökyüzinden nażar kıılup Süleymān ordusun görüp andan Āsaf¹⁶⁷ dıvān-hānesi öñine kıondı daħı raĥşı tavıyla bağlayup andan Kıāhir bin Sām'ı kıucağına alup içeri girüp Āsaf nażarına kıodı. Čün duÓā kıılup Āsaf ki el yüzine sürdi seccādeye geçüp otürdi. Faķtaķüş içeri girüp selām virüp Kıāhir'i Āsaf nażarına getürdi. Daħı nihāli üstine yaturdı. Čün ĥıdmet şartın yirine getürdi. Āsaf Kıāhir'i kıana ġarķ gördi. Sebebin sordı. Faķtaķüş daħı duÓā kıılup Kıāhir'i getürüp Sām-süvār'a iletüğün Berķ Cāzüyı helāk kıılup Sām-süvār halās idüp bir niçe gün belāsınca olduğun düşmene źafer bulduğın Óāķıbet Sām'dan icāzet aldığın Faķtaķüş getürdüğün Şehbāz-ı Perri'ye yitürdüğün Zāl-ı Destān ile Adunyā haber aldığın

¹⁶⁷ Āsaf]-H.

Qāhîr'i cezîre-i a'Ŗzama irüdüğün bir bâğ içine qondurduğün kendü baĥr-i girdāba gitdüğün Zāl-ı Destān gemisin ĥalās itdüğün Adunyā bin Dāvud neyleyüp netdüğün [H-223b][K-223b] ve Zāl'dan icāzet alup gitdüğün Kündeki Dîv'e buluşduğün Şehbāz-ı Perri'ye qulağuz qoşup Zāl'a gönderüp gitdüğün kendü yalnız gelüp Qāhîr'e yitdüğün ol yerüñ pādîşāhı Qāhîr'le ceng itdüğün qana ġarq olup Qāhîr'i bu ĥâlde bilüp getürdüğün nażarına yitürdüğün ĥikāyet itdi. **Nażm:**

[Fa'Ŗilatüñ Fa'Ŗilatüñ Fa'Ŗilatüñ Fa'Ŗilün]

Cümlesin Tekvîn-i Cin söyledi oldur Faqtaqüş

Andan edeb birle sâkin oldı ġāyet key ĥamüş

İşidüp Tekvîn-i Cinnüñ sözlerin anda Āsaf

Qıldı taĥşin erligine gönül oldı qatı hoş **Neşr:**

Der-Beyān-ı Āġāĥ-Şoden-i Perriĥān ve Zāl-i Destān Ez-Qāhîr Ki Şikeste-Büd

Ĥükemā qavlince ammā ki bizüm kıśsamuz ez ān cānib Ĥāzret-i Süleymān'a geldi Ŗaleyhi's-selām. Nite qaçan ki Faqtaqüş-ı Tekvîn Qāhîr bin Sām-süvār'ı cezîre-i a'Ŗzam pādîşāĥ-ı miĥrān-ı Ekber Ŗaskeriyle ortaya alup zaĥm-nāk idüp qana ġarq olup Qāhîr kendüden geqecek Faqtaqüş ki yitişüp Ŗuqāb gibi qapup Qāhîr'i getürüp dem çeküp uçup yir ile gök arasına geqüp nişf-ı leylde cezîre-i a'Ŗzamdān gidüp şubĥ olıncaya dek Süleymān peyġamber Ŗaleyhi's-selām qarār itdüğü yire gelüp Āsaf nażarına yitüp Qāhîr'i bî-hod qana ġarq şöyle ki qandan cevşeni qıçalı olmaz fevq Āsaf Qāhîr'i ol ĥâlde görüp Faqtaqüş'dan ĥālin sorup ol daĥı evvel āĥîr Āsaf'a kim ĥaber virdi. Āsaf tîz ĥācib gönderüp İŖtisām-i Cerrāĥ getürtdi. Emr itdi ki Qāhîr'e tîmār ide. İŖtisām-ı Cerrāĥ daĥı Qāhîr'i ĥalvet iletüp cübbe vü cevşen qıçarup cismîni küllāb ile yuyup zaĥmlarına kendü merĥemlerinden urup ĥuşk-bend idüp şarup cām-ĥ'āb üzerine yaturdı. Ammā ki Qāhîr bin Sām'uñ ol qadar qanı aqımsıdı ki henüz daĥı gözün açmamışdı kim Ĥükemā qavlinde rûĥ qandur ölüm meşābeşine varmışdı. **Nażm:**

[Fa'Ŗilatüñ Fa'Ŗilatüñ Fa'Ŗilün]

Her ne tenden çoğ aqarsa iş bu qan

Meyyite döner kişi añla ey cān

Cisme qıuvvet dāŖıma qandur viren

Ĥikmet içre qan durur rûĥ-ı revān

Neşr: Ĥakîm qavlince Faqtaqüş-i Cinnî çünki Qāhîr'i Āsaf nażarına ki getürdi. Andan Āsaf'dan icāzet alup gitdi. Zāl-ı Destān'a daĥı ĥaber itdi ki Qāhîr bin Sām'uñ qarındaşı

idi. Zāl-ı Destān işidüp [H-224a][K-224a] gam-gın olup Qārūn-ı pıl teniyle yirlerinden turdılar. Faḫṭakūş-ı Tekvīnle perrīler sultānı Hümāyūn Şāh naẓarına vardılar. Qāhir bin Sām’uñ hālinden haber virdiler. Hümāyūn Şāh’uñ kızın ki Sām-süvār almışdur ve Qāhir andan vücūda gelmişdi. Nitekim bunuñ tafşılı yerinde zıkr olmamışdı. Tekrār hâcet degül. Pes perrīler sultānı Hümāyūn Şāh Qāhir’uñ zahmından olıcağ āgāh feryād kıparup derūnından itdi bir āh ki āhından ditredi mihrimāh-ı felek yüzi oldı siyāh andan def’Ōi yerinden turup hazıne-i hāsdan merhem çıkarup sürüp Āsaf odasına gelüp Āsaf ile buluşup Qāhir’uñ yatduğı odaya vardılar. Naẓar kılup gördiler ki İŌtisām-ı Cerrāh zahmların yuyup merhem sarup huşk-bend itmiş. Ammā ki Ōaķil başında degül bî-hod kendüden gitmiş yatur. Perrīler sultānı kızını oğlı Qāhir bin Sām’ı ol pehlüvānı şāhib-kıran rüzigārı bu hâlde kendüden geçmiş görececek evvel naẓar olmuş sanup ve sol nazarda kendüye gelmez. Taşavvur idüp hemān-dem ihtiyārsız āhın felege kıçardı. Gözyaşın semege ırgürdi. **Naẓm:**

[FāŌilātūn FāŌilātūn FāŌilātūn FāŌilūn]

Öyle efgān itdi kim esirgedi keyvān-ı pır

Öyle bir āh itdi kim ditredi şems u meh münir

Ol kıadar aķıtduñuzdan kıanlı yaşın ol melik

Ĝarķa virdi Ĝarb u şarķı lāle-reng oldı bu yer

Neşr: Hükemā kıavlince çün Hümāyūn Şāh’uñ efgānından Qāhir gözin açdı. Hümāyūn Şāh yüzine baķdı. Āh idüp gözlerinden kanlı seylāb aķdı. Çevre oturan beglerūñ yüzine baķdı. Ammā mahāl yoķ ki dile gelüp söyleye. Andan Āsaf buyurdu “Qāhir’uñ yüzün küllāb ile yuyup cüllāb ile tıryāķ içürdiler. Hemān-dem cerrāh merhemini def’Ō idüp Hümāyūn Şāh’uñ merhemini hāsından sürdiler. Huşk-bend itdiler. Bular bunda bu yañadan ez ān cānib Süleymān peyĜamber geldi. ŌAleyhi’s-selām şubh namāzın kılup evrād okıyup tevḫīd ile Şeytān boynın toķuzķen kıulağına efgān u zārı irişdi. Niye ki diyü fikre varınca müvekkil-i bād-ı felek NaĜmaŌāŌil melek haber virdi ki Faḫṭakūş Qāhir bin Sām-süvār’ı zahm-nāk getürdi. Kıana Ĝarķ Āsaf naẓarına yetürdi. Kıarındaşı Zāl-ı Destān ile dedesi perrīler sultānı Hümāyūn Şāh Qāhir’i zebūn görüp ağlaşduķları āvāzıdur” diyüp sem’Ō-i Süleymāniyye [H-224b][K-224b] haber verince Qāhir için Ĝāyet acıyup emr itdi ki Dekkāk-i Cinnī varup Faḫṭakūş’ı getüre Dekkāk-i Cinnī *SemiŌnā ve ataŌnā*¹⁶⁸ diyüp Āsaf odasına varup selām virüp Faḫṭakūş-ı Tekvīn görüp Süleymān’a

¹⁶⁸ İşittik ve itaat ettik (AŌraf 7-206. Nabl 16-49. Necm 53-62).

daÖvet eyledi. Faḫḫakūş daḫı Süleymān ḳorḫusından Āsaf bin Berḫiyā’nuñ elin öpüp daḫı şefāÖat diledi ki Süleymān ḥāzretine bile vara. “Eger niçün Ḳāḫir’i yalıñuz ḳoyup gitdüñ” diyüp Öitāb idüp Öiḳāb ḳılmaḳ dilerse ḥalās ide. Pes Āsaf daḫı sözin sımayup yerinde turup şebreng-i ḳātıra süvār olup eyitdi. Faḫḫakūş piyāde öñine düşdi. Binekden artuḫ zerrin kemere ḳullar Āsafuñ öñince yüriyüp Öizzet ile dāret ile alup Süleymān nażarına getürdiler. Yaḳın gelicek Āsaf ḳātırdan inüp Süleymān’uñ ḥalvet-i ḥāsına girdi. Selām virdi. Süleymān Öaleyke aldı. Andan geçüp nażarına ḳarşu vezāret ḳürsisinde oturdu. Andan Süleymān ḥāzretine Ḳāḫir bin Sām’dan haber virdi. Bu eśnāda Faḫḫakūş daḫı içerü girdi. Süleymān ḥāzreti Öitāb birle eyitdi ki “Niçün Ḳāḫir bin Sām saḡ esen alduñ gitdüñ zaḫm-nāḳ getürdüñ. Ben ḥod-ḥaber aldum ki cāzū cenginde Ḳāḫir’e zaḫm irişmedi kim Ḥāfiż-ı Deyyān Ḥıfż idüp saḳlamış ya bu ḳadar zaḫmı Ḳāḫir ḳanda yidi veya senüñ niçün zaḫmuñ yiri yoḡ beñzer ki ceng güninde Ḳāḫir’e muÖāvenet itmedüñ ki Ḳāḫir yalıñuzluḳdan bu ḥāle uğradı. **Nażm:**

[FaÖilātün FaÖilātün FaÖilātün FaÖilün]

Aşlı nedür baña eyit virüben toḡrı cevāb

Yoḡsa saña itdürüben Faḫḫakūş bi-ḥadd Öiḳāb

Şanma tekvün olmaḡ ile ḳurtulasın bu zemān

Kim ḳaçup ḳanda varasın uçañ eger çün Öuḳāb

Neşr: Ḥakim ḳavlince Süleymān ḥāzreti Öaleybi’s-selām bu vech ile ḥışma gelüp Tekvün daḫı Süleymān peygamberüñ Öaleybi’s-selām devām-ı devletine duÖā ve eyyām-ı rifÖātine şenā ḳılup eyitdi “Ya Nebiyu’llāḫ şimdiye dek nażaruñda geç ḥaber söylemedüm” diyüp başladı. Tafşil birle zıkr itdi. Nitekim bundan aḡdem zıkr olındı. Tekrār ḥācet degül kim mükerrerüñ daḫı cüllāb-ı keşreti dimāḡa ḥalel virüp muḥāsāl-ı kelām sözi dirāz itmeyelüm. Süleymān nażarında Ḳāḫir’i raḫşıyla getürdüḡin dem çeküp uçup Hindü-sitān’a yitürdüḡin ve Ḳāḫir Berḳ-i Cāzūyı ḥelāk itdüḡin ve şerrini yiryüzinden getürdüḡin [H-225a][K-225a] ve andan Sām-süvār’ı bendüden ḥalās idüp düşmanu hezimet olduḡına bezm ḳurup yiyüp içdüḳlerin Öālī-raḡm rüzigār ḥoş geçdüḳlerin ve andan soñra Sām-süvār’dan Ḳāḫir icāzet aldudun raḫşıyla Ḳāḫir’i getürüp dem çeküp uçduḡin yirle gök arasına giçdüḡin ḳazā vu ḳader gibi perrān olup gitdüḡin cezire-i aÖżama gelüp yetdüḡin Şehbāz-ı Perriyle buluşduḡin girdābdan ḥaber açduḡin andan Ḳāḫir’i yiryüzine indürdüḳlerin bir Öaḡim bāḡçe içine ḳondurduḳların Ḳāḫir uyḫuya varup yatduḡin bunlar dem çeküp ḳanad açup uçup baḫr-i girdāba geçdüḳlerin ve andan Żāl-ı Destān’a buluşup gemisin ḡarḳ olmadan ḳurtardudun andan icāzet alup uçup gitdüḡin Kündeki

Diy'e buluşup Zâl-i Destân'dan haber virüp Şehbâz- Perri aña kulağuz hoşduğun yalıñuz gelüp gitdügin varup Qâhir bin Sâm'ı koyup gitdügi bağ içinde bulmaduğun Óâciz olup kandeligin bilmedigin cüst u cü itdügin kürrenâ-yı nefir sedâsın işidüp dem çeküp ol araya irdügin bir bölük leşker gördügin Qâhir bin Sâm'ı tır u bārānla kana garş bi-hod hâyran itdüklerin görüp gökyüzinden yiryüzine inüp sağ eliyle Qâhir'i ve sol eliyle rahşını kapup getürdügin nısfu'l-leylde cezire-i aÓzamdan uçup gitdügin şubh olunca gelüp Āsaf nazarına yitdügin ser-cümle taqrir kıilup eyitdi ki "Ya Nebiyu'llāh қазиyye-i hāl budur ki Óālī hāzretüne evvel āhir şerh itdüm. Rāstın söyleyüp kızbi aradan tarh itdüm. Zīrā bilürem ki kâzibe mürüvvet-gāhına şefkat yoqdur. Nitekim *lā-mürüvvetü'l-kazıbin*¹⁶⁹ eydür

Naẓm:

[*FāÓilatün FāÓilatün FāÓilatün FāÓilün*]

Gerçi itdüm Qâhir'i tenhâ koyup bi-hād hatā
Liki cürmüm Óafv idüp eyle kerem kıilup Óatā

Qul hatā itse nola Óafv şehinşeh u yāqini
Tutalum qanu itmişdür Óafv u sultān qanı ya

Neşr: Hākim qavlınce Süleymān hāzreti Óaleybi's-selām Faqtaqüş Óözri kim işitdi. Hışmı sâkin olup andan Dekdāk-i Cinni'ye emr itdi ki Faqtaqüş hābs ideler. Qâhir bin Sām-süvār'ı yalıñuz koyup kendün için ammā ki Āsaf bin Berhiyā efdal-i etkiyā ayağ üzere qalqup dilek idüp eyitdi ki "Yā Nebiyu'llāh Egerçi ki Faqtaqüş hatā itmişdür. Qâhir'i yalıñuz koyup gitmişdür. Velākin maÓlūmuñdur ki taqdır-i Rabbāni'den [H-225b][K-225b] taşra iş yoqdur. Bunca zemāndur ki Qâhir bin Sām-süvār sâhib-qırānlıq ider dahı bu vech ile zahm yemiş degüldür. Bes elbetde ceffü'l-qalem böyle yazmışdur kim başına geldi. Nitekim eydür *İzā halleti'l-teqādiru dalletü'l-tedābiru*¹⁷⁰ Pes öyle olsa ortada Faqtaqüş'uñ ne günāhı var. İmdi yā Nebiyu'llāh. Egerçi ki Süleymān zemān¹⁷¹-ı zemānesin sultānı cihānusın fermānu elünde Faqtaqüş'a Óazāb-ı Óıqāb u Óitāb itsek hūkmün cārī geçer. Cellād hāzır siyāset natıÓ döşenmiş zerre icāzetünle ve işāretünle cānib alup bu mücrimün qana qana qanın içre. Ammā ki Yā Nebiyu'llāh mürsel peygāmersin ummazam Óālī hāzretüñdür ki bi-günāha Óıqāb kılasın. Belki farz u vācib olan oldur ki günāhına muÓterif olan cürm ehlinün günāhın Óafv idüp şevāb qazana kim Óuqalā eydür "ÓĀdil şāhlaruñ tarıķi budur ki düşmāna qādir olduği hinde Óafv

¹⁶⁹ *Yalancıdan hayır gelmez.*

¹⁷⁰ *Kader gelince tedbir tükenir.*

¹⁷¹ *Zemān]-K.*

idüp günâhından geçer.” Nitekim eydür *İzâ kâderet Óalî Óaduvriñ fâceÓlehu'l-Óafve Óathu şükren li'l-ķudreti Óaleybi* **Nażm:**

[*FaÓilatün FaÓilatün FaÓilatün FaÓilün*]

Böyle diyüp Şeh Süleymân'dan dilek kılar Āsaf
Taķtaķuş'un dökmeğe kanın kı lup Óömrin telef

Dinle imdi nice olı sar Taķtaķuş'un hâli pes
Lı ke virgil hoş şalâvat Āhmed'e yüzi külef

Der-Beyân-ı ÓAfv Gerden-i Cürm-i Taķtaķuş Süleymân ÓAleyhi's-selâm Berây-ı Hâtır-ı Āsaf

Ĥükemâ kavlınce kaçan ki Āsaf bin Berhiyâ ol server-i Óulemâ bu vech ile Süleymân hâzreti Óaleyhi's-selâm nażarında Taķtaķuş-ı Tekvin'ün günâhın dıleyecek Süleymân-ı Nebi dahı Āsaf hâtırıçün Taķtaķuş'un günâhından geçdi. Andan Āsaf'a sordı ki Qâhir bin Sâ m gâyet zebûniye hod degül. Nice gördün Āsaf eyitdi “Yâ Nebiyu'llâh gâyet zebündür. Ammâ ümmid vardur ki devletünde ölmeye” diyüp duÓâ kı lıncaķ Süleymân Ĥükm itdi. Loķmân ile Ĥükemâ [vü] vüzerâ Qâhir bin Sâ m'a varup Óilâc idüp qarındaşı Zâl-ı Destân ile dedesi perriler sultânı Hümâyün Şâh'un hâtırın soralar. CemîÓsi Qâhir'ün maķâmına varup Zâl ile perriler sultânı Hümâyün Şâh'un mübârek hâtırın sorup andan Qâhir'ün yarasına tımâr itmegi meşgül oldılar. Merhem-i kâfuri terkib idüp zahmına sürüp huşk-bend idüp tımâr itdiler. **Nażm:**

[*FaÓilatün FaÓilatün FaÓilün*]

Şeh Süleymân Ĥükm birle her Ĥâķim
İtdi hıdmet Qâhir'e anlar delim

Diñle imdi bir Óacâóib kıssa hem

Vir şalâvat Āhmed'e yâ n'ideyim¹⁷²

Neşr: Ĥükemâ kavlınce bunlar bunda Qâhir'i tımâr itmekde. Bizüm kıssamız ez ân cânib-i Süleymân'a geldi. Şeh Süleymân Qâhir'e ģam-ģin-i dil olup oturdu. Anı gördiler ki Āhi Melih **[H-226a][K-226a]** içeri girdi eyitdi “Yâ Nebiyu'llâh egerçi Ĥâķķ tebârek ve teÓâlâ biñbir ümmeti deñizde ķuruda cemîÓ milleti saña mutiÓ u musahhar eyledükden soñra yil tahtını felekde götürür. Meşarıķ u maģaribe yitürür bu cümleden ģayrı meÓâzibe cemâdate nebâtata mâsivâya çâr Óunsurdan yaradılmış cemîÓ-i eşyâya

¹⁷² Vezin gereģi mısra içerisindeki “ammâ” atılmıştır.

hükümün geçer. Pes bu nedür ki bir mu'âlece için Loqmân-ı Hâkîm diyen bir Hâbeşi-i 'Araba ihtiyâc çekesin. Dağı ins u cin serhengleri arasında 'Uqalâ ikin ikin olup her birisin bugün söyleşür gördüm. Süleymân hâzreti hod 'Oaleyhi's-selâm cemî' yaradılmışa sözi geçdükdün soñra nebâtâtuñ şecerâtuñ şemerâtuñ ma'âdin-i hâcerâtuñ niçün havâssın bilmeye. Loqmân-ı Hâkîm diyen 'Arabuñ minnetin çeke marîza-i hastaya zahmına ki tîmâr it" diye didiler. **Naẓm:**

[Fa'ôilatün Fa'ôilatün Fa'ôilatün Fa'ôilün]

Ol 'Arab Loqmân'nınuñ çekmekde neyse minnetin

Bu nebâtâtuñ sorup bilse gene hâssiyetin

Böyle diyüp Şeh Süleymân hâzretine Âhî Melîh

Sâkin olup çeşm u güş tutup gözedür hâzretin

Neşr¹⁷³: Hâkîm Kâvlince Âhî-i Melîh böyle diyecek. Bu söz Süleymân hâzretine kâr idüp emr itdi. Ceng-i İshâk'a zerrin u zeyn urdılar dağı hüküm itdi. Loqmân-ı Hâkîm ve Âsaf bin Berhiyâ ve Feysâgores tevâhidî ve Batlaymûs-i Hâkîm ve Feylesof-ı Ekber ve Nâşen Peygamber ve Evyâşer ve Kâz Peygamber ve Bedre'sün Peygamber 'Oaleyhi's-selâm bunlaruñla tek tenhâ süvâr olup Hûmûs şehrinüñ sâhrâsını deşt u beyâbânın seyr itdiler. Ammâ ki bunlardan Süleymân 'Oaleyhi's-selâm kırk adım önce giderdi. Yiryüzindeki otlara nazar iderdi. Görürdi ki her birisi hâl diliyle Allâh te'âlâyâ tesbîh iderler. Bildi ki cümle eşyâ' tesbîh-i Hâkîk'dan gâfil degül. Nitekim kelâm-ı Rabbânî de ve kitâb-ı Subhânî de gelür ki *Ve in min şey'in illâ yusebbihû bi-hamdihî*¹⁷⁴ diyü buyurur. **Naẓm:**

[Fa'ôilatün Fa'ôilatün Fa'ôilatün Fa'ôilün]

Yırde gökde cümle eşyâ ne ki varsa mâsivâ

Zîkr-i Hâkîk'dan hâlî olmaz anlar anı etkiyâ

Sen niçün gâfil olasın zîkr-i Hâkîk'dan ey delîl

Zâkir ol ki rahmet ide Hâkîk şefî' ol Muştafâ

Neşr: Egerçi ki naql-i Eflâtün budur ki cemî'-i eşyâ' mâsivâ tahtı yiryüzinde biten yapraklar ve zerre zerre eczâ'ı-i topraklar hâl dilince Hâkîk te'âlâyâ bu vechle zîkr itdüklerin Hâzret-i Süleymân işidüp *Qavlehu te'âlâ fe fehbemnehâ Süleymân ve kullen âteynâ hükmen ve Ölmen*¹⁷⁵ mücibince cemî'isinüñ dilin bilürdi. Tahtı hînk-ı İshâk'a süvâr olup

¹⁷³ Neşr]-H.

¹⁷⁴ Her şey O'nu hamd ile tesbih eder (İsra-44).

¹⁷⁵ Biz hüküm vermeyi Süleymân'a kavratmıştık. Zaten her birine bükümranlık ve ilim vermiştik (Enbiyâ-79).

[H-226b][K-226b] yiryüzinden ki giderdi. Her bir ötücü guzât ayağı tokunduğı gökcegiz ve yol kenârında biten giyâh güvâh virüp eydür ki “Yâ Nebiyu’llâh ben fülân derde kefâretüm emr eyle beni yerden götürsünler cihân seyrânına Óabeş gelüp Óabeş gitmemiş olayın yir mehdinden baş çıkardumsa bir şahsa nefÓüm degsün *hebaóen menşuren*¹⁷⁶ olup çüriyüp gitmeyeyin. **Nażm:**

[FāÓilatün FāÓilatün FāÓilatün FāÓilün]

Hâl dilince ne ki varsa yirde biten hep giyâh

Hâssasın Óarz itdi virüp şaha dilince güvâh

Her birinün dillerini Şeh Süleymân fehm idüp

Şükr iderdi Hâlık’a kim oldurur vâhidi’llâh

Neşr: Hâkim kavlince rivâyet-i şahîh budur ki Loqmân-ı Hâkim Óaleybi’s-selâm anuñla şöret bulup Loqmân oldu ki üç biñ üç yüz otuz üç ehl-i bisât ehl-i şakirdi vardı. Her birinün yedişer sekizer ot kazıcı edviyye düzici hıdmet-kârları vardı. Loqmân-ı Hâkim bunları etraf-ı Óâleme gönderdi. Yüce kühistânlardan ve alcağ bâğ bostânlardan envâÓ dürlü otlar kazup getürdilerdi. Loqmân-ı Hâkim’e yaprağıyla köküyle Óarz iderlerdi. Andan Loqmân-ı Hâkim cemîÓsin getürüp şakirdlerine Süleymân nażarına varurlardı. Eger eşmârdur ve ger eşcârdur yâhüd reyâhîn ezhârdur. Her birisini bir hâkim eline alurdi. Yaprığın kökin vazÓin heyóetin ve eşkâl-i sífatin gösterüp eydürdi “Yâ Nebiyu’llâh bunuñ hâssasın bilmekde Óâcizem ve tıb kitâblarında dañı mütâlaÓa idüp gördüm ki hükemâ-yı mütekkaddimîn Teóhetti İdris peygamber Óaleybi’s-selâm kim aña Hürmüs Hâkim dirler. Anuñ kitâbında dañı bunuñ hâssasın bilemedim. İnsâna nefiÓ vü zararı var mıdur baña bilevir” diyüp tevekküÓ idecek Hâzret-i Süleymân Óaleybi’s-selâm yönüni kıbleye dönüp iki rekÓat hâcet namâzın kılup yidişer âyet Tevrât Zebür’dan okuyup tiğ-i tesbîhle diğ-i şeytân-ı Racım boynın tokuyup nübüvvet-i hâteminün üzerinde mastür olan esmâÓu’llâh okuyup cemâdât u nebâtât üzerine melik-i müvekkil daÓvet iderdi ki evvel min âhir cemîÓ-i nebâtātuñ müvekkileri vardur. Teóhetti bir salkıım üzümüñ üstine bir ferişte müvekkildür. Ser-cümle müvekkillerün üzerine Mıkâóil Óaleybi’s-selâm müvekkildür. Nitekim Óacâóib-i mahlûkât-ı kebîrede gelür ki gökyüzinde yire ki yağmur ol kadar ki hâdd-i hisâba gelmez. Her bir kıatresin bir melek indürür. Ol indürdigi kıatreye melek deñmez âher-i yağmurda bir meleke nöbet [H-227a][K-227a] gelüp ol kıatre emr-i Rabbâni ile ol melek indürür. Ol kıudret yağmur suları kim yirler

¹⁷⁶ Boşuna, faydasız.

yüzine saçılır. Balçıktan hurmā kara toprağdan kıvılcık lāle bitüp dikenden rağnā güller açılır ve dürlü dürlü ni'ometler zāhir olup şudretten hāl budur ki Allāhu te'ālā yağmur yiryüzüne şudret kifāfınca yağdurur. Nite eger kim çok yağdursa rüy-ı zemīn garkā virüp halkı helāk ider. Eger ki az yağdursa yiryüzünde kuraklık olup nesne bitmez ni'omet hāsıl olmaz. Pes ne ziyāde ne nokşān bu bir 'Oaceb miqdār-ı İlāhīdür ki 'Oaql-i insān ihāta idemez kim kelām-ı Qadīme de ve kitāb-ı Kerīme de gelür ki şavluhu te'ālā *ve enzelnā mine's-semā'ī mā'ōen bişaderin*¹⁷⁷⁻¹⁷⁸ ve dağı bu da mu'ayyendür ki her zerreñ ve on sekiz biñ 'Oālemüñ hāllu hālince miqdārlu miqdārınca Allāh te'ālāya celle celāluhu t'ā'at u 'Oibādeti ve tesbīh u şenāsi vü du'āsı vardır. Qaderince şöyle ki bir vakt 'Oibādetden hālī degüllerdür ve 'Obūdiyyetinde müstağraqlardur. Şöyle ki bir zerreğinde eczā'ı toprağda ve eşcār-ı yaprağda ve ebhār-ı şatrede ol şadar hāmd u şenā tesbīh u du'ā ve şalavāt u kibriyā vardır. İçinde kim hād u hisāba gelmek şābil degüldür. Pes ma'ölüm oldu ki *semāvātu eraşiyen vemā fiyebā mine's-şaklīni mine'l-insi ve'l-cinni ve'l-meleki ve'l-hayvāni ve'l-vuhūşī ve't-tuyyūri ve's-sibā'ī ve'n-nebil ve'ş-şubābi ve'l-'Ounākibi ve'ş-şerrāti ve'ş-şedditi'd-darāri alība*¹⁷⁹ cümlesi Allāha 'Oibādet ve sācid u muti' vü münşāddur. Nitekim kelām-ı Kerīme'de ve kitāb-ı Qadīme'de gelür ki *Ve in min şeyin illā yusebbihū bihāmdibi velikin lā teşkahūn*¹⁸⁰ Pes bundan maşşūd küllī budur ki on sekiz biñ 'Oālemüñ ve cem'i' zerrātuñ ve şatarātuñ ve nebātātuñ cümlesi hāl dilince zikr ider. Zākirlerdenmiş. **Nażm:**

[Fa'ōilatūn Fa'ōilatūn Fa'ōilatūn Fa'ōilūn]

Cümle zerrāt ider iken Hāşş te'ālā zikrini

Sen niçün ni'omet yiyüben şılmayasın şükri

Var *yusebbih*¹⁸¹ süresin oğı idüben t'ā'ati

Cümle şeye hor bağı ama aña zikr u fikrini

Neşr: Hāşim şavlince ma'ölüm oldu ki yiryüzünde biten nebātātuñ giyāhuñ dağı hāl dilince zikr u şükri var imiş. Bu taşdırce her ne otı ki Loşmān-ı Hāşim Süleymān hāzretine *aleybi's-selām 'Oarz* iderdi. Süleymān hāzreti dağı Loşmān-ı Hāşim'e nef' u zararın şöylerdi. Ol dağı tıb kitāblarına hevāşin yazardı. Bir şavlı bu ammā ki şavlı-i eśāh budur ki egerçi ki giyāh hāl diliyle Hāşik'ı zikr ider eger şecerāt eger şemerāt eger hecerāt **[H-227b][K-227b]** ve ma'ādın u nebātāt zākir u hāmidlerdür. Ammā ki cemādātdan

¹⁷⁷ İdemez kim kelām-ı Qadīme'de ve kitāb-ı Kerīme'de gelür ki *şavluhu te'ālā ve enzelnā mine's-semā'ī mā'ōen bişaderin* –H.

¹⁷⁸ *O'nun emri ile gökden su indirdik (Mu'ominūn-18).*

¹⁷⁹

¹⁸⁰ *Her şey O'nu hamd ile tesbih eder. Ancak, siz onların tesbihlerini anlamazsınız (İsra-44).*

¹⁸¹ *Tesbih eder (Cum'a-1).*

ben fülân derde kefâretüm diyüp haber virmek mümteni'Ödür. İllâ ki cemî'Öinüñ üzerine ârz ğabrânuñ ve kıtarât-i deryânuñ ve şecerât-ı hercânuñ ve şemerât-ı me'vânuñ ve ma'Öâdin-i kühistânuñ ve evrâķ-ı gülistânuñ üzerlerine müvekkel melâ'öike vardır. Nitekim zıkr olındı. Pes Hâzret-i Süleymân *Öaleybi's-selâm* her neye kim nażar iderdi melek-i müvekkilini da'Övet kılırdı. İzn-i Rabbâni birle hükmi Süleymân'ıye mu'tı'Ö olup gelürdi. Hâzret-i Süleymân andan sū'âl kılırdı ki emri Rabbâni ile müvekkel olduğuñ cesedüñ nef'Ö u zararını bize beyân itgil diyicek ol müvekkel olan ferişte daħı hâl dilince halk gözinde nihân Süleymân Öayninde Öayân ol müvekkel olan ferişte ol giyâhuñ nef'Öini ve zararını bir bir şerh iderdi. Hâzret-i Süleymân daħı *Öaleybi's-selâm* Loķmân-ı Hâķim'e melekden işitdüği gibi taķdir kılırdı ve Loķmân daħı kendünüñ te'ölif itdüği tıb kitâbına Süleymân peygamber *Öaleybi's-selâm* mübarek ağzından teveccüh ile elfâz-i dürer-i bâr-güş itdiyse kıleme getürüp imlâ iderdi. Andan soñra bâķi vü etibbâ vü hükemâ ol otcağazuñ hâsiyyetin Loķmân-ı Hâķim'den biñ dürlü minnetle ve hezârân-ı hıdmetle sorup bilüp gelüp kitâblu kitâbın ele alup raķama getürüp inşâ kılırdı. Bu muķaddimeden ma'Ölüm oldı ki Loķmân-ı Hâķim'üñ daħı loķmânlığı Süleymân-ı Nebi ma'Öarifetiyle kuvvet tutdı. Cemî'Ö-i eşyânuñ nef'Öine zararına Öilmi yetdi. **Nażm:**

[*Fâ'Öilâtün Fâ'Öilâtün Fâ'Öilün*]

Var kıyâs it Şeh Süleymân hâzretin
Niçe yüce imiş Allâh devletin

Cümle eşyâ dillerin bilürdi ol
Her biriyle söyleşürdi ol Resül

Emrine me'ómür idi halk u felek
Hıdmetine yüz sürdi ins u melek

Halk çâker itdi aña Rabbü'l-Öibâd
Kim getürür tahtını göklerde bâd

Hükmi iderken Öâleme Kıf'dan Kıfa
Urdı aña ecel daħı âhir Kıfa¹⁸²

¹⁸² Bu mısraın vezninde kusur var.

Çün Süleymān'a cihān qalmadı pes
Ĥürmet ecel añada qalmadı pes

Saña daĥı qalmaya bāqı cihān
Lıki qalur aylu gök añla Óayān

Qalur ādemlik velı ādem gider
Ādem ol ki dāóimā eyelük ider

Şeh gerekdür hemçü Sultān Bāyezıd
Devleti olıncaguz Ĥaqq'dan mezıd

Hemçü Kisrı eyleye Óadliyle dād
Zülm görüp diyemeye tā kimse dād

Ĥaqq teÓālā Óömrini itsün cihān [H-228a][K-228a]
Kim müşerref Óadli birle bu cihān

Der Beyān-ı Temşilāt-ı Dāsitān-ı Māzi

[FāÓilatün FāÓilatün FāÓilatün FāÓilün]

Çün müsebbihdür cemādāt-ı ĥacer cümle giyāĥ
Sen niçün öldüñ zıkrden ĥāl-i bes ey niĥ-i ĥ'āĥ

Qılmađuñ miróāt dil-i pāk itmedük āĥ sāfı-qalb
Lıke qılđuñ bu hevā-yı nefse uyup bı-ĥād günāĥ

Dergeh-i Ĥaqq'dan seni merdūd iden ĥayfā nefis
Āĥ dirigā nefis elinden sad dirigā āĥ u vāĥ

Ĥaqq qapusın qoyuben ĥalqa tutan tāmıÓ ümmıd
Dūzah içinde qalırdur mesken olup nār-ı çāĥ

Geçdi Óömrüñ lehve saçuñ ağırd öldüñ çü pır
Qılmađuñ Ĥaqq'a Óibādet cürmle itdük rü-siyāĥ

Gözedüp nefsün hevâsın hâyilersin sehv ile
Var töbe kı l günâha ki ide rahmet Hâkık ile

Kıl namâzı it niyâzı vir taşadduğ añ duÔâ
Halık hoş tut nefse gûh it zâkir olup eyle âh

FiÔline Firdevsi'nün başma velî kavlin gözet
Kim saña vâÔiz sıfat virür naşihat ol agâh

Der-Beyân-ı Meclis-i Âhir

[FâÔilatün FâÔilatün FâÔilün]

Hâkık'a minnet ey emîr-i nîk-nâm
Üç yüz kırk üç mecâlisdür tamam¹⁸³

Hâkık Ôinâyet itdi çünkü söyledüm
Neâr-i naızımla kamu şerh eyledüm

Dilden elden geldügince yâ emîr
Söyleyüp imlâ olundu dil-pezir

Sözin tavîl itmeyelüm ey hümâm
Vaqt teng oldu irişdi çünkü şâm

Bâkisinde söyleyevüz var ümmîd
Kim müyesser ide Hâkık Ôömri mezîd

Ey cihânı Kün¹⁸⁴ demekden yâradan
Tîni gûyâ eyleyüben düriden

Hâk-i âdem bād-ı Ôişi eyleyen
Hâr-i gül balcığı hurmâ eyleyen

¹⁸³ Vezin gereği mısra içerisindeki “ki” atılmıştır.

¹⁸⁴ Ol (Yasin-82).

Bu kitābuñ ihtitāmın kııl mezıd
Andan ol kim olmaya cismüm şaÓıd

MüstemiÓle kātibine rahmet it
Her birinün meskenini cennet it

Diñle imdi pes mecālis nicedür
Vir Salāvāt Muştafāya sözidür

Süleymān-nāmenün Üç Yüz Kıırkı Dörddünci Meclisün Zikrindedür

[*FāÓilatün fāÓilatün fāÓilün*]

Hükemā ey dil derdle dāóim belā
Terki kıılma zevkı ile şevkı u şafā

Qoma elden ey gönül āsāyişün
ÓIyş u nüş olsun cihān içre işün

Gönlünü gözden begüm biraqma sen
Hırmeni cān hecr odına yaqma sen

Bu bahār-ı Óömre irmedin hāzān
Óolmadan cismün yirinde tāze cān

Gül gibi gönül açup şād olasın
Servi gibi gāmdan āzād olasın

Çün leşker-i küffārsın rabt-ı lisān
Sūseni-veş olmaya beste zeban

Çün bilürsin yoñ cihān içre şebāt
Nutqa gel pes variken sende hāyāt

Sözün idüp dürc-i gevher sözün aç
Dürr-i gevher sözlerün dünyāya şaç

Çün hazîneñ söz dürrindendür ol
Harc idegör pîr gelse bahtulu

Ümme dünyâdan dahı sen pây-mâl
Kim bilürsin idecekdür pây-mâl

Söz senüñdür ço cihānuñ gevherin
Devr elinden ümme gerdüñ-ı zerrin[H-228b][K-228b]

Artduğınca Óālem içre genc-i māl
Kıalb içinde çoğalır dahı melāl

Kıoya Óākııl bu cihānuñ guśsasın
Di kerem kııl Şeh Süleymān kıśśasın

Der-Beyān-ı Āmeden-i Müvekkel-i Nebātāt Be-Dergāh-ı Süleymān ÓAleyhi's-selām

Ĥükemā kavlınce mücerribān u āĥvāl ve evzāÓ u rüzigār ve Óuğde-güşāyān esrār ve kıaşśas-ı aĥbār ve Eflātūn-i Yūnāñı naĥlınce heyóet-i maziye gerdiş-i gerdün u erġanūn sāz ve perde-i dāóire-i bũķalemūn kıānūn u āvāz ol vech ile śāĥĥ ĥıkāyet u melĥ rivāyet kıılup eyidürler ki çün kim Süleymān Peyġamber Óaleyhi's-selām¹⁸⁵ Kıāhir'üñ yarasına tımār itmeġi Loķmān-ı Ĥakīm'e emr idecek Feyśāġoreś ĥakīm incindi. Eyitdi ki “Yā Nebıyū'llāĥ bu Ĥabeşı'ye dāóim iÓtibār idersin. Anı bilmez misin ki egerçi ki ikimüz dahı bir üstād śākirdleriyüz. Ammā ki Loķmān dahı¹⁸⁶ ĥakīm-i ĥāzıķdur. Velākin keşfidür nebüm ĥod kesbidür. Kesb ile keşfi bir olmaz egerçi kim keşfi devlet-i İlāĥidür ve niÓmet-i nā-gehāĥidür kesbinüñ maÓrifet zıyādedür ki imtihānı ve tecrübesi artuķdur. Eyle olsa benüm kemālüm tecribāt ile izhar u mine's-ş-semş Óayān olmuşdur. ÓAle'l-ĥusūs ki iki yüz seksen pāre kıtāb-ı Óilm-i ĥisābda ve Óilm-i hendesede ve Óilm-i ĥikmetde ve Óilm-i heyóetde mahir olup teólıf itdüm. Cümlesinden birisi āreśmādıķidür

¹⁸⁵ Selām]-H.

¹⁸⁶ Dahı]-H.

ki değme hâkîm anı dürüst oqımaq elinden gelmez. Degül kim ma'Öânîşinde mutalli'Ö olup haber virümek. **Naẓm:**

[*Fa'Öilatüin Fa'Öilatüin Fa'Öilatüin Fa'Öilün*]

Her cihetden ma'Örifet ta'hşîl idüp durun tamam

Olmışam ben Öilm u hikmet içre mâhir ey hümân¹⁸⁷

Kün gibi rüşen sitârem olmuş iken âh dirig

Gu'ssa-i Loqmân mevâni'Ö olup artar çün gamâm

Der-Beyân-ı Sebep-i Hilkat-i Nebâtât Be-Ûavl-i Hükemâ Süleymân ÖAleyhi's-selâm

Hükemâ kavlince Feyşâgöres-i Hâkîm Loqmân-ı Hâkîm'e bu vech ile ta'Ön idecek Süleymân peygamber Öaleyhi's-selâm cevâb virüp eyitdi ki "Yâ Feyşâgöres-i Hâkîm muhâssal-ı kelâm şimdi ki Öâsrda hâzretüñ gibi ve Loqmân ibn-i ÖÂd gibi hükemâ vü Öukelâ arasında felek mişlünizi getürmemişdür. Ammâ kim iki vech ile hâzretüñe lâzımdur kim Loqmân'a Öizzet idesin evvel bu ki sizden uludur ve pîr-i kânîdür. Her kişi kendüden evveliyeye Öizzet u hürmet itmeklik vâcibdür. İkinci bu ki bir kavle peygamberdür. Zîrâ ki Hâkîk te'Öâlâ canibinden celle celâluhu melik-i muqarreb gelüp ba'Özi nebâtâtuñ nef'Ö u zarın beyan-ı Öayân itmişdür. Pes her vech ile lazım gelür ki itâ'Öat idesin. Zîrâ ki bu Öaceb kibr yaramaz sıfatdur. Sizlere layık degüldür kim hiç kimse andan halâs olası degüldür. Zîrâ ki nefsi emmârenüñ bunlar kuvâsıdur. Nefsi bunlaruñla kuvvet tutacaq Öucubi ziyâde olup halk andan nefret ider. [H-229a][K-229a] husûsan ki yaramaz. Hulq vahşilik getürür. Nitekim Öuqalâ eydür *Su'ulü'l-hulqei vahşetüin lâ-balâsa fîba*¹⁸⁸ diyüp te'Ödib idecek Feyşâgöres-i Hâkîm gâyet gam-gın olup söyledügiñe pişmân oldu. Dahı eyitdi ki "Sa'Öâdetsüz kişiye yâ Nebiyu'llah Loqmân gibi devlet irse Öacemîdür kim hâkîm ehl-i gam çeküp erenlere âfet ire. Nitekim eydür "Devletü'l-endâli âfetü'r-ricâlî" böyle diyüp gamgîn olıcaq. Süleymân-ı Nebî Öaleyhi's-selâm hâtırın tesellî kırup eyitdi ki "Yâ Feyşâgöres Hâkîm hikmetde Loqmân'ı beğenmezsın Loqmân dahı saña vucüd virmez İnşâ'llâh Sürhibâd cengi ber-taraf olsun cemî'Ö-i hükemâ yiryüzinde bir yere getürüp Quds-i Mübârek binâsın başlatduğum eyyâmda meclis-i Öâlî qurup bahş itdürsem gerek. Ol vaqtin imtîhân idüp sem kançı göz hikmetde mâhirdür. Bilsen gerekdür aña göre sizlere Öizzet kılsam gerekdür" diyüp tesellâ virüp dahı sū'âl itdi ki "Yâ Feyşâgöres Hâkîm Loqmân-ı Hâkîm'e hod-melik-i

¹⁸⁷ Vezin gereği mısra içerisindeki "ki" atılmıştır.

¹⁸⁸ *Kötü yaratılış insandan hayır gelmez.*

muşarreb gelüp Adünya’nuñ nef’ u zarin söyledi. Hâzretüñ hod imtiñân ile tecrübeyle buldum dîrsin melek-i ta’Ölîm itdügiyle insân ta’Ölîm itdügi yir degül. Pes niçün Loşmân’a ta’Ön idersin. Yoğsa mantık-ı ibtidâ-i bünyâd kılup te’Ölîf ecilden meleke i’Ötimâduñ yoğ mı? Felek bahşinde mi kılduñ yâ hâkîm mantık bahşinden gec Hâkîk’a i’Ötiqâduñ toğru tut ne hoş vaçtdur. Şu kimse ki Hâkîk’a i’Ötiqâdı i’Ötimâdı dürüst ola. Nitekim eydür *Fâbe vaçtu men vaşîka bi’llahi te’Öâlâ*¹⁸⁹ Süleymân *Öaleyhi’s-selâm* böyle diyicek Feyşâğores-i Hâkîm cevâb viridi ki “Yâ Nebiyu’llâh egerçi mantık-ı ibtidâ’ taşnîf itdüm. Velâkin muşâbelesinde Öİlm-i Edyân’dan neçe kitâblar dañı te’Ölîf itdüm. İ’Ötiqâdum Allâh’a şöyle bilürüm ki vâhid u ferd u sameddur. *Lâ-şerîk u lâ-vezîr* oldur bir Kâra Hâbeşi kula hîkmet erzânî kılup Öömrini uzun kılup kaçırdır. *Âmennâ ve şaddekenâ*¹⁹⁰ velâkin “Yâ Süleymân melik-i muşarrebe i’Ötiqâd itmedügümden degül velî bu kaçadar var ki ol melik-i muşarreb cemî’-i nebâtât Loşmân’a göstermiş degüldür. Ammâ ki yüz bahşinde bir bahşin eyle olsa imtiñân itmekle hod üstâdlar tâ İdrîs-i Nebî zemânından hâzret-i tecribiyle bulduğından ğayrı şimdiye degin her kim tecribiyle her nebâtâtdan az kaçaldı ki nef’ u zarin bilmeyeler. Pes Loşmân ba’Özi nebâtâtuñ havâsın bilmekle neden kâmil ola” diyüp Feyşâğores [H-229b][K-229b] cevâb virince Bileynâs Hâkîm ve Batlaymûs Hâkîm ve Feylesof-i Ekber cemî’-i hûkemâ ayağa üzerine kaçküp Süleymân’uñ eyyâm-ı devletine du’â kılup eyitdiler “Yâ Nebiyu’llâh Öâlî hâzretüñden maşşûdumuz budur ki icâzetüñle varup bu şehri kenârında bâğ u bostânlar tağ u râğ u gülistânlar içinde bulduğumuz nebâtâtı şükûfe-i şemerâtı şecerâtı bulup naşaruña getürevüz. Naşar kılup Loşmân-ı Hâkîm’e andan soñra Öâlî hâzretüñ ol giyâhü’l-kûze alup müvekkil-i nebâtâtdan ve tekvîn-i şemerâtdan sū’âl idemez görevüz ki Loşmân-ı Hâkîm didügi gibi cevâb virür mi ve yâhüd Feyşâğores-i Hâkîm dañı Öİlm ile anuñ havâsına mutallî’ olur mı veyâ bunlar bilmeyüp mülzem kılır mı?” diyüp Süleymân-ı Nebî icâzet ile Feylesof-i Ekber ki re’ôs-i hûkemâ idi. Feyşâğores Loşmân’dan ğayrı cemî’-i hûkemâyı uydurup şâkirdülerin önlerine şalup birer şebrenüñ kaçatırlarına süvâr olup Hûmş şehrinüñ kenârına kaçküp bâğları bostânları arasında buldukları çiçekleri cem’ itdiler. **Nażm:**

[*Fâ’Öilatüñ Fâ’Öilatüñ Fâ’Öilim*]

Her yire kim bir hâkîm itdi na-ğâh

Cem’ idüben dirdi andan çok giyâh

¹⁸⁹ Allah’a güvenenin vakti, bayatı güzel olur.

¹⁹⁰ İnandık ve doğruladık.

Öİlm-i tıbda ākilinden çok nebāt
CemŖ ider anda ĥakım-i pāk-i zāt

Çok şüküfe dirdiler ki bî-gümān
K'añlamazdı var mı sūd yā ziyān

Bulduğunda cemŖ iderdi her biri
İmtihān itmek için Peyğamberi

Kim Süleymān ĥazreti ol şeh cihān
NefŖ u zārın bunlar kıla beyāñ

İmtihān eyleyeler dañı ziyād
Ĥikmet içre niçedür Loğmān-ı ŖĀd

Bile Feyşāgores anlar dañı hem
Öİlm-i ābdān içre niçe biş u kem

Diñle imdi kıśśa nite Ŗayān
Vir śalavāt Āĥmed'e ammā zemān

Neşr: Ĥükemā imtihān itmek için nebātāt götürmege gidecek Süleymān peyğamber *Ŗaleyhi's-selām* Loğmān'ı sūōāl idüp eyitdi ki “Çār Ŗunşurı Ĥağğ tebāreke ve teŖālā nebātātı şecerātı ŗemerātı ne vech ile yaratdı ve neden peydā itdi. Ĥikmet mücibince beyān eyle” diyüp sūōāl idince [Loğmān-ı Ĥakım] cevāb virüp eyitdi ki “ Yā Nebiyu'llāh kaçan ki hallāğ-i ekber eflāki u encümi ki yaratdı. Felekler cünbişe geldi. Yılduzlar gerdiş itdi. Bunlaruñ ĥareket-i gerdişi teŖşirinden bir keyfiyet žuhūra geldi ki aña tabiŖat dirler ve ol evvelā bir ĥarāretdür ki felek ile kevākib teŖşirinden žuhūra geldi. Buĥār gibi çünkü buĥār ziyāde şuŖle urdı. ŞuŖle-i buĥāruñ şiddet-i cemŖinden āteş peydā oldu. **[H-230a][K-230a]** ki ol cerime-i Ŗunşur didiler andan ol ĥarāret-i eflākiden şopan buĥāri merkez tutdı ise andan ol buĥārdan şopan şuŖle ki dil urdı uzandı ve gāñ kışıldı kendü merkez talep itdi. Egerçi felekden mütevellid olmış idi. Ammā ki bir derece felekden yuğaru düşdi. Felek merkezinden güzar bulmadı. Zirā ki keşfi olan latif üzerine olmağ muĥāldur. Lā-cerem ol buĥār-ı felek şiddetinden şopan āteş bir küre şeklin bağladı. DāŖire turdı ki aña küre-i nār dirler. **Nağm:**

[Fā'Öilatün Fā'Öilatün Fā'Öilün]

Küre-i nār aslı bu ki itdüm beyān
Özgesin Allāh bilür yoqdan gümān

Naqli İdrīs olki öldi cemle şerh
Ki eylemişdür h̄ikmeti cümle beyān

Der-Beyān-ı ÖUnsur-ı H̄evā

İdrīs-i Nebi kavlince *Öaleybi's-selām* kaçan kim āteş merkez tutdı. Anuñ tabi'Öatinde düten ve buhār u zuhūra geldi. Zırā ki od dütünsüz buhārsuz olmaz. İllāki nūr-i h̄ālīs olur ve çünki ol buhār dañı merkez taleb itdi. Bir derece āteş-i keşifden alçağ olduğı ecilden āteş küresinden yukaru güzar kılmadı. İllāki küre-i āteşüñ ortasında merkez tutdı ve çünki āteşüñ tabi'Öati kerem-i huşk idi. Hevānuñ tabi'Öati kerem-i ter oldu. Zırā ki bir t̄arafı hevānuñ yukarudur. Kürre-i nāra ol şemsidür. Kerem oldu ve aşağa tarafı ki kürre-i āteşden ırak düşdüğü ecilden kerem ki bağladı ter oldu. Efsürde olup māōi tutdı. Ol şu sebebiyle āteşde mücāvereti olduğı ecilden kerem ki bağladı. Buhār peydā oldu. Zırā ki gāh ki āteş suya ulaşa buhār peydā olur. Pes emr-i Rabbāñ birle hevānuñ kürre-i āteşe yakın olduğı cānibden buhār ki peydā olur. Ol buhārdan qatarāt oldu. Ol qatarāt ki efsürde oldu. Māōi oldu. Şol sebab-i keremi ve māōiyyet-i āteşüñ mücāveretiyle hevā buhār olup ve buhār qatarāt olup şu ki h̄āsıl oldu. Ol dañı kendüye merkez talep itdi. Ammā ki hevā ÖUnsurından geçmedi. Zırā ki hevādan keşif terdür. Pes hevānuñ ortasında qarār bağladı kim h̄ükemā aña merkez-i āb dirler ve Öulemā buhār-ı muh̄it-i ekber dirler ki yıl anuñ ortasındadır ve dañı yā Nebiyu'llāh sunuñ h̄āsıyyeti çoqdur ki cemī'Ö-i h̄ayvānātuñ gıdāsıdır ve nebātātuñ dañı gıdāsıdır. Zırā ki şusuz nebātāt bitmez. İllāki şu ile perverde olur biter. **Naẓm:**

[Fā'Öilatün Fā'Öilatün Fā'Öilatün Fā'Öilün]

Yā Süleymān nefi'Ö çoqdur iş bu sunuñ āşikār[H-230b][K-230b]
Kim nebātātla h̄ayvānuñ gıdāsıdır ey yār

*Kulli şeyin h̄ay*¹⁹¹ dimişdür h̄ālīq aÖzam suya
Çār ÖUnsuru içre sudur pes şerif ey şehri-yār

Der-Beyān-ı ÖUnsur-ı H̄āk ve Keyfiyet-i Ān

¹⁹¹ *Diri olan her şeyi sudan meydana getirmedüğimizi görmediler mi (Enbiya-30).*

Yâ Nebiyu'llâh naql-i İdrîs budur ki kaçan ki muhîtt-i ekber ya'Öni merkez-i âb ki kendü merkezinde karar ki tutdı. Ammâ ki merkez-i âbuñ eczâ'Ö-i gâliži bisât tutdı. Şol südüñ kaymağı gibi velî şol su yüzinde kaymak tutdı ki felegü gerdişinden kopan riyâh şiddetiyle emvâc-ı deryâ-yı âb fevc fevc yedinci kat göge yakın olmağın eczâ'Ö-i gâliži bisât tutmayup illâki merkez-i âbuñ vasatinde rub'Ö-ı meskûn Öâlemi yiri ki deryâ içinde bir zevrak miqdârı kadardur bisât tutdı. Eczâ'Ö-i hâližden felek riyhandan ırağ düşdüğü ecilden ve emvâc-i hafîf olduğı sebebden şol südüñ kaymağı gibi ki meşelâ gülden ki âb-ı latîf-terdür. Kaçan ki bir latîf muşaffâ suyu bir pâk şeyse içine koysuñ dahı bir yire koysuñ bir niçe müddet-i rûzigâr tursa elbetde ol sunuñ eczâ'Ö-i gâliž-i rusûb bulup şişenüñ altında turur. Her nesne ki eczâ'Ö-i gâliž idi. Şu merkezinüñ altında cem'Ö oldılar. Te'şîr-i âfitâb ve te'şîr-i hevâ birle ol eczâ'Ö-i gâliž muhkemlenüp bu zemîn oldu. Şu ortasında karar tutdı ve ol su muhîtt oldu. Yirüñ altını ve her tarafını ihâta itdüğü ecilden aña deryâ-yı muhîtt didiler ve dahı Âferîde-kâr Allâh'u te'Öâlâ yiri su üzere anuñ içün yaratdı ki yiryüzinde ki cânverler zindegânîlik bulsun içün zemîn bunlara qarârgâh virdi. Yatalar turalar ve oturalar gezeler ve tevâllüd ü tenâsülleri oraya qarârgâh-ı âdemî ve sâyir-i hayvânâtuñ bu yire oldu. Tâ kim hayvânâtuñ ma'Öişeti olmağcün *Fe tebarakallahu absenu'l-hâliķin*¹⁹² ve dahı hâküñ hâsiyyeti ol üç Öunsur zikr olındı. Anlardan ziyâdedür. Zîrâ ki hâk qarârgâhı cânverândur. Eger ki hâk olmasa insânüñ ve hayvânüñ kararını olmazdı ki Allâh'u te'Öâlâ celle celâluhu berri mahlûkâta yiryüzün qarârgâh virmişdür. Nitekim kelâm-ı Qadîm ve kitâb-ı Kerîm içre gelür ki *Elem nec'Öali'l-ârż mihâden ve'l-cibâle evtâden*¹⁹³ ve *haleķnâ küim ezvâcen*¹⁹⁴ ve *beneyenâ fevķaküm seb'Öen şideden*¹⁹⁵ ve *ce'Öalnâ sirâcen vehâcen*¹⁹⁶ **Nażm:**

[Fâ'Öilatün Fâ'Öilatün Fâ'Öilatün Fâ'Öilün]

Çâr Öunsur aslı bu ki eyledüm şerh anı pes

Hîkmet içre aslı bu ki söylemişem biş u pes

Böyle diyüp oldu sakın anda Loķmân ibn-i ÖÂd

Diñle imdi kıssa nedür vir şalavât hoş nefes

¹⁹² İşte böyle Allah, mübarektir, en güzel yaratıcıdır (Mu'minün-14).

¹⁹³ Biz yeryüzümün döşek, dağları da birer kazık yapmadık mı (Nebe'ó-7).

¹⁹⁴ Sizleri erkekli dişili eşler halinde yarattık (Nebe'ó-8).

¹⁹⁵ Üstünüze yedi sağlam bina ettik (Nebe'ó-12).

¹⁹⁶ Alev alev yanan aydınlatıcı ve ısıtıcı bir kandil yarattık (Nebe'ó-13).

Der-Beyân-ı Şerh-i Mevâlîd-i Siregâne ve Hilkat-i Nebâtât u Hayvânât u Ma'âdin

[H-231a][K-231a] Hâkîm kavlınce Loğmân-ı Hâkîm Süleymân-ı Nebî'ye *Óaleybi's-selâm* çâr Óunşuruñ neden peydâ olduğın hikmet mucibince naql birle kim beyân itdi ise Süleymân hezâr âferîñ kılup istihsân itdükden soñra yine sūóâl kılup eyitdi ki “Haber vir baña ki müfredât ki aña besâóit dirler. YaÓñi kim mevâlîd ise kânenüñ mürekkebât-ı müfredâtı birle neden peydâ oldu. Hikmet mücibince beyân it” diyicek . Hâkîm cevâb virüp eyitdi ki “ Yâ Nebîyu'llâh İdrîş Peyğamber *Óaleybi's-selâm* kendü kitabında ki İdrîş-nâmedür. Şöyle buyurur ki “Kaçan ki Allâh vâhid ki hallâk-i ekberdür. Celle celâluhu Óâlemi ve kâóinâtı *kîm* dimekle icâde getürdi. YaÓñi kim Allâh'u teÓâlâ'nuñ emir birle Óaql ki peydâ oldu ve Óağıldan nefes ve nefesden felek ve kevâkib ve felek-i tebâyíÓ heyüliden tebâyíÓ-i erkân-ı Óanâsıra peydâ ki oldu. Ancılayın ki kerem-i huşkinden âteş peydâ oldu ve bu on biş mertebedür ki Pârsîce anlara müfredât dirler ki ser-cümle anlara Óâlem dirler ve dañı sarây-ı sih-penc dirler ve baÓzı Pârsîyân-ı nâ-pâyidâr yaÓñi şol nesne pâyidâr degüldür. Anlara dirler ammâ bilmek gerekdür ki çünki Óanâsır-ı çihâr-gâne hâsıl oldu. Her birisi hem-demine küşîş virüp birbirinüñ zıddı olduğı ecilden dilediğı birbirin kahr ide anuñ tabíÓatin kendü tabíÓatine döndere. Meşelâ serd itdi ki kerem-i şiya ve kerem istedi ki serdi defÓ ide ve huşk istedi ki ter tabíÓatin kendüye döndere ve ter istedi ki huşki defÓ ide her birisi zıddın döndürmek diledi. Pes birbirine teóşîr itdiler. BaÓzı fâÓil ve baÓzı mefÓül oldılar. Bunlaruñ teóşîrinden bir sûret peydâ oldu. Her bir şeikle dañı geldi ve hem tabíÓat anuñ hilâfince oldu. TebâyíÓ-i çihâr-gâne anlara ma'âdin didiler. YaÓñi eflâk-i gerdenden ve ol erkân-ı mey-gerdenden ve erkânüñ kendü feyzinden bunlara ki irişdi. Bunlar dañı kabul itdiler. Her birinüñ bunlaruñ dañı feyz-i teóşîri tabÓ içinde gerdiş-i eflâkdan bunlaruñ tabíÓati arasında yaÓñi âteş u bād ve âb u hâkuñ eczâsından cismi bağlandılar ki gevher hem eflâk-i encümüñ cinsinden baÓzı rüşenâyî oldılar. Hem erkânüñ cinsinden yaÓñi ki keremî vü huşkî vü serdî vü terî vü nermî vü dürüstî vü güzârî vü pezîrâyî andan hâsıl oldılar ki bunlaruñ ismine [H-231b][K-231b] ecsâd-i sebÓa dirler. YaÓñi ki zer vü nuşare vü mes vâhen vü şalây vü esrub vü şim-âb bu ma'âdin evvel mevâlîddür ve her birinden bunuñ mesâlihî görilür. Bu Óâlem içindeki hâsiyyetleri gâyet çokdur. Nite ancılayın ki felek dâóim döndükçe Óanâsır-ı tebâyíÓ hâsıl olur. Nitekim zîkr olundu ve bu Óanâsır-ı erbâÓa tabâyíÓnden dañı dâóim mâÓdin kemâl bulmağdadur kim nim-rüz-ı duhûr tabíÓat-ı ma'âdini iÓtidâl bulur ve kuvvet andan peydâ olur kim aña kuvvet-i nebâtî dirler. Meşelâ giyâhlar ve ağaçlar ki bunlaruñ köki ve budağları ve yaprağları ki keliden hâsıl olur. Her birisi bir

cesed ve vifk-i meşâlih ehli için bu cihân sarâyında yiryüzinden žuhūra gelürler ve dağı ağaçlardan serd seyr ile vâsiyye sóvuğa döymek ile ve tağlarda ehli ve ğayri niçemâ ki rüzigâr ziyâde olur. Nebâtuñ kuvvet-i iÖtidâli ziyâde olur. Tâ haddi baÖzı dırahtlaruñ kuvvet-i hayâtları taşra gelür. Müddeti gelicek ve dağı kavağ ağacı ve ğayrı çünki rüzigâr ile kuvveti ğâyete ire. Nebât tamam olur ve çünki iÖtidâl-i kuvveti taşra gele yirine varur. Ol kuvvete kuvvet-i hayvân dinür ve bu muÖtedil-ter bir kuvvettür ki bu kuvvetden dört nesne peydâ olur. Evvelki mücib-i hayâtdur ve münâsib hemân Öunür-i çehâr-ġâne birledür. Bunlaruñ adına ahlât-i erbâÖa dirler. YaÖni sofrâ vü sevdâ vü dem vü balġam. Ammâ ki sofrâ kerem-i huşkdur. Mizâc âteşidür ve dağı dem kerem-terdür. Mizâc-ı hevâidür ve balġam serd-terdür. Mizâc-ı abidür ve sevdâ serd-i huşkdur. Mizâc-ı hâkidür. Pes andan soñra bu dört dürlü ahlât birbirine qarışup bunlardan mevâlid ise kana hâsıl oldı. YaÖni kim üstühân peydâ oldı. MeÖâdin-i meşâbetinde ve dağı tamarlar peydâ oldı ve ezelât vü evtâr vü et peydâ oldı. Nebâtât meşâbetinde ve dağı ervâh ve hareket peydâ oldı. Kuvvet-i hayvâni meşâbetinde çünki bu kuvvet tamam oldı. Hayvân-ı müteharrik žuhūra geldi. Allâh’uñ kudreti birle. Pes yâ Nebiyu’llâh bilmek gerekür ki felek-i kamer tahtında olan mahlûk üç cinsdür. Bir cinsi hayvândur. İkinci cinsi nebâtdur. Üçüncü cinsi maÖdendür. Bu üçin sûretleri heyûlada mahfûzdur. Ammâ envâÖ bunlardan müteferriÖ olan aqsâmlardur. Ammâ eşhâs şol aÖyândurur kim dâoimâ [H-232a][K-232a] günde ve fesâdde dururlar. Ammâ bunlaruñ heyûlaları âteş-bâd ider hâkdur. Bunlaruñ sâniÖi ve fâÖil-i nefsi külliye-i felekiyye durur. Nefs-i külliye felek-i muhîtden kâoinâta sâridür. Bâri-i teÖâlâ’nuñ emri birle ve ammâ kevâkib şol sâniÖüñ altı menzilesindedür. **Nażm:**

[FâÖilatün FâÖilatün FâÖilatün FâÖilatün]
 Hâkķ teÖâlâ emri durur tâ ki verse bi-ġümân
 FâÖil-i muhtâr-ı hâlık zire Hâkķ’dur kâm-rân

Hâkim ol ki hikmetidür bi-hisâb u bi-şümâr
 Kâdir ol ki kudretidür Öâlem içre key cihân

Der Beyân-ı Aferiñs-i Hayvân u Nebât¹⁹⁷ u MaÖâdin

Hâkim kavlince Loķmân-ı Hâkim nebâtâtuñ ve hayvânâtuñ sebab-i hilķatin hikmet mücibince beyân idecek Süleymân-ı Nebi Öaleyhi’s-selâm sūoâl kılup eyitdi ki “Haber vir baña ki çâr Öunürdan ve sih mevâlidenden soñra hayvânâtda evvel kanķı cins yaradıldı ve

¹⁹⁷ Nebât] nebâtât H.

ma'âdîniñ durmasına ne vechledür." Loqmân-ı Hâkîm cevâb virüp eyitdi ki " Yâ Nebiyu'llâh İşkalînüs Hâkîm ki İdrîs peygamberüñ *Óaleybi's-selâm* şakirdidür ve Bileynüs Hâkîm'üñ üstâdidür. Kendü kitâbında eydür ki "Hâkîk subhâne ve te'âlâ Óâlemi kâóinâtı içâda getürdi. Evvel nesne ki hayvânâtdan yaratdı atdur ve andan soñra âhir sûret ki hayvânâtdan içinde peydâ oldı. Maymün sûreti terkîb oldı. Ammâ ki nuţğ henüz ol cinde kuvvet tutmamış idi. Andan soñra âfitâbına kendü burcında idi ki eseddür. Çâr Óunsúr sih mevâlid yaradıldı. Âfitâb-ı sünbüle burcına varıcağ Hâkîk subhâne ve te'âlâ nebâtât-ı envâ'ı şüküfe düzetdi. Âfitâb-ı mizân burcına varıcağ ma'âdini dürtti. Âfitâb-ı Óağreb burcına varıcağ haşerât-ı hayât-i müziyât yaratdı. Âfitâb-ı kavş burcına varıcağ perende yaratdı kim hayvânâtuñ uçucısudur ve âfitâb-ı cedî burcına varıcağ gelicek Hâkîk tebareke ve te'âlâ behâyimi yaratdı ve âfitâbu delü burcına gelicek âb-ı mâhlûkâtı yaratdı. Balık sınıfından gayrı ki anlaruñ hayâtı şu iledür ve âfitâb çünki hût burcına vardı. Hâkîk te'âlâ balıkların yaratdı. Âfitâb hâml burcına varıcağ hâki cânverler yaratdı ki Óufünâtdan dürer zübâb ve mekes gibi âfitâb-ı şevr burcına varıcağ Hâkîk te'âlâ dört ayaklı cânverleri yaratdı. Sibâ'ıdan gayrı esb u şevr üstür ve ahû mişâli dâbbeleri yaratdı. Âfitâb-ı cevzâ burcına varıcağ. Hâkîk te'âlâ şecerât-ı şecerâtı yaratdı. Âfitâb-ı sertân burcına varıcağ **[H-232b][K-232b]** Hâkîk te'âlâ berr u bañruñ içinde Óacâóib elvân u eşkâl-i muhtelif mahlûkâtı yaratdı ve dahı şol cânverleri yaratdı ki timsâh vü mâr u mâhî vü engeç mişâl hem yerde hem bañrde olurlar. Âfitâb yine kendü burcı ki esed burcudur. Anda gelüp qarâr itdi ise Hâkîk te'âlâ sibâ'ıdan ki arslan cinsidür anları yaratdı. Anuñ için cemî'ó-i hayvânâtda arslan cinsi azdur. Nitekim balık sınıfınuñ keşret-i cemî'ó-i hayvânâta gâlibdür ve dahı yâ Nebiyu'llâh ma'âdîniñ yirde durması şerh-i tavîldür ki her bir cevherüñ bir vech ile ma'âdînine göre terkîb olması var. Ammâ bilgil ki bu küvvanuñ evvel fı'lı san'at birle zıbağ olur. Bunuñ beyânı žirâ kaçan bâtın-i arzda olan rutûbatuñ ve buhârâtuñ üzerine yaz. Hârâreti ve ma'âden hârâreti müte'âkıb olsa latîf olup ol mağâranuñ sekfine çıkar. Bir zemân aña yapışur turur. Kaçan kış burüdeti müte'âkıb olsa mağâranuñ girü dibine iner. Ol mağâranuñ toprağına yapışur. Çok zemân anda turur. Ma'âden hârâreti anı bişürür sâfî eyler. Andan ol rutûbât-i mâ'íye ziybeğ olur ve ziybeğ ma'âdeni hârâreti birle kibrit muhterik olur. Kaçan ki kibrit muhterik ziybeğ ile muhtalit olup qarışsa ol ikisinden ma'âdenüñ cevâhir-i ecnâsı ve envâ'ı hâsıl olur. Bunuñ mişâl-i cevâhir zâtíyye terkîbinde oldur kim ziybeğ kaçan sâfî olsa ve kibrit ziybeğ olup sóvusa erise andan birbirine qarışsa kibrit-i ziybeğüñ rutûbetini içse şol toprak sunuñ rutûbetini içdügi gibi andan eczâları beraber olsa ve mişdârları birbirine münâsib olsa ve ma'âden hârâreti anları i'ótidâl birle bişürse

burüdetden ve yubüsetden aña nesne Óarız olmasa tül-ı zemānda anda altun münÓaķid olur ve eger maÓadende ziyāde olsa demür olur ve eger kibrişten ziybeķ ziyāde olsa ve ĥarāret az olsa şurşün olur. Cevāhirüñ sāóir ecnāsı daħı bu řıyās üzerinedür. Eczā ziyāde olup veyā nāķıs olmaķ ve ĥarāret şavı vü zaÓıf olmaķ ve şablü'n-nuzuĥ burüdet-i Óarız olmaķ birle muĥtelif olur. Pes maÓādinüñ ĥikmet-i mücibince durması budur ki źıkr olundu. **Naźm:**

[FaÓilatün FaÓilatün faÓilartün FaÓilün]

Pes maÓādin aslı bu ki söyledüm ey řehriyār

Naķl-i İdris ol ki itdüm anı řerĥ ben ne ki var

Şım u zerle tā ki varsa dürr ü gevher maÓadin [H-233a] [K-233a]

Çār Óunsurdan mürekkebdür olur leyl u nehār

Der-Beyān-ı Āmeden-i Ĥükemā vü Pürşiden-i Ez Ĥāsşiyet-i Nebātāt

Ĥükemā şavlınce şaçan ki Loķmān-ı Ĥakım Süleymān-ı Nebı'ye Óaleybi's-selām bu vech ile çār Óunsuruñ sih mevālidüñ nebātātuñ řecerātuñ řemerātuñ ne vech ile peydā olduĥın ĥikmet mücibince beyān idicek Süleymān Óaleybi's-selām Loķmān-ı Ĥakım'üñ Óaķl u idrākine źihn-pākine āferin-bād itdüğinden soñra anı gördiler ki Feyşāĥores-i Ĥakım ile bir niçe ĥükemā envāÓ-i nebātātı cemÓ idüp geldiler ve Loķmān-ı Ĥakım'den sūōāl itdiler. Şol ki maÓlüm idi. Ol giyāhuñ nefÓ u źarın beyān itdi ve ol ki maÓlüm degüldi. Sükūta varup cevāb virmedi. Anuñ ĥāsşasını Feyşāĥores-i Ĥakım Óaksince söyledi. Mülzem itmek için ĥükemā Feyşāĥores sözün şabul itmediler. Andan Süleymān ĥazretinüñ naźarına geldiler. Taĥt-ı pāyine yüz sürüp eyitdiler ki “Yā Nebiyu'llāĥ Óālĥ ĥazretüñe ĥod Ĥaķķ teÓālā bir saltanat rüzü ķıldı ki ĥayvānāta ve maÓādine ve nebātāta cümlesine müvekkel olan melāōike taĥtı yerüñdedür. Eger ki Loķmān-ı Ĥakım ya melek-i müvekkel gelüp baÓızı giyāhuñ fevāōidin naķl itdiyse Óālĥ ĥazretüñe ĥod cemıÓ melāōike-i müvekkelden emriñüñ meómüridür. CemıÓ nesnenüñ dillerin ĥazretüñe bildürdi kim kelām-ı Ĥadım'de ve kitāb-ı Kerim'de gelür ki *Fe febhennā ĥā Süleymān ve küllen āteymā ĥükemen ve Óilmen*¹⁹⁸ öyle olsa kemāl-i lütfüñdan temennā iderüz ki nebātāt üzerine olan melek-i müvekkel daÓvet idesin ki her birimiz getürdüĥi giyāhlaruñ nefÓ u źarın beyān ide. Tā görevüz ki Loķmān-ı Ĥakım didüĥi mi rāstdur

¹⁹⁸ *Biz ĥüküm vermeyi Süleymān'a kavratmıştık. Zaten her birine ĥükümranlık ve ilim vermiştik. (Enbiyā-79).*

veyā Feyşāğores-i Hâkîm’ün sözi mi kavîdür ve daħı bilmedüğümüz giyâhlaruñ fevâoidin kanķı derece yidügin ve nef’ u zarrın ezber kıilup hâfiż eyleyevüz. **Nażm:**

[Fa’óilatün Fa’óilatün Fa’óilatün Fa’óilün]

Bilmedügin bilmek âdem lâzım olur yā emîr

Zırra herbir cüz’üyānuñ aslı vardur dileriz

Ger şecerdür yā şemerdür yā nebāt ne ki var

Küllisinüñ nef’ u zarrun vardur añla ol habîr

Der-Beyân-ı Da’vet Gerden-i Süleymân Melik-i Müvekkel-i Nebâtât

Hükemâ kavlince ol hâkîmler böyle diyicek sözlerin Süleymân hâzretin *Óaleybi’s-selâm* müvecceh görüp eyitdi ki “Hüb dirsiz nebâtātuñ dili yoķdur ki nef’ u zarrın beyân ide ve ammâ ki nebâtât üzerine Allâh’uñ emri birle müvekkel olan meleki da’vet idelüm ol daħı Hâķķ’uñ emri birle ne derde kefâret ise **[H-233b][K-233b]** cevâb virür” diyüp Süleymân peygamber *Óaleybi’s-selâm* nübüvvet hâtemi üzerinde yedi kudret ile menķüş olan esmâ’ü’l-ilâhuñ ismini okuyup nebâtât üzerine müvekkel olan meleki da’vet itdi. Emr-i Subhâni ve mu’cize-i Süleymâni birle hemân-dem melek-i a’şam hâzır olup geldi. Süleymân’a selâm virüp Óizzet itdi. Nażar kıilup Süleymân hâzreti gördi ki bir Óażim melek sünbüle burc-i müvekkel heyóetinde altı kanadı var. Yüñlerinüñ vaz’-i sünbül heyóeti ve ba’zı berrin yâsemîn şıfat başı tütü başına beñzer ve minķârları daħı hem-çünân ve ammâ ki iki eli var âdem eli gibi sađ elinde bir deste gül dutar ve bir oddan kıılıc dutar ve sol elinde bir deste nergiz dutar bir zerrin levh ile Süleymân hâzretine tekellüf itdi. Eyitdi ki “Yâ Nebiyu’llâh Óâlî hâzretüne lâyiķ ne tuhfemüz ola velâkin bu cennet güllerini ma’ózür tutasız” diyüp tekellüf sunacaķ. Süleymân-ı Nebî *Óaleybi’s-selâm* nażar kıilup gördi ki her bir gülüñ tabaķı bir la’ólin ķadehe beñzer ve her yaprağı eyle ter-nâzúkdür ki terliginden ve renginde hiçbir şüküfeye beñzemez ve bir fersah yire deg tıbi ve rāyihası dıvân-ı Süleymâni içinde biñbir ümmet yetmiş iki milletün dimâğların mu’attar itdi daħı halk içine gülgüle düşdi. İns u cin Óuķalası kavm-i cân füzalası bu cennet ķohusu ķandan gelür diyüp ser-cümlesi Süleymân nażarına varup gördiler ki elinde bir deste gül ve bir deste daħı nerkes tutar. Velâkin gülüñ her birisi bir tabaķa beñzer renginlikde nâziklikde hadd-i dilber mişâl ferhunde-fâl u hub-cemâl ve nerkesüñ daħı her birisi maħbüb-ı cihân şehlâsına beñzer. Bu rāyiha-i behiştî viren bildiler ki bu gül ve nerkes imiş. Velî melegi göremediler. **Nażm:**

[Fa’óilatün Fa’óilatün Fa’óilün]

Zîra kim erkân-ı devlet bî-gümân
Göremez ervâhı bu gözle Óayân

Enbiyâdan gayrı kimse âşikâr
Görmeye žâhir melek ne hod nihân

Der-Beyân-ı Havâs-ı Levh ki Be-dest-i Müvekkel-i Nebât-ı Dâred

Hükemâ kavlince kaçan ki enbiyâ [vü] etkiyâ ol melek-i aÓzam görüp yirlü yirinde taÓžim u tekrîm itdiler. Süleymân hâzretine cevâb vire diyü cân kulağın dutdılar. Ammâ ki eşkiyâ tâyifesi ol melek-i aÓzamı göremeyüp hâyrete varup turdılar. MaÓa'l-kıśśa Süleymân-ı Nebî Óaleybi's-selâm melek elinden gül ve nerkesi alup dağı sūóâl kı lup [H-234a][K-234a] eyitdi ki “Bu gül ve nerkes ne yirde bitdi ve ne hîzmete geldüñ ve ismüñ nedür ve bu elüñde dutduđuñ levha ile kılcuñ hevâsı nedür” diyicek cevâb virüp eyitdi ki “Yâ Nebiyu'llâh bu gül ve nerkes cennetidür ki hâzretüñe armağan getürdüm ve benüm adum Gülü-şilkâóil melekdür ki müvekkel-i nebâtam Allâh'uñ emri birle geldüm ve bu elümde tutduğum kılıcuñ hâśśası budur ki Hâkđ teÓâlâ nebâtâtı yir üstündeki bitürdi üç kısım itdi. Şecerâtuñ şemerâtuñ müvekkeli ve nebâtâtuñ müvekkeli kim her birinüñ gayrıdur ve haşâyışüñ dağı gayrıdur. Ammâ bu ben kemîne ol üç müvekkelün üzerine müvekkelüm ve her müvekkelüñ niçe yüz biñ tekvînleri vardır. Öyle tekvînler ki her birinüñ hükminde kımlar kırler sağışınca huddâmları vardır ervâhdan. Zîrâ ki yâ Nebiyu'llâh cemîÓ-i müvekkelün melâóike arasında müvekkel sehâb u bārân ile müvekkel-i nebâtâtdan muÓteber yoğdur. Zîrâ ki anlaruñ huddâmları çoğdur. Anuñ içün ki her kıatre-i bārâni gökyüzinden yire bir tekvîn indürür ve müvekkel-i nebâtuñ huddâmından ol kıatre eczâ-yi hâke ulaşıp yirden ne nevÓ ile nebât biterse eger nebât-i haşâyışde ise bitüp žuhûra gelüp göklenüp tamam olup eger mîve eger şüküfe virüp soñra hazân vağtinde yitüp hâk olunca ya insân veya hâyvân kırsağına düşince veya gök ile yirde kıriyup hebâÓ-i menśür oluncaya deg ol müvekkel anı hıfż ider. **Nažm:**

[FaÓilatün FaÓilatün FaÓilün]

Yâ Nebiyu'llâh Süleymân bî-gümân
Kim nebâtuñ çoğdurur tekvîn inân

Bu iki sınıfuñ durur huddâm üküş
Kim yaratdı hâdsüz Allâh key cihân

Neśr: Öyle olsa yâ Nebiyu'llâh-ı kemîne dađı Mıķāóil'üñ eÓvânlarından ve Allâh'uñ emri birle ser-cümlesine müvekkelün ve bu elümde getürdüđüm levh üzerindeki yedi

şudret ile mestür olan tılsımât-ı esmâou'llâha havâs-ı berkât ile zıkr olan ervâha hâkim ve her kim bu tılsımât-ı kamer sünbüle burcında iken müşk-i za'ferân ve gül-âb ile yeşil sırçalı çanâğa yazup kıbleye karşı aklar bî-gâr su ile tıdudurup yazusun azup bâğ u bostân içine şaçsa âfet-i semâvî ırmeye ve her kim sebzegâğda yazup götürse şâhib tâli'Ömün zirâ'Öatine noşsân ve halel ırmeye” diyicek Süleymân-ı Nebî *Öaleybi's-selâm* Loşmân-ı Hâkim'e hüküm itdi. Ol levh-i tılsımâtuñ havâs [H-234b][K-234b] kitâbına yazdı. Mü'öminler fevâoid olmağ için. **Nażm:**

[*Fa'Öilatün Fa'Öilatün Fa'Öilatün Fa'Öilün*]

O tılsımuñ şekli bu ki yazılup oldır şam

Tâ fevâoid bulmağ için halk-ı Öâlem her ümem

ÖAşıl iseñ sende yazup anuñ ile şıl Öamel

Diñle imdi kıssa nedür şerh ideyin dañı hem

Andan Süleymân *Öaleybi's-selâm* sūâl kılup eyitdi “Yâ Gülü-Şelkâoil melek bu kadar Öömr-i tavil içinde ki Mıkâoil hâzretinün *Öaleybi's-selâm* eÖvânlarından olsun Allâh'u teÖâlâ *celle celaluhu* Öâlemi kevn u fesâd icâde getürüp nebâtâtı şecerâtı şemerâtı ibtidâ yaradup sûrete getürdükdün soñra bunca yüz biñ melâoike-i müvekkelsin Öâlem-i Öulvide ve sıflıde Öacâoib-i ğarâoib ne gördün bize haber vire. Emür-i Öacibenün sırlarına şudret-i Hâşş'ın rumûzlarına mutallı' olavüz. Egerçi kim esrâr-ı Hâşş'ı bilmekde ve Öulüm u Öacıbeoi fehm itmekde insân Öâcizdür. Velî irâdetu'llâh mutaÖallık olıcağ *Vallâhu Öalâ külli şeyin şadîrun*¹⁹⁹ âyetiyle ikrâr iderüz ki ol vâhid u ferd u şamed her ne kim itse şadîrdür” diyicek müvekkel-i nebâtâtı ve reois-i müvekkelün şemerâtı şecerâtı yaÖni kim Gülü-Şelkâoil melek cevâb virüp eyitdi ki “Yâ Nebiyu'llâh cihân sarâyında ol kadar Öacâoib-i ğarâoib gördüm ki hadd u nihâyeti yok. Eger yüz binünde birisini naşıl idersem esrâr-ı İlahiyye'nün umür-ı Öacayibinesini idrâk idüp taÖaşıl idemez. Belki mutaşşif olduğı dünyeviyyenün sırrını dañı bilmez keşâfet tabi'Öati helâk itmişdür. Helâkin dañı tuymışdur. Zirâ eksürden bir şeyoın ğariğ görse ya bir hâyvânı Öacaöib görse ki şimdiye deg görmemişdür hemin lisânına cârî olup eydür kim *Subhâne'lâbi'l-Öaşim*²⁰⁰ bu ne Öaceb nesnedür ve ne ğariğ sun'ı İlahîdür” diyüp tesbîh u tehlile başlar meşğül olur. Dürlü dürlü hayretten Öuşül-ı Öuşalâ'ı Öâcizin mütehâyyirin ve nüfûs-ı ezkiyâ-i şâşirin ve medhüşindür. Zirâ bu şuver-i eşyâ'ı Öacaöibde görinen hâşşatde in'Öikâs-i Hâşş ve pertev-i nür-ı Muhammedu'r-

¹⁹⁹ *Allah her şeye hakıyla gücü yetendir (Maide-40).*

²⁰⁰ *Yüce Allah'a hamd olsun.*

resûlu'llâhdur *Ôaleyhi's-selâm* bu şahsûñ subhâna'llâh didigünden *Ôaliyü'l-fevr* delâlet ider kim žâhirde ki heyöet degüldür bātında ki heybete *Ôazamate İlâhî* gizlüdür. Ol heybet görinüp **[H-235a][K-235a]** tesbîh ve taqđıs oğur. *Žarürî* bu emr-i *Ôacaóibden* *ĥayrân* ol biñ ser-gerdân olur. Eger *Ôayn-i* baširet ile bir nažar-ı *šahîh* kılsuñ cemî^Ô mevcüdâta her źerrede niçe biñbir umür-ı *Ôacaóib* mutalli^Ô olursun kim *Ôaql-i* bāriğ fik-i tārîğ olur. *Ĥusûsen* *ecsâm-ı* merfû^Ôıyye ya^Ôñi *semevât* ve *arazın-i* *Ôulâya* ve *ĥağâyıq-ı* mu^Ôallâya nažar²⁰¹ eylesek ve *vusÔatine* ve *ziyağına* ve *melâsetine* ve *šalâbetine* ve *maĥfûzlığına* *vürânlığına* ve *maÔmürliğine* ve *letâfetine* ve *kešâfetine* bi'z-*žarürî* müte^Ôaccib *ĥayrân* olursın. Cemî^Ô-i *āržin* ve *Ôanâsir* ve *tebâyiÔ* ve *mevâlidât* ve bunlaruñ *meleküt-ı* *dünyâ* göğine nisbet mağrib ile maşriğ ortasında yatmış bir ĥalka-i *šâğireye* beñzer bu *dünyâ* gök ile cemî^Ô žikr olınan ikinci *âsumâna* nisbet yine ol küçücük ĥalka gibidür. Tâ *Ôarša* varınca *ĥâl* ve *kažiyye* bu vech iledür. *ÔArş* daĥı bunlara nisbet gâyet *Ôažim*dür. Ammâ ehl-i taĥkîğ katında ma^Ôlûdur. Her birinüñ *Ôazameti* ve heybeti on sekiz biñ *Ôâleme* sığmaz. Mecnû^Ô-i mevcüdât bu *Ôarş* katında vašf itdüğümüz bir źerre gibidür. Ba^Ôzı surların dirsüz söz üzerine inšâóllâh yerinde işâret oluna *Ķavlubu TeÔâlâ ve beneynâbâ bi eydin ve innâ le müsiÔün*²⁰² ve daĥı yâ Süleymân bundan a^Ôceb budur kim bu eflâkuñ muhtelif-i muhtelifi devirleri çoğdur. Kimi degirmen gibi devr ider kimi daĥı tîz anı vâĥidde bir ĥutbi ve ĥutbîn ve âğtâb devr ider kimi gâyet sost sur^Ôatle ve beti^Ô ile dâóim ĥareketde *ila yevmü'l-ğazyâm*²⁰³ andan soñra bu feleklerde aylar ve günler ve yılduzlar ve dürlü dürlü mağribler ve maşriğlar ve fašiller ve rüz ve sâ^Ôatler ve giceler ve gündüzler ve bunda olan *Ôibâdetler* ve *tâ^Ôatler* ve ma^Ôšiyetler ve *Ôuğubetler* ve *Ôafvlar* ve *raĥmetler* ve mağfiretler ve dürlü dürlü içindeki mahlûğât ve neyyirinüñ ve sayir-i sitârenüñ seyrleri ve tayrleri ve menzillerinde mertebelerinde irâdetden ve mešiyetden zâyid ve nâğıs degüldür. Andan soñra bu bi-*Ôaded* kevkebler kim kešretinüñ ĥadd u ĥisabı yoğdur. Andan bunlaruñ dürlü dürlü elvân-ı muhtelifesi ve kimisi šeriku'l-ĥareke ve kimisi *Ôaziyü'l-ĥareke* olması ve bunlaruñ ĥarekâtıyla gice ve gündüz ve evğât ve sâ^Ôat ve *Ôibâdât* ve ma^Ôâš ve *istirâhat* ma^Ôlüm olması ve bunlaruñ sebebiyle fušül-i cihân ya^Ôñi *ğış* ve *güz* ve *yaz* ve *bahâr* olması bunca burüci ve niçe biñ yıllık yol menâžili göz açup yumınca **[H-235b][K-235b]** güneş seyr itdüğün *nürü'l-ğameri müstefâdün miže'ş-šems*²⁰⁴ olması andan soñra kusûf-i šemsi ve husûf-i *ğameri* olması umür-ı *Ôacâóibe* gayrı mütenâhidür ki *Ôağla* ve *fikre* sığmaz ve

²⁰¹ Nažar] nažarina H.

²⁰² *Biğ onu biyyük bir kudret ile bina ettik. Ve muhakkak ki genişletici olan elbette Biğizğ (Zariyat-47).*

²⁰³ *Ķyamate kadar.*

²⁰⁴ *Ay, ışığı güneşten almıştır.*

dağı yâ Nebiyu'llâh cümle Óacâóibden ve ğarâóibden bir dağı bu ki görmez misin ki bu âraz üzerinde key tağlar ve deñizler ve beriyyeler ve ırmağlar ve Óimâretler ve harâblar cemîÓ bir kürrdür ve hevâ anı cemîÓ-i cevânibinden ihâta kıilupdur ve felek-i kıameri dağı hevâyı ve hevâ âraz-ı ihâta kııldığı gibi ihâta kıilup turur ve tağlaruñ her birisi dâóirenüñ muhîtiden bir kıavs-i pârsîdür ve súlaruñ ağımağılığı dağı ancılayın zışâ ırmağlar tağlardan çııkar. Deñizlerden yaña ağıar. Őehirleri ve köyleri ve yirleri şavarup ve bâkı kıalan súyı verür. Deñizlere dökülür. Deñizüñ tuzlu súyına kıarışıp andan buhâr olup hevâya kıalkar. Hevâda kıat kıat olup bulut olur. Yiller anı tağlar ve perriyeler üzerine sürür andan yağmur yağar. Derelere seyl olup deñizlerden yaña ağıar. Güyâ şol dolab gibi olur. Bu nesnelere bâr-i teÓâlâ'nuñ tağıdır birledür. Nebâtuñ ve hayvânuñ ve maÓâdinüñ ağıkâmı dağı ancılayundur zışâ bu erkân çuıurular artup kâmil olurlar. Andan fesâde varup çüriyüp toprağı olurlar. Şol evvelki hâlinde ki gibi olur. Andan Allâh'u teÓâlâ ol toprağıdan ne dilerse girü vücûda getürür. Bu hâl üzere şol dolap devr ider gibi devr ider. Kıaçan taóammül idüp nağar kıılsuñ. Yimişlerüñ ve dânelerüñ ve ot yaprağılaruñ kimisi müstedîretü'l-eşkal ve kimi küriyyetü'l-eşkal bulursın ve nağar kııl hayvânlaruñ bedenindeki şağıler ve nâslaruñ hareketi ve sâniÓleri edvâtı ve degirmenler ve dolablar ve kıuyuları ve bardağıları ve çanağıları ve çömlekleri ve bâkı aletleri küllisi bu kııyâs üzerinedür. Yâ Süleymân fikir ile nağar kııl. Óİbret al kim bu nesnelereñ küllisi delıldür kim Bâr-i teÓâlâ vâhiddür. EfÓâlinüñ intihâsı yokdur. Őeriki ve beñdeşi yokdur. **Nağm:**

[FâÓilatüñ FâÓilatüñ FâÓilatüñ FâÓilüñ]

Vâhid oldur lâ-şerik u lâ-vezir u lâ-yezâl

Lâ-mekân u lâ-müşeyyir lâ-nağir u zü'l-celâl

Kün didiyse buldu varlığı Óâlemi kevn-i mekân

Dön dediyse çarha girdi nuh felek şems u hilâl

Der-MaÓrifet-i Firdevsî Ez-Nağıl-i ÓUlemâ

Muśannıf-i kitâb Firdevsî hağıir ider. Bu Yünân vilâyetinde bir zâhid gördüm ki kıırkı yılmış **[H-236a][K-236a]** sómaÓasında Hâğığ'a tãÓat kıilup civârında bir bositân var. Cennet mişâl bu kıırkı yıl içinde birgün varup bositânın seyr itmemiş. Sûóâl itdüm cevâbında eydür “Manğaradan nağar kıilup bositân seyrin itmek kâfidür. Bositân içine girüp giyâh başıp günâh kıazanmağıdan zışâ günâh kıazanmağı hilâfidür. Niçün ki her giyâh hâl diliyle Allâh'a tesbîh ider ki sözimi bu âyet taşdığı ider. *Ve in min şeyin illâ yusebbihubi-hamdi* yâ Firdevsî hağıııat yüzünden nağar itseñ şecerât ve şemerât nebâtât cümlesi hâl diliyle Allâh'a tesbîh itdüğünden ğayrı bunca fevâóid havâs ki Hâğığ subhâne

ve te'Öālā giyāha ki virmişdür kelām-ı Rabbāni'de ve kitāb-ı Sübhāni'de gelür ki *süre-i ve'l-fecr'de*²⁰⁵ kaçan ki yiryüzinde āfitāb hārāretiyile yir kazup tamarlarından şu sızup śāni'Öüñ sun'Öi birle ki çeşme çeşmelerinden Öāşık gözi yaşı gibi ki çıkar revān olup ki yiryüzine aklar. Tamarlarından cüş idüp yüzinde mevc urup hurüş idüp ādemî-zāduñ bağların bostānların ki şuarur. O şuyı ağaçlar tamarlarına yüriden kırudıgından gül-i hāmra duriden ve kıara balçıkdan tāze hurma duriden kıādir-i ber-kemāl śāni'Ö-i zü'l-celāl kelām-ı Kıādime'de ve kitāb-ı Kerime'de buyurur ki *Vece'Öalnā fibā cennātin min nahīlin ve ā'Önabin ve feccernā'l-ārş Öuyünen*²⁰⁶ ve dañı *süre-i ve'l-fecr'de* taqrir olunur ki kaçan güneş hāmel burcına gelse evvel daқиқasına varsa gıceyle gündüz beraber olur. Hevā hoş mu'Ötedil olur. Kıarlar erir ağaçlara şu yürür ekinler uzanur otlar artar ağaçlaruñ yaprakları açılır envā'Ö-i riyāhın yiryüzini bāg-ı cennet bigi zerrin ider. Envā'Ö-ı nebātāt zemīn-i medinden baş çıkarur žuhūra gelür. Bir niçesi insān çünkü rāyihası laţif rengi gökcek tāze vü ter hemçü gül u nerkes u lāle vü şaşıyık-ı nu'Ömān sünbül ü semen reyhān giyip kim dīmāgı tıb enfāsı mu'Öattar ider ve ba'Özı nebātāt dañı hāyvāna gıdā için behāyime Öalef olmağ için ki hāyvānāt yiyüp semerip toğurup emceklenüp süddenüp ve nāslar behāyim atların yiyüp kıuvvetlenür. *Kavlebu te'Öālā ve in te'Öuddü ni'Ömeta'llābi lā-tuh'sübā*²⁰⁷ Allāh'u te'Öālā celle celeluhu kıasam yād kılup eydür ki “Ol nebātlar ve şükufe-i giyāhlar ni'Ömetler Hākı için ki yir kıarnında gizlenür. Kıavluhu te'Öāla *Ve lillābi haşāinu's-semevāti ve'l-erdi*²⁰⁸ ve anuñ **[H-236b][K-236b]** üzerine yağmur şuyun bulutdan şuladup *Ennā šebbnā'l-mā'oe šabben*²⁰⁹ andan yir kıarnın yarar *ven şümme şeşaknā'l-ārşe şaşıқан*²¹⁰ dürlü dāneler ve envā'Ö-ı riyāhın rü-yı zeminde kıudretümle bitürür *ven hattā izā ebaşeti'l-ārşu žubrufehā*²¹¹ Eger ki naşar kılup Öaķil yüzinden görseñ ki ol kıudret yağmur ki yağar kıuru ağaçlara ki şu yürür. Envā'Ö-i çiçekler ve envā'Ö-i reyāhınler etfalde ki biter. Eger on sekiz biñ Öālem halkı bir yire gelseler bir ağacun kıabın şoysalar dibin kıazup ayırsalar bir yaprak ve bir çiçek ve bir mişve bulmayalar kıandan geldi ve neden hāşıl oldu bilmeyeler. İllāki Hākı subhāne ve te'Öālā kendü kıudreti birle ağaçlar içinden rahmet yağmurı şuyunu yürütdi. Berk-i bār müyesser kılup yaprakları ucına getürdi. Ol envā'Ö-i dürlü yimişleri ve yaprakları yaradup kıullarına gösterüp eyitdi ki *Unşuru ilā šemeribi izā eşmere*²¹² ve dañı ol envā'Ö-ı yemişler için Hallāķ-ı Öālem ve Rezzāķ-ı a'Öşam kıulları üzerine

²⁰⁵ *Fecr vaktine andolsun (Fecr-1).*

²⁰⁶ *Meyvelerinden yesinler diye biz orada burmalıklar, üzüm bağları var ettik ve içlerinden pınarlar fışkırttuk (Yasin-34).*

²⁰⁷ *Halbuki Allāh'ın nimetini saymaya kalksanız onu sayamazsınız (Nahl-18).*

²⁰⁸ *Halbuki göklerin ve yerin hazineleri Allāh'ındır (Münafikun-7).*

²⁰⁹ *Gerçekten biz, yağmurunu bol bol yağdırdık (Abese-25).*

²¹⁰ *Sonra toprağı iyiden iyiyeye yardık (Abese-24).*

²¹¹ *İnsanların ve hayvanların yedikleri yeryüzü bitkileri onunla yetişip birbirine karışmıştır (Yunus-24).*

²¹² *Her biri birbirine benzer ve her biri birbirinden farklı (Enam-99).*

minnet kılop eyitdi ki *Yunbitu lekum bibi'z-zera'Ö ve'z-zeytün ve'n-nebıl ve'l-enābe*²¹³ ya'Öni Allāh'u te'Öālā celle celeluhu Öamme nevāluhu eydür ki “Ey kıllarum bitürdüm sizüñ için envā'Öi mīve ve ekin ve zeytün ve hurmā ve enār *Ve min kulli's-semerāti*²¹⁴ dahı dökeli dürlü yimişlerden ve ol yimişler Ĥaqqıçün ki anı kıllarum çün yaratdum. *Ve't-tini ve'z-zeytūni*²¹⁵ yiyüñ için şükr kıluñ” diyü buyurdi. Nitekim kitāb-ı Kıadım ve kelām-ı Kerim içre gelür ki *Kulu min rızkı rabbikum veşkurü lehu*²¹⁶ ve ol ağaclar yaprakları ve çiçekleri bezenmegi ve bahārı nev'Örüsı düzenmegi ve yimişler bitmegi ve dikenden gül ve balçıkdan hurmā ve kıara torakdan envā'Öi riyāhın hār u hāşāk arasında sünbül semen ve yāsemın yaratduğı Ĥaqq tebareke ve te'Öālā'nuñ vahdāniyyetine delıldür. Nitekim kelām-ı Furқан'da buyurur ki nebātāt bitürüp yitürmek tefekkür ehline nişān kıldum varlıgum birliğum bilmek için *İnne fı şalike le āyatin li kavmin yetefekkerün*²¹⁷ āyetiyle

Nażm:

[*Fa'Öilatün Fa'Öilatün Fa'Öilatün Fa'Öilün*]

Ger nebāt u yā ma'Öādin tā ki varsa bı-gümān

Cümle Ĥaqq'uñ varlıgına şahid olur her zemān

Gel kıdem başma tahāretsüz nebātāt üzre kim

Hep müstecibdür dilince zıkr ider Ĥaqq'ı Öayān

Der-Beyān-ı Sebeb-i Ĥalikat-ı Ma'Öādin u Nebātāt Der-Fazılat-ı Rūh-ı MuĤammed ÖAleyhi Efdalu's-salavāt

Ĥükemā kıavlince kıaçan kim müvekkel-i nebātāt Gülü-Şelkāöl melek ağzından Süleymān peygamber Öaleyhi's-selām sün'Ö-i İlahi'den bu vech ile Öibret ve Ĥikmet-i āmiz sözler işidicek andan sūōāl kılop eyitdi [**H-237a**][**K-237a**] ki “Yā müvekkel-i nebāt hoş cevāb virdüñ ki diñleyüp müşerref olduğ. Ammā ki Öālı Ĥazretüñden temennā budur ki nebātuñ ve ma'Öadenüñ ibdidā-i esbāb-ı hilqati nedendür. Egerçi ki Ĥikmet mücibince Ĥükemādan diñledük ve illāki Ĥaqqıkat-i Ĥāl ne ise sizlerden istimā'Ö idüp bilmek dilerüz ki her şüküfenüñ rengi bir dürlü vaz'Ö-i endā-ı şekli şemāöl-i envā'Ö u elvān olup birbirine muhtelif düşdigine sebep nedür?” diyüp sūōāl idicek müvekkel-i nebātāt cevāb virüp eyitdi ki “Yā Nebiyu'llāh tahkış bil ki Ĥallāk-ı Öālem ve Rezzāk-ı a'Özam kıaçan ki lafz-ı *kein* den Öālemi kāyinātu Öādemden zühūra getirüp içād ki itdi. ÖArş u ferş levh u

²¹³ *Allah o su ile sizge; ekin, zeytin, hurma ağaçları üzümmler (Nabl-11).*

²¹⁴ *Ve her türlü meyvelerden bitirir (Nabl-11).*

²¹⁵ *İncire ve zetine andolsun (Tin-1).*

²¹⁶ *Rabbiniñin rıkından yeyin ve O'na şükredin (Sebe-15).*

²¹⁷ *Muhakkak ki bunda, müömin olan kavim için elbette āyetler vardır (Zümer-52).*

alem on sekiz bi alem ki varlık buldı. Gkyzi kevkible ki zinet baladı. Amm ki yiryüzi merkez-i b vasatında bir kara balçık gibi ki yaturdı. ol oralu yire bezerdi ki üzerinde ayır emen ve yamura muhtac olduğundan yir yir ikest olur. Pes yirün revnaı yo idi. Şimdi ki gibi cübbe-i hzıra pide ılmamıdı. Pes zemn-i hk yan ki küre-i rz müvekkel-i tamaa kyl-i melek al yüzinden cn göziyle felek yüzine baup kevkibn zineti ayn gnen envrını felegn edvrını ncmn seyyrını görüp gyet tauk idüp dağı müvekkel-i sumn'a hitb ılup eyitdi ki "Y müvekkel-i sumn ey Tamaa kyl-i melek müvekkel olduğu felegn ne aceb sergetlik ile hareketi ve cnbii var. Kevkibn seyri ve zineti var. Müvekkel-i sumn dağı cevb virüp didi ki "Y müvekkel-i Hk kevkibn zineti müvekkel olduğum felekde gicenn ulmetisin müvekkel olduğu hkda ale'l-hss ki beytül-mamr bunda ki beyt-i Hk'dur. Secdegh-ı melikedr ve bir dağı bu ki ar-ı aam ve cennet-i firdevs-i niam levh-i mafz-ı alem ser-cümle müvekkel olduğum sumndadır. Hyf sana ki y müvekkel-i Hk ki yedi t cehennem ve hert-ı mziyt sen müvekkel olduğu ry-ı zemn arnındadır. Ol dretten ry-ı zemnn bezi armıdur. **Nam:**

[Filatn Filatn Filatn Filin]

O cehennem orusından zt-ı rz oldu siyh

O Zebn heybetinden barı ditrer gh gh

Böyle diyüp ol müvekkel-i Hk'e virdi n cevb

O müvekkel-i Hk iidp itdi h-ı pdih

Der-Beyn-ı Cevb-Dden-i Müvekkel

[H-237b][K-237b] Y Nebiyu'llh aan ki müvekkel-i sumn müvekkel olduğu semnn şerefine ki tafil birle erh itdi. Müvekkel-i Hk gmgn olup dil ile zemne aziyye ekledi. Ry-ı zemn dil-perian olup skt oyup harekete gelüp grleyp zelzeleye geldi. Hl diliyle Rabb'ine mnct ılup öyle zr ile h u vh itdi ki levh-i alem on sekiz bi alem terehum idüp velveleye geldi. Andan hlini Rabb'ine arz ılup mnct eyledi. Ve göklerin faziletini ve gnmesini hl diliyle hikyet eyledi. Br-ı tealdan nid-ı uluhiyyet geldi ki "Ya kürre-i rz ve ey hk olil gm-nk. Eger sumn beytül-mamr bende" diyüp far iderse ey mi ki Mekke ve Medine sende olacadur. Eger ki sumn-ı cemiyyet-i melike bendedr diyü far iderse gm yime ki cemiyyet-i enbiy-ı mrseln sende olacadur. Eger ki sumn ey güneş ve

kevākible fahr iderse gam yime ki cihān fahrı hâbîbüm Muḥammed sende qarār idecekdür. **Naẓm:**

[*Fa'Öilatün Fa'Öilatün Fa'Öilatün Fa'Öilün*]

Ol Muḥammed Muṣtafâ'dur rahmeten li'l-Öālemîn

Anuñ için halk idüpdür revn semā ile zemîn²¹⁸

H'ace-i kevneyn Öālemdür Muḥammed'dür Hâkḫ Resül

Vîr salvāt rūhı için cân u dilden yā emîn

Neşr: Yā Nebiyu'llāh Allāh'u teÖālā celle celeluhudan bu hitāb-ı Öizzet zemîn ki işitdi. Şād olup eyitdi ki “Yā İlahî ol hâbîbüñ Muḥammed ki yüzüme mübârek qademin baśsa gerek. Şimdi qanda olur ki mübârek cemālin müşāhede kılayın” didi. Tā ki qalbüme kuvvet ve bātin yüzinden gözlerüme nūr ile sürür hâsıl olaydı. Hâkḫ teÖālā nidā itdi ki “Yā rüy-ı Zemîn şimdi sen anı bātin ve žāhir göziyle göremezsın. Uyuma ki āhir vaqt mübârek cemālin müşāhede idersin. Şimdi ol Hâbîbüm benüm Öālemî-i nūrāñide gizlü gencüm hazinesinde kudretümle yeşil nürdan bir qadeh yaratdum ve deryā-yı rahmet ile ol qadehî pür-nūr kıldum ve ol Hâbîbümüñ rūh-ı envārını tāvus şeklinede yaradup tururam. Her gün ol rahmetüm deryāsına talar dahı seliñüz per u bālinden düşen qatarātdan bu rubÖ-ı meskün Öāleminden gayrı niçe yüz biñ Öālem yaratmışam. Ol Hâbîbümüñ şükr-i nefesinden melāóikeler yaradup ol Öāleme gönderürem baña tāÓat iderler ve ol qatarātdan ol Öālemde düşürüp berrinde nebāt bahrinde dürr ü cevher yaraduram. **Naẓm:**

[*Fa'Öilatün Fa'Öilatün Fa'Öilatün Fa'Öilün*]

Var kıyās it Āhmed u Maḥmūd u Qāsım hürmetin [**H-238a**][**K-238a**]

Aña göre ümmet olup tutğıl anuñ sünnetin

Çün hâқиқat oldı Āhmed rahmeten li'l-Öālemîn

Sünnet ile kııl Öāmel ki bulasın Hâkḫ rahmetin

Neşr²¹⁹: Yā Nebiyu'llāh Allāh'u teÖālā rūh-ı Muḥammmdî'den *salla'llāhu Öaleyhi ve's-sellem* rüy-ı Zemîn bu vech ile taÓrif cevāb viricek “Zemîn-i hāk qalb-i pāk birle çeşm-i nem-nāk-i hāl dilince Rabb'ine tekrar münācāt kılup ihlās ile eyitdi ki “İlahî ey qādir-i kudret-nümā pādişāhlar pādişāhı Öizzüñ celālüñ Öāżamet-i nūruñ hâkḫı için ki isterem ki ol hâbîbüñ Muḥammed'üñ Öuluv-i himmetinden ey sāniÖ-i sanÓatüñden kemāl-i

²¹⁸ Vezin gereği mısra içerisindeki “ki” atılmıştır.

²¹⁹ Neşr]-H.

şudretünden ol deryâ-yı rahmetünden şatarâtı inŖâm idesin. Benüm dahı şalbümde cevâhir maŖâdeni düriye göklerde kevâkib zînet virdüğü gibi benüm yüzümde ol kıyameti taşlar dahı şuŖelenüp berş uralar ve şararmış cismüme rahmetün deryâsından sebz-i hilŖati inŖâm idesin. Nebât hilŖatiyle aŖzâm püşide şılasın ve dahı yâ Rabbi dilerem ki ol habîbüñ Muhammed'ün şademi basduğı benüm yüzüm ola ve âb-ı zemzem benüm gözüm ola ve sâdıķ şullaruñ menzil-gâhı yüzüm ola. **Nażm:**

[*FaŖilatün FaŖilatün FaŖilatün FaŖilün*]

Çün habîbüñ Muştafa'mış dü-cihânuñ maķsüdü

Enbiyâó-i mürselîne itdüñ imâm Âhmed'i²²⁰

Yâ İlâhî Âhmed'ün pâk u mutahhar rûh için

İsterem ki bağrum içre ola anuñ meķadı

Neşr: Yâ Nebiyu'llâh kaçan ki rûh-ı zemîn tazarruŖ birle gönül alçaķlığıyla Rabb'ine ki münâcât itdiyse ol ķazîyu'l-hâc ol mûhibü'd-daŖvât duŖâ-i arz-i müstecâb kı lup rûh-ı Muhammed'iyye şalla'llâhu Ŗaleyhi ve's-selem emr olındı. Rahmet deryâsına talup rûy-ı zemîn üzerine şatarât-ı âb-ı rahmeti indı. Ol şatarât ki eger bahre eger nehre kim düşdi. Ol nehir bahir şüyü ile eczâó-i hâke siñup yidi dürlü maŖâdinün mebdéó-i menşeŖ oldı. Nite ol şatre ki lebinden indigi nehre uğradı. LaŖl-i baheşşi ve yâķüt u ahmer oldı ve hâke düşen şatarât ki mübarek yañağına uğrayup indı. Kı zıl gül ve lâle ve her şüküfe ki ahmer renk yiryüzinde bitdi. Andan peydâ oldı ve şol şatarât ki mübarek alnına uğrayup indı. Bahre nehre düşen billür maŖden-i şim ve dürr-i necef ve aķ yâķüt ve aķ renk olan cevâhire menşeŖ oldı ve hâke düşen şatarât o gül ve aķ gül hatemî fı'l-cümle ađamâóıl şüküfeye sebep oldı ve perçeminden inen şatarâtdan sünbül u semen vü yâsemen bitdi ve bahre nehre uğrayan baŖzı mercân baŖzı nilüfer mişl-i nesnelere iptidâ oldı ve şehlâ gözlerine **[H-238b][K-238b]** Yâ Nebiyu'llah kaçanki müvekkel-i âsumân olduğı semânuñ şerefın ki tafşıl birle şerh itdi. Müvekkel-i hâk ğamğın olup hâl diliyle zemîne ķazîyye ekletdi. Rû-yı zemîn dil-i perişân olup süküti koyup harekete gelüp zelzeleye geldi. Hâl diliyle Rabbine münâcât kı lup eylen ayrıla âh vâh itdi ki levh-i kıalem on sekiz biñ Ŗâlem terehâhum idüp ve evliyâ geldi. andan hâlini Rabbine Ŗarz kı lup münâcât eyledi. Ve göklerin faziletini ve öğünmesini hâl diliyle hikâyet eyledi. Bâri-i teŖâlâdan nidâ-yı uluhiyyet geldiki ya kurre-i Ŗarz ve ey hâk olğıl ğamnâk eger âsumân beytü'l-maŖmür bende deyü fâhr iderse iyümeği Mekke ve Medîne sende olacaķdur. Egerki

²²⁰ Vezin gereğı mısra içerisindeki "ki" atılmıştır.

āsumān cem'iyet-i enbiyā'ı-i mürselîn sende olacağdur. Eger ki āsumān āy güneş ve kevākible fahr iderse ğam yime ki iki cihān fahr-i hâbîbüm Muḥammed sende qarār idecekdür. **Naẓm:**

[*Fa'Öilatün fa'Öilatün fa'Öilatün fa'Öilün*]

Ol Muḥammed Muṣṭafādur rah̄meten li'l-Öalemîn
Ki anuñçün halk idüpdür ven semā yile zemîn

H'ace-i Kevneyn Öalemdür Muḥammed'dür Hâkḫ Resül
Vir şalavāt rūhı için cān u dilden yā emîn

Neşr: Yā Nebiyu'llah Allah te'Öālā celle celāluhudan bu hitāb-ı Öizzet zemîn ki işitdi şād olup eyitdi ki yā İlāhî ol hâbîbüñ Muḥammed ki yüzüme mübārek qademin baśsa gerek şimdi qande olur ki mübārek cemālin müşāhede kıılın didi. Tā ki qalbüme qıuvvet ve bātın yüzinden gözlerüme nūriyla sürür hâsıl olaydı. Hâkḫ te'Öālā nidā itdi ki yā rüy-ı zemîn şimdi sen anı bātın ve zāhir göziyle göremezsın iyüme ki āhir vaqt mübārek cemālin müşāhede idersin şimdi ol hâbîbüm benüm Öalemi nūrānide gizlü gencüm hazinesinde qıudretümle yeşil nūrdan bir kadeh ve deryā-yı rah̄metüm ile ol qadeh pür-nūr kııldum ve ol hâbîbümüñ rūh-ı envārını tāvus şeklinde yaradup tururam. Her gün ol rah̄metüm deryāsına talardı daḫı silkinür perr ü bālınden düşen qatarātdan bu rabi'ı-i meskūn Öaleminden ğayrı niçe yüz biñ biñ Öalem yaratmışem ol hâbîbümüñ şükr-i nefsinden mel'ōikeler yaradup ol Öäleme gönderürem. Baña tē'Öat iderler ve ol qatarātdan ol Öälemlere düşürüp berrinde nebāt baḫrinde dürr ü cevher yaraduram. **Naẓm:**

[*Fa'Öilatün fa'Öilatün fa'Öilatün fa'Öilün*]

Vir kıyās it Ah̄med u Maḥmūd qāsım hürmetin **[H-239a][K-239a]**

İki kürrü ümmet olup tutğıl anuñ sünnetin

Çün hâқиқat oldı Ah̄med rah̄meten-li'l-Öalemîn
Sünnetiyle kııl Öamel ki bulsın Hâkḫ rah̄metin

Neşr:²²¹ Ya Nebiyu'llah Allahu te'Öālā rūh-ı Muḥammediden şallallahu Öaleyhi ve'ssellem rüy-ı zemîn bu vech ile ta'Örif cevāp virecek zemîn-i hâk qalıp pāk birle çeşm-i nem-nāk hâl dilince Rabbine tekrar münācāt kıılıp ihlās ile eyitdi ki İlāhî qādir-i qıudret-nümā pādişāhlar pādişāhı Öizzüñ celālūñ Öazamet-i nūruñ hâkḫiçün isterem ki ol

²²¹ Neşr]-H.

hâbîbüñ Muhammedüñ Öuluviyetinden ey sâniÖ-i sunÖatünden kemâl-i kudretünden ol deryâ-yı rahmetünden kıatarât inÖâm idersin benüm dañı kıalbümde cevâhir-i maÖadin-i dürrine göñüllerde kevâkib zînet virdüğü gibi benüm yüzümde ol kııyâmeti taşlar dañı şuÖlelenüp berkı uralar ve kıararmış cismüme rahmetüñ deryâsından siz hilÖat-i inÖâm idesin nebât hilÖatiyle âÖzâm püşide kıılasın ve dañı ya Rabbi dilerem ki ol hâbîbüñ Muhammedüñ kademi başduğı benüm yüzüm ola ve âb-ı zemzem benüm gözüm ola ve sâdıķ kıüllerüñüñ menzili-gâñı yüzüm ola. **Nażm:**

[FaÖilatün faÖilatün faÖilatün faÖilün]

Çün hâbîbüñ Muştafâmış dü cihâñüñ maķşudı
Ki enbiyâÖ-i mürselîne itdün imâm Ahmedi

Yâ İlâñi Ahmedün pâk u mutahhar rûñıçün
İsterem ki bağrum içre ola anuñ merķadi

Neşr: Ya Nebiyu'llah kıaçanki rüy-ı zemîn tazarruÖ birle göñül alçaķlığıyla Rabbine ki münâcât itdiyse ol kıaziyu'l-hâcât ol mucibü'd-daÖvât duÖâ-i arz-ı müstecâb kıılup rûñ-ı Muhammediyeye sâlla'llahu Öaleyhi ve's-sellem emr olundu. Rahmet deryâsına talup rüy-ı zemîn üzerine kıatarât-ı âb-ı rahmeti indi. Ol kıatarât ki eger bahre eger nehre kim düşdi ol nehir bahir su ile eczâÖ-i hâki siñüp yidi dürlü maÖadinüñ mebdâÖ-i menşeÖi oldu. nite ol kıatre ki lebinden indiki nehre uğradı laÖl-i badeñşî ve yâķüt-ı ahmer oldu ve hâke düşen kıatarât ki mübârek yañağına uğrayup indi. Kıızıl gül ve lâle ve her şüküfe ki ahmer reng yiryüzinde bitdi. Andan peydâ oldu. Ve şol kıatarât ki mübârek alnına uğrayup indi. Bahre nehre düşen billür maÖden-i şim ve dürr-i necef ve aķ yâķüt ve aķ renk olan cevâhire menşeÖ oldu. Ve hâke düşen kıatarât aķ gül ve aķ gül hatemi fı'l-cümle ağa mâyil şüküfeye sebep oldu. Ve perçeminden inen kıatarâtdan sünbül semen ve yâsemin bitdi ve bahre nehre uğrayan baÖzi mercân baÖzi niñlüfer mişl-i nesneler peydâ oldu ve şehlâ gözlerine [H-239b][K-239b] uğrayan kıatarât hâki düşen nergis şehlâ vü şüküfe-i zaÖafdân ve çıkdan ve anuñ emşâl-i reyâñin bitdi ve zekânine uğrayan kıatarâtda zanbaķ ve anuñ emşâli şüküfe oldu. Fi'l-cümle yâ Nebiyu'llah cemîÖ âÖzâsından ne kıadar kıatarât ki yir yüzine inüp tamladıysa renginde müşâbehette hemân yiryüzinde nebâtât mişâli bitdi. Perçeminden sünbül hâl-i kıatarâtından fülül laÖl-i kıatrâtından gönçe ve gül bitdüğü gibi rüy-ı zemîn envâÖ-ı şüküfe ile müzeyyen olıcaķ. Hâķķ tebâreke ve teÖâlâ rahmet yilin esdürdi. Hâyât yağmurın yağdırdı. Yidi gün tamam yağmur yağup velî öyle yağmur ki rüy-ı zemîn seyle virüp hâr u hâşak süpürölüp deryâ-yı Öummâna döküldükden soñra güneş toğup Öâlem münevver olup yiryüzi başdan başa çayır çemen

ve sebzevât oldu. Cihân cennet sîfatın tutdı. Yir yir ol envâ'î dürlü şükûfe yeşil çemen arasında zînet virdi. Hâk'ın kudretiyle anı vaqt içinde deryâya düşen rahmet deryâsı kıtarâtından mu'cizât-ı Muhammed ile la'âl u cevher dürr ü gevher düriyüp mevc sürüp deryâ kenârlarına getürdi. Güneş şevkı toķınup şu'ölenenüp her biri yıldız gibi berķ urdı ve daķı kıtarât ki nehirlere ya'önü ırmağ ile yiryüzindeki hâcerâta ve ma'âdine siñmiş idi. Sâni'î u 'öâlem sun'ünü izhâr itmek için kıadr-i ber-kemâl kudretin göstermek için taşlara uğrayan kıtarâtdan elmâs yaradup sâfî toprağa uğrayanlardan sâru sâfî altun aķ gümüş yaradup ve ba'özî gâr içine veren kıtarâtdan la'âl-i bedehşî düriyüp ulu tağlardan seyl süyü ile ma'âdinlerden cevâhir yir alçağına aķıdup güneş ziyâsı toķınup rengin ve şafâklığı yıldız gibi yalayup şevķ virüp rüy-ı zemîne melâ'îke-i müvekkelün ki ol hînde nür-ı Muhammedî'nün şükür-i nefesinden yaradılup Allâh'ın emri birle gelüp yiryüzüne indiler. Ba'özî müvekkel-i nebât ba'özî müvekkel-i ma'âdin olup emr-i Hâk'a itâ'at itdiler ve bu hâķır du'âcı daķı Mîkâ'îl'ün hıdmetinde olurdum. Üç nefer kimseye *Min ķablî'r-rahman*²²² Mîkâ'îl *'Öaleyhi's-selâm* hitâb geldiği emrüm budur ki eşcâr ve ekbâr üzerine Gülü-i Şelkâ'îl melek müvekkel olsun o çok nebâtât üzerine Şânmuları melek müvekkel olsun ve ma'âdin üzerine Şem'öyâ'îl melek müvekkel olsun ve ol nür-ı Muhammedî'den [H-240a][K-240a] şimdiki 'Öâsırda şükür-i nefesinden yaratduğum rüy-ı zemîne gönderdüm. Melâ'îke üç kıımdur. Bir kıısım ma'âdin üzerlerine müvekkellerdür. İkinci sınıf eşcâr-ı kibâr üzerine müvekkellerdür. Üçüncü sınıf nebât u haşâyîş üzerine müvekkeldür. Anlara nâẓır olsunlar diyü emr idicek. Mîkâ'îl *'Öaleyhi's-selâm* daķı her birimize yirlü yirümüzi gösterüp hıdmetlü hıdmetümüze ķodı. Ol vaķtden beru bu hıdmetde yüz ihlâs ile tâ'atdeyüz ve müvekkel-i âsumân müvekkel-i Zemîne ta'âşşuķ idüp âsumân daķı zemînnüñ naķşına zînetine hâyrete varup suni'î-i sâni'îden haber aldı. **Naẓm:**

[*Fâ'öilatün Fâ'öilatün Fâ'öilatün Fâ'öilün*]

Şeh Süleymân hâzretinde böyle diyüp ol melek
Sâkin oldu pes edeple cünbüş itmez çün felek

Diñle imdi bu 'Öacâ'îb kıssâ'î ki şerh idem
Lîki virgil hoş şalavât bulasın Hâk'dan dilek

Der-Şerh-i Fevâ'îd-i Giyâh Ez-Naķl-i Tekvîn

²²² Önce bin rahman.

Hükemā kavlince Süleymān peygamber *Óaleybi's-selām* müvekkel-i Nebāt ile yaÓni ki Gülü Şelkāóil melik ile bu vech ile kelimāt iderken Loǵmān-ı Hákım dağı ol levhuñ adÓiyyesini ve ılsımāt-ı şeklin havās kitābına naǵl idüp dağı Süleymān-ı Nebi eline sunup dağı eyitdi ki “Yā Nebiyu'llāh birçaç otlar vardur havāsın bilmezem. Lutf idüp ol otları getüreyin. Müvekkel-i Nebāt'dan havāsın teftiş idüp bize bildür” diyicek Házret-i Süleymān dağı *Óaleybi's-selām* levhi alup melek eline sunup hákım hālin Óarz itdi. Müvekkel-i Nebāt eyitdi “Yā Nebiyu'llāh her envāÓ-i nebātuñ üzerine bir melek vardur ki hıdmet ider. Ol cins nebātātuñ huddām-ı ervāhları üzerine ol tekvın müvekkeldür. Hákım didü ki giyāh nažaruña getürsün görüp bilüp tekvının daÓvet kılup hāsıyetin sorup haber vireyin” diyüp cevāb viricek Süleymān-ı Nebi *Óaleybi's-selām* Loǵmān-ı Hákım'e emr itdi. Giyāhdan nefÓ u zarrın bilmedüğinden baÓzın getürüp Óarz itdi. Bu esnāda iken šahrāya otlar virüp havāsın bilmege giden hükemādan geldiler. Her birisi envāÓ-ı hāşayışden ve nebātā-i kibārdan eşcārdan ve esmārdan ve şüküfeden getürüp Süleymān hāzretine Óarz itdiler. Ol dağı müvekkel-i Nebāta Óarz itdi. Melek dağı her şüküfenüñ tekvının daÓvet idüp getürüp tekvın dağı ol giyāhuñ nigāh-dār-ı ervāhdan nefÓ u zarrın beyān kılup haber alup müvekkel-i Nebāta hāl dilince söyledi. Müvekkel-i Nebāt dağı Házret-i Süleymān'a *Óaleybi's-selām* ol giyāhuñ nefÓinden zarrından haber virüp Süleymān dağı **[H-240b][K-240b]** *Fe fehemnā hā Süleymān ve kullen atīnā hükemen ve Óilmen*²²³ mücibince nefÓ u zarrı giyāha izn-i Rabbāni birle ve hük-m-i müvekkeli rahmāni birle mutalliÓ olup Loǵmān-ı Hákım'e ve cemÓ olan hükemāya ve hükemānuñ getürdüğü otlaruñ nefÓ u zarrın beyān kıldı. Hükemā dağı hikmet kitāblarına imlā kıldılar. Mübtelā derd-mendleri Óilāc itdiler ve derd-mendler ol giyāhuñ havāsııyla fāóide tutdılar. Musānif-i kitāb eydür “Çünki Süleymān-nāme nüshasında bu қазиyyeye mutalliÓ oldum. Hikmet kitāblarından dağı her giyāhuñ baÓzın münderic kıldum. Ser-cümlesin tafşil birle söyler isek kitāb tavil olur. Ammā ki baÓzın bir mahalde şerh idelüm. Nite hāsıyyet-i bābünc evvel recÓāóı zāhid ki hikmetden habir idi. Bir bāóideye bulup getürdi ki letāfetde güle yaқındur. Kaşd itdi ki anuñ hāsıyyetin bile ve hem Süleymān peygamber *Óaleybi's-selām* müvekkel-i Nebāt nefÓ u zarrın beyān itdüğün imtühān kıla. Egerçi ki bilürdi ki Süleymān mürsel peygamberdür şek yoқdur. Ammā ki baÓzı kitāblarda görmüş idi ki peygamberlerden İdris peygambere *Óaleybi's-selām* ki Hürmüs hákım dirler. CemıÓ nebātāt ve şecerāt ve şemerātuñ nefÓine zarrına vākıf oldı. Ammā ki İdris peygamberüñ ne vech ile vākıf olduğın bilmek için ki söyleyen hāl

²²³ 276. Dip nota bkz.

diliyle giyâh mı idi veyâhüd ol giyâhuñ müvekkeli tekvin ervâhından mı idi. Pes Süleymân hâzretine dahı *Óaleybi's-selâm* iletdügi bâbadya çiçeginüñ nef' u zarrını müvekkele söyleye veyâhüd hâl diliyle bâbünec mi söyleye ki bâbadya çiçegidir. Zîrâ ki her zerrenüñ ve on sekiz biñ Óâlemüñ Allâh' u teÓâlâ'ya tâÓati ve Óibâdeti ve şalavâtı ve tesbîhi ve şenâsı ve duÓâsı vardır. Kaderlü kaderince Óibâdetden hâlî degüldürürler. ÓUbüdiyyetinde mustağrak dururlar. Eger bir zerre ayırsağ ol kadar hâmd u şenâ tesbîh u duÓâ ve şalavât u kibiryâ vardır içinde kim hâdd u hisâbe gelmez kâbil degüldür. Semevât ve ârzın *vemâ fıyebmâ mine's-şaklîn iy mine'l-insi ve'l-cinni ve'l-meleküti ve'l-hayvânâti ve'l-cuhûşi ve't-tuyûri ve's-sibâÓi ve'n-nahli ve'z-zubâbi ve'l-Óanâkibi ve'd-derrâti vezzerretü'z-zerâri ve'l-behâói* Allâh Óâbid ve sâcid ve mutiÓ ve münkâddur. *Ve in min şeyóin illâ yusebbihu bi-hâmdihî velekin lâ yefkâbun tesbîhum*²²⁴. **Naẓm:**

[*FaÓilatün FaÓilatün FaÓilatün FaÓilün*]

Ger cemâdu ger nebâtu tâ ki varsa eşyâ Óayân²²⁵

Hep müsebbih Hâkık'ı tesbîh ider añla bî-gümân

Şatre şatre zıkr ider hallâki her dem fı'l-hân [H-241a][K-241a]

Zerre zerre eczâÓi hâk ider şükr zâhir nihân

Hâsiyyet-i Sirâcü'l-Kutrub

Neşr:²²⁶ Hükemâ şavlince kitâb-ı Süleymân-nâme-i Kebîr'de gelür ki ricÓâÓ-i zâhiden soñra hükemâdan muşaddem Âsaf bin Ber-hiyâ bin Engiyâ ol reóis u Óulemâ ayağ üzerine turup Süleymân hâzretine duÓâ şılıp eyitdi ki “Yâ Nebiyu'llâh Erceseb tağında iki siyâh Hâlebî giceyle kühistân şullesinde şalup ol gice anda yatup görürler ki bir nesne şemÓ gibi şuÓle virür Óacabâ niye ki diyü yanına varurlar görürler ki bir güñ illâki âdem şekli erkekli dişili şöyleki cemiÓ-i âÓzâsı âdem vazÓinde ve yimişleri yabân güli tohm şeklinde. Ammâ ki yanında bir kimse ölmüş yatur. Lehmi şu olup akmış taÓaccüb idüp ol gögi alup ne yidügin bilmeyüp Óâkıbet naşaruna getürdiler. Biraz altun virüp hâtırların teselli idüp ol gökleri şanduga koyup hıfz itdüm. Loşmân-ı Hâkıim ile göstermek isterdüm. MevâniÓ-i rüzigârdan el degmeyüp unutmuşdum. Şimdi ki hâlde reóis-i hükemâ arasında Óulemâ meclisinde Óâli hâzretüñ naşarında şecerâtdan şemerâtdan nebâtâtdan bahş olduğı ecilden naşaruña getürdüm. Ümmiddür ki naşar şılıp hâsiyyetin müvekkeli giyâhdan sūóâl idesin ve bu otuñ âdem vazÓinde bitdügine

²²⁴ 272. Dip nota bkz.

²²⁵ Bu mısraın vezninde kusur var.

²²⁶ Neşr]-H.

ol kişinüñ bunuñ yanında helâk olup yatduğına ve gice ile od gibi şevk virdüğine hikmet nedür diyü süôâl idince Süleymân-ı Nebî *Ôaleybi's-selâm* ol göge nażar kılıup gördi ki erkeklü dişilü iki âdem şeklinde dişisinüñ saçı kılı sünbüle beñzer cemî'Ö-i endâmı yirli yirinde erkegi dişisi birbirinüñ yanında ammâ ki dişisinüñ saçı erkegi dağı bile büyürmiş. Güyyiâ ki bir tâbütda yatur. Erkeklü dişilü Ôaşık ve maÔaşûka beñzer ve yaprağı sek bürünü yaprağına beñzer kızılca yimişçükleri var қоқусı bal қоқусına beñzer. Pes Hâzret-i Süleymân *Ôaleybi's-selâm* teÔaccüb idüp müvekkel-i Giyâhdan Gülü Şelkâöl melekden süôâl itdi. Ol dağı ol otuñ müvekkelin buldurup daÔvet itdi. Emr-i Rabbâni muÔcize-i Süleymânî birle hâzır olup Sirâcu'l-қutrub'üñ nef'Ö u zarrını sordı. Süleymân Hâzretine gelüp cevâb virdi nite eyitdi ki “Yâ Nebiyu'llâh ÔArabca bu gögüñ adı Sirâcu'l-қutrub'dur. Hâsiyyetlü menfaÔatlı mergübdur. Ammâ bu gögüñ sûreti budur ki görürseniz yüce tağlarda yir altında biter. Âdem bigi ayağı [H-241b]üzerine turur. [K-241b] İş bû vaz'Öile yüzleri Şarқ cānibine toğar biter. Bunuñ yaprağları yabān güli yaprağlarına şebih-rekdür ve kızılca yimişleri olur. Rāyihāsı bal қоқусına beñzer yaylaқ yirlerde tağlarda bāđlarda zāđlarda olur kim hevāsı laţif olur. Ammâ ki yirden çıkarmasınüñ vaқti var. Kaçan ki merrih-i hāml burcında ola veyāhūd ceddî burcınüñ yigirmi yedi derecesinde vāқи'Ö olan қamer dağı merrih yılduzına muқārin ola ya ikisi dağı bir burcda ola tariқ budur ki şenbih günü gün tođa tururken bu yebrüh u şanem pāklıđ ile şāfi-қalb ile қазalar ammâ bu қазан kişinüñ āÔzasında naқıs yiri olmaya her yiriki naқıs ola. Gögüñ āÔzasındađı şebih olan yirüñ hāsıyyeti olmaya. İllāki az vaқti ki ol kimse bu otı ki қaza evvel yönünü mutalli'Ö şemse dönüp қaza dağı dört yanın muÔallaқ қоya dağı bir şer'Öā siyāsete müstaĥiқ kişiyе çıkardılar. Zirā çıkararı helâk olsa gerek veyāhūd bir siyāh kelbi bir iki gün aç қоyalar dağı boynına ip bağlayalar ipüñ bir ucın yebrüh-i şaneme bağlayalar dağı kelbe etmek göstereler ve çağırılar ol it çekinüp yebrüh-i şanemi қоparıcaқ helâk olsa gerek ve dağı yā Nebiyu'llāh her yirdeki bu ot köki ola o yirüñ cinnisinden şāhib maқāma zarar gelmeye ve götüren kişi maśrū'Ö olmaya ve dağı māl-i hülyāya ve dürlü dürlü sevdāvi fikirlere fālca ve laқvāya ve cüzām rencine ve Ôaқli qarışduğına ve üntisālğa fā'ide ider. Eger bir kişi bunuñ āÔzasından bir Ôuzvın azucuқ yimiş ile saĥı itseler zanbaқ yađ ile ezüp ol yağdan alınna dürtselele pādişāhlara varıcaқ pādişāhlar қatında muқarreb ola cemî'Ö-i hācetlerin bitürelele. Eger yimişini ađ iken olmadın alsalar döküp gül yağı ile qarışdursalar havātin tayıfesi қарnına ve arқasına dürtselele oğlan düşürmekden emin olalar. Eger çiçeginden bir goncacuğın alsalar kettān bezine sarsalar idi rengemiz yün ipliği ile bağlayalar uçuқ dütüñ ođlancuđuñ boynına āsa қоsalar. Mādemki boynındadır ol zahmetden beri ola ve eger açılmış çiçeginden alsalar

dökseler zeyt yağ ile kavursalar ol yağı toğurmayan hâtunların karnına ursalar tiz toğura eger kökinden oda dutursalar cinden ve şeyâînden nesne qalmaya gide eger âdem derisine qoysalar bir Óuzvın ya külini götürseler [H-242a][K-242a] boynında veyâ bázüsında súya ğarq olmaya ve oda yanmaya ve yıldırım urmaya oq geçmeye kılc kesmeye uğriden hâramiden emîn ola ve cemîÓ-i zahmlardan emîn ola eger pâresini uçuk dutan kişi boynında götürse ucuğı qoya eger yumuşaq dökseler añlaya ve yine qara çibânlara ekseler be-ğâyet fâóide ide eger ay toğarken bir pâresini boynında götürseler hiç kimse aña ğazab itmeye cemîÓ-i halk aña muhabbet ide. Halk arasında yüzlü ola. Ammâ anuñ Óalâmeti oldur ki gice olıcaq ağacınun qabuğı od gibi işiler eger qurusa işilmez ölür eger ki ıslatsalar bize sâra qosalar yine yeşere eger kökünü qazup götürseler bir ev içinde qosalar gice ile şuÓle vire tã quruyınca qurıyacaq ayruq şuÓle virmez olur soğılır gider. Meşhurdur ve hâssası delimdür” diyüp ol qadar şerh itdigi bi-nihâyet.

Nażm:

[FâÓilatün FâÓilatün FâÓilatün FâÓiliin]

Hâssa-i yebrûh idersem hîkmet içre men beyân

Bu kitâb olur mutavvel incirü ol şeh cihân

Söz gerek ola mufdü düşe ğâyet muhtaşar

Anuñ için olmadı tafşil biz ile hep Óayân

MuÓcizât-ı Şit-i Nebî Óaleyhi’s-selâm ve Rasten-i Yebrûh-ı Şanem

Hükemâ qavlince müvekkeli nebât ol göğün hâsiyyetin tamam tafşil birle beyân idicek Süleymân-ı Nebî Óaleyhi’s-selâm muÓteber görüp Āsaf’a naql itdi. Āsaf dañı havâs kitâbına yazup fevâóid için hîfz itdi. Andan sūóal itdi ki evvel Tekvîn-i Yebrûh’dan haber al ki bunuñ ibtidâ bitmesine sebep ne oldı diyicek haber alup eyitdi ki “Yâ Nebiyu’llâh tekvîn Sirâcu’l-Kuţrub çün eydür ki ol zemân ki Hâqq subhâne ve teÓâlâ âdem-i safı belinden Şit peyğamberiñe dünyâya getürdi. Qâbil oğlanlarına ğazâ idüp imâna daÓvet iderken qâdirün qudretinden haber açıldı. Kendüyi âdem-i safı Havvâ ile cimâÓ itmek isteyecek hîn-i şevqde Havvâ kendüyi Ādem’ün altından ezüp nutfeyir yaruğına dükilüp yir içinde küp olup ol içinde sûret bağlayup Şit Nebî Óaleyhi’s-selâm müddet tamam olduqdan soñra meşhür qazıdır ki zikri hâcet degül. Ammâ ki ol zemânun mutteÓileri sâniÓun sunÓine qâdirün qudretine *Amenâ ve saddağna*²²⁷ diyüp inandılar. Ādem-i safınun rûhına şalavât virüp Allâh’un birliğine tekbir getürdiler ve

²²⁷ İnanđık ve tasdik ettik.

ba'Özıları ki şaķilerdür inkār itdiler. Andan Şit peygamber *Öaleybi's-selām* eyitdi “Ĥaķķ te'Öālā ķādirdür her ne dilerse ider. Atam ādem-i şafı tın u māden [H-242b][K-242b] dürütüdi ve Ĥavvā anamuzı sol ayagusından yaratdı. ÖAceb midür ben za'Öif ata bilinden yir ķarnından indirüp yir içinde dürüdüp žuhūra getirüp ki ķadır u ber-kemāl ve sāni'Ö u žü'l-celāl hallāķ-ı Öālem ve rezzāķ-ı nebı ādemdür” diyicek münāfıķlar Şit'den mu'Öcize talep itdiler. Şit Nebı *Öaleybi's-selām* yirinden turup pāk sudan vuzū alup dađı ol süyü bir ķabaķ içine ķoyup andan iki rek'Öat ĥācet namāzın ķılıp Allāh'a niyāz itdi. Ba'Öde's-salavat orada ol süyü yiryüzine şaĥdı. Ĥaķķ subĥāne ve te'Öālā ol vuzū süyünüñ ķatrātından Yebrūĥ-ı šanem bitürdi. Nite yabān güli yaprađı gibi yapraķlar virüp anı vaķt içinde kızılca çiçekler gösterdi. Andan ol imāna gelmeyen Şaķı kavminüñ muķķalidlerine ĥükm itdi. Ol otu ķazdılar ķoparup yirinden çıkarıp helāk olup baķisi kim ol Yebrūĥu's-šanemi ādem-zād şeklindeki gördiler. Şit Nebı'nüñ *Öaleybi's-selām* mu'Öcizatın bilüp taĥķıķ imān getürdiler. Andan soñra ĥükemā ve Öulemā ortasında Yebrūĥu's-šanem meşĥūr oldu” diyüp tekvın-i Yebrūĥu's-šanem Süleymān ĥāzretine *Öaleybi's-selām* cevāb viridi. Āsaf bin Ber-ĥiyā dađı Süleymān-ı Nebı dilinden işitdüđi naķlı kendü kitābına imlā itdi. Dađı ĥikmet kitāblarına inşā ķılıp raķam itdiler. **Nażm:**

[*Fā'Öilātün Fā'Öilātün Fā'Öilün*]

Ĥāśsa-i Yebrūĥ olur ĥāyet keşir

Anuñ için kıymeti var yā emir

Şekl-i insān mişl-i dürür rūĥ-ı ferd

Gör neler yaratdı yirde ol ķadır

Der-Ĥāsiyyet-i Benefşe

Ĥükemā kavlince Āsaf ve Loķmān-ı Ĥakım anuñ nef'Ö u zarrın bilüp kitābına naķlı idicek. Andan Āĥniyānūs-i Ĥakım eline benefşe alup Ĥāzret-i Süleymān'dan *Öaleybi's-selām* sūōāl teftiş idüp bilüp meleke melek Süleymān *Öaleybi's-selām* ĥakıme cevāb virüp eyitdi ki “Buña benefşe dirler meşĥürdür. Eger arpa unıyla yaķu eyleyüp ıssı şişlere ursalar fāōide ide ve gözde olan şişlere ve muķa'Öde ursalar ağrısın def'Ö ide. Eger çiçekini şü ile içseler ĥannāķa ve ümmü's-sıbyāna fāōide ide ve ĥarāretten olan öksürüğe ve safrādan olan baş ağrısına ve uyķusuzluđa fāōide ide ve eger ķovusını ķaynatsalar süyün içseler mi'Öde ve bađarsuķlarda olan safrāyı sākin eyleye. Eger sükker ile içseler ishāl eyleye [H-243a][K-243a] eger erük ile ve temür hindu ile ve şāĥ tere ile bişürüp içseler ziyāde ishāl eyleye. Şerbetinüñ miķdārı üç dirhemden yidi dirheme degindür beraber şekerle ve ılıcaķ şü ile içeler eger çiçekini dört dirhem miķdārı yumışcaķ döküp iki

gün veyā üç gün içseler şáfrāyı ve hılatları miŖdeden arıda ve yaqu idüp kavuğa ursalar künüydüğünü gidere ve benefşenüñ şarābı öksürüğe öni iken ağrısına ve zātü'l-cenye fāóide ider ve ishāl ider ve yolu yürüdür ve kavuğ ve bögrek ağrısını giderür ve şáfrādan olan o yüzlere fāóide ider. Zükāme ve nezleye ve bağarsuğda olan zahmetler fāóide ider. Eger yağını şağızla qarışdurup barmağlar arasına şáfrāyı şışlere ursalar sākin eyleye mürebbāsı bogazı ve içi yumuşadur ve öksürüğe fāóide ider. Ammā miŖde-i sust eyle eger tāze yaprağını dökseler súyın şıksalar şeker katup oğlancuğlara içerseler be-gāyet nāfiŖdür. Bunuñ bedeli beyān kökidür. **Nažm:**

[FāŖilātün FāŖilātün FāŖilün]

O benef-subh rengin iden lācūverd

Ol durur Allāh'a vāhid hem šamed²²⁸

Böyle hāsśa virmiş aña bi-gümān

Kim niçe derde bitüp virür meded

Der-Hāsiyyet-i Tın

Ĥükemā kavlınce Āğniyānūs-i Ĥakim kaçan ki benefşenüñ nefŖ u zarrın bilüp kitābına naql idicek Feylesof-i Ekber dahı kalğup tını eline alup Ĥazret-i Süleymān'dan sūóal itdi. Ol dahı müvekkel-i Nebāt'dan müvekkel-i Nebāt dahı Tekvın'den Tekvın dahı zābıtından teftiş idüp bilüp meleke melek Süleymān'e Süleymān dahı Ĥakim'e cevāb virüp eyitdi ki "Bunuñ adına tın" dirler. Türkçe incir dirler meşhürdür. Eger bunu un ile qarışdurup katı şışlere ursalar bişüreye. Eger arpa unıyla qarışdurup ursalar tahlil ide eger suda bişürseler ol súyı içseler ishāl ide. Eger incir züvefā ile bişürseler súyın içseler göğüsde olan artuğ hılatları gidere eski öksürüğe ve eski öyken ağrısına fāóide ide. Eger nažarun ile dökseler neyseler derünü yumuşada. Eger bişirüp sú ile garğara itseler öngin didüklerinde ola ıssı şışlere ve iki tarafada olan seçānuñ atlarınıñ şışine fāóide ide. Eger arpa unı ile ve büy unı ile bişürseler agrır yirlere yaqu idüp ursalar fāóide ide. Eger şarāb birle kaynadup hoğta itseler derün zahmetine fāóide ide. Eger bişürseler dökseler kulāğ dibinde olan şışlere ursalar yumuşada. Eger enār kabuğuyla dökseler ursalar qurluğana ve incikde olan yaramaza [H-243b][K-243b] çiyānlara fāóide ide. Eger şarāb ile bişürseler aqşenın ve arpa unı qarışdırup mecnūnlara yidirseler be-gāyet fāóide ide eger dökseler hardal ile ve sú ile kulāğa tamaruz salar küldüsin kese ve kicigin gidere ve buyı un ile

²²⁸ Vezin gereği mısra içerisindeki "ki" atılmıştır.

arıřdurup niriře ursalar f oide ide eger arpa unı ile arıřdurup iy nlara ve uyuza ve dem rk ye ve ıgıda ve nah ka ursalar f oide ide  areb Őokduęunda ve cem O-i aęulara ve c nverlere zahminuň yirine tamlatsalar f oide ide eger i yaę ile sigillere d rtseler opara h m encir biřurseler yaęu itseler han zire ve çatı yirlere ursalar gidere ve ara encir yapraęını yaęu id p aę beh ka ursalar gidere h m encir bal ile arıřdurup o auę Őulu ib nlara ursalar f oide ide eger hařh ř yapraęıyla arıřdurup cir hate ursalar Őınmıř s k k ovaların ıķara eger m m ile arıřdurup atı iy nlara ursalar yem řde olmıř encir yeseler cigere ve talaęa b grege f oide ide eger k z ile yiseler yilleri taęıda ve olonca ve yan bařı aęrısına f oide ide ve ecle k z i ile yiseler gevden ň levnin ey  eyleye amm  oķ yiseler gicin ň eyleye. L kin sihird r eger y z yigirmi dirhemini suc  sirkessin ň içinde toķuz g n ıřlatsalar yaęu id p tal ęa ursalar hem g nde d rt d nesin yise tal ęı gidere m cerred r. **Nażm:**

[Fa ilatn fa ilat in fa il in]

Miye-i merg b  ineb encir olur

 yet-i ve't-t n ile tefsir olur

H ssası bi-h d durur anuň  ay n

Şanma h kmet birle ol taķrir olur

Der-H siyyet-i Enc r na

H kem  avlince C mesb-i Őaęir encir ň nef  u zarrın bil p kit bına nal idicek Cerciř H k m dağı enc r na otun eline alup S leym n h zretinden s o l itdi. Ol dağı m vekkeli Neb t'dan ol dağı Tekvin'den dağı z bıtından teftiş id p bil p melege melek S leym n'a S leym n  aleybi's-sel m h kime cev b vir p eyitdi ki "Buňa enc r na dirler. T rke ışrg n dikenini dirler. Eger yaprağın ve yimişin urutsalar yumřaķ d kseler cir hata ekseler o kilde ve yaęu eyley p ulaķ dibinde olan Őiřelere ursalar f oide ide ve tahmunu  z m Őuyı ile aynatsalar içseler bedeni avı ide eger yaprağı h tleri g g sden ve  ykenden ıķara amm  işh l ider ve aň ile ib nlarına ursalar f oide ide eger yaprağını d k p bur na  furseler anın kese ve yaprağın od ile arışdurup ř ķ gibi g turseler der n anın kese eger tohmunu içseler [H-244a][K-244a] cim O iştih sın kese eger aynatsalar bala çatup yalasalar Őınıķ nefese f oide ide ve dağı  yken Őiřine f oide ve g g sde olan artuķ h latları ıķara aan ki yaprağını aynatsalar Őuyın içseler der nı yumşada ve yilleri tağıda eger arpa ile biş r p içseler g g sde yaramaz h latları ıķara ve eger Őuyına sehlece mur atsalar içseler H yz y ride ve egerki Őıķalar Őu ile mażmaza itseler cigere Őiřlerine f oide ide egerki iki dirhem tohmunu muķařřer itseler şar b ile

icseler balgāmı gidere ve öygini ve göğüsü eride ammā içen kişi Óaķabince gül yağın içe tākım boğazın yakmaya miÓdedeki yilmeşik balgamları çıkara ve eger siz ki enkebin ike icseler talāķ zahmetine ve böğürekler ağrısına fāóide ide ve tohmını dökseler balla ķarıřdurup yiseler bir dirhem miķdārı tohmından yiseler böğrekte ve ķavuķda olan taşları tağıda ve uyuşmış şanları tahlil ide eger bŷyān ile bişürseler şuyın içseler ķavuķda olan ağrıya fāóide ide ekşer yaprağını bişürüp yaķu eyleseler ķulaķ ağrudığı şışlara ursalar fāóide ide mücerrebdür” diyüp cevāb virüp dağı müvekkeli Nebāt ve tekvīn-i řecerāt icāzet alup Süleymān-ı nebī ĥāzretinden Óaleybi’s-selām gitdiler. MaÓa’l-ķıřsa ser-cümle ĥükemānuñ getürdigi giyāhlaruñ ĥavāsısını bu Süleymān-nāme’ye ķaleme getürüp imlā idersek kitāb tavil olup ĥadden ařar nā-merbūt olur. Ķıřsa-i Süleymān tamam dinmez bāķi ķalup ecel deryāyümüzcedür ķıřsa nā-tamam ķalur. Ammā ki bu ķadar nebāt nefÓini zikr itdügümüzden maķsūd bu ki Süleymān ĥāzretine Óaleybi’s-selām müvekkeli Nebātāt ve tekvīn-i řecerāt ve řemerāt ne tariķle geldiler Óacāóibden ġarāyibden ne didiler ve ne ķadar nebātāt ĥāsiyyetin söylediler güneşden źerre deñizden ķatresin ķaleme getürüp beyān eyledük. **Naźm:**

[FaÓilatün FaÓilatün FaÓilün]

şöyle bil kim ey emir-i kām-rān

Biñde birin řerĥ idüp ķıldıķ beyān

Yiryüzinde bitmedi ĥiç bir giyāh

Ki aña ĥāssa virmemiş ola illāh

Ger şecerdür ger şemerdür yā nebāt

Her birinde ĥāzza çoķdur her cihān

řol bir incecük çöpe ķılsuñ naźar

Bil ki diş ķurdamađa anı yarar

Yiryüzinde bitmedi hergiz çemen

Olmasa nefÓi anuñ hemçün semen²²⁹

Her nebāta eylesesin sen naźar²³⁰

²²⁹ Vezin gereği mısra içerisindeki “ki” atılmıştır.

²³⁰ Vezin gereği mısra içerisindeki “ki” atılmıştır.

Bilki taḥkîk anda var nef'le zar

Var kıyās it ol Süleymān mürseli

Kim ne o ulu pādişāhdı ḥāsılı²³¹ [H-244b][K-244b]

Öilm u Öizzin eylemişdi Ḥaḳḳ ziyād

Oldı munḳād nār u āb vü ḥāk u bād

Çār Öunşurdan biten cümle giyāh

Her ne ḥāsısa verse olupdı āgāh²³²

Yiryüzinde tā ki var ḥalḳ u ümem

İzn-i Ḥaḳḳ'la ḥıdmetin iderdi hem²³³

Biñbir ümmet dillerin bilürdi ol

Ḥalḳı millet içre dād ḳılurdi ol

Ger şecerdür ger şemer yā giyāh

Ḥāsısanı tekvün diyüp itdi āgāh

Ḥaḳḳ anuñ itdi ziyāde bahtını

Kim götürdi gökde yiller tahtını

Buñca beñlik içre görmedi ol

Cümle kemden kem görürdü kendüzin

Arpa ḳursın ögidüben yirdi ol

Rāziḳinüñ şükrin anda dirdi ol

Gündüzin sā'ım ḳılurdi tā'ati

Ḥaḳḳ'a minnet itmek idi Öādeti

²³¹ Bu mısraın vezninde kusur var.

²³² Vezin gereği mısra içerisindeki “ol” atılmıştır.

²³³ Bu mısraın vezninde kusur var.

Gicelerde kıyım idi tãate
Raĝbet aıla itmez idi milkete

Kim bilürdi fãnidür halk-ı cihãn
Göz baıa ya tutmuş idüm pes hemãn

Melik-i mãle olmaz idi mãil ol
Kıurb-ı Hãkıı'ı itmiş idi hãsil ol

Hemçü Sultãn Bãyezid ol şehriyãr
Hãkıı'a tãat eyledi leyl u nehãr

Şeh Süleymãn olduĝunca dilde yãd
Pãdişãhuñ Ömri olsun key ziyãd

Hasım Öãlem içre dãim hor ola
Şeh muıaffet hãs idi maıhür ola

Her hatardan şakılayup rabbü'l-Öibãd
Dileĝince devr ide kevn u fesãd

Dãidür Firdevsi ider şãha duã
Hãkıı murãdın eylesün şãhuñ revã

Der-Beyãn-ı Temşilãt-ı Dãsitãn-ı Mãzi

[Failatün Failatün Failün]

Çün Süleymãn rücuñ olur bes cihãn
Nefs-i emmãr ãhermendür tende cãn²³⁴

Çün Süleymãn nefsi-ı çãker eyle pes
Kıurb-ı Hãkıı'a tã bulasın dest u res

²³⁴ Vezin gereĝi mısra içerisindeki “ey” atılmıştır.

Kāmilem dırsın oğursın nahf u şarf
Lîk nefesûñ bilmedük ne men Óaraf

DaÓvı itme kıılma dāóim kııl u kıāl
MaÓnı gözet Óömr ü zeyd itsün cidāl

Tanıma gözet kendüzüñ olma sust
Fāñi işde gāhuñ ol bākıde cüst

Leb küşād ol lîk-i kıatÓā dem mezen
Halkı terk it tā bulasın Hâkığ'ı sen

Qo bu dergāhı degüldür āsitān
Murğ-ı Óömrde ola şanma āşiyān

Nām-ı niğü şatma āhırnenge sen
Şatma Çın-i āyın ki üzenge sen

Qo fenāyı bağ beğāya göz işit
Tut sözün Firdevsi'nüñ Óırfān işit

Der-Beyān-ı Meclis-i Āhir

[FaÓilatün FaÓilatün FaÓilatün FaÓilün]

Şükr ü minnet Hālık'a ki oldurur kıadır ile
Hākiken Firdevsi'ye virdi Óağıl itdi govāh

Çün Óināyet idüp ol Hâkığ virdise Óömrde amān
Üç yüz kırk dört mecālis oldu āhir pādişāh

Neşrdür āhsen hādîş enbiyātdur emleñ u kelām
Bu ki hemtā tārîh aÓzam görmemişdür çeşm-i māh

Munsıf u kāmil bilür her kāmilüñ kıadrin bilür

Yoşsa taŖn itse never cuhāl-i hāsiddür siyāh

Hıç cihānda bu riyā baş añlaya mı cevheri [H-245a] [K-245a]
Cevheri řarrāf ider farş ider olsa āna nigāh

Ey sözün budāğınũ gūř eyleyüp iden taŖn
Söz sözi bilür ne hācet daŖvı şalmaş gāh gāh

Lāf uruben men dimezem kāmilemdür pür hüner
Kem kemıne kemterem gāyet faşır u niķ u hāh

H'ace-i kevneyn-i Ŗālem hürmet için ey Hudā
Raħmet it Firdevsi'ye Ŗafv eyleyüp cürm-i günāh

Ŗafv-ı Hāķķ'dan umar iseñ vir şalavat Āħmed'e
Kim řıyāmet günü oldur ümmete řāfıŖ-penāh

Süleymān-Nāme'nũn Üçyüz Kıırķ Bişinci Meclisinũn Zikrindedür.

[FaŖilatũn FaŖilatũn FaŖilatũn FaŖilin]

Şanlı yaşumdan şabağında gözüm řaķlar řarāb
Bağr başlu ocağında āh ki ciger oldı kebāb

Cūř idüp seylāb-ı eřkim inler āh dolab-ı dil
Dipsiz acı suda şurmuş iki gözlü āsiyāb

Dil-i hevāyı Ŗıřķuñ ile hün olupdur müřkināt
Gül cemālũn hāsretinden gözlerüm döker gül-āb

FaŖn hāsidden Ĥabıbum göñlüñe irmesün sodāŖ
Gökde māha ne şayu Ŗav Ŗav dise yirde gül-āb

Ĥüsünü ayinede görse Ĥayādandur döker
Māh-ı rüşen görse kızar şerm idüben āfitāb

Ėamze-i mestānuñ āh ki şanumdı şanum içüp

Mey içer hammārını yazmaĝa olup mest harāb

Servi gibi baş auben al gōge dutar ınar
Tomı řaddūn çün duŖālar itdi ola mūstecāb²³⁵

Gōrmese Firdevsġ yāri Ŗōmri baht olmazdı yār
Cenneti Firdevsġ nitsūn var iken dilber-i nāb

Lutf ile ey dilber baña ki ger icāzet viresin
Sōyleyem ahsen hādīř emleĥ kelāmı ey řebāb

Dilegūm maķbūl idūp gūldi řanem didi nola
Luřfudur ki źıkr idesin diñleyem řıřın cevāb

Çünkü icāzet virdi dilber sōyleyem şışın sohen
Lıki virgil hoş şalavat Muřtafā’ya bi-hisāb

Der-Beyān-ı Kışsa-i Hızır ve İskender-i Kübrā ŖAleyhi’s-selām Hikāyet

Loķmān-ı Hākım řavlince sahn-ı mendān-ı hūkemā ve hūner-mend-i Ŗukalā nāķilān-ı aŖizzā ol vech ile řahīĥ hikāyet iderler ki ve Eflātūn-i Yūnāni ģihān halkınuñ ehl-i Ŗırfānı naķlince řarrāfān-i cevāhir-i řarāfet ve tavvāfān-ı aŖzāf-ı fezāĥat ol vech ile melīĥ ve řarīĥ rivāyet iderler ki kaçan ki Sūleymān-ı Nebi ŖAleyhi’s-selām mūvekkel-i Nebāta icāzet virdi. Andan merhem-i Sūleymāni terkīb idūp Qāhir’e hūkemā tūmār itdiler. Az gūnde yarası Ŗgilūp sıĥĥat bulmaķda. Bu ešnāda iken ittifaķ Sendūsi cinnī ve Tahmūriři Melek gelūp Sūleymān hāzretinde selām virūp pāy-ı tahtına yūzlerin sūrūp eyitdiler “Yā Nebiyu’llāh řām řehri řarĥını Sūrhibād-ı Cinnī helāk eyledi. Egerçi ki birķac gūn içinde varmayacaķ olur isek cūmlesin kırar” diyū feryād itdiler. Andan Hāzret-i Sūleymān ŖAleyhi’s-selām bu sōzi kim iřitdi hemān-dem niyyet itdigi řubĥ-dem ĥayl u ĥařem ile tabl u Ŗalem ile ve cemīŖ-i Ŗasker ile gōe. Yil tahtını gōtūre. řehr-i řām’a yitūre andan Āřaf’a buyurdu **[H-24b][K-245b]** ki “Biñbir ūmmet serhenglerine mūnādı her biri bir serheng varup nidā ķıldı ki yarın gōdūr” diyūp biñbir ūmmet serhengine haber ķıldılar. Çünkü ol gice geçdi Ŗale’s-sabāĥ irdi. Bisāt-i zemīnden źulumāt-ı řebi sūrildi. Qamer-řāĥ Ŗazl olup ģihān sarāy-ı ĥurřid řāĥa virildi. **Nařm:**

²³⁵ Vezin gereĝi mısra içerisindeki “ki” atılmıştır.

[Fā'Öilatün Fā'Öilatün Fā'Öilün]

Çün gice geçdi gözin ilduz yumar
Baħr-i mağribde nihān oldu k̂amer

Taħ namāzı vaħtı olup ol zemān
Dile geldi ötişüp murğ-ı seħer

Çarħ-ı çarumdan toğup şems u münj̄r
Enver itdi Öālem için ser-tā ser

Şeh Süleymān döşeginden dürüyen
Pāk şudan aldı āb-dest mā-hāzar

Ĥakķ'a t̂at eyleyüp ol Ĥakķ Resül
Nuşret-i fettāħi Öālemden diler

MüstemiÖ olup sözüme tut semÖ
Vir şalavat Muştāfa'ya mā-hāzar

Neşr: Ĥakīm kavlince çünkim ol gice geçüp vaħt-i seħer yitdi. Süleymān peygamber Öaleyhi's-selām şubħ namāzın kılup evrād okıyup duÖāyı āħir ki itdi. Andan yirinden turup Şit Öabāsın giyüp ādem-i şafı kuşağın kemer kuşanup İbrāħim peygamber Öimāmesin başına urdı. Tevrātı Zebūrı Ĥemāoil kıldı. Mūsā Öaşāsın eline aldı. İdris peygamber naÖlinin ayağına şaldı. Loķmān-ı Ĥakīm birle Āşaf bin Ber-hiyā on iki biñ peygamber ve on iki biñ evliyā ve etķiyā dört biñ dört yüz kırķ dört hükemā ve Öulemā karşıu geldiler. Selām virüp Öizzet u ikrām kıldılar ve andan soñra biñ dört yüz dünyā pādışāhları ve kırķ kez yüz biñ insān sipāhileri karşıulayup Öizzetleyüp ikrām itdiler. Süleymān-ı Nebi Öaleyhi's-selām şalavat u selām ile nübüvvet tahtına iletdiler. Melāōike-i Muķarrebün karşıu geldiler selām virüp taÖżim u tekrim kıldılar. Mübārek elini ellerine aldılar. Nübüvvet tahtına geçürüp karşıusına turdılar. Muħāşsal-ı kelām sözi dirāz itmeyelüm. İns u cin melikleri dıv u Öifrit serhengleri yirlü yirine karar idüp oturdılar. ÖAfārit u gül Ĥışm-nākları polād kürşilere geçüp diz urdılar. Ĥayvānāt-ı kibār ve sibāğ pelenkleri ve deñiz mālikleri ve deryā nehengleri biñbir ümmet ehl-i cengleri maķāmlu maķāmına geçüp reōisleri serhengleri kürşilü kürşisine geçüp oturdılar. AÖvānları ve ensārları kaşalarında ayağın turdılar. Ĥaşerāt ve Ĥayyāt ve efāÖi ve Öaķarib serir üzerine

[H-246a][K-246a] Şāh-ı Mārān nażarına karşı cinslü cinsiyle ünslü ünsiyle qarār idüp turdılar. Zebān ve zebānır ve mürçe ve meleĥ ve uyuz ve cemîŎ-i Őufünātdan düriyen hevām cinsinde ne kim var ise her tāyifden öz ve az taĥt ve merkezlerinde ĥāķi cānverler arasında yıl doĥunmaz ũuytulu yirlerde ũeh-niũin āletlerinde sũküp turdılar. **Nażm:**

[Faöilatün Faöilatün Faöilatün Faöilün]

Biñbir ümmet yitmiũ iki millet ile ol zemān
Cinsj cinsj birle turdı ol serir üzere hemān

İns u cin vaĥũ u tair u mūr u mār cümle hep
ũeh Süleymān dergehine ĥāzır oldu bī-gümān

Neũr: Ĥakım kavlince Süleymān leũkerinün revendelerini serhengler ile serir üzere alup ve meliklerinden ĥayrı perendeler cinsine ĥükm itdi ki ũanad açup uçup taĥt yanınca ũaĥ ve ũol uçalar. Andan Müvekkel-i Bād'e emr itdi. Dört dürlü yıl rubŐ-ı meskūnuñ her tarafındangelüp nübüvvet taĥtınun altına girüp dört kūũesinden ũaldurup felege eĥdirüp dört mīl miĥdārı yire varup hevāda muŐallaĥ götürdiler. Andan Müvekkel-i Bād NaĥmeĥāŐül melek eyitdi “Yā Nebiyu'llāĥ Őazmimüz ũimdi devlet ile saltanat ile ũanķı cānibedür buyur ki yile ĥükm idüp taĥtını ol cānibe alup götürsüzler didüĥün yire yitürsünler” diyicek Süleymān peyĥamber *Őaleyhi's-selām* eyitdi “Yā Müvekkel-i Bād Őazmümüz ũimdi ũehr-i ũām'dur ve Sürhibād ile varup cenk idevüz. VāsiŐ cihānı gözine teng idevüz. Müvekkel-i Bād ũabtagüriũ-i tekvin Bād'e emr itdi. Taĥt önince dem çeküp uçdı. Yıl daĥı taĥt-ı Süleymānı götürüp yirle gök arasında Hums ile ĥamāyüresinden alup giderdi ve Ĥums ũehrınun ĥalāyķı ũiĥārı ve kibārı begleri ve yekleri ĥās-i ũerif-i Őāmī vażiŐ-i ziũt-i laťfi yüksek yirlere ũıķup baķarlardı ve Őavrat oĥlan pır ve cüvān ve Őāķil u nādāñ ulu evi üzerine cinslü cinsiyle ũıķdılar. Süleymān taĥtına teferrüc idüp taŐaccübe varup Őibret aldılar. Süleymān'un devletine Őazametine tamamı ki asıl birle vuķūf buldılar. Ĥaķķ sübhāne ve teŐālā bu Dāvud oĥlı Süleymān'a Őazim saltanat virdi diyü Őaķil ĥavvāsını fıkr-i bahrine taldırup varup daĥı el kaldırup Süleymān devletine duŐā ũıldılar. Süleymān tarafından daĥı serir üzere oturan server-i selātinler ve pehlüvān-ı rüy-ı zemīnler felek yüzinden serir Süleymānı üzerinden yiryüzinden yiryüzine baķup Kudüs ũehrınun matlularına mergübların [H-246b][K-246a] melek munzar peripeyker piserlerin vecm ile süret-i mahbūbe ĥātünların teferrüc idüp yanup yaķilup āĥ vāĥ ũıķup seyrān iderlerdi ve ũuũlar daĥı hevā yüzinden ũaĥ tarafında yırtıcı ũuũlar ve ũol tarafında ĥubübāt yiyen ũuũlar ũanad ũanada virüp baũ baũa çatup uçarlardı. Birbirin geğerlerdi ve tütü-i turrāc bülbül-i hezār desütān ũeker-leb ĥoķķa-

dehân ağızların ki açarlardı. Dāvudiyu'l-hân birle maqâm-ı nevrüz-i nevâde beyne's-semâde fevku'l-Ôulâda ser-âgâz idüp dillerince Hâlık'a tesbîh kıılurlardı ve gâh Süleymân hâzretine cân u dillerinden duÔâ iderlerdi ve perî Ôaskeri dahı Süleymân tahtınuñ öniñce melek-veş şanadların açup sünbül ü yâsemen bigi kâküllerin şafasına hârîr-i mişâl tîllerin şaçup birbirine nâz u şîve kıilup pervâz urduşda geçüp giderlerdi. Şöyle kim perîler şanadından hevâ yüzi neyistâne dönmiş idi. MuraşsaÔ envâÔ-i nefîş libâslarından beyne's-semâ gülistâne dutmuş idi ve yine şağ tarafda cinler dahı dem çeküp uçarlardı. Yıl yutmağa ağızların lürî şuşı gibi açarlardı ve yidişer başludur de şanatlu yıl uranlar dahı şarabulut gibi şanatların açup şazâÔ şâder mişâli uçup şimşek gibi gözlerin odlandururdi. Ağızları sigirmeyüp hevâya şaçarlardı. Eyle evrenler ki her birisinün şad u şâmeti bir ulu tağa beñzer burunlarından çıkan şuvvetün külhân düheñginden çıkan tütüne beñzer gözleri yanan şerâğa beñzer ağızları cehennem şapusu gevdesinün pülları şedâdî bir şüz şapusu gibi bunlaruñ heybetinden gökde uçan perîler yakın varmayup per dökerdi. Yiryüzinde cânverler şorşusından ter dökerdi. Pes bu zîkr olan evrenler ejdehâlar dahı taht şafâsınca yidi fersah ırâşdan şanad açup uçup giderlerdi. Deñizde ki tennin Nîl ırmâğında timsâhî gökde ki buric Ôaşrebi deme çeküp yutmağa fikr iderlerdi. Ammâ ki bu zîkr olan biñbir ümmet yitmiş iki millet dillü dilince *Yusebbiñbu lillabi mâfî's-semevâti vemâ fî'l-ârş*²³⁶ hükmince bu ictimâÔ-i insânı ve Ôasakir-i Süleymân'ı dillü dilince Hâlık'ı tesbîh idüp zîkr iderlerdi. **Nażm:**

[FâÔilatün FâÔilatün FâÔilün]

Ger perende yâ şerende nâ-gih var

İns u cin vü vahş u tayr vü mür u mâr

Dillerince zîkr iderdi hâlıkı

Şükr iderdi ki itdi hâlık kird-gâr

Şeh Süleymân nice aÔzam şâh idi [H-247a][K-247a]

Aña hemtâ gelmedi hiç şehriyâr²³⁷

²³⁶ Göklerde ve yerdeki her şey Allah'ı tesbih eder (Tağabün-1/ Cuma-1).

²³⁷ Vezin gereği mısra içesirindeki "ki" atılmıştır.

Biñbir ümmet emrine fermân idi
Eyler idi hıdmetin leyl u nehâr²³⁸

Gökde tahtın götürüp bād-ı felek
Hep melekler ider idi iÖtibār

Bunca mülk u devlet içre ol nebi
Ĥakķ'a tãÖt ider idi bî-şümār

Žıkr-i Ĥaķ'dan hālî olmayup özi
Şükri dāóim kıılır idi bî-ķarār

Diñle imdi kıısáa nedür şerh idem
Lıki virgil hoş şalavatu yadigār

Der-Beyân-ı Ameden-i Ĥızır Be-Dergâh-ı Süleymân ÓAleyhi's-Selâm

Ĥükemâ kıavlince kıaçan ki o žıl u maÓbūd ve melik-i maĥmūd yaÓnı ki Süleymân bin Dāvud Óaleyhi's-selâm bu vech ile yıl tahtını hayl u haşem ile götürüp giderdi. Nite şöyle kim insân melikleri Cân kıavmi ferhengleri cin nesli serhengleri perı aşl-ı evrengleri diyü Óafârit-i erjengleri gül u beyâbân ĥajâhengleri ĥayvânât pişevengleri yırtıcı cânverler gühengleri sebūÓ u sibãÓ bebr u pelengleri baĥr-ı muĥt tennin-i Nıl u nehengleri berrü u beyân behãóim-i piş u ahengleri etyâr u murĥân şehriyâr külengleri zübâb u mürçe dil-tengleri cerrende cinsiyle yirinde kıarâr idüp serir üzere ki turdılar ve perrendeler barân olup per açup hevây-ı fenâda pervâz ki urdılar. Bu vech ile yıl taht-ı Süleymân'ı götürüp giderken biñbir ümmet cinslü cinsiyle kelimât iderken nã-gâh anı gördiler ki ol yüzi kıutlu yüz atlu enbiyâ kerâmetlü ve evliyâ kerâmetlü kıudretu'llâĥ atına süvâr olup maĥâribe ve maşâriķa gidici baĥr-ı berde kıalmışlara midâd irici Óalevi saçlu yıldırım kıamçılı Ĥızır peyĥamber Óaleyhi's-selâm ol kııyâmete deg ölmeyen zinde kıalan server yir ile gök arasından çıķa geldi. Serir üzerine kıondı. “Bismi'llâĥi” diyüp atından indi. Atın kıaza

²³⁸ Vezin gereĥi mısra içerisindeki “ki” atılmıştır.

qoyup sürüp Süleymān'dan yaña gelince Hızır Nebi geldügin göricek Óizzet için Óulemā vü füzalā vü hükemā vü nüdemā qarşu varup taÓzim-i tekrim ile alup Süleymān nazarına getürdiler. Hāzret-i Süleymān Óaleybi's-selām yirinden turup selāmlaşup merhabālaşup Óizzet ile nübüvvet tahtı kenārına “Bismi'llāhi” diyüp oturdılar. Andan Hızır Óaleybi's-selām enār vazÓinde bir yimiş çıkarup Süleymān nazarına qodı. Hókqası zebercede beñzer gāyet sebz ve yimişi nār dānesi vazÓinde. Ammā ki müdevver ve gāyet aq dürr-i şehvār-i āb-dāre beñzer ve bir Óacāóib dañı bu ki şekli müseddess müdevver degül ikinci Óacāóib bu ki vird-i ahmer gibi rāyiha virür. Hāzret-i Süleymān Óaleybi's-selām görüp [H-247b][K-247b] taÓaccüb idüp sūóal itdi ki “Yā qarındaşum Hızır bu yimişüñ adı nedür ve qanda biter ki gördüğümüz yoqdur” didi. Hızır-ı hāzır cevāb virdi ki “Yā Nebiyu'llāh Cābelqā şehrinde bir Óaziz bir sengistān yiri kırq yıl taşın eridüp kırq yılda dañı aña sóktürüp bāğ u bahçe idüp ve kaf-i Óām kıldı. Ammā ki bu yüz yıl Óömr içindeki yigirmi yaşında iken ol hayırlı işe sürüÓ idüp seksen yıl zahmet çekdi. Bir gün tāÓatden hālī olmadı evrād-ı Hāqq'dan gāyri nesneóı diline almadı. Gündüzün Óibādetde sāóim giceler subhden qāóim idi. İttifāq bir gün gelüp eyitdi ki “Yā Hızır zinde kırq yıldur ki bağımuñ miñvesin Hāqq için sebül idüp tururam şol ümmide ki olmadın cennet taÓāmın Hāqq teÓālā müyesser kıla. İmdi yā Hızır şol İskender-i kübrā'nuñ rüh-ı hāqqı için Hāqq subhāne ve teÓālā kemāl-i qudretin izhār itmek için melek nefhinden ana rahminde dürütüdi. Buluda tahtın götürüp mağāribe meşārıqa yitürdü ve saña anuñ seferinde āb-ı hayātı Allāh'u teÓālā rüzü kıldı. Baña hayr u duÓā kı ki ölmedin uçmaq niÓmetin yiyem. Ben eyitdüm ki “Ölmedin İdris peygāber gibi kimse uçmaq taÓāmın yiyemedi. Saña qandan naşib ola ki ölmedin uçmaq taÓāmın yiyesin. Eyitdi ki “Yā Hızır-ı hāzır Allāh'u teÓālā bahşāyende-i bahşāyiş-gerdür ve qādir-i tüvānedür. DuÓā kılamak senden virmek Allāh'dan ümmiddür ki mahrüm olmayam teveqqúÓum senden budur ki hayr u duÓā kılasın hāşārebü'l-Óāleminden ki benüm emegüm zāyiÓ kıla müstecāb ide. DuÓā ki ol Hudā²³⁹ *İnne'llabe lā yudžúu ecer'l-muhsinir*²⁴⁰

Nażm:

[FaÓilatün FaÓilatün FaÓilim]

Yā Hızır gel lutf idüp eyle duÓā

Müstecāb ide duÓā key ol Hudā

²³⁹ DuÓā ki ol Hudā]-H.

²⁴⁰ *Muhakkak ki Allah, mubsinlerin ecrini zayı etmez (Terbe-120).*

Nite maħrûm ide bizi Ĥaĥĥ teŌālā

TāŌat idüp kıılır iken men ŗenā

Neŗr: Ĥaĥim ŗavlınce Hızır eydür “ Ya Nebıyu’llāh ol pırũn sözinden ŗerm idüp ĥayr u duŌā kııldum ele yüze sürdüğüm gibi deryā-yı mağribde bir tācirũn gemisi ġarĥa varıyorurmuş. Yā Hızır” diyüp kıulağuma feryād-ı ŗedāsı irdi ve maŗrıĥ baħrı kenārında bir ejdehā düriyüp bir ŗehre ĥamle itmiş ĥalĥı çağrıŗup “yā Hızır” diyüp çağırduĥları semŌüme irdi ve nā-gāh Mekke yolında ŌArab ĥarāmıŗı kıāfile baŗmağā gelmişler tācirler “yā Hızır” diyüp nālıŗ itdiler. Kıudret atına süvār olup anı vaĥt [H-248a][K-248a] içinde Allāh’uñ Ōināyeti içüne birle yetiŗdüm cümlesin ĥalās itdüm. Süleymān didi ki nite Hızır eydür “Çũnki kıudret atına süvār olup gözüm ki açdum kendüm mağrib deryāsında buldum ki mevc-i deryā felege çıkmıŗ. Niĥe gemileri ġarĥ’a virmiş. Ammā ki bir gemi içi fuĥarā tolu cümlesi müŌmin müvehid çağrıŗup “yā Hızır” dirler. Gemilerine yapıŗup kenāra çıĥardum andan gözüm açup kendümi Mekke yolında gördüm ki bir bölük ĥarāmı bir talub derviŗleri ortaya alup ceng iderler. Ol ĥarāmı zālimleri tağıtdum mazlũmları ĥalās itdüm. Yā Nebıyu’llāh o pır baña geldüğü Cābelķā ŗehrinde ŗubĥ namāzın kıılmıŗdum. Bu iki belāyı defŌ idüp Mekketu’llāha varınca gördüm ki henüz ŗubĥ namāzına sũnnet kılmıŗlar farzına kıāmet getürürler imāma uyup ŗubĥ namāzın Mekke’de kılıp ĥaremden taŗra çıĥup geldüm ki kıudret atına süvār olam gördüm ki kıudretten bir el bir dal fidān virdi eyitdi ki “Yā Hızır emr-i Ĥaĥĥ budur ki bu fidānı ol pırũn iletüp bağına dikesin” diyicek elinden alup sũŌāl itdüm ki sen kimsin elũn görünür yüzũn görünmez cevāb virdi ki “ben müvekkel-i ĥuld-i Rızvānem İdrıŗ mıŗāl olup cennete girmeyen benüm yüzüm göremez” diyüp gitdi. Ol nihāl-i genc tāli olup defŌi kıudret atına süvār olup gitdüm. Gözüm açup nağzar itdüm. Kendümi maŗrıĥ cānibinde gördüm ki Hindüstāndur. Bir ejdehā-yı Ōağım dürimiş gevdesi kıara tağā beñzer ağız mağāraya, gözleri yanar ocağā beñzer. Ol vilāyetũn tavarın rüzın yimiŗ memleketi ĥarāb kılmıŗ Ōaķıbet dillü ŗehrine tahtgāh-ı Hind’dur. Aña kıasd itmiş kıudret niżesin elüme alup ol yidi baŗlu ejdehānuñ yidi baŗına birer niże ŗanĥup ĥelāk itdüm. Ol Mũzi ŗehrinden Ĥind diyārın pāk itdüm. Allāh’a fażl ile yine Cābelķā ŗehrine yitdüm. Gördüm ki öyle ezānın oĥıyup kũn kıubbe-i felege dikilmiş ĥalĥ meŗcidde cemŌ olmiş imāmlıķ idüp namāzların kııldum. Andan ol pırũn bāğına vardum gördüm ki pır kıarŗu geldi eyitdi “Yā Hızır-ı ĥāzır ŗubĥ namāzın senũñle kılıp gelüp bağuma giricek ĥāb-ı ġaflet gözüm bürüdi. ŗöyle kim ihtiyārsuz ĥābe vardum. Düşümde gördüm ki bir nũrāñi pır eyitdi “Yā

pîr ben Kûtbu'l-Aktâbum Hâkık te'Ôâlâ du'Ôânî [H-248b][K-248b] müstecâb itdi. Yidi yıldan soñra cennet ta'Ôâmın yisek gerek diyü işâret itdi. Yürümden tûrup öyle namâzın kılup dilerdüm ki hâzretüñe varam siz bunda geldüñüz kerem itdüñüz” diyicek ta'Ôaccüb itdüm ki pîre ne hoş işâret olmuş Ôayne'l-yaqîn bildüm ki bu fidânuñ yimişi yidi yılda irişür. Bir latîf yir kıazup ol fidânı dikdük tertîb itdük yidinci yılda enâr virdi. Birisin ol pîr yidi. Ol dem cân-ı şîrîn Hâkık'a teslim itdi. Zîrâ ki murâdı dünyâda hâsıl oldu. İkinci nârı ben aldum ve üçüncü nârı kıarındaşum İlyâs'a virdüm dördüncü nârı Kûtbu'l-Aktâb'a virdüm ve bişinci nârı kırıklara virdüm kesdiler kırık sekiz dânesi çıkdı. Kırkın anlar bahş idüp yidi dânesin yidilere virdük ve bir dânesin ben aldum ve altıncı dânesin bu cennet yimişinüñ ol pîrün mezârında kıodum gelüp giden ziyâret itmek içün ve yidinci bahşın ol yimişün budur ki Ôâlî hâzretüñe getürdüm” diyüp cevâp viricek. Süleymân hâzreti bildi ki ol mîve mîve-i behiştür. Andan ol mîve'oi kesdi kırık sekiz dâne çıkdı. Bir dânesin kendü alup dilediği bâkîsin enbiyâya kısmet ide. Ammâ gördi ki ba'Ôzına deger ba'Ôzına degmez. Emr itdi. Müvekkel-i âb zemzemden bir bartağ su getürdi. Hızır'ıñ eline virdi. Yeşil yâkütan nâdiye içine âb-ı zemzem ile ol kırık yidi dâne mîve'oi cüllâb itdi. Kıızıl altun kaşığı ile enbiyâya Hızır kendü eliyle kıatre kıatre içürdi. Âsaf'la Loqmân-ı Hâkîm'e dahı içüricek Feylsof-i Hâkîm ve Câmesb-i Ekber dahı içmek istediler. Hızır eyitdi “Siz hûkemâ mezhebsiz enbiyâ kısmından degülsiz size uçmağ mîvesi cüllâbı naşîb degüldür ve sunmağ dahı baña Ôažim günâhdur itmezem” diyicek. Batlaymüs-i Hâkîm ve Feysâğores-i Tevhîdi ve bâkî hûkemâ ayağ üzere kıalkup eyitdiler ki “Yâ Hızır-ı zemân Allâh'ıñ vahdâniyetine ikrârumuz ma'hkum ve her birimiz efzâl-i fâzıl bize niçün mîve-i behişt-i cüllâb revâ görmeyesin nebîlerde hod-buhul ve kıın olmaz enbiyâ kısmına kıatarât ile bahş itdüñ ise bize nem miqdârı kifâyet ider. Lutf it” diyü tevâzu' itdiler. Andan Hızır Ôaleybi's-selâm baqiye'oi cüllâbdan bir zerre bin kaşığı ile pür kıilup toldurdu [H-249a][K-249a] eyitdi “Evvel bir gözi ihtiyâr kıluñ gelsün tadsun baqiñuz dahı aña göre lezzet alsun” diyicek hûkemâ Feysâğores Tevhîdi ihtiyâr itdiler. Yaqîn varup kaşığıñı toldurup Hızır cüllâb ile eline sundı. Feysâğores Tevhîdi cüllâb ile kaşığı alup ağızına iletüp nüş itmek dileyince anı gördiler ki kaşığdan şebnem buhârı gibi hevâya tebdîl olup nâ-bedîd oldu. Kaşık kıuru kıaldı. Feysâğores Tevhîdi âh idüp günâhına tevbe kıilup hatâsın bilüp yirinden tûrdı. Andan Batlaymüs-i Hâkîm geldi aña dahı Hızır Ôaleybi's-selâm bir miqdâr cüllâb sundı kaşıkla Batlaymüs-ı Hâkîm def'Öi içmek istedi henüz ağızına iletmedin cüllâb kaşığdan hevâya munqalib oldu. Batlaymüs-i Hâkîm hacîl olıcağ Feylesof-ı Ekber geldi eyitdi “Yâ Hızır-ı zemân anlar hatâ itdi. Güş şarâbı sâkî elinden içilür günâhkâr eli degicek. Lâ-cerem hevâya munqalib olur lutf it kaşığı ile ağızuma sun”

diyicek Hızır duŌā kılup eyitdi ki “Yā Rabbe”l-Ōalemın ben kıluñı sākılıge kıbul idüp günāhkārlığına muķarrir olan zaŌife bu cüllābdan naşib it” diyüp niyāz idicek. Hāķķ teŌālā duŌāsın kıbul kılup ol cüllābdan Feylesof-ı Ekber’e naşib itdi. Nite kıaçan ki Hızır peyğamber Ōaleybi’s-selām cüllābı altun kıaşığ ile miķdār ki aldı. “Bismi’llāhi” diyüp defŌi Feylesof-ı Ekber ağızına şaldı. Bir nice kıatarāt yutdı. Hāmdu Hāķķ’a edā itdi. Andan baķiyyesin nüdemādan ve vüzerādan mukarreblerden her kim içmek istediye eger Hızır elinden eger kendü elinden evliyā ve enbiyā kısmından ğayrısına naşib olmadı. Hevāya munķalib oldu. **Nażm:**

[FāŌilatün FāŌilatün FāŌilatün FāŌilün]

Her kime oldu naşib itdi şükrü ğāyet ziyād

Her kim açmadı hāsedden kıldı kevnı çok fesād

Diñle imdi bu ŌacāŌibden ğarāŌib kıssaŌi

Liki virgil sen şalavat Muştafā’ya hoş nihād

Ķıssa-i Āb-ı Hāyat ve Ķaziyye-i Teşne-leb-i İskender-i Kübrā

Hākım kavlınce uçmaķ cüllābından enbiyā ve etķiyā cinsine naşib olup Feylesof-ı Ekber’den ğayrı hūkemā, vüzerā, ümerāya naşib olmayıcaķ ğāyet melālet çekdiler. Zırā ki bunlaruñ ekşerü murādı bu idi ki Süleymān emrine biñ bir ümmet muşahhar olduķdan soñra yıl Süleymān tahtını götürüp rubŌ-ı meskūn Ōālemini seyrān iderken meğarib u meşāriķi kün gibi devrān iderken baħr-ı Źülümāt’a varıcaķ muķaddem gelen Süleymānlaruñ bu daħı āb-ı hāyāta kendülere[H-249b][K-249b] daħı āb-ı hāyat içeler tā kıyāmete dek Hızır-ı hāzır gibi zinde olup İlyās gibi hoş geçelerdi. **Nażm:**

[FāŌilatün FāŌilatün FāŌilatün FāŌilün]

Ķaşdı budı her hākımuñ içdi āb-ı hāyat²⁴¹

Tā kıyāmet ölmeyüp görmeyeler derd-i memāt

Bilmez anı ol miyesser birine kıatŌā neşib

Müddet-i Ōömrin sürü ben idiser cümle vefāt

Neşr: Hākım kıavlınce hūkemāya hāyat naşib olmaya diyü ihtiyāt idüp cüllāb-ı miye-i behişt naşib olmaduğundan ihtiyāt idüp birbirine remz ile işāret kılup Süleymān-ı Nebi’ye Ōaleybi’s-selām nübüvvet kıuvvetiyle hāllerine mutteliŌ olup eyitdi ki“ Yā hūkemā, vüzerā, ümerā her bir göz uşāğıñuz iri göz günāhlu günāhuñuza tevbe idiñüz. Hāķķ teŌālā’ya

²⁴¹ Bu mısraın vezninde kusur var.

iŖtiŖkâdîñuz dürüst tutun gündüzün şâóim giceler tâ şubh-dek Óibâdet Ŗiluñ ve pirlere hürmet ve civânlara naşihat ve oğlancuğlara Ŗefkat ve zaŖıflere merhamet ve dervişlere sehâvet ve Óulemâya Óizzet ve hürmet žalimlere siyâset küffâre ğazâ kıluğ Óözrin bilene mürüvvet ve elden geldükce hayr u ħâsenât ve nefsi-ħevâsına uymayup muhâlefet ve Ŗeytân-i Racim ile muhârebet ve ulü'l-emre itâŖat ve kâmillere muhâbbet ve her ħâliñüze Hâlık'a Ŗükr ü minnet kıluñ. Tâ kim Allâh'u teŖâlâ size uçmağ niŖmetin rüzi kıla. **Nažm:**

[FaŖilatüñ FaŖilatüñ FaŖilatüñ FaŖilün]

Böyle diyüp Ŗeh Süleymân çok naşihat virdi pes
İtdi ihsan sözlerine ehl-i Ŗirfân hoş nefes²⁴²

Ŗâķil ol kim ol naşihat duta Ŗâhum her zemân
Câhil ol kim bildüğini ider ola biş u bes

Neřr: Ħakim Ŗavlince Süleymân ħâzreti *Ŗaleyhi's-selâm* böyle diyicek Feyřâĝores Tevhidi Óilm-i mantuķuñ üstâd-ı telmid-i Dâvüdi eydür ki “ Yâ Nebiyu'llâh Óacabâ İskender-i kübrâ âb-ı ħayât ne cihetden naşib olmadı ki bir Ŗavilde İskender-i kübrâ enbiyâ Ŗısmındandır. Vilâyetinde hod-řek yođ bulut tahtın götürürdi. Diledüđi yire yitürürdi. Ħükemâ cinsinden degüldi ki miŖe-i behişt cüllâbından maĥrüm olmaduğumuz gibi İskender-i kübrâ âb-ı ħayâtdan maĥrüm oldu. Egerçi ki kitâblarda mestürdür ve Loķmân-ı Ħakim'ün ağzından daĥı işitdük maŖrûf meşhürdür. Velâkin Loķmân fertütdür. Fertütuñ sözi tıfil sözi biğidür. Efdali odur ki Hızır-ı zindenün mübârek ağzından işidevüz. Egerçi ħikmet-i Loķmân ağzından hoř-terdür. Ammâ İskender Ŗıřsâsın Hızır ağzından diñlemek **[H-250a][K-250a]** muŖteberdür. **Nažm:**

[FaŖilatüñ FaŖilatüñ FaŖilün]

Çünkü Feyřâĝores aŖzam ol Ħakim
Böyle dise Ŗeh Süleymân'a nedim

Pes Süleymân Hızır'a işâret eyledi²⁴³
Söze girüp Musâ-veş oldu kelim

Neşr: Ħakim Ŗavlince Feyřâĝores Tevhidi böyle diyicek Süleymân peyĝamber *Ŗaleyhi's-selâm* şüóâl kıluğ eyitdi ki “Yâ Hızır-ı zinde Feyřâĝores Tevhidi Sikender-i kübrâ târiĥin

²⁴² Vezin gereği mısra içerisindeki “ki” atılmıştır.

²⁴³ Bu mısraın vezninde kusur var.

ekdüğindan cevher-i yâvî kılpup yine bulmuş. Cemşid şâha döndüm Hızır didi ki nite Süleymân eyitdi “Yâ Hızır-ı zinde bundan aqdem bir vaqtin Óalı hazretüne İskender-i kübrâ târîhinden süóâl itmişdüm ki İskender-i kübrâ’nuñ anası ÓAmûreyye hâtûna Rûşuyâóil melek nefh idüp İskender-i kübrâ toğup sanduq ile Nıl ırmağı süyüne bıraqup kâzır yolup perverde kılpup Eflâtûn-ı kehâle yitişüp Óilmi okıyup muhâssal-ı kelâm şol araya dek şerh itdük ki rubÓ-ı meskûmı tamam zabt idüp âb-ı hayât taleb kılpup baâr-ı Zülümât’a girüp gevher-i câm-ı cihân-nümâyı saña virüp Óaskerine kılağuz kışup baâr-ı Zülümât’a gidildüğinden soñra Nûh kıoyup halkı perâkende olup ve ol Óaskerün nicesini seyl gârqa virüp Óaskerden cüdâ düşüp âb-ı hayât bulup içdüğüñ ve zerrin-i maşrapaya hayâtdan sü alup nazar kılpup üç kışi görüp sen şeklinde ki her birisi atda ve tondan maşraba ve esbâbda cemîÓisinün tefâvüti yok birbirimizi görüp hayrata varduq” didük dañı bu arada söz kıaldı. Hıdmet-i Hâkq’a gitdük. İmdi ol Hüda-yi pâk-i yezdân hâkqı için ki saña âb-ı hayâtı müyesser ve Óömr-i cavidânı muqadder eyledi ve enbiyâ hilÓatin muqarrer kıldı. Bize anı dañı beyân eyleki ol üç kışi ki Hızır süret gördüğüñ kışiler ki her birisi bir Hızırdı. Anlarun dañı İskenderi var mı idi. Ol maşrab ile süyü kınde alup giderlerdi ve dañı İskender-i kübrâ’ya nice verdük âb-ı hayât ilet düğimi ne vech ile naşib olmadı bize taqrir eyle. **Nażm:**

[FaÓilatün FaÓilatün FaÓilim]

Böyle diyüp şeh Süleymân hazreti
Hızır’a himmet itdi kıldı Óizzeti

Ger dutarsañ bu garâóib söze güş
Vir Salavat Muştafa’ya ümmeti

Der-Beyân-ı Kıssa-i Hızırân ve Kıziyye-i İskenderân [H-250b] [K-250b]

Loqmân-ı Hâkim kıavlince hükemâÓ-i şâbitü’l-evtâd ve bulgâÓ-i Óâliyetü’l-Óimâd Eflâtûn-i Yünâni naqlince muÓtekefân-ı zevâyâÓ-i dîn ve muÓtekeidân-ı ehl-i yakîn ol vech ile şahîh ve melîh hikâyet kılpup eydürler ki Süleymân peygamber Hızır’a Óaleyhi’s-selâm bu vech ile süóâl idicek eyitdi “Yâ Nebiyu’llâh sırru’llâhdan süÓâl itdük emr eyle. Müvekkel-i Bâd’a hevâyi ki biraz sâkin olsunlar tâ ki semÓ-i cühelâya kelimâtumuz savtın irişdürmeyeler ve bir dañı enbiyâ ve evliyâ kısmından gayrısın soñbetünden tarh eyle” diyü emr itdi. Süleymân dañı nefes kıbul kılpup müvekkel-i Bâd’a emr itdi. Bâd esmeyüp biraz sâkin oldı sözi ve savı kesdi. Hemân nefes alup varacaqca Süleymân mevlisinde hevâ-yı latîf kıaldı. Andan Hızır peygamber Óaleyhi’s-selâm söze girüp eyitdi ki

“Yâ Nebiyu’llâh çünkim âb-ı hâyâtdan içdüm atuma dañı bile içürüp ve gusul idüp iki rek’at namâz kıilup câvidân-ı kıyâmete dek Öömr ki diledim. Andan atuma süvâr Hâkķ’a bi-hâdd-ı şükr kıilup âb-ı hâyâtdan bir maşraba su alup gitdüm. Gördüm ki atumuñ her yire ki ayağı baśsa yeşil sebze biter ve eger sebze arasına baśsa sünbül ve semen gül ve reyâh’in biter ve bir dañı elümdeki Óasâ ki yeşerüp yapraklanup pürülenmişdi ve yüzüm dañı nürülenmişdi ve her nireye ki nażar itsem gözümüñ perdesi dañı götürülmüşdi. Nâ-gâh hâtıruma itdi ki bu mertebe ki ben Hızır’a naşib oldı. On sekiz biñ Óâlem içre bir kimseye dañı naşib olmadı. Evlâsı dañı degüldür. **Nażm:**

[Fâ’óilatün Fâ’óilatün Fâ’óilatün Fâ’óilün]

Yâ Süleymân hâtıruma bu Óaceb itdi hutür²⁴⁴

Kalbüme virdi ferañ geldi baña gâyet gurür

Bu nübüvvet mesnedine baśmış iken ben kıadem

Nefs-i emmâr ezdüdü ben virmemek ister hutür

Neşr: Hâkım kıavlınce bu gurür hâtıruma hutür itdüklayın nâ-gâh ol üç süvârı görüp rahş-ı kıudreti andan yaña sürüp anlarda Nebi görüp atları baśın çeküp turdılar. Ben dañı yakın varup nażar kıilup gördüm ki bu üç süvâr ki tururlar. Kıadd u kıâmetde ve cemî’-i hey’etde mutlak baña beñzerler bir Óaceb dañı bu ki hiç birinün birinden farkı yok. Çün kıatlarına varup selâm virdüm atlar dañı **[H-251a][K-251a]** Óaleyke aldılar. Ammâ üçü dañı üç dil üzerine selâmum aldılar. Andan baña yitmiş iki dil luğat ile haber sordılar. Ne dili ziyâde söylersin didiler ben eyitdüm ki “Egerçi ki her dilden aña hem ama Süryânî dilin söylerem. Ammâ ki ÓArab dili dilümdür. Andan soñra sū’âl itdiler ki bu źulümât bahrine kimün ile girdün ve bu âb-ı hâyâta ne vech ile el irdün ben dañı İskender-i kübrâ’nuñ saltanatından takrîr kıilup evvel min âhir mâcerâyı söyledüm. Benden haber alup birbirine baķışup eyitdiler ki Hızır bir iken iki iki iken üç üç iken dört oldı” diyüp baś şalışup fikre varınca benüm dañı gurüra dimâğumdan sürüldi. Dil-perişân olup bunlarun tahkıķ her birisi hızırlarduğın bilüp fikre varup bir zemân ben Nebi Hızırluğumla unuttum. Dañı nite Óaqlum başuma cem’ idüp kıudret-i Hâkķ’a muti’ olup bunlardan sū’âl itdüm ki “Yâ Hızırân be-hâkķ-i hâlık-ı mecîd kim sizlere âb-ı hâyâti kııldı mezîd râstin söylek *Bi-hâkķ-i rabbın li’l-Óabîd*. Her bir göz kıankı vilâyetden geldi ve bu âb-ı hâyâta nice el irgürdi ve her bir gözün mübârek ağızından sergedüşt-i göz söyleki işidelüm aña göre biz iş idüp Óamel kıılalum. **Nażm:**

²⁴⁴ Vezin gereğı mısra içerisindeki “ki” atılmıştır.

[Fā'ōilatūn Fā'ōilatūn Fā'ōilatūn Fā'ōilūn]

Luṭf idü ben hālūñüz ileñ beyān taḫrīr idüp
Ol Hızırlık Hâḫḫ için cümlesini ta'ōbīr idüp

Tā kemine añlaya ki her birūñüz kim durur
Dimezem bildürmeyüp ismūñizi taḫşīr idüp

Cevāb-Dāden-i Hızır-ı Ekber Be-Hāzret-i Hızır Bin ŐĀmir

Hāḫīm ḫavlince Hızır eydür “Yā Nebiyu'llāh ḫaçan ki bu vech ile sū'āl itdüm ise muḫaddemā sağ tarafda turan Hızır eyitdi ki “Yā Hızır bin ŐĀmir yaḫin şöyle bil ki bizüm üçümüz daḫı Hızırlardur. Her birümüz bir İskender'e ḫıdmet itmiş anuñla gelüp Žulümāt baḫrine girmiştir. Ben ḫıdmet itdügüm İskender küḫ-ı Ḳāf eteginde hey-hāt šāḫrāsında Süleymān bin šāḫir nār šehrin kendüye taḫt-gāḫ idinmiştir ve bir dürlü maḫlūḫāta ki anlara Sih Çeşmān” dirler. Cedleri insān ile perriñden mütevellid olmuştur. Anlaruñ içinde bir İskender dūr idi. Hey-hāt šāḫrāsıñuñ şarḫısın ve ğarbısın tutduğı ecilden laḫabı Žü'l-ḫarneyn oldı. ŐĀmri dört yüz yıldan ki aşdı ğöñline ölüm ḫorḫusu düştü nideceğın bilmedi. ŐĀḫıbet Őulemāyı cemŐ itdi. Ecele dermān istedi āb-ı [H-251b][K-251b] ḫayātı salı virdiler. Baḫr-i muḫīṭ geçmek ammā mümteniŐdür didiler. Zırā ki gemi yürümez bunuñ üzerine İskender meşğül olup muŐažžam gemiler yapdurdı. Deryā yüzinde Őāḫıbet ğarḫa vardılar çāre olmadı. İki deryā-yı muḫīṭüñ mevcine gemi tāḫat getürmedi. Ğarḫ'a vardı Őāḫıbet baḫr-ı muḫīṭ kenārında bir toşbağa buldılar ki neheng ḫorḫusından kendüyi deryādan taşra atmış helāk olmuş. Ammā anuñ bigi ulu Őažim ḫabuğı bir tağa beñzer. Pes İskender-i Žü'l-ḫarneyn ol bağa ḫabın biñ nefer tüccār ve biñ nefer ḫüccār ve ḫırḫ biñ nefer ḫizmet-kār ḫoşup üzerlerine miŐmār koyup ol bağa ḫabın gemi važŐine ḫoyup ḫırḫ sekiz yılken ve dümen ve içinde biñ nefer-hāne ve ḫüccerāt tertīb idüp Őūd u şanduk ağacından tabaḫalar merkezler bağlatdı. Daḫı yidi yıllık zevāde ḫaydeni ğördü. Ḳırḫ biñ neferse çeşmān füzelāsı, ümerāsı, Őulemāsı birle ol bağa ḫabığından ḫırḫ yılkenlü muŐažžam barçaya ğirüp ḫırḫ pāre yılkenüñ serenlerin çekdirüp yile yılken virdürüp altı ay miḫdārı muḫīṭ yüzinde yürüdük baḫr-ı muḫīṭde çok Őacā'ōib ğördük. Deryā yüzinde nehenklere tuş ğeldük ki her birinüñ ḫāmetleri küḫ-ı Elbruz'e ve ğözleri merrīḫ-i ilduza beñzer tidi. Mīl miḫdārı yirden bāb-ı cehennem gibi ağzın açup gemideki ḫalḫa ḫiddetle ateş saçardı ve baŐzı daḫı dem urup gemiden ḫalḫı çekerdı ve daḫı ulu balıḫlara tüş kelüdün ile deryā-yı muḫīṭüñ līmānlığında balıḫlar oynayup deryā yüzine çıḫup yilpazesin yukaru ḫaldurup bindügümüz gemi ile yarışurlardı. Balıḫ ḫanadın ğördün ki bindügümüz barçenün yılkeninden ziyāde idi.

Egerçi deryâda çok yirde zahmet çekdik. Şöyleki deryâ mevcinden Óaklımuz çâk ve niçemüz helâk olurdu. Halâs olanumuz Allâh'a tazarruÓ kılurdu. Bu altı yıl altı ayuñ içinde deñizden gayrı nesne görmedük illâki gökyüzi görünürdi. Kaçan ki Žulumât kenarına çığduğ gördüđüñ ğâyet Žulumât Pes İskender-i Žu'l-ķarneyn taht-ı revân ile ķatırlara yükletdik götürdik biñ neferât ķatır ķoymuşduđ. Deñiz gürlüdüesine duymayup helâk oldu. İllâki kırķ neferât halâs oldu benüm atum ile. Pes İskender-i Žu'l-ķarneyn beni ķıđırdup eyitdi ki “Bizüm içümüzde senden müómin senden [H-252a][K-252a] sünni yoğdur ki Allâh'uñ her hıdmetine hâzırsın. Ümmid var ki hızırlık dağı naşib ola Óaskerüme pişuvâ ol” diyüp cümlesinüñ öñince yüri diyüp elüme bir gevher-i şeb-i çırâğ virdi ki yidi fersah yir şuÓlesi girdi ki ol şeb-i çırâğ budur” diyüp çıkarup Óarz itdi. Nazar kılup gördüm ki benüm getürdüğüm gevherden cüşşede bu ğâyet büyük. Pes yine süóâl itdüm ki “ Yâ Hızır-ı zemân lutf idüp ser-encâm-ı sergüştüñ ahirinüñ beyân it” diyüp süóâl idicek. Cevâb virdi ki “Yâ Hızır bin ÓĀmir bu Žulumât'a İskender ise Çeşmân ile ki girdüñ biraz yir gidicek gelüp bir yerde ķarâr idüp ķonduđ. Gördük ki bir hüb-mekân-i miş-e-yistân arası ammâ ki ķonduğumuz sâÓat gökler gürledi sâÓıķalar belürdi. Cin Óaskeri peydâ oldu üç gün üç gice ve gündüz bizüm Óaskerimizle cenk itdi. ÓĀķibet Óasker²⁴⁵-i İskenderi sıdılar. Zışa ki cin çerşin gördüğümüz yođ idi. ÓAsker sınıcaķ İskender'le sih Çeşmân Óulemâsı bir yire cemÓ olup Allâh'a niyâz itdük. Ĥaķķ teÓâlâ duÓâmuz müstecâb kılup Óaskerine ğâlip düşüp Ĥaķķ teÓâlâ fırsat virdi. Sıduğ tağıtduğ. İskenderi Allâh'u teÓâlâ halâs itdi. Andan yine ol yirden göçüp Óaskeri yoğladuğ. Kırķ biñ erden yidi biñ miķdârı araķlamış bākisi cin elinde helâk olmuş. Hemân-dem ben şeb-i çırâğ öñce getürüp ķulağuzlık kılup giderken bu Žulumât bahrinüñ yağmuru ğâyet ziyâde yağarmış reÓd çıkarup gök gürlüyüp tufân-ı Nüh ķopup anuñ bigi yağmurlar yağdı ki Óâlem seyle verdi. Her ķişıye başı ķayusu olup beni dağı seyl ele yazdı. Ĥaķķ râst getürdi atdan eyritleşmedüm halâs oldum. Andan toķuz gün tamamet gidüp ÓĀķibet Ĥaķķ tebârek ve teÓâlâ'ya niyâz ve tazarruÓ kılup âb-ı hâyât taleb itdüm ki ķıyâmete deg ölmeyüp Óibâdet itdüm. ÓĀķibet gelüp âb-ı hâyâta yitişdüñ. Şükür ol Rabbu'l-Óâlemine ki maķşüda irdüm. Velî şimdi Ĥasretüm añadur ki İskender ise cismâna varup bu elümdeki maşrap ile âb-ı hâyâtı iletem. Görem ki ne hâldedür ümmid var ki Ĥaķķ teÓâlâ aña âb-ı hâyâtı [H-252b][K-252b] naşib ide. Ammâ ki zâyıÓ olmaya. **Nażm:**

[FaÓilatün FaÓilatün FaÓilün]

²⁴⁵ Óasker] aÓsker H.

Böyle diyüp ol muqaddem Hızır pes
Sergüdeştin itdi taqrir ol nefes

Diñleyü ben key ta'Öaccüb eyledüm
Ĥayret içre vâlih oldum piş u pes

Qıssa-i Hızır-ı Şanı

Ĥakim şavline Hızır peygamber *Öaleybi's-selâm* bu ġarâ'ib ki naql itdi. Ġâyet ta'Öaccüb idüp andan yine sū'âl itdüm ki "Yâ Hızır bin ÖĀmir saña Hızırlıķ muqadder kılan Allâh'u Ĥaķķ için lutf eyle ġaber vir ki ol ikinci Hızır daġı baġr-ı Zülumât'a kimüñ ile girmiş ve anuñ daġı serġüzeşti ne imiş" diyüp Süleymân ġazreti *Öaleybi's-selâm* sū'âl idecek. Hızır peygamber Süleymân *Öaleybi's-selâm*'a cevâb virdi ki "Yâ Nebiyu'llâh kaçan kim ol Hızır-ı Ekber'ün kelimâtını ki işitdüm ġayrete varup Öibret alup daġı göñlüme bu ġurür yürendi ki Öacabâ bu Hızır daġı sih Çeşmân'dan midür yâ beni-âdemden midür vayâhüd sih Çeşmân nesli midür" diyüp göñülümden bu ġayâl geçince hemân-dem anı gördüm ki eyitdi "Yâ Hızır bin ÖĀmir nübüvvet sâdrına kaçadem başub maķâmı tevekküle geçdük henüz daġı göñlüñden şek ġümânı ġidermez misin? Huşûsen âb-ı ġayât içdük" diyüp Öimâmesin elinden kaçaldurdi. Gördüm ki alnında bir müdevver şehlâ gözi var bildüm ki sih Çeşmân'dandur Öözür dileyüp eyitdüm ki "Ma'Özür buyuruñ ki sih Çeşmân gördüğümüz yok" eyitdi ki "Yâ Hızır bin ÖĀmir biz daġı âdemî-zâd gördüğümüz yoġ idi şimdiye dek. Ammâ ki evşâf-ı ġamidesin işidürdük Öâlî ġazretüñ göricek bildüm âdemî-zâdesin ġâsiyyet-i beşer budur ki mu'Öteķid degüldür. Kimseye tâġķiķat ġâle mutallî'olmayınca" diyüp ġaber virince yüzüm mâbeyinde turan Hızır'a dönüp eyitdüm ki "Yâ ÖAbdu'llâh menânet ya'Öñi ġazretüñ daġı kimdür benden midür yâ ġâkimdür senüñ serġüdeştüñ daġı beyân eyle işidelüm. Kendü serencâmuñdan naql eyle ve sen daġı bu Zülumât diyârına kimüñ ile geldüñ bilelüm ve teftiş idenlere ġaber virüp taqrir kılalum" diyüp ġaber söriceķ. Cevâb virüp eyitdi ki "Şimâl cânibinde bu Zülumât baġrinüñ bir memleketi vardur ki aña ÖĀlem-i Ziyâ dirler. Rüşen memleketdür ve aña ġüneş şu'Ölesi yitişür. Rub'Ö-ı meskün Öâlemi ġibi münevverdür ve ammâ ki ġâyet sovuķ [H-253a][K-253a] memleketdür. Şöyleki hiç vech ile âdemî-zâde kışın²⁴⁶ kaçardan buzdan yürise olmaz. İllâkim yir altında meķânlarımız vardur. Kağımu'l-eyyâmdan kaçalmış Cın u Bin Cân zemânında yir altında laġımlar kaçûrlar memleketler vardur. Anlarda oluruz vaķti kim yaz ġüni olsa yiryüzine kaçaruz ma'Öişetçün ve bizüm

²⁴⁶ Kışın]-H.

halkımıza Tahtigānlar dirler. Ādem devrinde Bin kavminden dürimişdür. Anası Bin kavmidür ve atası ādemî-zāddur ve bunların ekşeri gıdāsı toprakdur. Ammā kim ol vilāyet vāsiŌ memleketdür ve Žulumāt bahrinüñ serhaddidür. Ĥaqq subhāne ve teŌālā ol maḥlūka bir pādişāh müyesser itdi ki iki gisüsü var idi. İnsāniden toğduğı vaqt bile toğdı ol cihetden aña Žü'l-Ĥarneyñ didiler. Çünkim bulügiyyetde yitdi. Tahtigān memleketini zabt itdi. Şark'ısın ve ġarbsın tamam gördi. Vilāyeti ser-tā ser fetḥ itdi. Tāhtı kendüden ġayrı Tahtigān memleketinde pādişāh ḳalmadı. Pes diledi ki ölmeyüp kıyāmet dek bāḳı ḳala. Tahtigān memleketinüñ Ōulemāsın cemŌ itdi. Āb u ḥayāt sālı virdiler. Gelüp Žulumāt'a girdi. Yidi yıllık azıḳ görüp Tahtigān'dan geçüp üç yıl tamam seyr u sefer ḳıluḳ dördinci yıl gelüp Žulumāt serhaddine girdük. Bizüm memleketümüzde at olmaz. İllā maḳar dirler bir cānver olur. Ḳülāk sıfatında aña süvār oluruz. Bu benüm atum daḥı deryādan çıḳmış bir yünd ḳulunidür. Žü'l-Ĥarneyñ inŌām itmişdür. Çünki İskendür ile Žulumāt serhaddine geldük bu Žulumāt bahrini ki gördük taŌaccüb idüp ne vech ile içine gireceğimiz bilmedük Ōāḳıbet hazinesine bir gevher-i şeb-i cırāḳ var idi. Getürüp baña teslim idüp eyitdi ki “Yā Hızır-ı Tahtigān bu gevheri elüñe alup leşkerüm önünce getürgil tā ki bu şeb-i cırāḡuñ şuŌlesi der-pāyine Ōaskerüm yürüye” diyüp ḥükm itdi. Ḳudret-i Rabbāñi şöyle vāḳiŌ oldu ki Ōasker önünce giderken nā-geḥān büyük siyāh murğlar geldi. Her birisi anuñ bigi Ōažım ki Tahtigānlar halkını ḳapup minḳarine alup getürüp giderdi. BaŌzısın yire urup helāk iderdi. Bu vech ile ol siyāh murğān üç gün pey-ā pey cenk itdiler. ŌĀḳıbet anlardan ḥalās olup bahır-i Žulumāt'da bir niçe gün daḥı gidüp gelüp bir tar u derbende girdük bir taraḑı yaliñ **[H-253b][K-253b]** sengistān ve ġūhistān ve bir taraḑı daḥı vādī cehennem mişāl bir uçurum dere ḳaçan kim bu derbende girdük. Ĥaqq subhāne ve teŌālā ol sengistān içinde bir dürlü maḥlūḳ yaratmış važŌ-i endāmı pūzineye beñzer. Ammā ki pūzineden Allāḥ'u ekber daḥı bu sengistānlardan seng-i ḥārāları Ōasker ile üzerümüze uçurdılar. Ol tar u derbenden geçinceye dek çok Ōasker helāk oldu. Öyle ḳırıldı ki rubŌi ḳaldı. Çünki derbendi çıḳduḡ bir Ōažım šāhrāya irdük. Eşcārı, ešmārı, aḥcārı ser-cümlesi zaŌferāne beñzer ve bir Ōaceb daḥı bu ki ol šāhrānuñ vasatından bir baḡār çıkar. Şöyleki āb-ı revān revān olup aḳar. Velī ancılayın sārudur ki ḳal olmuş altuna beñzer ve bir Ōaceb daḥı bu ki ol āb u revānuñ ayağında ol ḳadar cānver ulusu var ki ġāyet delīm kimi tāze kimisi remim. Çünkim İskender-i Tahtigān ol yiri ki gördi Ōasker kavmi āb-ı ḥayāt sanup içmege başladı. Zırā ki hevā ıssı ve derbend süsüz idi. Halk şu görüp üşüp ki içdiler cān virüp kendülerden geçdiler. ŌAsker kavmini ol aradan geçürüp gidince bi-ḥad maḥlūḳ helāk oldu. ŌĀḳıbet bir šāhrāya daḥı yitişdik. Āb u revān laḑif her dıraḥtuñ sāyesi zeberced-i

suffa gibi maqām-ı şerîk ol şâhrâda Óasker qonup úlanup bir lahza râhat olunca sırtlân vazóinde cânverân peydâ oldı. Velâkin her birinün dişleri ağızları tımsâh-ı Nıl'ıye beñzer ol kadar çokluk ki Berriye qavminden artuq gelüp leşker ile cenk itdiler. Öyle bî-âhad geldiler ki her Tahtigâni'nün başına yüz cânver úşdı. Dört gün gice gündüz cenk itdük. Bişinci gün cânverler ser-haddinden çıqduq. Velâkin Óaskerün nısf qaldı. Pes İskender-i Tahtigân gâyet saht oldı. Yidi gün gice gündüz gitdük bir şâhrâya gelüp yitdük. Yir yir âb u revân çıqup aqar ezhar arasında eşcâr üzerinde bülbül ü turrâc u qumrı öter dillü dilince Hâlık'ı zıkr tesbîh iderler ve çünki bu şâhraya qonduq râhat olur şanduk nâ-gâh anı gördük ki reÓd haykırdı berq şâkıdı tûfan qopup anuñ bigi bârân yağdı ki nice serhengleri atı tonıyla seyl aldı gitdi. Başlu başumuz qayısi oldı. Birbirimizdem ayrıldıq. Şöyleki iki kişi bir yerde kalmadı. Benüm dañı cevher-i gitünümâ elümde **[H-254a] [K-254a]** on toquz gün pey-â pey Óasker-i İskender-i Tahtigân cehd idüp bulamadum. Qanda gitdüginden nâm u nişân bilemedüm. ÓAciz olup bâr-i teÓâlâya niyâz itdüm. ÓInâyet-i Hudâ yitişdi. Gözüm açup bu âb u hayât memleketin gördi. Şuyından içdüm bir maşrapa şu dañı İskender-i Tahtigân için aldum.²⁴⁷ Ümmidüm şunadur ki Hâqq subhâne ve teÓâlâ râst getürürse nazârına irem bu maşrap ile şuyı aña tuhfe virem. Tâ kim hayât-ı vâcidâni bulup tâ haşre deg bâkî qala. **Nażm:**

[FaÓilatün FaÓilatün FaÓilatün FaÓilin]

Böyle diyüp ol Hızır sûret dañı virdi cevâb
Hızır-ı hâzır güş idüben vâlih oldı kâm-yâb

Bildi buda bir Sikender mahremidür hem Hızır
Diñle imdi kıssa nedür vir şalavat bul şevâb

Der-Beyân-ı Kıssa-i Hızır-ı Sevvom

Hükemâ qavlince Hızır eydür “Yâ Nebiyu'llâh qaçan ki ikinci Hızıruñ cevâbın işitdüm. Der-piş u Süleymân-ı Nebi Óaleybi's-selâm yüzüm üçünci Hızır'dan yaña tutdum. Aña dañı sūâl itdüm ki kemâl-i lutfinuzdan bu maşrap ile âb-ı hayât kime iletürsüz cevâb virdi ki “Yâ Hızır bin ÓAmir ben şol Hızır'um ki on sekiz yıl Óâlemde Hâqq subhâne ve teÓâlâ'nuñ emri birle qalmuşlara yitüşürem ve âb-ı hayâtuñ özin yezdân ile qasimiyem Mîkâóil'ün aÓvâlarından feruştiyem müvekkel-i levh-i qalem İsrâfil-i aÓzam levh-i mahfûza nazâr qılıp emr-i Rabbân'ıye mutâlliÓ olup Mîkâóil'e haber virüp Mîkâóil dañı Óaleybi's-selâm bu zaÓıf ÓAbdu'llâh'a haber virüp her ne ki emr olsa anı Allâh'a emr ile

²⁴⁷ Aldum] içdüm H.

yirine getürürem. Kāf Óālimlerinden bir müvahhîd-i Óābid u zāhid Allāh’u teÓālā’dan temennā kıldı ki tā kıyāmet ölmeyüp ihlās ile tãÓat kıla. Men kıula işāret oldu. Anı vaqt içinde Żulumāt bahrine geldüm. Maşrab ile āb u ĥayāt aldum. Daĥı nażar kıldum. Gördüm ki iki süvār gelür ben daĥı anlaruñ şekline girüp ĥükmümde olan tekvın at şekline kıoyup süvār oldum. Ammā ki Mıķāóıĥ Óaleyhi’s-selām bugün baña haber virdi ki āb u ĥayāta varıcaķ üç nevÓ kışıye buluşasın üçü daĥı Hızır ola. Hızır’uñ biri İskenderi ola biri ādemî-zād neslinden adı İskender-i kübrā ola āb u ĥayāt talep ide ammā ki ĥayāt yirine memāt müyesser ola. Āb u ĥayātu içmek ol Hızır bin ÓĀmir’e naşıb ola ki buluşusun gerek. İkinci Hızır Tahtigān’dan ola. Ol daĥı bir İskender-i Tahtigān’ya āb u ĥayāt ala gide aña daĥı naşıb olmaya. İllāki ĥayāt yirine memāt üçüncü Hızır ki sih Çeşmāndandır. Ol daĥı İskender [H-254b] [K-254b] nām melike hıdmet ider. Velākin aña daĥı āb u ĥayāt naşıb olmaz. Zırā ki taķdîr Allāh’da naşıb olmamışdır ve sebebi bu ki her birisi benlik daÓvāsın idüp saltanat kıuvvetiyle āb u ĥayāt talebin iderler. **Nażm:**

[FāÓilatün FāÓilatün FāÓilün]

Ol Hızır böyle diyüp virdi cevāp
Gözümüzden gāóıb oldu kām-yāb

Bildük anı oldurur ĥāzır melek
Kim Hızır süret görüncü yā enāb

Neşr: Ĥükemā kıavlınce Hızır eydür “Yā Nebıyu’llāh çüñkim ol Hızır’am diyen melek gözümüzden ki gāyet oldu. Andan ol Hızır ile çok kelimāt itdüñ. Her birinüñ sergüzeştin tafşıl idersem söz mütavvel olur. İnşāóllāhu teÓālā bir maĥallinde yā Süleymāni’z-zemān zıkr idevüz. Hıdmet-i Ĥaķķ’dan kıalduķ” diyüp icāzeti Süleymān-ı Nebı ile hıdmet-i Ĥaķķ’a gidicek Feyşāğores-i Ĥaķım ile cemıÓı ĥükemā ayağ üzere kıalkıp tırdılar ve peymānuçe yirine gelüp eyitdiler ki “Yā Hızır-ı zemān Óālı ĥazretüñden dilegümüz budur ki āb u ĥayāt ki İskender-i kübrā’ya iletdüñ ne vech ile naşıb olmayup içemedi. Lutf u kerem kıılıp beyān eyle işidelüm maÓlümümüz olsun” diyicek Hızır cevāp virdi ki “Çüñkim āb u ĥayātu maşrab ile ilet düm elüme aldum ol Hızırlara buluşup vidāÓ kıldum. Andan geldüğüñ yolu dutup gitdüñ. Velı yüzüm gözüm nürlandı hiç cevhere ĥācet olmadı. Her ne yire ki gitdüñ ise aydınlıķ oldu. Daĥı “bismi’llāhi” diyüp gözüm açup dikķat ile baķdum. Żulumāt perdesi açıldı gözüm açup İskender-i kübrā ordusun gördüm bir yirde kıonup oturur. Anı vaqt içinde yitişdüñ atumdan inüp kıaza kıoyup nażarına varup maşrab ile āb-ı ĥayātu sındum şād olup eyitdi ki “Bu nedür” cevāp virdüm ki āb u

h y tdur. N ş eyle diyicek ecel gu ssasın fer m ş eyle diyince İskender ma rabı ağızına iletince anı g rd m ki  b u h y t ma rabadan  ıku p hev ya mun alib olup  ayb oldu. İskender-i k br  ağızına ilet p g rdi ki s  yok. **Na m:**

[Fa ilat n Fa ilat n Fa ilat n Fa il n]

G rdi zerrin ma raba i inde yok  b u h y t

 h id p a ladı kim ir r a a derd-i mem t

*K llu nefsin z yika*²⁴⁸  yetid r tah kik bil

B ki H k 'dur idiser mahl k-ı   lem hep vef t

Der-Bey n-ı K ssa-i Hızır  Aleyhi's-Sel m ve Sehuni-i H kmet- miz  lbretu'll h

Lo m n-ı H kim kavlince n kil n-ı muht r muhaddi n-i a b r  a il n-i semm r ol vech ile  ah h h k yet [H-255a][K-255a]  ıurlar ki ve Efl t n-i ilahi re is-i h kem nu n sedd u pen h  ol h kim u h z k ve tabib-i s dik na lince h ner-mend n-i sehun-perver t rih-i n visende-i n m-ver dev nin-i havenende-i p rh ner ol vech ile  ah h-i melih-i riv yet  ilup eyd rler ki ‘‘ a an ki d v n-ı S leym n-ı'de eyv n-ı h k n-ıde ins u cin  ulem sı C n kavmi f zel sı ve per  k mel sı fı'l-c mle mel oike  ukel sı ki h kem  Hızır-ı h zir n istedig   b-ı h y t hev ya mun alib oldu  ecilden i emedi. Da ı vef t itd gin h kem  i itdiler. Gam-g n olup te ess f itdiler. Da ı birbirine eyitdiler ma l m oldu ki bize  b u h y t na ib olmaz biz um rdu  ki S leym n-ı Nebi ile Z lum t'a gir p  b u h y t ele get r p i eyd k. T  kıyamete dek  lmey p ho  ge eyd k. Vel kin ma l mumuz oldu ki i  na ibded r. İmdi bir  arem z  aldı ki S leym n h zretine i d m idev z  b u h y t get rdev z hem S leym n'a i ure ve hem bize da ı na ib olur mı g rev z’’ diy p bu ittifa   zerine m ttefik olup fırsat g zetediler ki S leym n'a  ar  u h l id p diyeler. Amm  ki Fey s gores-i H kim Hızır-ı h zir  ilimlerinden haber a up s o al  ilup eyitdi ki ‘‘Y  Hızır-ı h zir  uru da ya da ki y r rsin   lem k yin tda cem  -i a v le mutalli  olupsin. Her  ilimde m hir ve her yirde h z rsın.   li h zret nden s o al ider z ki bu   lem-i k yin tu n hil atinden ve i inde olan bi bir  mmet h areketinden m siv  u'll hdan ne t ydu n bize  ilmler nden haber ver. Amm   ol vech ile ki r  en-ter ola. Fehm ide bilev z’’ diy p s o al idicek. Hızır da ı cev b virdi **Na m:**

²⁴⁸ Her canlı  l m  tadacaktır (Ankeb t-57).

[Fā'Óilātün Fā'Óilātün Fā'Óilātün Fā'Óilün]

Diñle imdi Hızır-ı hâzır Nebî ey kām-yāb²⁴⁹

Bu sū'āle nice virür hūb şāfî-i şāh cevāb

Ger dilerseñ şerh ide Óilm-i Ledunñi çün Hızır

Vir sálavat Muştáfā'ya bulasın hoş-ter şevāb

Neşr: Hâkîm kavlınce Hızır eyitdi “Yā Feysâğores-i Hâkîm ne Óilmi ola ki sen anı bilmeyesin. Ammā ki Óilm-i Ledün'den biraz cān sóhbetin idelüm. Gūş idüñ bu dünyā bahrini kıoyalum kıudretten saña haber virelüm. Şol bahırde ol ki ol bahri vardı. Kevn u mekān idi kim Óarş u kürşî levh u kıalem yirler gökler nūr u zulumat ervāh u cin u ādem cennet u cehennem ol deñizde cümlesi ğarķ idi. [H-255b] [K-255b] YaÓñi şöyle gizlü idi ki bir çekirdek içinde şecer ve şemer pinhān olduğı gibi yā Feysâğores-i Hâkîm sen dahı ol deñizden bir kıatresin. **Nażm:**

[Fā'Óilātün Fā'Óilātün Fā'Óilün]

Çünki asluñ ol bahırdur pes maÓn

Hāyf ola bunda olasın sen hemen²⁵⁰

Bu cihān hārini bāğda śanma gül

Zehrin içme aldanup dime ki mül

Bu zemānuñ mihr degmez kıahrine

Şehdi dahı degmez anuñ zehrine

ÓĀķil ol dünyāya itmez iÓtibār²⁵¹

Kim geçer bir dem içinde rüzigār

²⁴⁹ Vezin gereği mısra içerisindeki “ol” atılmıştır.

²⁵⁰ Vezin gereği mısra içerisindeki “ki” atılmıştır.

²⁵¹ Vezin gereği mısra içerisindeki “ki” atılmıştır.

Bu cihāndur fānı bāķı ahiret
Kendü nefsin bilmek olur ma'Örifet

Ma'Örifetde bu ki nefsün bilesin
Ĥaķķ'a lāyık tā ki tā'Öat kılasın

Güş u hüşı baña tut šāhib kemāl
Saña senden gösterem tā ki mišāl

Böyle diyüp Hızır-ı hāzır kām-yāb
Sākin oldı vir šalāvāt bul ševāb

Nešr: Ĥakīm ķavlınce Hızır *Öaleybi's-selām* böyle diyicek Feyšāgores-i Tevhîdi eyitdi ki “Yā Hızır-ı hāzır lutf it. Evvel ibtidā kılduġuñ Öilm-i intihāya varınca bize beyān eyle işidelüm nefsimüz bilüp Ĥaķķ'a lāyık bir iş idelüm. Hızır cevāp viridi ki “Yā Feyšāgores-i Ĥakīm yaķın şöyle bilki *Allāhu vāhid lem-yezēl lā-vezīru lā-müşeyyir u bi-bedel lā-naķir u bi-halel ebed ezēl* Allāh bu Öālemi hālık itmezden evvel ol deryā-yı aÖzam vardı. Pes bu cemīÖ-i hāķı anda hālık itdi. Sende ol deryādan yā Ĥakīm bir ķatresin Öaķil iseñ ol deryāya rucūÖ itmek talebinde ol ki senün müšālün şol balıġa beñzer ki deryādan taşra düşse cān virür. Ol dem bilür balıķ ki hāyāt şu imiş. Ammā mādemki deryādudur şunuñ kıymetin bilmez ki hāyātına sebedür ve ķatreler daħı mādemki deryādudur bilmezler ki deñiz ne deryādur ve ķünkü Allāh'u teÖālā ol deryāyı vahdete nażar ki kıldı. Deryā mevc urdı. Evvel mevcde gevherler zāhir oldı ki gevher-i enbiyādur. İkinci mevcde incüler zāhir oldı. Anlardan evliyā yaradıldı. Üçünci mevcde Öaķıķ-i etķiyā zāhir oldı. Dördünci mevcden ķum ve ķır zāhir oldı ki bu bāķı maħlūķ anlardan yir diledi ki nitekim ķumuñ ķıruñ heyóeti birbirine muħālifdür. Maħlūķāt daħı birbirine muħālifdür. **Nażm:**

[*Fā'Öilatün Fā'Öilatün Fā'Öilün*]

Zi Öaceb deryā kim urur dürlü mevc

Gösterür bir nice biñbir dürlü fevc

İç birdür lîki taşı dürlüdür

Ûatresi olur sedef karnındadır [H-256a][K-256a]

İşbu halķuñ dahı bilgil sen hemān

Bir degüldür cümlesi pes bî-gümān

BaŖı muŖciz baŖı sâhir görünür

BaŖı mûómin baŖı kâfir görünür

Ŗātı bir gerçi Hakk'ıñ çokdur sıfāt

Ûudret ile toludur her şey cihān

Biñ göz gögüye kılursañ sen nazār

Her birinde gösterür sûret nikre

Gerçi sensin bir ikilik sende yoķ

Gözükür gözgüde sûret gerçi çok

Gözüye bakup gözetme Ŗaysın sen

Ŗürete tapma saķın sen yā Hāsan

Ŗüret issin güzel kim oldur murād

Halkı terk it Hālık iste hoş nihād

Ûatre-veş deryāya iriş olup fenā

Tā bulasın Ŗömr-i ābda Ŗizz u beķā

Neşr: Hâkîm kavlınce Hızır eydür “Yâ Feysâgores-i Hâkîm çünkim Allâh’u te’âlâ ol deryâlaruñ katrelerinden merâtib üzerindeki halkı yarattı. Bu beden ol katreler merkeb oldı süvâr olup seyr iderler. Ba’ôzı taleb-i Hâkîk’da ve ba’ôzı taleb-i havâ-yı nefesde yil gibi yilüp genc u mâl cem’ô ider. ÔĀķibet bu hevâ-yı nefes yolında yilerken ten merkebi elden gider. Yolda alur mâl u genc yirinde alup vârişe işâl olur. Rûh-ı cehennem odına giriftâr olur. Ammâ ki sâlik ya’ôni sülûk-i ehl-i mâ’omendden geçüp mäsivâyı terk idüp Hâkîk te’âlâ’nuñ hıdmetini edâ ılmağa râġıb ve urb-ı Hâkîk’a yitmege tâleb olur dost talebinde olup emr-i Hâkîk’dan ġayrı yire adem başmaz deryâya varup aşlına rucû’ idinceye dek tecellî sıfatı nedür bilür ve esmâ’ô-i ef’âl-i cânib Hâkîk’dan aña keřf olur. Ammâ ki ol katrelerde atre vardur ki Hâkîk te’âlâ aña kendüyi bildürür. ‘Tarefetü’l-Ôayn içinde ol deryâya irgürür kim aña meczûb dirler. Zîrâ kim anuñ bu yolda teferrüci nazarı eglenmesi yoġ anuñ mişli şol kişiye beñzer ki berriye zaġmetin çekemdin gözin açup kendüyi Mekketu’llâh’da gördi ve ba’ôzı daġı ol atrenüñ kendü hâlinde seyrinde iken nâ-gâh şühedâ mertebesin bulup urb-ı Hâkîk’a yitişür. Yâ Feysâgores-i Hâkîm çünki Hâkîk te’âlâ baġr-i vahdetüñ dört yoluñ emvâcinden dört dürlü maġlûġ ki yarattı. Nitekim bundan âġdem zıkr itdük. Evvel mevc-i gevher enbiyâ ikinci mevc-i dürri evliyâ üçüncü mevc-i Ôaķıġ etķiyâ dördüncü mevc-i üm ır aġniyâ ve eřķiyâ kim halk oldı. Bu dört sınıfuñ [H-256b][K-256b] üçi Hâkîk’ı bātıldan fark idüp Allâh’a lâyiġ oldılar. Ammâ ki bir sınıf yol azdı eřķiyâdan oldı. Ammâ ki ol azmayanlaruñ birisi ki etķiyâdan sâlikdür. Kendüyi atre iken ol Ôummâna irgürüp deryâ ıldı. atre iken ol arada anâ’at bulup baġr irüp Ôaynü’l-beġâ buldı. *Küllü şeyi’Ôin yerci’Ou ilâ aşlıbı*²⁵² mücebince beġâ buldı. **Nařm:**

[Fâ’ôilatün Fâ’ôilatün Fâ’ôilün]

Birdür ölüm iki olmaz aña mevc

Ölmedin ön fursatuñı itme fevt

atre fâni ölmez aña bâķidür

Halk-ı Ôâlem şusâmiş ol sâķidür

Cehd aña ıl alasıñ sen bâķi bes

atreken deryâya iriş sâķi bes²⁵³

²⁵² Aramızdaki her şey aşlına dönecektir.

²⁵³ Vezin gereġi misra içerisindeki “ol” atılmıştır.

Ol deñizde bulıcağ evvel fenā

Teng idüp rūhuñ bula Óizz u beğā

Neşr: Yā Feyşāgores-i Hâkım çünki sâlik ol deryāya nazār itdi. Merkebin taşra şalup kendüyi ol deryāda mañv itdi. Ol bañre nazār itmekle ne kaçdar kaçtre ise gönline havf hatar. Dahı gelmedi. Şol tavuğ altına ördek yumurdasın alup yavrı çıkarmış gibi ki çün göl kenārına vardılar. Tavuğ cinsi rahmet deñizinden şaķiler gibi taşra қalup ammā ki sâlik sınıfı ördek yavrusı mişāli ki māyiódür. Bahırden havf itmeyüp teveccüh itdi. Ol Óumıķ çok deryā anuñ gögsine gelmedi ve tavuğ cinsi mañrüm zelil taşra қaldı çünki Allāh’u teÓālā emr ile ten merkebine rūh kaçtresin ki virdi tā kim ol kaçtre zāhirle bātının farkı ide rūh-ı sâlik merkebine ki süvār oldı. Ol bañre irişmege kaçtre iken dürr ü cevher olmağa heves itdi. Pes rāh-ı Hâķķ’da fahr-ı Óālem Muştafā şerÓini gözedüp dahı hâķıķatden maÓrifetden haż alup tariķ-i müstaķım üzerinde olmağı heves itdi. Muħabbetu’llāh nūr-ı gönline tolup ol maķām-ı emvāra yitişüp gördi ki ol şahrā-nūr қamusı nürdan ırmaқlar revān olmış aķar sekiz cennet anuñ küşegince yoķ. Pes hıdmet-i Hâķķ birle kendüyi bañr-ı vahdete irgürür. Ammā ki meczüb merkebine süvār olup yürürken nā-gehān bir Óatıķ қatı yıl қopar. Kendüyi қapar ol deñize iletür ki dest-i қudret durur kendüyi bir melikde görür ki yol zahmetin çekmeden cennet-i cāvidāna girmiş kendü deryā-yı vahdete ğarқ olup merkebi beride қalup kaçtre iken **[H-257a][K-257a]** bañr olur. **Nażm:**

[FāÓilatün FāÓilatün FāÓilün]

Sende şāh olmaқ dilerseñ nām-ver

Bañr-i vahdet milkine eyle sefer

Қatre iken tā ki deryā olasın

Görmeyesin hiç fenā ey pür hüner

Neşr: Ve dahı Yā Feyşāgores-i Hâkım çünki meczüb ol deñizde ki mañv olur. Merkebi anuñ fevķu’l-Óulāda hāyrān қalup mest u lā-yaÓķil kendüyi bilmez olur. Gāh yürür hāreket ider gāh oturur eliyle işāret ider. Gerçi rūh kendüden gitmişdür. Ammā ki bir eşer қalmışdur. Şol misk nāfesi gibi egerçi ki misk içinden çıkarurlar ve illā қоқusı қalur. Ol қоқudan dürlü zevķ hāsıl olur. Belki başda Óizzetle tutarlar muşhafuñ cildin görmez misin ki nice Óizzet iderler. Öpüp başda қurlar maķşūd ol muşhafa cild olduğı ecilden zıřā baÓızı adım basmaқ olur ve dahı şol ağac ki tesbıñ ve ger hācer ve ger şecer murād mañremi cihetinden Óizzet bulur. **Nażm:**

[Fā'Ōilātün Fā'Ōilātün Fā'Ōilün]

Kūli'llāhe kil çünki oldı hem-nişin

Buldı Ōizzet oluben hūba yaqın

Götürür hammām içinde başda hūb

Yoḥsa aslı güldür anuñ bil yaqın

Neşr: Ammā ki yā Feysāgores-i Ĥakīm cān қоқусı şol şafı-misk gibi olur tā kıyāmet gevde қābinde eşiri қalur. Ammā ki rūḥ-ı şaқı cisim şol bahsi gibidür ki ölice teni hep қurd olur ve sinesinde тіzcek çürür. Anuñ gevdesi şol caŌlı-misk gibidür ki қоқусı bāқı degüldür ve nefŌi daḥı yoқdur. **Nażm:**

[Fā'Ōilātün Fā'Ōilātün Fā'Ōilün]

Fā'Ōat-i Ĥaққ'ı iderseñ ger edā

Bilki saña rahmet ide ol Hūdā

Hemçü nāfe kendüzüne vir қоқу

Tā bulasın қurb-ı Ĥaққ'ı ey Ōamū

Ol қоқуы bulmazsañ nām-ver

Çün habiś ola teng u ecsām-ı ḥar

Dünya çirkine mülevves olasın

Vadı-i nāri bu Ĥaққ'da қalasın

Salık ol ki cismini ol pāk ide

Қalbini āyine-veş tāb-nāk ide

Neşr: Ve daḥı yā Feysāgores-i Ĥakīm yine ol deñizden bir söz açayım. Cān қulağıyla işit. Ol Ĥaққ'uñ deryası çünki cüş itdi. Ol gevherler ki deñizden hurüş itdi. Zihı deryā ki қatreleri nurdur ammā ki envāŌ ile görünür. Kimi aқ kimi қара kimi rūmı kimi kişimri baŌzi asfer baŌzi ekber baŌzi aḥmer baŌzi asfer baŌzi ādem-i şafıyullāh baŌzi Nūḥ-ı baḥru'llāh baŌzi Mūsā-ı kelimu'llāh baŌzi Ōİsā-yı rūḥu'llāh baŌzi **[H-257b][K-257b]** İbrāḥim-i ḥalīlu'llāh baŌzi Muḥammed-i ḥabıbu'llāh dürlü şüretler ki gösterür. ŌĀqibet cümlesi ḥāke yeksān olur. Қatre deryāya irüp maḥv olur. Nitekim sen senligünden

geçsen benlik aradan gitse senlik kalur ve dağı yâ Feysâğores-i Ĥakım ol baĥr-i vaĥdetden ki kıatreler ki peydâ olup dürlü dürlü nevŌ u sûret ile göründü ki ve her biri bir ad öründüğü aña beñzer ki zengin cāmeye güneş şuŌlesi tokunsa serv u sırçadan saru renk kıızıl sırçadan kıızıl renk sebzeden yeşil āsumāniden gök renk görünürlüğü bu renkleriñ güneş yüzünde eseri yok ihtilāf sırçadandır. **Nażm:**

[FāŌilatün FāŌilatün FāŌilatün FāŌilün]

Bu beden sırçasına şuŌle virüp nūr-ı ilāh
Dürlü dürlü gösterür aña Ōayān kıılup nigāh

Küll-i eşyaya muĥt ol Ĥakık durur çün bi-gümān

Çokdurur sûret velikin nürüdur bir bād-ı şāh

Neşr: Ve dağı yâ Feysâğores-i Ĥakım bunuñ mişāli şuña beñzer ki bir bāğ içindeki yemiş ağacı toptoludur. Elma ve ayva, seftālū, nārinc, turunc, amrud, encır, fınduk, fisduk, bādem her ne ise ol açılmış çiçekler ki vardur. Anlarıñ rengi hiçbiri boyanmışdur kimi aĥmer kimi saru şıgatu'llāh'dur. Sünbül, gül kıucağına almış bülbül ĥasedden efgān ider ve benefşe dünyā fāñi olduğı cihetden yās dutup mātemdedür. Ammā nerkes ĥ'āb-ı gāfletde zerrin kıadeĥ elinde lālenüñ hazān derdinden felek bağına dāğ çeküp ve süsen ĥayrete varup nuĥkı tutulup dili ağzında lāl olmuş. Ammā ĥakıkat yüzünden nażar itsek bunlar dağı kıaşdan gözden dilden tutağıdan ĥaber virürler. Nite şöyle kim ol bāğ bositānuñ tütü kim yirden kııkar. Seyr idüp ol bāğ bāğçe içindeki revān olup aķar ve her bir ağacunuñ içine kıudret birle girür. BaŌzısı elma ağacına varur ĥürmet gösterür ve baŌzı ayva ağacına varur. Aşfer renk gösterür baŌzı ĥurmāya varur Ōakıķ renk gösterür nārince varan nārinci enāra varan gül-nārı bādeme varan fistüķi renk gösterür. Muĥāşsal-i kelām yâ Feysâğores-i Ĥakım sunuñ rengi bir aķ u pāk-sāfı billüre beñzer. Velı ĥikmet bu ki her ne şecer içine girse anuñ tabŌine muvāfıķ renk gösterür ve lezzet baķş ider. Hemçünan çiçekler dağı şöyledür. Ĥāristān bāğı ki sürer ol dikenden güller peydā **[H-258a][K-258a]** olur. Tāc laŌlün ve Zeberced'den kıapa pūşide olup nāfe-i Çın gibi rāyiĥa virür. Dağı ol şu ki nerkes tēc-ı zer ve başıret virüp süsene zübān baķş ider veyā semene ve nisterene ĥitā-yı Rūmı yapraklar baķş ider. EnvāŌ-i envāŌ çiçekler göğine girüp dest-i kıudret miķrāzıyla biçilmiş yapraklar baķş ider ki diller anı şerĥ itmekde kıāşirdür. Andan ol süyma seyrān idüp aslına rücūŌ itdüğü dem ol nebāt baķşı cemŌişi tağayyür olur. Güyiyā ki dünyāya gelmedü ki döner. **Nażm:**

[FāŌilatün FāŌilatün FāŌilün]

Bilki Hâkîk'ün nûrî dahî bî-gümân
Gösterür Öâlemde keşret key cihân

Çamu keşret döner ahîr yirine
Emr-i Hâkîk'la uluyanı küll-i fân

Çamu çiçek dökülür rengi gider
Şu hevâya munçalib olur hemân

Neşr: Ve dahî yâ Feyşâgores-i Hâkîm bu feleklere dahî nazar itsek Öâşıkdur. Çarha girüp cümlesi döner ol sebepten Öâlemün rengi dahî ber-çarâr degüldür. Gâh Rûmî yüzün gösterür gâh rengi çün görürsün. Çarh-ı kebûd-pûş vaqt olur ki envâr-ı hurşid ile ruhsâr-ı münevver olur gâh şeb-i târik içinde zülumat ile efsürde olur. Ammâ ki dâóim raş u süz u sâz içindedür. Vaqt olur ki kanlu şefik çeşminden bārân yaşın döker ve gâh olur ki Çın seherden güler yüz gösterüp handānlıg ider ve hemçünān bu yirler dahî hāyran u mest hemçünān Öışık şarabın içmiş bî-pāy-i bî-dest Öışık-ı Hâkîk şöyle mest itmiş ki mecali yođ hāreket ide sākın olup ayađ altında düşmişdür ve gözyaşın ırmāđ itmişdür. Yüzi üstine şol ümmide ki bir gün dostına irişe. Çeşmeler gözinden sular çıkup revān olup gider. Bahr-ı Öummāna koşmağ için aslına rucū ider ve denizler dahî yiryüzünde dāóim mevcdedür. Öışık-ı Hâkîk ile cüş idüp mevc urmağdadur. Dost fūrkatinden acı yaşlar dökmeckededür. Bahrün hālî bu berre dahî nazar itseñ gâh olur ki nazar-ı dost yitişür. Dürlü çiçekler yiryüzünü burur ol kara toprak yeşil tonunu ekinine alır. Yiryüzünü cennet sıfatın dutar. Vaqt olur ki faşl-ı zemheri yir yitişür zinet-i nev-behār gidüp rû-yı zemīn şol qarî hātūnlar yüzine döner. ÖĀşibet yüzine berfî isfıdāc sürmege başlar. **Nażm: [H-258b][K-258b]**

[FāÖilātün FāÖilātün FāÖilün]

Gâh olur kim dost ider hāki nazar
Cennete döner cihân hep ser-tā ser

Gâh olur kim bozulır naşs-ı nebāt
Yiryüzi toprak kalur lutfi gider

Neşr: Yâ Feysâgöres-i Hâkîm ol vahdet deryâsına bir mişâl dahı dünyâda bu ki bir Óazîm deñize beñzer ki hâdd-i Óumîk yok. Ammâ ki bu deñizüñ süyü tatlu ve üzerinde ol kadar ağac bardaqlar var ki nihâyeti yok. Ammâ dilleri yok dipsüz cümlesi bir Óaceb dahı bu ki bardaqlaruñ baÓzı kıara baÓzı saru baÓzı aq gökçün deñiz süyü ile bardaqlar toludur. Ammâ ki deñizden ayru degül gâh olur ki bardaq sînop mañv olur. Yirine bir bardaq dahı gelür dâóim ol deryânuñ işi budur ki mevc urur. Bu beden bardaqları anda mañv olur. Kamu kalıp anda mañv olmışdur. Ammâ ol deñiz varlığıyla tolmışdur ve bir dahı mişâli budur ki çarh-ı çarumdan afitâb ki tulûÓ idüp çıkar. Nür anuñ Óalemi ki başdan başa garq ider. Zülmet Óalemin defÓ idüp rüşen kıılıcaq yiryüzinde mañfî olan zerreleri kamu aşikâra kıilup yirinden kıaldurup kendüye sürer. Zirâ ki zerre Óaşıkdur. Güneşe seyrân ider. İçi taşı nûra garq olmağ için dâóim hareket ider. Bundan deresi dahı mestürîdi kim vücüd milkinden ırağ idi. Çünkü nür-ı Hâkîk'la beden mülkini rüşen eyledi. Pes bu kalib ol nûra Óaşıq olup hareketdedür ve nür-ı cân dahı *nurun Óalâ nür*²⁵⁴ irişmege talebde ve seyrândadur. **Nażm:**

[*FaÓilatün FaÓilatün FaÓilatün FaÓilün*]

Kamu kalip Óaşıq olup nür-ı Hâkîk'a bî-gümân

Zerre gibi seyr ider leyl u nehâr aña Óayân

Toludur Hâkîk nür birle şâfî gönüller kamu

Bu el Óacebdür anı görmez degmeñüz oldı nihân

Der-Beyân-ı İttifâk-Gerden Hükemâ-i Berây-ı Taleb-i Âb-ı Hâyât²⁵⁵

Neşr²⁵⁶: Hâkîm kavlince kaçan ki Hızır peygamber *Óaleybi's-selâm* bu kadar Óilm-i Ledün'den maÓarîfi ki söyledi “Yâ Nebiyü'llâh hıdmet-i Hâkîk görüñdi icâzetünle” diyüp destür alup kıudret atına süvâr olup gitdi. Hükemâ bir yire cemÓ olup hâyât u derdinden beñizleri müteğayyir olup eyitdiler ki “Süleymân peygambere cehd ideğüm ki âb-ı hâyâtı getirdevüz ya budur ki kendü dahı içe biz dahı içevüz ya budur ki kendü içmezse biz talep idevüz enbiyâdandur. Buñul idecek degül alup âb-ı hâyâtı içevüz. ÓÄlemde ölmeyüp hoş geçevüz. Eger ki hevâya munkalib olmağ **[H-259a][K-259a]** süretin tutarsa hikmet ile aña bir yol bulavüz ki havaya munkalib olmaya diyü hükemâ ittifâk

²⁵⁴ *Nur üzerine nur (Nur-35).*

²⁵⁵ K]-H.

²⁵⁶ Neşr]-H.

itdiler. Loḡmān-ı Ĥakīm ile Āsaf bin Berḡiyā’dan ġayrısı Zırā ki Loḡmān İskender-i kübrā ile Žulumāt’a bile ġirmiş idi. Āb u ḡayāt naşib olmaduġın bilüp Ĥaḡḡ teŖālā’dan ŖŖmr-i tavīl dileyüp üç gerkes ŖŖmrünce ŖŖmr virilmiş idi. Birinci gerkes ŖŖmri geġüp ikinci gerkesi šafeşde bislerdi kim ḡikāyet zıkr olmuşdur. Ve Āsaf bin Berḡiyā daḡı ehlu’llāhdan idi ve Beni İsrāŖīl içinde ol zemān ol daḡı peygamberi ḡükemā sözine uymayup eyitdi ki “Ne dūnyānuñ saltanatına iŖtibārum var ne ecel ġeldüġinden ḡavfum var kim cihāndan maḡşūd maŖrifet-i Ĥaḡḡ’a itāŖatdur kim dūnyā ḡaḡıḡatde bir mezraŖdur. Ne kim eger señ anı ġötürürsin benüm murādum ahiretdür. Diđār-ı Ĥaḡḡ’ı ġörmekdür. Āb-ı ḡayāt içmekden ne nefŖ olaki ahir ölüm olacaḡdur. Āb-ı ḡayāt içmekden maḡşūd ol ola idi ki ebedi için olmaya idi. **Nażm:**

[FaŖŖlatiün FaŖŖlatiün FaŖŖlatiün FaŖŖilün]

Hızır ilyās olup içseñ ger beñüm āb-ı ḡayāt

NefŖi tā ki iriserdür vaḡt-i ecel derd memāt

Kullu nefsin šāŖiḡa āyetdurur buyurdı Ĥaḡḡ

Bāḡi Ĥaḡḡ’dur Ŗālem içre idiser ḡalkı vefāt

Neşr: Ĥakīm ḡavlince Āsaf ile Loḡmān uymaycaḡ ḡükemā Loḡmān-ı Ĥakīm ġün eyitdiler “Ol ise fertütürdür piḡruñ ne Ŗaḡli ola Āsaf ise nevcüvāndur. Ŗlmekden ise dirlik ḡoşdur” diyüp ittifaḡ itdiler ki Süleymān’a bir nevŖ ile āb u ḡayāt talep itdüreler. Pes devām-ı devletine duŖā ḡılıp ḡalvet-i ḡāsında bir yere ġelüp eyitdiler ki “Yā Nebiyu’llāḡ bu ins u cinnüñ dilinde bir söz vardur söylesürler eydürler ki bu Süleymān peyġamber Ŗaleybi’s-selām ki biñbir ümmete Allāḡ’u teŖālā’nuñ emri birle ḡākīm olup ins u cin ve vaḡş u tayr ve mūr u māri emrine ki fermān-ber itdi. Eger şöyle ki āb-ı ḡayāt içüp Ŗālemde bāḡi olacaḡ olursa Şeyātīn zürriyātına ḡiġ rāḡat virmeyecekdür. Bu Hızır peyġamber ġelüp ġitdüġinden ve Süleymāñ ḡaḡreti Ŗaleybi’s-selām aña āb-ı ḡayātı sorup Žulumāt baḡrin teftiş itdüġinden ḡorḡaruz ki āb-ı ḡayātı Süleymāñ ġetürüp nüş ide. Ŗlüm ġuşşasın ferāmüş ide. Daḡı tā ḡıyāmete dek zecur belā içinde miḡnet ġekevüz. Süleymān ḡışmından **[H-259b][K-259b]** emiñ olmayavüz. Yā Nebiyu’llāḡ Şeyātīn zürriyātınuñ bu ḡuşsuda ziyāde incinmesi var ne olaki āb-ı ḡayāt ġetürdüp icsek tā ḡıyāmete dek ölmeyüp ḡoş geġsek ve bir daḡı ol ḡabīb-i Hudā serveri enbiyā-i ekmel-i mevcūdāt şefiŖu’l-Ŗaraşāt-ı muḡabbeti Muḡammed-i Muştafā sallal’llāḡ’u Ŗaleybi ve’sellem devr-i ḡamerde ġelse ġerek ahir zemān peyġamberi olsa ġerek naŖt-i levlāk

miŖrāca adem baŖduđı yire fev-i eflāk ola. Anuñ devrānına yitüp ümmet ola yidügünüz. **Nam:**

[FaŖilatüñ FaŖilatüñ FaŖilatüñ FaŖilün]

Ol Muhammed devrine irüp ılayduğ ıdmeti

Aña imān getürü ben olayduğ ümmeti

HaŖmına Ŗasker ekü ben ahr ideyidük cümlesin

Dostına Ŗefkat ıluben ideyidük himmeti

NeŖr: Ėakım avlınce egeri ki Süleymān peygamber *Ŗaleyhi's-selām* āb-ı Ėayāt içmek tā ıyāmete dek Ŗömr sürüp hoŖ gemek sevdāsın idinmedi. Ammā ki ol iki cihān serveri MaĖmüd u AĖmed'uñ devrine irmege devr-i amerde ol güneŖ talŖat cemālını görmege heves itdi. Dağı diledi ki āb-ı Ėayāti getürdüp içe Ŗalı-rađm-i rüzigār hoŖ gee. Pes ol cin meliklerinden Elhenc-i Cinniye sūŖāl itdiği cin serhenklerinden göndersek āb-ı Ėayātdan Ŗu getüreler mi? cevāp virüp eyitdi ki “ Yā Nebiyu'llāh āb-ı Ėayāt Ŗölumat baĖr içinde bir nūrāñı irmağdur ki cennet miŖāl envāŖ-ı reyāĖın u gülzār arasında sidretü'l-müntehā gibi bir Ŗecer dibinden ıar. Bir mıl miđdārı yirde yine maĖv olup yire batır hevā yüzinden dem eküp vücudumuzu nefsimüz götürüp uçup giderken görüp imrenürüz. İnüp atresin içmege uzanuruz. Ammā ki āb-ı Ėayāti melāŖike Ėıfz idüp durur” diyü cinn-i güfül Ŗifritden kimseye bir atresin virmezler. Yaın varanın Ŗehāb ile atup yaup helāk iderler yaın Ŗöyle bil ki yā Nebiyu'llāh āb-ı Ėayāti dıvden periden ve cinden kimse getüremez. İllāki müvekkel-i āb-ı Ėayāt getürür sizden adem Süleymānlar dağı Ŗölumat bağrine varup āb-ı Ėayāti talep itdükte müvekkiline getürdiler. Eger āb-ı Ėayāt içmek maŖüd idersek Süleymānsın müvekkiline emr eyle getürsünler. **Nam:**

[FaŖilatüñ FaŖilatüñ FaŖilün]

Böyle diyüp ol perı serhengi pes

Sākin oldı pes edeble hoŖ nefes

Lıki cümle nāki verse her Ėakım

Fāleb oldı āb-ı Ėayāta key delim

Der-Beyān-ı Resıden-i Süleymān Ŗaleyhi's-Selām

[H-260a][K-260a] Hükemā kavlince Loḡmān-ı Hākīm ile cemîŎ-i etibbā vü Ŏukelā vü vüzerā vü ümerā müttefik olup ittifaḡ itdiler ki Süleymān Nebî Ŏaleybi's-selām āb-ı hayātı getürdüp hem Süleymān içe hem kendüler içeler. ŎĀlemde ölmeyüp hoş geçeler. Velî bilmezler ki Hākḡ subhānehu ve teŎālā naşib itmedüġi ḡulına āb-ı hayātı içürmez ve talep ile ele girmez. Egerçi kim her nesne *talebenā vecedenā*²⁵⁷ mücibince talebi itmek cāōizdür. Lakin *neḡnu ḡasemnā*²⁵⁸ mücibince ḡısmet olmayacak cidd u cehd ısıḡı ḡılmaz. MaŎal-ḡıssa Süleymān peyġamber Ŏaleybi's-selām cevāp virüp eyitdiler ki şimdi Sürhibād-ı Cin üzerine ġazāya teveccüh itdük ġazā yirine varsun. Andan soñra Ḳuds-i Mübārek varduġumuz Hīnd'e āb-ı hayāt müvekkel-i ferişteye getürdevüz. İrādāt-ı Hākḡ olursa içevüz. Ölmeyüp tā ḡaşere dek Ŏömr sürüp ŎĀlemde hoş geçevüz ve ahir zemān peyġamberi devrine irevüz. Anuñ mübārek cemālin ġörevüz hıdmetine yüz sürevüz ve aña imān getürene Ŏizzet ḡılavuz. Müşrikleri ḡahr ile ḡılıcdan geçürevüz cānlarına Ŏazāb u şiddet ḡılavüz ve eger ki irādātu'llāh'da āb-ı hayāt içmek bize naşib degülse ol iki cihān fahr-i şefiŎu'l-Ŏaraşāta serheng-i ḡıyāmete efdāl-i mevcüdāta ekmel-i maḡlūḡāta seyyid-i sādāte imān getürüp hüd ümmet olmuşuzdur. Zırā ki anuñ Hākḡ resül olduġın Tevrāt u Zebūr içinde okıyup evşāf-ı ḡamīdesin bilmişüzdür ki naŎt-ı levlāk menzil-i miŎrācı fark-ı eflākdur. **Naẓm:**

[FaŎilatün FaŎilatün FaŎilatün FaŎilün]

Hoca kevneyn-i ŎĀlem ḡatim imāmu'l-mürselin
Muştafādur şadr-ı ŎĀlem rahmeten li'l-Ŏalemın

Oldurur maḡşūd u eflāk oldurur maḡşad hemın
Hākḡ'a minnet ki olmuşdur aña ümmet ben kemın

Neşr: Hākīm kavlince çünki Süleymān ḡazreti Ŏaleybi's-selām bu vech ile hükemāya vüzerāya haber viricek. Söz buraya iricek nāġihān müvekkel-i bād-ı felek yaŎni kim NaġmaŎāōıl-i melek semŎ-i Süleymān'ıye haber virdi ki yā Nebiyy'ullāh'a Şām şehrine yıl taḡtuñı getürdi. İzn-i Rabbāñi birle hıdmetüñ yirine yitürdi” diyüp haber virince Süleymān Nebî Ŏaleybi's-selām nübüvvet kürşisinüñ üzerinde ayaġ üzere ḡalḡup merkez-i taḡtına tayanup Şām'dan yaña teveccüh idüp ḡevā-yı fenādan yir alçaġına naẓar ḡıluḡ şehri Şām'ı ġördi. İns u cin [H-260b][K-260b] melikleri dıv u Ŏifrit serhengleri yitmiş iki millet dilāverleri biñbir ümmet serverleri Süleymān'ın ayaġ üzere ḡalḡduġın ki

²⁵⁷ Talib olanlara cömertliġini gösterir.

²⁵⁸ Biz ḡısımlara ayırdık, paylaştırdık (Zubrif-32).

gördiler. Kürsilü kürsisinden alup ayađ üzere turdılar Allāh'a tekbir getirüp gelmiř ve gelecek mürsel peygamberler ervāhına alavat virdiler andan Süleymān ile yir alađına baup bir yeřil deryā gördiler ki zümürürd baħrine beñzer taaccüb idüp Lomān-ı Ĥakim'e sūōal itdi ki "bu ne ahrādur ki sebze ve eti rengi yeřil yāūta beñzer" cevāp virüp eyitdi ki "Yā Nebiyu'llāh bu zümürürd renginde görinen ahrā Őām Őehrinūñ bāđ u bostānidur. Gülistānınuñ yeřilistānidur. Ādem-i afınūñ *aleyhi's-selām* bu Őehr-i Őām'a gelüp ki girmiřdür. Őol görinen kūhistān ki Őehrūñ iki tarafında vāı olmiřdur. Őudemāsi yiri vardur ki cennetden ıup yiryüzine incek hālet-i ğayz vāti gelüp ademin iki tarafa alup cennetde yidüđi yimiřlerūñ hālet-i ğayzda ıup ekirdekleri bu Őām Őehrinde bitüp Őemere virmiřdür ki cümlesi otuz dürlü Őemerātdur. Pes bu otuz dürlü mive ki zıkr olunur. Her bir mivenūñ eřcārı tallarından ve Őemeresi ekirdeklerinden eküp ahir vilāyete gitdiler eküp diküp řu ile řüvarup yimiř taħřil itdiler. Baı yirdeki hevā merğüb idi. Yimiř tađayyür olmadı. Őöyleki Ćin-i mā-in ceziresinde enār olur ki üç vāıyye midārı ađırlıđı olur. Encir hemünān Őeftālū olur ki ekirdeginden derviřler keköl idüp getirürler ve begler-i bisātına nimet oyup tabaq yirine yā Nebiyu'llāh āřnigirler getirürler ve dađı yā Nebiyu'llāh bu Őehr-i Őām'ı Őedād bin Őād Őoñra meramet itmiřdür. Sarāyları ve Őimāretleri müzeyyen ve hūbdur ve Mısır gibi tabaqātdur ve hevāsi ğokekdür ve řuyı firāvendür. Hi ev yodur ki anda řu olmaya ve hāmmāmları hūb ve bostānları bı-nihāyet ve köylerinūñ her birisi bir Őehir gibidür ve dađı yā Süleymān bu Őehrūñ ğarb tarafından yaña vādi-i benziħ dirler. On iki miř yirdür kim cemisi bāđ u bāđcedür ayır ve emendür ve benefře ve Őaqāyık-i numāndur ve zımrān u gül ü erğuvāndur ve bir tarafında Őavta vāı olmiřdur ki dünyā umaqlarınıñ birisidür ve cemi řular kim bāđlara ve **[H-261a][K-261a]** ve Őehre ve köylere gider. ŐAyn-i fetūhden ıar ki bir tađda bir biñardur. ŐAzamet ile yirden ıar ve revān olup ařađaya dökilür heybet ile avāz ile iner. Pes Őehre yaın gelicek iki bař olur ve seki ırma olur. Evvel Nerdā ırmađı ikinci Nevā ırmađı üçüncü Berā ırmađı dördüncü Őassātü'l-merra ırmađı biřinci nehr-i Tānāsdur altıncı nehr-i Saatdur yidüncü nehr-i Őalvardur sekizinci nehr-i ŐAdiyedür. Bu nehr-i ŐAdiye ırmađı iilmez anıñcün kim Őehir ortasından au aar ve irk eyler ve cemi irkler ırmađa arıřur ve bu ırma üzere köprüler eylemiřler gelür handaa dökilür ve handaden ıar gelür bu Őehrūñ ařađa uında zıkr olan yidi ırma olan yidi ırma dökilesi gelüp ol ırmađa arıřur ve bu Őehirde ve yollarda ve yazılarda ve kāryān sarāylarda ve hāmmāmlarda ve mescidlerde ve medreselerde bol řular aar. Ammā bir Őaybı vardur ki alası yodur ve illāki envā-ı fevāoid bunda odur ve dađı yā Süleymān arz-ı Őām'da kırk pāre Őehir vardur. **Naźm:**

[Fa'Öilatün Fa'Öilatün Fa'Öilün]

Böyle diyüp anda Loqmân ibn-i ÖAd

Şehr-i Şâm'ı öğdi gâyet key ziyâd

Diñle ahir imdi kıssa noliser

Vir salavat Muştafa'ya key ziyâd

Neşr: Hâkîm kavlince Süleymân-ı Nebî Şâm şehrinün evsâfin hâkîmet yüzinden Loqmân ağzından işitdi. Bir kalÖa yapmasını Öahd u peymân itdi. Dağı andan soñra Süleymân-ı Nebî tekrâr Şâm hâddine nazar kıldı. Gördi ki bu şehrin çevresinde yir yir şimşekler şakır ve kara kara bulutlar yürür ve bir Öaceb dağı bu ki bu yeşil dâöire gibi görinen dâöirenün her cânib-i bañr-i Žulumât kaplamış. RaÖd-ı felek hâykıruur gibi avâzeler gelür. Ammâ ki bu Žulumât bañri içinde taşrıq cânibinden yaña meriñ yıldızına beñzer âteş-i sorñı görünür ki gâh bir yirde gülhân gibi yanar görünür. ÖAlevi felege çıkar ve gâh şimşek gibi gezüp şakır gâh melek elinden Şeyâtin'e atılmış şehâb gibi bakıp şakıyup uzanur. Yıldırım gibi yitişdüğini yağmağa uzanur ve gâh bir nesneye oluşup yağup tutuşdurur turmayup gezüp bañr-i Žulumât'a ateş yağışdurur. **Nażm:**

[Fa'Öilatün Fa'Öilatün Fa'Öilün]

Çün Süleymân hâzreti ol hoş nihâd

Bañr-i Žulmat içre gördi ateş ziyâd

Kendün dıvden sūóal itdi anı

Kim şılur idi sözlerine iÖtimâd[H-261b][K-261b]

Pes Ahermen böyle didi şah cevâb

Dâöim olğıl didi şahâ dil-güşâd

İşbu Žulmat bañridür cin leşkeri

Demlerinden gökyüzi olmuş sevâd

O görinen şekl-i ateş şehriyâr

Nâr-ı veyludan düriyen Sorñ-ı bād

Kim dirüben dîv [u] cin [u] Óifrit ol
Şehr-i Şâm içre kıopardı ol fesād

Key Óaceb cābirdurur Kāhir kıati
Şekl-i ateş rû siyeh hemçün midād

Sünniler andan görüpdür çok zarar
İtdi haberi cihān gāyet şidād²⁵⁹

Yā Süleymān aduña lāyık budur
Üstine varup kılasın sen cihād

Yoğsa Şām'ũñ halkını kırup tamam
Yüz hevāya dutiserdür bu bilād

Kündeki dîv böyle diyüp ol zemān
Sākin oldı vir śalavat yā Óimād

Neşr: Hâkım kıavlınce Kündeki dîv bu vech ile ki Sürhibād'ũñ Óaskerinden ve çerisinden haber kim virdi. Süleymān peygamber Óaleybi's-selām anuñ hilkıat-i ateşinden olduğına bu vech ile cünbüş hâreket kılduğına gāyet taÓaccübe varup kıadirũñ kıudretin tañladı. Şer ve şürmü añladı. Dañı müvekkel-i Bād emr itdi ki taht-ı Süleymānı yirle gök arasında dört mîl mişdārı dañı felek yükseğinde giderken üç mîl mişdārı dañı felek yüzine kıaldırıp getürde. Şām şehrinũñ kıiblesinden yañada şehre muķābil getüre. Yidi mîl mişdārı hevā-ı fenāda muÓallaķ tura. Pes müvekkel-i Bād NağmāÓāóil-i meleke ol müvekkel-i bād felege bu vech ile hûkm idicek bād-ı cenüb'e bād-ı mağrib'e bād-ı maşrıķ'a hûkm itdi. Taht-ı Süleymānı üç mîl mişdārı dañı felek yüzinden baña getürüp aheste aheste kıaldurdılar. Mekke cānibinden yaña götürüp gitdiler. Dañı serir u Süleymānı sürüp dönderüp şehr-i Şām Dımışķa muķābil yerden yuķaru idi. Mîl yüksekde muÓallaķ tutdılar. Andan Süleymān yine hûkm itdi. ŚahyāÓāóil-i ervāha ki cān nesli melik-i Rûh-ı Şāh-ı Cünd'ũñ çerisi uşağı irisi ervāh-ı muķarrebũñ her birisi nübüvvet tahtınuñ śađ tarafında kıudret kıanadların açup pervāz uralar. Śāfı dille śāf bağlayup rāst

²⁵⁹ Vezin gereği mısra içerisindeki “ki” ve “key” atılmıştır.

turalar. Qatālis hūkm itdi. Perriler sultānı Hümāyūn ŧāh perrileri cemŌ olan erileri melek heyŌet qanadların açup uçup ervāh-ı ŧaffinūn ŧaff-i niŌālinde meymene-i mŷessere qalıp cenāhı rāst qılalar. Andan soŧra Sendŷs-i Cinniye Elhenc Cin erisin uŧağı [H-262a][K-262a] vāris-i nŷbŷvvet tahtınuŧ ŧağ tarafında hevā yŷzinde perriler Ōaskerinūn ŧaf-i niŌālinde alāy bağlayup turalar. Yaraqlı yarağına el uralar andan soŧra Kŷndeki dŷv emr itdi Aher-menān serheng CaŌcaŌa-i dŷv çerisin cemŌ idŷp nŷbŷvvet tahtınuŧ ŧol tarafında meymune ve mŷyesser qalıp cenāhı arasına qılıp turalar ellerin gŷrz-girāne uralar ve andan soŧra yine Sŷleymān hāzret-i Ōaleyhi's-selām QahqahāŌi Ōifrit Ōafārit ulusı qandı çār-ı Ōiftite gŷnderdiği Ōifritler erisin uŧağın irisin her birisin Ahermen leŧkerinden aŧağa hevā-yı fenāda maqām-ı Ōulāda qalıp cenāhı arasında qılıp qara bulut gibi turalar ve andan soŧra ŧāh-ı Mārān'a Tekvīn-i EfāŌi gŷnderdi. Ne qadar yidi baŧlu sinur taŧı diŧli cehennem quyusı ağız baqıŧlu qubbe-i ahermen baŧlu Ōŷmr iken gemiŧ qatı yaŧlu qazāŌ-i qader ŧavaŧlu zehir qātille bŷyŷmiŧ ili taŧlu ejdehā yoldaŧlu gŷlhān duhānı burunlu od gŷzli deve yŷzli arslan gŷgŷslŷ geyŷk qulaqlı gergedan ŧāhlu yil evrenli hiŧımlı qarabulut qanatların aalar perende Ōafārit erisin biŧ fersah ırağ hevā-yı fenāda maqām-ı Ōulāda turalar. Nażar Sŷrhibād-ı Cin erisine ŧalup gŷz uralar. Andan soŧra Hŷdhŷdi cennetden ıqan tāvusa gŷnderdiği hŷbŷbāt yiyen murgān ile per açup pervāz uralar. Bir mīl miqdārı tahtdan yuqaru hevāda dillŷ dilince bŷlbŷl u turrāc qumrı Ōtiŧŷp *Yusebbihū'llahi māfi's-semevāt-i vemā fi'l-erŷi* hŷkmince Ōamel qılıp Hāliq'ı tesbīh ideler. Elhān-ı dāvudī miŧāl-hŷb ŧedālarla ser-ağāz maqām-ı hŷseynde ŧiŧin avāzelerle aheng ideler ve andan soŧra ŧehbāzi gŷnderdi ki ŧimurğa vara yırtıcı tāritci qıŧları hevā-yı fenāda cŷmle idŷp qātına dire tāvusa taŌalluq hŷbŷbāt yiyen yırtıcı murgānuŧ yanında tura. ŧŷyleki dāne yiyici murgān ile cennetden ıqan tāvus ŧimurğun ŧağ tarafında vāqıŌ ola. Andan turnāya hŷkm itdi. Bahri qıŧlar reŷis-i balıqla vara ne qadar bahri qıŧlar var ise cemŌ idŷp qātına dire dağı per aıŧup pervāz urıŧup ualar. ŧimurğ-ı Qāfūn ŧol tarafına geŷp hevā-yı fenāda pervāz uralar. Tā ki [H-262b][K-262b] dŷŧman leŧkeri Ōibret ala ve qatı kim anları gŷreler ve andan soŧra yine Sŷleymān hāzreti selvi qıŧına hŷkm itdi. Kŷrre-i neŧim-i murgān hŷmāya vara Mantıqu't-tayrca haber vire ne qadar neŧim murgānı var ise qanad qanada çatup baŧ baŧa ıqup pervāze qalkup ŧimurğ-ı murgānı ŧaffinūn qafasında alay bağlayup turalar. Qalb-i cenāhı rāst qılıp leŧkere gŷz urup turalar. **Nażm:**

[FāŌilatŷn FāŌilatŷn FāŌilŷn]

ŧeh Sŷleymān hāzretiŧi ol zemān

Hükmi böyle kılıcağaz pes hemân

Cümlesi ervâh u cinnü ol perî
Gökde alay bağlayup açdı perî

Dîv u Öiftîr ağız açup çekdi dem
Turdı tahtuñ sol yanında piş u kem

Ejdehâlar dahı uçşup kınad
Turdılar Öifritden aşğa ziyâd

Çünki tahtuñ sağ ve solında hemîn
Dîv u cin ejder turıcağ yâ emîn

Tahtuñ üstünde hevâda dahı pes
Turdı murğân cinsi cümle hoş nefes

Şağ tarafda dâne tarten hep tuyûr
Şaf tutuben açdı şehber bî-kušûr

Sol tarafda baħr-i murğân nîke var
Turdılar pervâz uruben bî-şümâr

Cümlesinüñ ortasında tutdı şâf
Yırtıcı kuşlar ile Şîmurğ-ı Kâf

Bunlaruñ üstinde dahı aşikâr
Turdılar murğân nesim-i bî-şümâr
Kim birisi anlaruñ olur hümâ
Şâh olur sâye şalıcağ bir güdâ

Yiryüzine katÖâ anlar inemez
Pâyı yoğdur yire hânumu kıonmaz

Hem ğidāsı anlaruñ olur nesim
Öyle halk itmişdür anı ol kerim

Bu düzâne turdı perrân Óaskeri
Vir şalavat Muştafâ'ya yol eri

Neşr: Hâkım kavlince Süleymân hâzret-i Óaleybi's-selâm ins u cin ve vahş u tuyur mūr u mār cerende u perende çerişin cemÓ idüp ki yirle gök arasında qara bulutlu yöresinde nübüvvet tahtınuñ sağ ve solında Ahermen perı sınıfına ve ervâh-ı cin cinsine ve gül Óafârit aslına ve yedi başlu evrenler sınıfına hâzır olan perende çerişin uşağın vârisin her birisin nübüvvet tahtınuñ sağında ve solında Óaliyü't-tertib işbu terkib üzerine fevķ u taht sağ sol piş u per kılup cenâhı arasına kılup meymene-i müyesser kim râst düzetti ve kuşlar dağı taht üzerinde bir mıl miqdârı yukaru hevâ-yı fenâda maķâm-ı Óulâda kanad bâl bâle virüp per pere çatup cinslü cinsi inslü insi birle Süleymân üzerine sâyebân ki **[H-263a][K-263a]** tutdılar. Taht üzerindeki insân leşkeri dağı Horâsançün ol şaf-şiken pehlüvânlar ol Óâdı vü şeddâdı şâhip kıranlar yirlü yirinden turdılar. Ellerin gürz-i girâne urdılar. Tır-endâzlar ser-firâzlar şehbâzlar gergedan şâhından düzülmiş ol pülâddan katı yâyların ellerine aldılar. Yidişer yileklü efÓi dillü ince bellü laÓlin tutaķlı billür bileklü kuş gibi uçucı kan içici oğların kabzaya râst kıldılar. On iki biñ muÓcizât-ı zâfir olmuş peygamberler mihrâblu mihrâbında seccâdelü seccâdesinde kıbleye karşı diz çöküp oturdılar. Geçmiş peygamberler ervâhına şalavât virüp Allâh'a getürdiler. Andan soñra on iki biñ eyliyâ etķiyâ ve Óulemâ Mūsâ peygamber karındaşı her on neslinden sâdât-ı vâsfiyâ dağı sekine-i Mūsâ bismi'llâhi diyüp Tevrât Zebür okuyup başlarında getürdiler. Âdem-i şafiden tâ ahir zemân peygamberi Muhammed-i Muştafâ'ya gelince gelmiş ve gelecek peygamberler ervâhına şalavat virdiler ve andan soñra dört biñ dört yüz kırık dört hûkemâ ellü eline usturlayup alup cenge bünyâd itmege saÓd sâÓat gözetdiler ve vefâķular vefuķ için düşmâna nusret bulmağ için dâóire-i nusreti cizüp düzettidiler ve kırık kez yüz biñ âdemî-zâd çerişin dağı cebev u cevşenlerin geyinüp kılcıkların hemâóil var taķınup otaħlı otaħlıdan başlarına soķınup efÓi dillü uzun kulaķlı fergü şabtaların ellü eline alup hâzır baş olup turdılar. Nażar Sürhibâd'dan yaña kılup Óulvîden suflıyeye göz urdılar ve deñiz maħlûķatı dağı yirlü yirinden turdılar. Düşmân leşkerin baķup ki gördiler toşbağa kabından kalķânların eline alup balık pullu tenin derisi çuķalların çıkine şalup abanûsi gözlerin ömürlerine urdılar. Andan soñra yırtıcı cânverler dağı serir üzerinde fenâ-yı âsumândan baķup yiryüzine düşmân çerisin ki gördiler. Ağız açup kulaķ

diküp kıuyruk çevirüp göğüs gerdiler. Bebr u beyân şır u gurrân pençelerin serire direyüp eger şediler kaplân o şek gerinüp siganup sermenüp bıyıkların burup kulaıklarına iletüp kömür kömür nişidiler fıller ol dört Óamüd üzerinde Kıubbe-i Hirmân gibi ağızların Sür-ı İsrâfîli alup naÓralar ħaykırişdılar. Ol tâzi **[H-263b][K-263b]** ÓArabî atlar kıamış kulaıkların diküp kemer buyuıkların eküp kıamçı kıuyruıkların çenber kıilup kıapınup kıazınup süheyl olup kınişdiler. Develer ejdehâ boyunların uzadup ol tağ gibi gevdeyle süksün eküp düşmân gözedüp bağırişdılar. Kıatırlar çiftler şalup böglüşdiler. Merkebler kulağ diküp ayağ direyüp pıl biñüp ağız açup *İnne enkere'l-esvâti le-savtî'l-ħamiñi*²⁶⁰ birle ağırişdılar. Şigâl dileğü düşmân kıorkusından segirdüşüp muħanneşler gibi kıaçmağa yol gözetdiler. Câme-i tağyir ve sûret-i tebdîl idüp kısvetlü kısvetin öründiler. Ammâ ki ħıncır daħı ħünhor zengî gibi düşmân görüp sıırdup niže-i dendânın bileyüp ok gibi düşmana öğürdü vermesin söksün eküp yire sürüp gönülden dileyüp turdı tahtuñ melÓun gibi divân-ı kisriye göz urdı. Kıurt daħı cin çerisinle gördi nesl-i Şeyâtın yimege ağız açup kulağ kıabardup pençesin yire urup ayağ direyüp tüyün ürperdüp erligi tamarı yüreginden cüş itdüğinden varca kıuvvetin bázüya getirüp ħurüş itdüğinden cân içine sığmaz olup solımağa başladı. Kıarşudağı cin düşmânların kıoyun kıuzı sunup ferâħından ulumağa başladı ve ħâkı cânverler daħı yirli yirinden ses tıyup ki turdılar. Serir üstinden bakup düşmân çerisinin ki gördiler engeç başı üzerinde defÓi pâyların kıurup kıolların üzerinde götürmege ve omuzında tatmağa başladı ve kirbi daħı gözin açup yazılıp düşmân çerisin görüp beñzi bozılıp eli ayağı gevdesi ditremege başladı. Kıığış okların düşmene atmağa başladı. Kıaplumbağa daħı baş kıaldurup düşmâna ki nazar itdi. Beng-i post-püş ışık gibi baş kıırkıaya çeküp ħaşmından ħâzer eyledi. Kıarınca kıum gibi seyl olup ağırişdılar. Sürhibâd-ı Cin çerisinün Óalâmetine bağırişdılar. Siñekler daħı düşmân sıızup uçuşdılar. Kıovan arusu gibi birbirin geçişdiler kıana kıana kıan içmege hortumların sökdüp göz açışdılar. Dillerince niyâz idüp nusret-i Ħağ'dan dilediler. Ellerin yüzlerine gözlerine sürüp hortumcıklarını nişterin ayağları bilgüsine sürüp bildiler ve ħaşerât ve efâÓ-i cinnisi daħı Şâh-ı Mârân ağızından **[H-264a][K-264a]** düşmân çerisin ki işidüp bildiler cemîÓisi vaqtlerine ħâzır olup turdılar. ÓAkıreb burcı merriħ gibi nişterin ħâzır idüp ilan daħı bükülüp yazılıp kemendin düzetdi. Ejdehâlar kıaddini kemer kıuyruğın çenber kıilup çâh-ı cehennem gibi ağızların açmağa başladılar yıldırım mişâl şiddet nefesleri ateşin zehir kıatil ile saçmağa başladılar. **Nażm:**

[FâÓilatün FâÓilatün FâÓilatün FâÓilün]

²⁶⁰ *Muhakkak ki seslerin en çirkini elbette eşeğin sesidir (Lokmân 19).*

Bâĥr u berden biñbir ümmet cinsi anda nâki var
İns u cin vü vaĥş u tıyur dıv u gül²⁶¹ vü mür u mâr

Ger çerende yâ perende tâ uyuzdan pîle dek
Cenge hâzır oldı cümle ey emîr-i şehriyâr²⁶²

Gör Süleymân hâzretin kim nice ulu şâh idi
Halk-ı Óâlem emrine māmūr idi leyl u nehâr

Şeh Süleymân mişl-i sultân gelmedi dünyāya lîk²⁶³
Geldi ammâ şâh-ı sultân Bāyezîd ol kām u kâr

Çün Sikender tutdı perri urdı baĥrine kılîd
Şarq u Garb hâkimidür külli anuñ kişver diyâr²⁶⁴

Çün Süleymân emrine māmūr olup melik-i cihân
Mutbahına²⁶⁵ azıq taşır bād ile āb-ı bahār²⁶⁶

Kisrā-veş Óadl ile tutdı Óâlem ābād eyledi
Fażl içinde hâtem oldur baĥş ider dürr şâhivâr

Olmasa inÓāmı sultân-nāne muhtâc ola dem
Dinmeyüp eyter қalurdı neşr ile nazm u şiÓâr

Olmasam medyün u mustagraқ begüm müflis dağı
Қalbe қuvvet viri ben şim elde olsadı niżâr

Bād-ı şāhuñ devletinde tız olurdı bu kitāb
Zıire hâtır cemÓ olurdı dil-güşāde nāmudār

²⁶¹ Dıv u gül]-H.

²⁶² Ey emîr]-H.

²⁶³ Dünyāya lîk]-H.

²⁶⁴ Vezin gereğı mısra içerisindeki “un” eki atılmıştır.

²⁶⁵ Mutbahına] mutbaña H.

²⁶⁶ Bu mısraın vezninde kusur var.

Bî-zerem bîzâr u cāndan Hâkķ bilür añlaru Hâkķ
Şehden özge destgîrüm yoķ oluram ve ümdâr

Pādişāhuñ devletinde eksük olmaz şîm u zer
Elde yoķsa nola zer ki dil döker dürr-i ābdâr

Şîm u zevālden gîder gitmez velî ħalur kitāb
Oķıyup ħalkı cihān bāķi ħalur tā rûzigār

İtmegil Firdevsî tāliŖden Őikāyet söze kim
Vaķt ola kim himmet ide ol emîr-i tācidâr

Der-Beyān-ı Agāh-Şoden Sürhibād-ı Cinnî Ez-Ameden-i Süleymān-ı Nebî ŖAleyhi's-Selām

Hükemā ħavlince Süleymān-ı Nebî ŖAleyhi's-selām yitmiş iki millet meleklerin ve biñbir ümmet serhenglerin ve yüz yigirmi dört dürlü şîfat-ı maħlûķāt serverlerin Ŗaskerlü Ŗaskeri ile zînet ħılup perrendesi gökyüzünde şāf bağlayup cerendesî yiryüzinde alay bağlayup ez ān cānib Sürhibād-ı Cinni ol Ŗadūsını daħı İblîş ile Demür-bād-ı ŖUnķūr'ı Cāzû kendüye yardıma getürmek için göndermiş idi ve kendüzi yanında olan dîv cin leşkeri ile gîce gündüz dimeyüp Şām ħalkı birle cenk iderken dāōireden taşra bulunan ħalkı kimin ħarķ idüp diletenuñ ve kimin ħançerle helāk ħalanlarından yiryüzin lāle-renk iderken Ķahķahā-i ħahhār'i dîv İstehîr Cin ile on biñ miķdārı cin serhengleriyle yirle gök arasında ħarabulutlar yöresinde Süleymān cānibine ħarāvul ħomışlardı. NāĖihān taħt-ı Süleymānı Ŗāzamet ile geldüğin ki gördiler hemān-dem gelüp Sürhibād-ı Cinniye haber virdiler. Sürhibād-ı [H-264b][K-264b] Cinnî ol Ŗadū-yı sünñi Süleymān geldüğin kim işitdi. Şām ħalkı cenginden el çeküp be-Ėāyet vehm itdi. Andan Demürbāt dîve Ŗasker ile hāzır olmağa emr itdi ve andan Şāhir cinne ve istiħracına emr itdigi Ŗaskerlerin cenge dönderüp getürdiler ve daħı ekvān-ı Ŗifrîte ve Şalsāl-i dîve daħı cin serhenglerin gönderdi. Varup Şām ħalkı üzerinde cenk iderken bunları dönderdi. Daħı kendüsi ne ħadar cin serhengleri var ise ħātına daŖvet idüp getürdi. Daħı Şām şehri üstünde ki kūhistān ħullesine çıkup sağ ve sol dîv Ŗifrît müşrikleri ve cin serhengleri turdılar. Süleymān taħtına nazar urdılar. **Nażm:**

[FaŖilatüñ FaŖilatüñ FaŖilün]

Küh-ı Şām'a çıkıben ki turdılar
Gökyüzine bakı ben göz urdılar

Gördiler ki şeh Süleymāñ tahtı pes
ÓAsker ile var nāgeh alur nefes

Hep çerendesi serir üzre turur
Hep peren göge çıkup pervāz urur

Gögi perrāñ kaplamış tā nuh felek
Gerekse dutmış cihāñ tolmış yilek

Biñbir ümmet ol serir üzre turur
Her biri dilince hoş naÓra urur

Div u cin Óifrit ile cümle perı
Yir gök arasın tutupdur her biri

Sınıf birle cümlesi tutmuş maşāf
Her alayı ululukda küh-ı Kāf

Biñbir ümmet cemÓ idüp gelmiş kamu
Kim bağan ħayrāñ olur anda ey Óamū

Şiddet ile virdügince ejder nefes²⁶⁷

²⁶⁷ Bu mısraın vezninde kusur var.

Gökde güneş kararurdu çün Óades

Diy u cinni urduğınca naÓrasın

Çak iderdi gökde keyvân zühresin

Ejdehâ çeşmi udı yalıñlanur

Burca mirrih siñi ben baliñlenür

Gökde murgân çıgrışup ider avâz

Zühre hayrân olu ben çalmazdı sâz

Der-Beyân-ı Temşilât-ı Dâsitân-ı Mâzi

[FâÓilatün FâÓilatün FâÓilün]

Ten ÓArab milki durur dil şehri Şâm

Şeh Süleymân rûhuñ olur ey hümân

Sürhibâd-ı Cindür şeytân-ı Racım

Göñlüñi yıqmaq diler kaçdı delim

Cehdi kııl ki kalbe şeytân girmeye

Vesves ile yağmayada virmeye

Nefs-i emmâre durur ol Sürhibâd

Çaker itki kılmaya serv u fesâd

Kes kuvâsın nefsünñüñ eyle zebün

Ola nefsiñ saña çaker reh-nümün²⁶⁸

Vir riyâzet birle nefse güş-mâl

Tâ ki itdürmeye saña ol vebâl

Nefs-i ejder açlıgla olur zebün

Açlıg ile yudılır arslan bugün²⁶⁹

Çün gönüldür beyt-i Hâkık ma'Ömür kııl

Zıkr-i Hâkık'la şâfi anı pür nür kııl

Var tarîkatdan şerî'at iste sen

Ma'Örifetden hem hâkıkât iste sen

Hem hâkıkât dersi bu algıl sebağ

Halkı terk it tâ bulasın şurb-ı Hâkık [H-265a][K-265a]

Hıdmet ol sultâna kııl muhtâcı yok

Mülk-i tağayyir olmaz ilde bâcı yok²⁷⁰

Andan Münâcât-ı Firdevsî Der-Hatem-i Kitâb

İlahi senüñ hikmetüñ bunuñ üzerindür ki sûret eksük ve şikeste olsa ma'Önâ tamam dürüst olur. Zâhir harâb vîrân olsa bâtın ma'Ömür olur. Manžur u mu'Öteber olsa muhbirli i'Ötibâr olur. Muhbir zî kadar olsa manžara-yı miğdâr olur. Koşular sultân-ı misk büst-püşdan yiyelür nefhalar atıb-i Öanber siyâh-rüyiden bilür. Atlas ve harîr-girim nañayifüñ tuhfesidür. ÖAşel-i bi-nažir zembür-ı za'Öifüñ menhasıdur. Bilâl sûretde

²⁶⁸ Vezin gereği mısra içerisindeki “ki” atılmıştır.

²⁶⁹ Vezin gereği mısra içerisindeki “ki” atılmıştır.

²⁷⁰ Bu mısraın vezninde kusur var.

Habeşi ise ma'Ōnā Kıreysıdır. İŌtibār diledür. Nazar bātın sālîhadur. Žāhir havārice degüldür. Šüret-i zıbbā ve cāme-i dıbbā yine gerek dil-şikeste ve gönül haste gerek *İmmallabe lā yenşuru ilā süveriküm velakın yenşuru kulübiküm ve eġmaliküm*²⁷¹ perverdigār abende nüvāze bu haste cānumı ve žaŌıf bedenimi dāne-i rahmetüñ ve dest-i şefkatüñ ile dā'ıma ġıdā-yı rühāni ve hün-ı şamdāni ile besle ki ol dost visālın isteyen muķabillerüñ ġıdāsıdır. Bu Ōalef-i cismāni velüt-ı şehvāni hırs u azin giderken ol ġüşt-ı büst-ı hayāl iden müdebbirlerüñ şafāsıdır. Bu kuva ve havās kuşlarını Ōilm u Ōamel dāneleriyle maŌrifet ġülzārında besle ve bu dil u cān bülbüllerini hikmet kaġasında zāġ u vesvās u nefes serrinden sen şakla. İlahi h'āce her dü cihān mücteyā Ōızzet için Ebū'l-kāsım Muhammed-i Muştafā nür-ı hürmet için bu Süleymān-nāme-i Kebır'ün itmamını müyesser eyle. Cihāndan imān ile gitmeġi bu haķıre muķadder eyle. İlahi dilümi küfr gelmiden şaklayı vir cürmüme baķup rahmetüñden beni red eyle. **Nażm:**

[*FaŌilatün faŌilatün faŌilatün faŌilün*]

İtdüm hatā kıldum ġünāh estaġfiru'llāha ya ilah

ŌAfv it ki iderem her ġün āh esteġfiru'llāh yā ilah

Hıç itmedüm sālîh Ōaml kıaldum cebir tutdum Ōamel

Cürmüm öküş ver dur halel estaġfiru'llāh yā ilah

Ah ki al didi nefsi hevā ve ah ki eyledüm kibr-i riya

Yādu'l celāl-i kibriyā estaġfiru'llāha yā ilah

ŌAfvuña tutdum yüzümi Ōavfuña açdum ġözümü

Hor itme yā Rabb yüzümi estaġfiru'llāha yā ilah

Yā hayyu settāru'l-Ōuyüb yā Rabb-i Ōalāmu'l ġuyüb

Yā haķ u ġaffāru'z-żunüb estaġfiru'llah ya ilah

²⁷¹ Allah sizin ne dış ġörünüşünüze ne de mallarınıza bakar. Ama O sizin kalplerinize ve işlerinize bakar.

Ahmed Muhammed Özzet-i Mahmud u kısm Özzeti
Firdevsi'ye vir cenneti estagfirullah ya ilah

Cürm ü cinayet bi-Öaded senden olur baña meded

Tevbe ile kııl sehüm-ı red estagfirullah ya ilah

**Der-Beyân-ı Sultānu'l-Güzāt Ve'l-Mücāhidîn Pādişāhi'l-islām Ve'l-Müslimin
Sultān İbn-i Sultān Sultān Bāyezīd Muhammed Hān Abdu'llāhu Devletehu**

Hamd-i nā-mahdūd ol hāzret-i sezāverādür ki her zerre-i mevcūd ve her dāhil-i dāōire-i vücūd [H-265b][K-265b] ol hāzretün vücüb-ı vücūdına delil kıatiÖdür ve minnet-i bi-kıyās ve şükr ü sipās şol cenābe nişārdur ki tertīb-i mümkināt u mevcūdāt ol cenābuñ vāhdāniyyeti zātına bürhān-ı sātiÖdür. Bu Süleymān-nāme-i Kebir'ün altmış toktuzuncı cildün ihtitāmın müyesser itdi ve üç yüz kırk bişinci meclisinün raqama gelmesin muqadder itdi. Min baÖde inşāÖe'llahu teÖālā eger ecelden mühlet zemāndan vusÖatı pādişāhdan himmet bulursam felek nekbetinden rüzigār şiddetinden aÖdāÖ-i kibār huşümetinden emin olursam yitmişinci cildi dağı zill-i subhānuñ Süleymān zemānuñ İskender-i devrānuñ Cemşid-i cihānuñ yaÖni ki Sultān ibn-i sultānuñ sultān Bāyezīd bin Muhammed hanuñ devām-ı devletinde ve eyyām-ı rifÖatinde qalem ile raqama getürüp inşā ve imlā idevüz. Tā kim ol sultān-ı Öādilün şah-en-şāh-ı kāmilün vaşf-ı cemili ve şenā-i cezili bu kitāb-ı Süleymān-nāme birle Öālem-i kāyināt içinde yādigār qalup tā kıyāmet tārīh-i rüzigār ola sultān ibn-i sultānuñ sultān Bāyezīd bin Muhammed hanuñ

[FāÖilatün FāÖilatün FāÖilatün FāÖilün]

Şeh kim anuñ hıdmetinde nuh felek kıadd-i hamid

Han kim anuñ bārigāhı evcidür kıaşr-ı meşid

Hāk-i pāsıdür ridāÖ-i kerden hurşid-i mäh

Feyz-i cüdidür gıdāÖ-i dilber-i tohm-ı cerid

Şāh gerdün rifÖat kışver-güşā ve tāk u başş

Zill-i in dāl-ı Öoşmān şāh-ı sultān Bāyezīd

Zî Süleymân ki ins u cinle hıdmetinde âb u bād

Zî Sikender kim tutup ber urdı baħrine kilîd

Ġāzî-i şâhîb kırânki öfkeni Kıayser anuñ

Hüsrev-i haķan-ı ekber kim mülük aña Óabîd

Rāyîdür vaÓz u naşîhat kıatÓ ider fitne müdām

Lutfîdur Óayn-i Óināyet hışmîdur kıæhr-ı şedîd

Kim bigi đahhak u afürîd cem şeddād-ı Óād

Kem kıülü dārāb u dārā Keykubād ile şedîd

Kıavldür tevħîd u zıkr u fıÓldür tãÓāt Óadil

Rūyîdür fāl-i saÓadet rāyîdür fıkr u ħamîd

Nutķ-ı Óışî nefhdur kim mürdeye virür ħayāt

Nızesi Mūsā-i āÓsası ħasım ider bı-cān fedîd

Kıæhr-ı serkeş çarķ-ı zāte sille urup itdi kebūd

Hışm-ı şems şır-ı burca sekdirüpdür çün kebîd

Āsumān-ı mekremet hüsrev-nişān Óālem-penāh

Kıahramān-ı memleket şâhîb-kırān-ı şāh-ı ferîd

Ġāzî-i ħaydar dil u kışver-sitān tãc u baķş

ÓĀdil u deryā kef hem sāye-i Óarş-ı mecîd

MenbiÓ-i faẓl u Óatādur maÓde-i kutf-ı kerem

Maẓhar-ı cūd u vefādur tālîÓ u baht-ı saÓıd

Yapdı çoķ Óālî Óimāret hayrın ide hāķ ķabul

ÓĀlemi itdi Óimāret Óömr-i Nūĥ ola mezîd

Şāh-ı Maĥmūd o melek-i firdevsî dāÓı ider duÓā

Söyledi târiĥ adına nev-seĥun tâze cedîd

Hāfiż olsun tebārek menkeni dāru's-selām

Bu kitāb ola mübārek devlet u Óömr u Óabîd

Yitmişe yitdi kitāb ammā ki tākāt ķalmadı

Teng u dest vü dil-şikest vü āmed-āram u nā-ümmid

Nuh felekden tālîÓum var ne melekden nā-fiÓum

Ger melikden irmese zer bilmez idüm pül hādîd

Anca kim encüm felek devrān ider leyl u nehār **[H-266a][K-266a]**

Nitekim şekl-i āsumān esüd ola gāh-ı seyyid

Ķāżiyu'l-hācāt idüp her hācetüñ hātem u revā

Her kiçek ķadru berāt olsun künüñ nevrüz Óayd

Men nice memdũh olam sultāna lāyık medh-i ādem
Kim feleklerde melekler hāmidi oldur hāmıd

Yā İlahı pādişāhuñ devletın idüp riyād
Dostın eyle şād u ħod düşmanın bı-cān saŖıd
Āmın yā rabbe'l-Ŗālemın

SONUÇ

Çalışmamıza konu olan Firdevsî-i Rûmî'nin 81 ciltlik Süleymân-nâme-i Kebîr külliyyatının altmış dokuzuncu cildi üzerinde tenkitli metin çalışması yapılmıştır. Amacımız 81.ciltlik külliyyatın bir parçasını bilim dünyasına tanıtıp bir nebze fayda sağlamaktır.

Klasik edebiyat havuzunda kendine sağlam bir yer edinmiş olan Firdevsî, döneminin en üretken şairi, yazarı diyebiliriz. Ona atfedilen kırktan fazla eserinin olması bunun kesin göstergesidir. Çalışmamızı yapar iken kırk eserine ulaşamadık ama netlik kazanmayanlar²⁷² ile birlikte yirmi sekiz eserinin olduğunu tespit ettik.

Süleymân-nâme adlı eserin Topkapı Saray Müzesi Kütüphanesi kayıtlı H.1535 nolu nüsha ile K.892 nolu nüsha hakkında edisyon kritiği yapılmıştır.

Süleymân-nâme 15. yüzyılın sonu ile 16. yüzyılın başında kaleme alınan eserler arasında en hacimli olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Araştırmalar sonucunda külliyyatın tamamında olduğu gibi ele aldığımız altmış dokuzuncu cildin ana teması Hz. Süleymân'ın din düşmanları ile mücadelesi ve böylelikle Hak dinini yaymak istemesidir.

Eserin içeriğine baktığımızda sadece bir konu veya hikâyeye üzerinde durulmamış hendese, ilm-i nücum, astronomi, tıp, geometri, tarih, coğrafya hakkında da ansiklopedik bilgiler vermiştir.

Bu durum bize gösteriyorki Firdevsî kendini her alanda iyi geliştirmiştir.

Çalışmamızda eserin edisyon kritiği yapılmıştır. Bunu yapar iken H. nüshası ve K. nüshası olarak adlandırdığımız eserin farklılıklarını dipnotlar ile vermeye çalıştık.

Ele alınan çalışmanın birçok yerinde gerek muhteva gerek şekil ve gerekse de içindeki motifler göz önünde bulundurulduğunda halk hikâyesi özelliğini taşımaktadır. Esere şekil olarak bakıldığında halk hikâyelerinde olduğu gibi manzum

²⁷² “Süleymân u Belkıs-nâme, Barak Baba Risâlesi, Gülistan Tercümesi, Kasas, Menâkıb-ı Hünkâr Hâcı Bektâş Veli, Tecnisât-ı Süleymân”

mensur bir şekle sahip olduğu tespit edilmiştir. Altmış dokuzuncu ciltte manzum kısımların nazım biçimine, türüne ve aruz veznine bakıldığında ise Divan edebiyatının özelliklerini taşımış olduğu görülmektedir.

Manzum mensur şekle sahip olan eserin halk hikâyesi özelliğini taşıdığı tespit edilmiş. Buna kanıt olarak hem başlangıç ve bitişlerde sürekli olarak kalıp ifadeler kullanmış olması hem de metinler arasılık bağlamında Dede Korkut hikâyelerinin varyantlarını kullanmış olması bunun en önemli kanıtıdır.

Firdevsî eserini harekeli bir şekilde oluşturmuştur. İncelediğimiz ciltte imlada tutarsızlık olduğu tespit edilmiştir.

Tespit edilen bir diğer unsur ise Firdevsî anlattığı bir durumu sağlam temellere dayandırmayı iyi bildiği için Arapça ve Farsça ibareler, hadisler, ayetleri sıklıkla kullanmıştır. Böylelikle anlattıklarının gerçek olduğunu kariye inandırmak istemiştir. Firdevsî'nin tıpla, coğrafya, astronomi ile ilgili bilgisi olduğu gibi iyi derecede dinî ilimlere ne kadar vakıf olduğu anlaşılmaktadır.

Son olarak Süleymân-nâme hakkında söylenilecek bir diğer unsur kurgusal özelliğidir. Yazar cildin başında anlattığı bir hikâyeyi yarıda bırakıp birkaç hikâyeye sonra tekrar hikâyeye geçiş yapıyor olmasıdır.

KAYNAKÇA

Akay, Asuman (1990) Firdevsî Süleymân-nâme (44.Cilt) Metin ve Fiiller Üzerine Bir İnceleme, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Aksoy, Mustafa (2000a) Uzun Firdevsî'nin Süleymân-nâme'sindeki Destan Unsurları Giriş-İnceleme, Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Aksoy, Mustafa (2000b) Uzun Firdevsî'nin Süleymân-nâmesi'nde Destan Unsurları (2 Cilt), Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Araç, Güllü (2010) Uzun Firdevsî ve Hakâyık-nâmesi (İnceleme-Metin-Sözlük). Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Biçer, Bekir (2005) Firdevsî-i Rûmî ve Tarihçiliği, Konya: Tablet Kitabevi.

Büke, Himmet (2015) Firdevsî-i Rûmî Süleymân-nâme (38.cilt) Dil Özellikleri, Metin, Söz Dizini. Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Bülbül, Tuncay (2011) Câmî'ü'l-Hikâyât (İnceleme-Metin), Ankara: Grafiker Yayınları.

Bülbül, Tuncay (2011) Mensur Bir Hikâyeye: Tarih-i Mısır-ı Cedîd İnceleme-Metin (Gafiker Yayınları, Ankara).

Büyükkarcı, Fatma (1993) Firdevsî-i Tavîl ve Da'vet-nâmesi, Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Canım, Rıdvan (2018) Tezkiretü'ş-Şu'arâ ve Tabsiratü'n-Nuzamâ, Kültür ve Turizm Bakanlığı E-kitap Projesi, Ankara.

Çatıkkaş, M. Ata (1983) Türk Firdevsî ve Süleymân-nâme-i Kebîr Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi s.25 s.176-182.

Erdem, Mehmet Dursun (2005) Kitab-ı Kıssânâme-i Süleymân Aleyhisselâm Üzerine Söz Dizimi Çalışması, Doktora Tezi, On Dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.

İsen, Mustafa (2017) Gelibolulu Mustafa Âlî, Künhü'l-âhbâr'ın Tezkire Kısmı, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap Projesi.

Kılıç, Filiz vd (2009) Eski Türk Edebiyatı El Kitabı, Ankara Grafiker Yayınları.

Pala, İskender (2008) İki Dirhem Bir Çekirdek, Kapı Yay., 31.bs., s. IX, İstanbul.

Sungurhan-Eyduran A (2017) Kınalızâde Hasan Çelebi, Tezkiretü'ş-Şu'arâ, Kültür ve Turizm Bakanlığı E-kitap Projesi, Ankara.

Tanyıldız, Ahmet (2005) Firdevsî Tavîl Münazara-i Seyf ü Kalem (İnceleme-Metin-Sözlük), Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Vanlı, Murat (2012) Firdevsî-i Rûmî Süleymân-nâme-i Kebîr (8.-9.ciltler), (İnceleme Metin), Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzincan.

Sözlükler

Çağbayır, Yaşar (2007) Ötüken Türkçe Sözlük, İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Dilçin, Cem (2009) Yeni Tarama Sözlüğü, Ankara: TDK Yayınları.

Kanar, Mehmet (2012) Arapça-Türkçe Sözlük, İstanbul: Say Yayınları.

Kanar, Mehmet (2012) Farsça-Türkçe Sözlük, İstanbul: Say Yayınları.

Mermer, Ahmet; Koç, Neslihan (2011) Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü, Ankara: Akçağ Yayınları.

Mütercim Asım Efendi (2000) Burhân-ı Katı, (haz: Mürsel Öztürk, Derya Örs), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Pakalın, Osman Zeki (1983) Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, Ankara: Milli Eğitim Basımevi.

Parlatır, İsmail (2009) Osmanlı Türkçesi Sözlüğü, Ankara: Yargı Yayınları.

Redhouse, Sir James (2001) Turkish and English Lexicon, İstanbul: Çağrı Yayınları.

Sami, Şemseddin (2010) Kamûs-ı Türkî, İstanbul: Çağrı Yayınları. 291.

Steingass, F, (2006) A Comprehensive Persian-English Dictionary, İstanbul: Çağrı Yayınları.

Zavotçu, Gencay (2013) Klasik Türk Edebiyatı Sözlüğü (Kişiler-Hayvanlar-Bitkiler-Tabiat Güçleri-Kişileştirilmiş Varlık ve Kavramlar), İstanbul: Kesit Yayınları.

İnternet Kaynakları

<http://tdkterim.gov.tr/bts/>

<http://www.osmanlicasozlukler.com/>

<http://www.osmanlicaturkce.com>

<http://www.osmanlicaturkce.net/>

<https://sorularlaislamiyet.com>

<https://www.google.com/search?q=transkripsiyon+alfabesi&tbm>

<https://www.ihyaforum.com/hadis-ve-sunnet/3193-40-hadis-ezberleyelim-mi-5.html>

www.kuranmeali.org./arama/kuran_arama.aspx?searchq=

<http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com>

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı-Soyadı: Metin SAMİ

Uyruğu: T.C

Doğum Yeri ve Tarihi: Van-Bahçesaray/20.03.1991

Tel: 05422771127

E-Posta: metinsami.01@gmail.com

Yazışma Adresi: Belediye Evleri Mah. 84013 Sok. No: 29 Adana/Çukurova

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Tarihi
İlkokul	Orgeneral Bedrettin Demirel İlköğretim Okulu	2003
Ortaokul	Orgeneral Medrettin Demirel İlköğretim Okulu	2006
Lise	Adana Merkez Endüstri Meslek Lisesi	2010
Üniversite	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü	2015

İŞ DENEYİMLERİ

Yıl	Kurum	Görev
-	-	-

YABANCI DİL

İNGİLİZCE

YAYINLAR

-